

ОДЕСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ МОРСЬКИЙ УНІВЕРСИТЕТ

ПРИЧОРНОМОРСЬКІ ФІЛОЛОГІЧНІ СТУДІЇ

Науковий журнал

Випуск 4

Видавничий дім
«Гельветика»
2024

Науковий журнал «Причорноморські філологічні студії» засновано у 2023 році Одеським національним морським університетом.

Свідоцтво про державну реєстрацію друкованого засобу масової інформації: Серія КВ № 25411-15351Р, видане Міністерством юстиції України 11.01.2023 р.

*Рекомендовано до друку Вченою Радою
Одеського національного морського університету
(протокол № 7 від 28 лютого 2024 року)*

Офіційний сайт видання: journals.onmu.in.ua/index.php/philology

Головний редактор – **Сікорська Вікторія Юріївна**, кандидат філологічних наук, доцент, завідувач кафедри довузівської підготовки Одеського національного морського університету.

Редакційна колегія:

Богатько Валентина Василівна, кандидат філологічних наук, доцент, заступник декана з виховної та соціальної роботи факультету філології й журналістики імені Михайла Стельмаха, Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського, Україна; **Громко Тетяна Василівна**, доктор філологічних наук, доцент, Україна; **Джиджора Євген Володимирович**, доктор філологічних наук, доцент, професор кафедри української літератури та компаративістики, Одеський національний університет імені І. І. Мечникова, Україна; **Дружинець Марія Львівна**, доктор філологічних наук, професор, професор кафедри української мови та мовної підготовки іноземців, Одеський національний університет імені І. І. Мечникова, Україна; **Мельник Світлана Михайлівна**, кандидат філологічних наук, доцент кафедри інформаційної діяльності та медіакомунікацій, Національний університет «Одеська політехніка», Україна; **Назаревич Леся Тарасівна**, кандидат філологічних наук, доцент, доцент кафедри української та іноземних мов, Тернопільський національний технічний університет, Україна; **Назаренко Оксана Миколаївна**, кандидат філологічних наук, доцент, доцент кафедри прикладної лінгвістики, Національний університет «Одеська юридична академія», Україна; **Романченко Алла Петрівна**, доктор філологічних наук, професор, професор кафедри української мови та мовної підготовки іноземців, Одеський національний університет імені І. І. Мечникова, Україна; **Стєскольщикова Валентина Андріївна**, кандидат наук із соціальних комунікацій, завідувачка кафедри журналістики та філології, Приватний заклад вищої освіти «Міжнародний класичний університет імені Пилипа Орлика», Україна; **Царьова Ірина Валеріївна**, доктор філологічних наук, доцент, професор кафедри українознавства та іноземних мов, Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ, Україна; **Конрад Казимеж Шамрик**, доктор наук, професор кафедри лексикології та прагмалінгвології кафедри польської мови та компаративістики Білостоцького університету, Білосток, Польща.

Статті у виданні перевірені на наявність плагіату за допомогою програмного забезпечення StrikePlagiarism.com від польської компанії Plagiat.pl.

ЗМІСТ

Юлія Бабчук, Ольга Валігура КОГНІТИВНІ ОСОБЛИВОСТІ СПРИЙНЯТТЯ ТА РОЗУМІННЯ ІНШОМОВНОГО МОВЛЕННЯ.....	7
Яна Бойко ПЕРЕКЛАДАЦЬКА ІНТЕРПРЕТАЦІЯ ЧАСОВІДДАЛЕНОГО ПЕРШОТВОРУ ЯК ФАКТОР ДІАХРОННОЇ МНОЖИННОСТІ ПЕРЕКЛАДУ (НА МАТЕРІАЛІ УКРАЇНСЬКИХ РЕТРАНСЛЯЦІЙ ТРАГЕДІЙ В. ШЕКСПІРА).....	13
Марія Дружинець КОМУНІКАТИВНІ КОНФЛІКТНІ СТРАТЕГІЇ Й ТАКТИКИ (НА МАТЕРІАЛАХ РЕАЛІТІ-ШОУ).....	20
Olena Zhykharieva, Victoriia Stavtseva CONCEPTUAL METAPHORS IN THE INAUGURAL DISCOURSE OF AMERICAN PRESIDENTS: TYPOLOGY AND MECHANISM OF CONCEPTUALIZATION.....	26
Ольга Жулавська КОГНІТИВНА ОПЕРАЦІЯ ПРИВНЕСЕННЯ СИНЕСТЕЗІЙНИХ МЕТАФОР ЯК ВИЯВЛЕННЯ ТВОРЧОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ПЕРЕКЛАДАЧА.....	34
Alona Kovalenko NATURE AS A REFLECTION OF THE CHARACTERS' INNER WORLD IN CHARLOTTE BRONTË'S <i>THE PROFESSOR</i>	43
Volodymyr Kuzmenko, Tetyana Ivasyshyna PAMPHLET "WHY DON'T I WANT TO RETURN TO THE USSR?" BY I. VANRIANYI: A LETTER TO ETERNITY.....	52
Olena Materynska TEIL-GANZES-RELATION ALS GRUNDLAGE FÜR POLYSEMIE IM LEXIKALISCHEN SYSTEM DER SPRACHE.....	61
Галина Матусяк МІФОЛОГІЧНІ СЦЕНАРІЇ У ЗБІРЦІ МАКСИМА КРИВЦОВА «ВІРШІ З БІЙНИЦІ».....	69
Наталія Мельничук, Анна Симака ОСОБЛИВОСТІ СУФІКСАЛЬНОГО СЛОВОТВОРУ АНГЛІЙСЬКИХ АД'ЕКТИВНИХ ЕМОСЕМІЗМІВ.....	75
Оксана Микитюк «А ТИ ДЗВОНАРЮ ДЗВОНИ...»: СОЦІОЛІНГВІСТИЧНИЙ ТА ІСТОРИЧНИЙ КОНТЕКСТ ВИБОРУ СВОГО СЛОВА НА ПРОТИВАГУ ЧУЖОМУ.....	80
Оксана Назаренко ПАРАТЕКСТУАЛЬНІ ЕЛЕМЕНТИ ІСТОРИЧНОЇ ПРОЗИ РОМАНА ІВАНИЧУКА «МАЛЬВИ».....	84
Iryna Odrekhivska TRANSLATION AS DELINKING FROM COLONIAL NARRATIVES: OKSANA ZABUZHKO'S FICTION IN ENGLISH.....	90
Natalia Opryshko PHRASEOLOGICAL UNITS WITH COMPONENT WORD "HORSE" IN THE ENGLISH LANGUAGE.....	97

Оксана Подвойська, Владислав Аганієв

ІНТЕРТЕКСТУАЛЬНІСТЬ ЯК СКЛАДОВА ІДІОСТИЛІЮ АВТОРА
У ФІЛОСОФСЬКІЙ ЛІТЕРАТУРІ НА ПРИКЛАДІ ТВОРІВ С. ЖИЖЕКА.....104

Natalia Sereda

SCHWIERIGKEITEN AUF LEXIKALISCHER UND STILISTISCHER EBENE BEIM
ÜBERSETZEN DES ROMANS VON K.-P. WOLF "OSTFRIESENZORN".....113

Іраїда Томбулатова

МЕТАФІЗИКА ПОДОРОЖІ У СУЧАСНІЙ УКРАЇНСЬКІЙ ЕСЕЇСТИЦІ
("MELANCHOLIA HUNGARICA" В. МАХНА ТА "GENIUS LOCI:
ПЕЧ, УГОРЩИНА" А. ЛЮБКИ).....119

Олександр Чирвоний

ФУНКЦІОНУВАННЯ КІБЕРМОРФНИХ ОДИНИЦЬ СУЧАСНОЇ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ..125

CONTENTS

<i>Yuliia Babchuk, Olga Valigura</i> COGNITIVE PECULIARITIES OF PERCEPTION AND UNDERSTANDING OF FOREIGN SPEECH.....	7
<i>Yana Boiko</i> TRANSLATION INTERPRETATION OF TIME-REMOTE SOURCE TEXT AS A FACTOR OF DIACHRONIC PLURALITY IN TRANSLATION (CASE STUDY OF UKRAINIAN RETRANSLATIONS OF SHAKESPEARE’S TRAGEDIES).....	13
<i>Maria Druzhynets</i> COMMUNICATIVE CONFIDENTIAL STRATEGIES AND TACTICS (BASED ON THE MATERIALS OF REALITY SHOWS).....	20
<i>Olena Zhykharieva, Victoriia Stavtseva</i> CONCEPTUAL METAPHORS IN THE INAUGURAL DISCOURSE OF AMERICAN PRESIDENTS: TYPOLOGY AND MECHANISM OF CONCEPTUALIZATION.....	26
<i>Olha Zhulavska</i> COGNITIVE OPERATION OF ADDITION OF SYNESTHETIC METAPHORS AS A MANIFESTATION OF TRANSLATOR’S CREATIVITY.....	34
<i>Alona Kovalenko</i> NATURE AS A REFLECTION OF THE CHARACTERS’ INNER WORLD IN CHARLOTTE BRONTË’S <i>THE PROFESSOR</i>	43
<i>Volodymyr Kuzmenko, Tetyana Ivasyshyna</i> PAMPHLET “WHY DON’T I WANT TO RETURN TO THE USSR?” BY I. BAHRIANYI: A LETTER TO ETERNITY.....	52
<i>Olena Materynska</i> PART-WHOLE-RELATION AS THE BASIS FOR POLYSEMY IN THE LEXICAL SYSTEM OF LANGUAGE.....	61
<i>Halyna Matusiak</i> MYTHOLOGICAL SCENARIOS IN MAKSYM KRYVTSOV’S BOOK “POEMS FROM THE SHOT HOLE”.....	69
<i>Natalia Melnychuk, Anna Symaka</i> PECULIARITIES OF SUFFIXAL WORD FORMATION OF ENGLISH ADJECTIVAL EMOSEMISMS.....	75
<i>Oksana Mykytyuk</i> “AND YOU, A BELLRINGER, RING...”: THE SOCIOLINGUISTIC AND HISTORICAL CONTEXT OF CHOOSING ONE’S OWN WORD AS OPPOSED TO SOMEONE ELSE’S.....	80
<i>Oksana Nazarenko</i> THE HISTORICAL PROSE PARATEXTUAL ELEMENTS OF ROMAN IVANYCHUK’S NOVEL “MALVY”.....	84
<i>Iryna Odrekhivska</i> TRANSLATION AS DELINKING FROM COLONIAL NARRATIVES: OKSANA ZABUZHKO’S FICTION IN ENGLISH.....	90
<i>Natalia Opryshko</i> PHRASEOLOGICAL UNITS WITH COMPONENT WORD “HORSE” IN THE ENGLISH LANGUAGE.....	97

Oksana Podvoiska, Vladyslav Ahapiiev

INTERTEXTUALITY AS A PART OF AUTHOR'S INDIVIDUAL STYLE
IN PHILOSOPHICAL LITERATURE, ILLUSTRATED BY S. ŽIŽEK'S
PHILOSOPHICAL WORKS.....104

Natalia Sereda

DIFFICULTIES AT THE LEXICAL AND STYLISTIC LEVELS
WHEN TRANSLATING THE NOVEL BY K.-P. WOLF "EAST FRISIAN WRATH".....113

Iraida Tombulatova

THE METAPHYSICS OF TRAVEL IN CONTEMPORARY UKRAINIAN ESSAYS
("MELANCHOLIA HUNGARICA" BY V. MAKHNO AND "GENIUS LOCI:
PECS, HUNGARY" BY A. LYUBKA).....119

Oleksandr Chyrvonyi

FUNCTIONING OF CYBERMORPHIC UNITS OF MODERN ENGLISH.....125

УДК 811.111-26.019

DOI <https://doi.org/10.32782/bsps-2024.4.1>

КОГНІТИВНІ ОСОБЛИВОСТІ СПРИЙНЯТТЯ ТА РОЗУМІННЯ ІНШОМОВНОГО МОВЛЕННЯ

Юлія Бабчук

кандидатка філологічних наук, доцентка,
доцентка кафедри романо-германських мов
Національної академії Служби Безпеки України
вул. Михайла Максимовича, 22, м. Київ, Україна
orcid.org/0000-0003-1495-3112
e-mail: julya_babchuk@ukr.net

Ольга Валігура

докторка філологічних наук, професорка,
завідувачка кафедри східної та слов'янської філології
Київського національного лінгвістичного університету
вул. Велика Васильківська, 73, м. Київ, Україна
orcid.org/0000-0003-0428-5421
e-mail: olha.valigura@gmail.com

Анотація. Автори розглядають феномен сприйняття і розуміння мовлення як предмет дослідження. Наголошується на важливості вивчення іншомовного мовлення, його психолінгвістичних складників. У статті проаналізовано когнітивні особливості сприйняття і розуміння іншомовного мовлення. На основі аналізу літературних джерел розглянуто поняття «іншомовне мовлення», «розуміння мовлення» і «сприйняття мовлення». Визначено, що іншомовне мовлення відіграє важливу роль у формуванні комунікативних вмінь і навичок особистості. У формуванні таких вмінь і навичок потрібно враховувати індивідуально-психологічні особливості слухачів. Автори висвітлюють різні тлумачення сприйняття мовлення. Зазначено чинники впливу на перебіг ефективної комунікації. Розглянуто когнітивні особливості сприйняття мовлення реципієнтом, дію механізму апперцепції. Зазначено види мовленнєвої діяльності, а саме сприймання, усвідомлення, відтворення. Встановлено умови та фактори, які впливають на сприйняття та розуміння відповідного тексту (повідомлення). Показано ефективність формування іншомовного мовлення. Зазначено умови та психолінгвістичні закономірності сприйняття мовлення. Автори виокремлюють поняття «розуміння мовлення». У сприйнятті іноземного мовлення слід звертати увагу на розуміння процесу сприйняття та вміння генерувати конструкції-зразки для попередження непорозумінь під час спілкування.

Ключові слова: сприйняття мовлення, розуміння мовлення, іншомовне мовлення, реципієнт, мовленнєва компетенція.

COGNITIVE PECULIARITIES OF PERCEPTION AND UNDERSTANDING OF FOREIGN SPEECH

Yuliia Babchuk

*PhD in English philology, Associate Professor,
Associate Professor at Roman and Germanic languages department
National Academy of Security Service of Ukraine
Maksymovycha street, 22, Kyiv, Ukraine
orcid.org/0000-0003-1495-3112
e-mail: julya_babchuk@ukr.net*

Olga Valigura

*Professor PhD, DSc
Head of Department of Oriental and Slavic Philology
Kyiv National Linguistic University
V. Vasylkivska street, 73, Kyiv, Ukraine
orcid.org/0000-0003-0428-5421
e-mail: olha.valigura@gmail.com*

Abstract. *The authors of the article consider the phenomenon of speech perception and understanding as a subject of research. The importance of studying foreign speech and its psycholinguistic components is emphasized.*

The article analyzes the peculiarities of perception and understanding of foreign speech. Based on the analysis of literary sources, such concepts as “foreign language speech”, “speech understanding” and “speech perception” were considered. It was determined that speaking in a foreign language plays an important role in the formation of communication skills and personal skills. In the formation of such abilities and skills, it is necessary to take into account the individual and psychological characteristics of the listeners. The authors of the article highlight different interpretations of the concepts of speech perception, the factors influencing the course of effective communication are indicated.

The conditions and factors affecting the perception and understanding of the relevant text (message) have been established. The effectiveness of the formation of foreign language speech is shown. The cognitive features of speech perception by the recipient, the effect of the apperception mechanism are considered. The types of speech activity, namely perception, awareness, and reproduction, are noted. The conditions and psycholinguistic regularities of speech perception are specified. The authors separate the concept of speech understanding. In the perception of foreign speech, attention should be paid to the understanding of the perception process and the ability to generate sample constructions to prevent misunderstandings during communication.

Key words: *speech perception, speech understanding, foreign language speech, recipient, speech competence.*

Вступ. Феномен сприйняття і розуміння не перестає бути предметом досліджень вітчизняних і зарубіжних науковців протягом останніх десятиліть. Безперечно, розуміння сутності предмета, явища, процесу нерозривно пов'язане з отриманням суб'єктом пізнавальної діяльності достатньої інформації про матеріальний та духовний світ [1].

Аналізуючи дану проблему, слід відзначити, що багато науковців присвятило свої праці дослідженню іншомовного мовлення (Є. Костик, С. Ніколаєва, О. Тарнопольський, В. Федчик та ін.). Психолінгвістичними аспектами мови займалися вчені-науковці Л. Виготський, А. Супрун, Д. Узнадзе та ін.). Однак

проблема сприйняття і розуміння іншомовного мовлення залишається відкритою для багатьох дослідників, які постійно знаходяться у пошуку її вирішення [2].

Сприймання мовлення (слухання) – це неусвідомлений процес осмислення значень, декодування смислу мовних висловів. Здатність розуміти мовлення іншого співрозмовника розвивається у міру нашого освоєння світу і оволодіння граматиною. Реципієнт прагне приписати певний смисл мовленнєвим структурам, які він сприймає майже на всіх рівнях сприймання мовлення.

Визначено, що знайомі слова сприймаються як цілісні елементи, а не за бук-

вами. Якщо знайоме слово містить помилку, досить часто цей факт нівелюється. На думку Н. Хомського, однією з найважливіших особливостей мовної компетенції людини є здатність розуміти багатозначні речення, особливо це стосується речень, які мають два смисли. Слухаючи та сприймаючи інформацію, реципієнт повинен розуміти, який з двох смислів реалізований у певному контексті [3]. Крім того, існують тимчасово багатозначні речення, які здаються такими лише до певного місця під час читання, коли багатозначність знімається і реципієнт може зрозуміти контекст.

При сприйманні речень увага звертається на ситуації, зафіксовані в них, які впливають на запам'ятовування інформації. Важливе значення має саме установка на запам'ятовування.

Сприймаючи мовлення, реципієнт співвідносить його з дійсністю, зі своїми знаннями про неї. Носій мови під час сприймання й інтерпретації мовлення обирає найбільш вірогідне тлумачення, яке він співвідносить зі своїм уявленням про дійсність. У такому разі носій може описати позатекстову ситуацію. Особливістю є те, що слухач, сприймаючи складну фразу, прагне її перекодувати на більш просту, доступнішу для розуміння і запам'ятовування. Сприймаючи інформацію, слухач проявляє активність і прогнозує своє бачення почутого чи прочитаного, використовуючи досвід. Відсутність пасивного очікування реципієнта дає змогу висувати гіпотезу про те, що може відбуватися в наступний момент [3].

Розглянемо один із проявів активності реципієнта, а саме дію механізму апперцепції. Апперцепція – це вплив минулого досвіду на процес сприймання. Сприймання мовлення розгортається на двох рівнях – власне сприймання та розуміння.

Розуміння – це розшифрування загального смислу людиною, яка сприймає мовленнєвий потік. Розуміння інформації залежить від ситуації (тобто одна фраза може сприйматися по-різному).

Мета статті полягає у дослідженні проблеми сприйняття і розуміння іншомовного мовлення.

Методи та методика дослідження. Проблематика та методика дослідження полягала у використанні таких методів дослідження, як

історичний, системно-структурний і зіставно-порівняльний аналіз наукової вітчизняної та зарубіжної літератури, з метою обґрунтування та розмежування сутності понять «іншомовне мовлення», «сприйняття мовлення», «розуміння мовлення».

Результати дослідження та дискусії. Слід розглянути поняття «іншомовне мовлення», «розуміння мовлення» і «сприйняття мовлення».

Аналізуючи праці науковців Г. Борецької, Р. Мілруди й А. Шамне, психолог О. Чиханцова відзначає іншомовне мовлення як «інтегроване особистісно-професійне утворення, яке характеризує психологічну та технічно-операційну готовність особистості до виконання успішної, продуктивної та ефективної професійної діяльності та використання засобів іноземної мови або в умовах іншомовної культури та сприяє ефективній взаємодії з навколишнім середовищем» [4]. Отже, мовець може реалізувати мовленнєву компетенцію, виконуючи різні види мовленнєвої діяльності, а саме: сприймання, усвідомлення, відтворення (в усній чи письмовій формі).

Поняття «розуміння мовлення», що розглядалося багатьма науковцями, охарактеризовано як творчий процес зв'язки сприйнятого з тією інформацією, що зберігається в пам'яті адресата, з урахуванням процедури категоризації, а також обробки і переробки інформації. Розуміння мовлення розглядається як складний процес з диференціацією його типів, зокрема розуміння (припис знакові відповідного референта) розуміння (зв'язки й відношення серед великої кількості референтів), розуміння-розпредмечування (відновлення мисленнєво-діяльній ситуації) [4].

Розуміння мовлення у лінгвістичній енциклопедії визначено як «когнітивну операцію осмислення й засвоєння інформаційного повідомлення або тексту на основі сприйняття семантичного змісту висловлювань, їхньої мисленнєвої обробки, а також залучення імпліцитного плану тексту, процедур пам'яті та знань норм комунікації, притаманних певній культурній спільноті» [5].

Існує багато тлумачень сприйняття мовлення. Одні вчені визначають його як «рівень смислового сприйняття», а інші «як процес осмислення, що ґрунтується на сприйнятті значень слів і встановленні зв'язків між сло-

вами з одночасною корекцією з боку їх граматичного оформлення і розташування» [3]. О. О. Селіванова трактує сприйняття у психологічній площині, зазначаючи, що це «процес прийому та перетворення сенсорної інформації» [5].

У лінгвістичній енциклопедії представлено таке тлумачення: «Сприйняття мовлення – складний психічний процес прийому й перетворення сенсорної інформації, що передається, зіставлення та звірка її з наявними у свідомості зразками, подальша обробка й розуміння. У вузькому розумінні сприйняття мовлення характеризується лише сенсомоторним етапом, на якому виділено мовний сигнал, який підлягає слуховому (та зоровому) аналізу, виділенню акустичних ознак і фонетичній інтерпретації. Даний етап розглядається у психології, перцептивній фонетиці й нейрофізіології мовлення. Широке розуміння поняття поєднує перший етап із подальшою мисленнєвою обробкою й розумінням змісту повідомлення, що є предметом розгляду психолінгвістики, теорії мовленнєвої діяльності, психологічної й лінгвістичної герменевтики» [5].

Для успішного сприйняття мовлення слухач повинен співвіднести лінгвістичні сигнали, що надходять від висловлювання продукованого артикуляторними навичками мовця, з лінгвістичними категоріями, наявними у свідомості реципієнта, та пов'язати їх з його особистісним сприйняттям навколишнього світу [6]. Американські дослідники Kleinschmidt та Jaeger [7] виокремили чинники, що забезпечують ефективну комунікацію. Серед цих чинників слід виокремити такі:

- 1) впізнаваність ситуації як схожої (або тієї, яка вже відбулась);
- 2) усвідомлення та уподібнення ситуацій, які є здобутком власного досвіду реципієнта;
- 3) аналіз та адаптація до нової дійсності.

В ідеалі реципієнт іноземного мовлення повинен поступово адаптуватися до лінгвістичної ситуації мовлення, проаналізувавши вже існуючі ситуації у своїй свідомості, та вміти обирати з розмаїття ситуативних компонентів ті, які актуальні для даної комунікації.

Отже, для успішної комунікації іноземною мовою необхідно розуміти процеси сприйняття повідомлення та створення певної кон-

структивної формули-зразка, що допоможе попередити непорозуміння під час спілкування у іншомовному середовищі.

На нашу думку, сприйняття – це складний психічний процес прийому й перетворення сенсорної інформації, який найбільше відповідає нашій проблемній тематиці дослідження.

Аналіз таких детермінованих понять, як іншомовне мовлення, розуміння мовлення і сприйняття мовлення, показав, що вони пов'язані між собою і є предметом розгляду психолінгвістики [3].

О. Чиханцова вважає, що ефективність формування іншомовного мовлення не зумовлена психологічними та педагогічними факторами [4], які розглядаються як суттєві обставини, що впливають на успішність розвитку спілкування.

На процес формування психологічної готовності до спілкування іноземною мовою впливають також і індивідуально-психологічні особливості особистості. Необхідно створювати умови самостійного сприйняття, розуміння і вміння висловлюватися іноземною мовою. Одним із важливих факторів мовленнєвої компетенції є не лише мовленнєві навички, а й умови сприйняття мовлення [4].

Серед умов сприйняття мовлення слід зазначити такі: обсяг повідомлення, темп мовлення, наявність штампів, розмір та кількість пауз, кількість представлених аудіоматеріалів, їх типи та складність, джерела мовлення, наочний матеріал, акустичність аудиторії, шум та відстань при аудіюванні [8].

Зазначені умови сприйняття мовлення по-різному впливають на чіткість і якість розуміння повідомлення чи тексту, тому у процесі сприйняття мовлення в межах комунікативної ситуації слід враховувати такі об'єктивні психолінгвістичні закономірності:

1) зв'язок діяльності мовця і аудитора (за опосередкованості діяльності аудитора діяльністю мовця). Тобто спільність процесів породження і сприйняття мовлення виявляється на рівні розуміння і планування висловлення;

2) вплив мовленнєвого повідомлення, що стимулює активність аудитора. Об'єкт сприйняття безпосередньо впливає на рівень сприйняття, на оперативні одиниці вирішення, що приймаються аудитором;

3) значущість інформативних ознак, що виділяються аудитором, для формування цілісного, нерозчленованого образу повідомлення, яке звучить. Тобто оброблення мовленнєвого сигналу проводиться одночасно і паралельно за всіма його параметрами. Інформативні ознаки повідомлення, яке звучить, слухач знаходить як в інтонаційно-граматичному і семантико-синтаксичному аспектах, де встановлюється характер відношень між семантичними одиницями, так і в прагматичному аспекті, де відбувається співвіднесення сприйнятого із ситуацією, широким контекстом на основі минулого досвіду аудитор [9].

Висновки. Сприйняття іншомовного мовлення, безперечно, пов'язане з його розумінням, тому слід відзначити, що розу-

міння тексту визначає пріоритети читацького сприйняття, умовами формування якого є «сканування» (сприйняття інформації в пам'яті реципієнта), співвіднесення інформації зі знаннями в мові (мовні жанри, схеми, метатексти, клішовані структури тощо), співвіднесення сприйнятого із власним досвідом адресата (ситуації, мовні коди цієї ситуації, фонові знання), реконструкція змісту тексту з опорою на інтерпретаційну гіпотезу (доведення чи спростування гіпотез потребує повернення до вже сприйнятого раніше) [9].

Отже, для успішної комунікації іноземною мовою необхідно розуміти процеси сприйняття повідомлення та створення певної конструктивної формули-зразка, що допоможе попередити непорозуміння під час спілкування в іншомовному середовищі [6].

ЛІТЕРАТУРА

1. Олександренко О.В., Місечко О.В. Психолінгвістичні аспекти сприйняття і розуміння іншомовного тексту. *Психологічний журнал*. 2020. № 4. С. 35–46.
2. Костик Є.В. Формування комунікативної компетенції студентів у процесі вивчення іноземної мови. *Гуманітарний вісник ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди»*. 2013. Вип. 28. Том 1. С. 147–152.
3. Костик Є.В. Особливості вивчення іноземної мови на немовних факультетах у педагогічному університеті. *Збірник наукових праць ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди»*. 2013. Вип. 14. С. 301–312.
4. Чиханцова О.А. Значення іншомовного професійного спілкування для студентів немовних ВНЗ. *Інноваційні педагогічні технології: методика, практика, досвід, перспективи*. 2015. № 12 (14). С. 127–141.
5. Селіванова О.О. Лінгвістична енциклопедія. Київ, 2010. 844 с.
6. Петрочук Н.О. Модель сприйняття іншомовного мовлення. Київ, 2019. 254 с.
7. Kleinschmidt D., Jaeger T. Robust speech perception: recognize the familiar, generalize to the similar, and adapt to the novel. *Psychological Review*. 2015. № 122 (2). P. 148–203.
8. Тарнопольський О.Б. Методика навчання іншомовної мовленнєвої діяльності у вищому мовному закладі освіти. Київ, 2006. 248 с.
9. Федчик В.А. Психологічні закономірності сприйняття і розуміння живого мовлення. URL: http://www.nauka.com/19_NNM_2007/Psihologia/23208.doc.htm (дата звернення: 14 жовтня 2023 р.).
10. Koller V. 'Cognitive linguistics and ideology' in J. Littlemore and J. Taylor (eds): *The Bloomsbury Companion to Cognitive Linguistics*. Bloomsbury. 2014. pp. 234–252.
11. 'Conducting perception research over the internet: A tutorial review' / A.T. Woods, C. Velasco, C.A. Levitan, X. Wan, C. Spence. *Peer J* 3: e1058. 2015.

REFERENCES

1. Oleksandrenko, O.V. & Misechko, O.V. (2020). Psycholinguistic aspects of perception and understanding of foreign language text. *Psychological journal* [Psycholinguistic aspects of perception and understanding of foreign language text. *Psychological journal*] № 4 P. 35–46. [in Ukrainian].
2. Kostyk, Ye.V. (2013a). Formuvannya komunikativnoi kompetentsii studentiv u protsesi vyvchennia inozemnoi movy [Formation of students' communicative competence in the study of a foreign language] *Humanitarnyi visnyk DVNZ "Pereiaslav-Khmelnytskyi derzhavnyi pedahohichniy universytet imeni Hryhoriia Skovorody"*. Issue 28. pp. 147–152 [in Ukrainian].
3. Kostyk, Ye.V. (2013). Osoblyvosti vyvchennia inozemnoi movy na nemovnykh fakultetakh u pedahohichnomu universyteti [Features of study a foreign language on non-linguistic faculties at the pedagogical university] *Psykholinhvistyka: zb. nauk. prats DVNZ "Pereiaslav-Khmelnytskyi derzhavnyi pedahohichniy universytet imeni Hryhoriia Skovorody"*. Issue 14. pp. 301–312 [in Ukrainian].

4. Chykhantsova, O.A. (2015). Znachennia inshomovnoho profesiinoho spilkuvannia dlia studentiv nemovnykh VNZ [Importance of foreign professional communication for students in higher non-linguistic educational establishments] Issue 12 (14), 127–141 [in Ukrainian].
5. Selivanova, A.A. (2010). Linhvistychna entsyklopediia [Linguistic Encyclopedia]. Dovkillia-K [in Ukrainian].
6. Petrochuk, N.O. (2019). Model spryiniattia inshomovnoho movlennia. [Model of perception of foreign speech]. K. 252–254.
7. Kleinschmidt D., & Jaeger, T. Robust speech perception: recognize the familiar, generalize to the similar, and adapt to the novel. *Psychological Review*, 122 (2). 2015. 148–203
8. Tarnopolskyi, O.B. (2006). Metodyka navchannia inshomovnoi movlennievoi diialnosti u vyshchomu movnomu zakladi osvity [Methods for teaching of foreign speech in higher linguistic educational establishment]. Kyiv [in Ukrainian].
9. Fedchyk, V.A. (2007). Psykholohichni zakonomirnosti spryiniattia i rozuminnia zhyvoho movlennia [Psychological principles of perception and understanding of spoken speech]. [www.nauka.com](http://www.nauka.com/19_NNM_2007/Psihologia/23208.doc.htm). Retrieved from http://www.nauka.com/19_NNM_2007/Psihologia/23208.doc.htm [in Ukrainian].
10. Koller, V. (2014). ‘Cognitive linguistics and ideology’ in J. Littlemore and J. Taylor (eds): *The Bloomsbury Companion to Cognitive Linguistics*. Bloomsbury. pp. 234–52.
11. Woods A. T., Velasco, C., Levitan, C. A., Wan, X. & Spence C. (2015). ‘Conducting perception research over the internet: A tutorial review,’ *Peer J* 3: e1058.

УДК 811.111'255.4(045)
DOI <https://doi.org/10.32782/bsps-2024.4.2>

ПЕРЕКЛАДАЦЬКА ІНТЕРПРЕТАЦІЯ ЧАСОВІДДАЛЕНОГО ПЕРШОТВОРУ ЯК ФАКТОР ДІАХРОННОЇ МНОЖИННОСТІ ПЕРЕКЛАДУ (НА МАТЕРІАЛІ УКРАЇНСЬКИХ РЕТРАНСЛЯЦІЙ ТРАГЕДІЙ В. ШЕКСПІРА)

Яна Бойко

доктор філологічних наук, доцент,
доцент кафедри філології та перекладу
Київського національного університету технологій та дизайну
вул. Мала Шияновська (Немировича-Данченка), 2, м. Київ, Україна
orcid.org/0000-0002-0074-5665
Researcher ID: ABE-3016-2021
Scopus Author ID: 57214227984
e-mail: yana.boiko.85@gmail.com

Анотація. Статтю присвячено вивченню проблем перекладу першотворів, які пов'язані з їх віддаленістю у часі та просторі, що зумовлює різну перекладацьку інтерпретацію і, відповідно, передачу різного обсягу інформації у ретрансляціях. Метою статті є обґрунтування перекладацької інтерпретації часовіддаленого першотвору як фактору діахронної множинності перекладу. Об'єкт – перекладацька інтерпретація часовіддаленого першотвору, що спричиняє діахронну множинність перекладів. Предмет дослідження – аналіз чинників множинності інтерпретації часовіддаленого першотвору у світлі інформаційної ентропії. Матеріалом дослідження слугувала трагедія В. Шекспіра “Romeo and Juliet” (1594 р.), яка є зразком англійської мови на межі XVI–XVII ст., а також її різночасові українські ретрансляції XIX–XXI ст. у виконанні П. Куліша (1901 р.), В. Мисика (1932 р.), А. Гозенлуда (1937 р.), І. Стешиенко (1952 р.) та Ю. Андруховича (2016 р.), у яких перекладачі, по-різному сприймаючи вихідний текст, інтерпретують обсяг інформації, закодований автором першотвору. У статті постулюється, що перекладацька інтерпретація – це комплексна діяльність, що включає сприйняття, розуміння та відтворення певного обсягу інформації, вербалізованої мовними засобами. Відмінність у перекладацьких інтерпретаціях і різноманіття ретрансляцій пояснюється різними об'єктивними та суб'єктивними екстралінгвальними чинниками, які впливають на процес і результат повторного перекладу у випадках інформаційної ентропії. Високий ступінь інформаційної невизначеності ентропійних контекстів зумовлює різні перекладацькі інтерпретації, оскільки перекладачі у своїх ретрансляціях по-різному передають той обсяг інформації, який закодовано автором першотвору, по-різному сприймаючи вихідний текст.

Ключові слова: інформаційна ентропія, обсяг інформації, об'єктивні і суб'єктивні екстралінгвальні чинники, соціально-історичний контекст, культурно-естетичне середовище, літературний стиль епохи, креативна особистість, ідіостиль, конотативно / культурно забарвлений контекст.

TRANSLATION INTERPRETATION OF TIME-REMOTE SOURCE TEXT AS A FACTOR OF DIACHRONIC PLURALITY IN TRANSLATION (CASE STUDY OF UKRAINIAN RETRANSLATIONS OF SHAKESPEARE'S TRAGEDIES)

Yana Boiko

Doctor of Science in Philology, Associate Professor,
Senior Lecturer of the Department of Philology and Translation,
Kyiv national University of Technologies and Design
mala Shyianovska (Nemyrovycha-Danchenka) St., 2, Kyiv,
orcid.org/0000-0002-0074-5665,
Researcher ID: ABE-3016-2021,
Scopus Author ID: 57214227984,
e-mail: yana.boiko.85@gmail.com

Abstract. The research considers the translation problems of original works related to their remoteness in time and space that cause different translators' interpretations and, accordingly, the transmission of different

scope of information in retranslations. The purpose of the article is to substantiate translation interpretation of a time-remote source text as a factor of the diachronic plurality in translation. The object of the article is the translation interpretation of a time-remote source text, which causes a diachronic plurality in translation. The subject is the analysis of the factors of the plurality in interpretations of a time-remote source text in the light of information entropy. The research material was W. Shakespeare's tragedy "Romeo and Juliet" (1594), which serves as a sample of English at the turn of the 16th and 17th centuries, and its chronologically distant Ukrainian retranslations of the 19th – 21st centuries performed by P. Kulish (1901), V. Mysyk (1932), A. Hozenpud (1937), I. Steshenko (1952) and Yu. Andruhovich (2016), in which translators, perceiving the source text in different ways, interpret the scope of information encoded by the author of the original work. The article postulates that translation interpretation is a complex activity that includes the perception, understanding and reproduction of a certain scope of information verbalized with linguistic means. The difference in translators' interpretations and, consequently, the variety of retranslations are accounted for different objective and subjective extralingual factors that influence the process and result of retranslations in cases of information entropy. High degree of information uncertainty of entropy contexts leads to different interpretations, since translators in their retranslations differently convey the scope of information encoded by the author of the source text, perceiving the original text in different ways.

Key words: *information entropy, scope of information, objective and subjective extralingual factors, socio-historical context, cultural-aesthetic environment, literary style of the epoch, creative personality, idiosyncrasy, connotatively / culturally coloured context.*

Постановка проблеми. Інтерпретація тексту як процес розуміння та розкриття його смислу привертала увагу дослідників ще з античних часів у рамках тлумачення неоплатоніками алегоризму літературних пам'яток, де інтерпретація використовувалася в якості когнітивної процедури. Проблеми інтерпретації тексту розглядаються у семіотиці у процесі інтерпретації знаків семіотичних одиниць (Р. Барт, Е. Бенвеніст, У. Еко, Ч. Морріс, Ч. Пірс та ін.); у філософській герменевтиці – у ході розкриття глибинного смислу людського буття та його співвідношення зі світом (Е. Бетті, М. Гайдеггер, Г. Гадамер та ін.); у гуманітарних галузях – під час тлумачення сенсу текстів (М. Гайдеггер, П. Рікер та ін.); у літературознавстві – у дослідженнях різного роду інформації літературного твору (ідейно-естетичної, смислової та емоційної) на основі особистого пізнавального досвіду та дослідження авторської позиції (В. Кухаренко, Дж. Хопкінс та ін.). У перекладознавстві інтерпретація розглядається у взаємозв'язку із перекладеним текстом, який як результат процесу перекладу несе на собі певний відбиток інтерпретаційних процесів перекладача, тому стає унікальним полем для вивчення перекладацької інтерпретації як вітчизняними, так і зарубіжними дослідниками теорії та практики перекладознавства (В. Кикоть, М. Ледерер, Д. Селескович, Р. Стернберг, П. Топор та ін.).

За словами В. Кикотя [2], **інтерпретація** розуміється як: 1) контекстна інтерпретація мовних одиниць, що має в певному сенсі

особистісний характер; 2) тлумачення за словниками та довідниками; 3) інтерпретація як самостійний творчий акт перекладача, що враховує описувану дійсність, ситуацію акту перекладу, що підкреслює неминучість трансформації мовного змісту вихідного тексту; 4) інтерпретація значення, яке безпосередньо не становить змісту висловлювання, а виводиться з нього в умовах конкретного акту спілкування. Інтерпретація передбачає виділення значущих смислових елементів в оригінальному повідомленні та повторне вираження цього смислу засобами іншої мови у такий спосіб, щоб справжній оригінальний текст і переклад могли збігатися за змістом лише за певних умов і обов'язково включати формальні мовні еквіваленти.

Інтерпретаційна теорія перекладу, розроблена французькими перекладачами Д. Селесковичем [11] і М. Ледерером [9], представляє переклад трьома такими етапами: створення оригінального тексту, розуміння перекладачем його сенсу, створення перекладачем тексту перекладу, що відтворює оригінальний зміст [11, с. 97]. Згідно з цією моделлю другий етап – етап розуміння перекладачем змісту вихідного повідомлення – і є інтерпретацією, тобто вилученням значення, коли минається його мовне вираження.

У процесі інтерпретації оригінального тексту перекладач має транслювати задум автора в нову культуру, враховуючи різні історичні, соціальні і культурні контексти першотвору і тексту перекладу, додаючи шар особистого

пізнавального досвіду [8, с. 280]. Завдання перекладача ще більше ускладнюється у процесі перекладу першотворів, які пов'язані з віддаленістю у часі та просторі, що зумовлює різну інтерпретацію перекладачами оригінального тексту і, відповідно, передачу різного обсягу інформації у перекладах. Попри значну кількість досліджень у сучасному перекладознавстві щодо вибору перекладачем адекватних стратегій для відтворення літературних творів засобами цільової мови, аналіз чинників, що впливають на перекладацьку інтерпретацію часовіддаленого першотвору у ході творчого підходу перекладача до викладу оригінального твору мовою перекладу, залишається **актуальною проблемою**.

Мета і завдання статті. Метою статті є обґрунтування перекладацької інтерпретації часовіддаленого першотвору як фактору діахронної множинності перекладу. Досягнення мети передбачає розв'язання таких **завдань**: 1) обґрунтувати перекладацьку інтерпретацію часовіддаленого першотвору як фактор діахронної множинності перекладу; 2) продемонструвати інформаційну ентропію як чинник множинності інтерпретацій і, відповідно, множинності перекладу.

Предмет та об'єкт дослідження. **Об'єктом** дослідження постає перекладацька інтерпретація часовіддаленого першотвору, що спричиняє діахронну множинність перекладів. **Предмет** дослідження вбачається в аналізі чинників множинності інтерпретацій часовіддаленого першотвору у світлі інформаційної ентропії. **Матеріалом дослідження** є трагедія В. Шекспіра "Romeo and Juliet" (1594 р.), а також її різночасові українські ретрансляції у виконанні П. Куліша (1901 р.), В. Мисика (1932 р.), А. Гозенпуда (1937 р.), І. Стешенко (1952 р.) та Ю. Андруховича (2016 р.).

Виклад основного матеріалу дослідження. Розглядаючи часовіддалений першотвір крізь призму часу як важливого чинника, що впливає на переклад, можна спостерігати, що з розвитком часу і зміною культурних цінностей, що впливають на сприйняття тексту, можуть змінюватися і способи інтерпретації першоджерела в різні епохи. Перекладацька інтерпретація часовіддаленого першотвору передбачає розуміння перекладачем тексту першотвору, яке зумовлене творчою індивідуальністю перекладача, сформованою

під впливом *об'єктивних факторів* (історично різні соціальні та культурні контексти, в яких створено часовіддалені першотвори XVI–XVII ст. та їх різночасові українські ретрансляції XIX–XXI ст., а також панівні у відповідні епохи літературні напрями) та *суб'єктивних факторів* (творчі індивідуальності перекладачів, що впливають на їхні ідіостилі, у яких відображено сприйняття навколишнього світу й особисті світоглядні позиції, зумовлені різним життєвим досвідом і соціальним походженням), та набуває особливого значення під час інтерпретації часовіддалених першотворів. Саме інтеграція творчих особистостей автора першотвору і перекладача, їхні спільні та відмінні риси зумовлюють особливості інтерпретації перекладачами часовіддалених першотворів – трагедій В. Шекспіра, які вирізняються численними випадками інформаційної ентропії, що зумовлює різну інтерпретацію перекладачами оригінального тексту і, відповідно, передачу різного обсягу інформації у своїх перекладах, що й створює передумови появи діахронної множинності перекладів [1, с. 278].

Поняття **ентропії**, екстрапольоване з фізики як «міра хаосу системи», стало універсальним у багатьох наукових сферах та академічних дослідженнях, у тому числі в перекладознавстві (Т. Андрієнко, Б. Ванрой, М. Дорофєєва, Я. Бойко) [1, с. 107]. У нашому дослідженні визначаємо термін **«інформаційна ентропія у перекладі»** як міру невизначеності інформації про об'єкт перекладу (дефіцит інформації у перекладача), що спричиняє помилкові рішення щодо перекладу на будь-якому рівні системи самоорганізації перекладу і зумовлює варіативність відтворення інформації, вираженої в тексті оригіналу, мовою перекладу, що створює потенціал для множинних інтерпретацій та перекладів [1, с. 560].

Інформаційна ентропія (невизначеність) часовіддаленого першотвору, втілена, зокрема, конотативно / культурно забарвленими мовними чи мовленнєвими одиницями, що постають одиницями аналізу, які у своєму значенні реалізують будь-який компонент конотації – образність, експресивність, емотивність, оцінку або стилістичне забарвлення, створює труднощі для перекладачів під час інтерпретації першотвору

у ході ретрансляцій і є передумовою різноманіття інтерпретацій і, відповідно, діахронної множинності перекладів [1, с. 97]. Різні перекладачі по-різному сприймають текст, що перекладається, залежно від особистого життєвого досвіду та соціального походження, що визначає можливість різноманітної інтерпретації тексту першотвору, яка призводить до передачі різного обсягу інформації з оригінального тексту в перекладі. Чинники множинності перекладацьких інтерпретацій пов'язані з творчою особистістю перекладача, який так чи інакше формулює повідомлення, створене автором першотвору, та його сприйняттям навколишнього світу, зумовленим як соціально-історичними умовами, так і культурно-естетичним середовищем і літературними стилями епохи перекладу. У випадку різночасових українських ретрансляцій це можна простежити, беручи до уваги культурне та соціальне походження перекладача, його ідіостиль.

Для ілюстрації сказаного розглянемо конотативно / культурно забарвлений контекст (далі – КЗК) із трагедії В. Шекспіра “Romeo and Juliet” (1594 р.) (дія I сцена 5), в якому різні герої розмірковують про природу кохання молодої пари, та його українські ретрансляції, у яких перекладачі, по-різному сприймаючи вихідний текст, по-різному інтерпретують обсяг інформації, який закладено автором оригінального тексту.

(1) **W. Shakespeare** (1594 р.): *My only love sprung from my only hate! Too early seen unknown, and known too late! Prodigious birth of love it is to me, that I must love a loathed enemy.* [12, с. 52].

(2) **П. Куліш** (1901 р.): *Єдина любов з єдиної вражди... Ой рано-ж я його вбачала, та й не знала! Ой пізно-ж я його пізнавши покохала! О дивная любов! мені ти дивно сталась, що з клятим ворогом моїм я покохалась.* [7, с. 33].

(3) **В. Мисик** (1932 р.): *З ненависті любов моя повстала, побачила я рано, пізно взнала. Предивно почалась любов моя, що маю ворога любити.* [6, 2024].

(4) **А. Гозенпуд** (1937 р.): *З ненависті єдиної – встає любов єдина, побачила його, але в страшну годину. Мені зірке судилося життя, бо ворога кохати мушу я.* [3, с. 48].

(5) **І. Стешенко** (1952 р.): *Злоба єдина у душі буяла, і зі злости любов єдина встала!..*

Не знаючи, зустріла надто рано, та пізно я дізналась, безталанна! Ох, не на радість ти, любов моя, бо ворога кохаю ніжно я! [4, с. 336].

(6) **Ю. Андрухович** (2016 р.): *Любов одна, як ненависть одна – її б не знати краще, та вона сама прийшла – і спробуй відведи це щастя, повне знаками біди* [5, с. 98].

У КЗК із вихідного тексту (1) текстова репрезентація ідеї кохання реалізується конотативно забарвленими одиницями аналізу (далі – ОО), які демонструють випадки інформаційної ентропії: епітети з позитивною оцінкою *prodigious birth* (*prodigious*, adj. – causing amazement or wonder; extraordinary in bulk, quantity, or degree; resembling or befitting a prodigy; *obsolete* being an omen [10, URL]) і негативною оцінкою *a loathed enemy* (*loathe*, v. – to dislike greatly and often with disgust or intolerance [10, URL]), а також слова з негативною оцінкою: *hate* (*hate*, n. – intense hostility and aversion usually deriving from fear, anger, or sense of injury; extreme dislike or disgust; a systematic and especially politically exploited expression of hatred [10, URL]) і *enemy* (*enemy*, n. – one that is antagonistic to another, especially, one seeking to injure, overthrow, or confound an opponent; something harmful or deadly; a military adversary, a hostile unit or force [10, URL]). У (1) кохання асоціюється з долею (*prodigious birth of love it is to me*), крім того, з лихою долею (*that I must love a loathed enemy*). Кохання Джульетти настільки непередбачуване, що виникло з абсолютно протилежного почуття (*My only love sprung from my only hate!*).

Інформаційна ентропія виокремлених ОО породжує різні перекладацькі інтерпретації у хронологічно віддалених українських ретрансляціях, які належать до трьох різних історичних періодів: кінця ХІХ ст., ХХ ст., ХХІ ст., кожен із яких відзначається власною специфікою [1, с. 209].

У перекладі П. Куліша (2) – представника першого періоду (другої половини ХІХ ст.), який характеризується посиленням впливу російської культури на українську та переважанням у літературі та перекладі романтичних стилів, кохання асоціюється не з долею, а з дивом, тобто з чимось надприродним (*о дивная любов! мені ти дивно сталась*). При цьому ідея ворожнечі, що переростає в кохання, виражена досить чітко (*єдина*

любов з єдиної вражди), а ступінь ненависті до ворога передається максимально точно з використанням відповідного прикметника (*що з клятим ворогом моїм я покохалась*). Тотожне відтворення П. Кулішем страждань і ворожнечі пояснюється складним політичним, соціально-економічним становищем і культурним занепадом, у якому опинився український народ наприкінці ХІХ ст., а також ідеологією українського романтизму, який акцентує увагу на піднесеності головного героя, що надає йому аури мучеництва й жертвовності, та романтичній манері оповіді, що характеризується високою стилістикою з широкою палітрою художніх прийомів і пафосу [1, с. 213].

Ретрансляції, здійснені В. Мисиком (1932 р.), А. Гозенпудом (1937 р.) та І. Стещенко (1952 р.) в один і той же історичний період (ХХ ст.), який характеризується складними соціально-історичними умовами (з одного боку, створення СРСР, Друга світова війна, а з іншого боку, активна боротьба за національну свободу та незалежність), відрізняються обсягом інформації. Це пояснюється різними літературними течіями, які впливали на перекладачів (неокласицизм – на І. Стещенко та В. Мисика, необароко – на А. Гозенпуда), відмінністю у світогляді та різними ідіостиліями перекладачів.

В. Мисик переклав трагедію “Romeo and Juliet” у 1932 р., але через арешт перекладач не зміг вчасно опублікувати цей переклад. Його було опубліковано посмертно у 1988 р. В. Мисик протягом усього свого творчого життя намагався бути об’єктивним перекладачем, мінімально впливаючи на текст оригіналу під час перекладу задля збереження яскравості образу та структурної чіткості оригіналу [1, с. 229]. У Мисиковому перекладі (3) кохання також видається дивним (*предивно почалась любов моя*). В. Мисик досить точно передає протиставлення почуттів кохання та ненависті (з *ненависти любов моя повстала*), водночас послаблюючи рівень ворожнечі, говорячи про коханого Джульєтти (*що маю ворога любити я*).

Музикознавець і театрознавець А. Гозенпуд приділяв значну увагу питанням сценічної історії трагедії, зокрема її музично-сценічному оформленню та інтерпретації [1, с. 232]. А. Гозенпуд намагався не лише зберегти формально-стильові особливості оригінального

твору, але й значно посилював їх, подекуди спотворюючи зміст оригіналу. У перекладі (4) аналізованого КЗК А. Гозенпуд не торкається теми ні долі, ні дива. Кохання в (4) – лише частина життя (*мені гірке судилося життя*), при цьому саме у важкий період ворожнечі між родинами (*в страшну годину*). Перекладач повністю зберіг думку про те, що кохання виросло з ненависті, повною мірою передаючи протилежність цих почуттів (з *ненависті єдиної – встає любов єдина*), пом’якшуючи ідею ворожнечі (*бо ворога кохати мушу я*).

І. Стещенко (в минулому актриса) чудово знає сцену і «відтворює не слова, а думку, суворо дотримуючись ідеї» перекладеного тексту, дбаючи про читабельність і сценічність твору [1, с. 229]. Щоб зберегти риму або підкреслити емоційний стан героя, перекладачка іноді відступає від еквіліярності, але її переклад вишуканий, наповнений місткими, багатозначними словами. У своєму перекладі (5) І. Стещенко представляє кохання як проблему і джерело нещастя (*ох, не на радість ти, любов моя*), як і А. Гозенпуд (4), позбавляючи кохання його містичності. У (5) кохання протиставляється злобі (*злоба єдина у душі буяла, і зі злости любов єдина встала*), а ворожнеча послаблюється не лише опущенням прикметника, а й додаванням іншого, що позначає ніжні почуття (*бо ворога кохаю ніжно я*).

Ю. Андрухович є представником постмодернізму, який був характерний для третього періоду (початок ХХІ ст.), тобто того часу, коли Україна остаточно здобула незалежність, а українська культура і мистецтво почали стрімко розвиватися в нових умовах стирання меж між стилями [1, с. 236]. У версії Ю. Андруховича (6) кохання також асоціюється з долею (*щастя, повне знаками біди*), а ідея кохання передається через ідею знаків долі. Доля в (6) подібна до її сприйняття в першоджерелі – це лише розвиток подій поза контролем людини, який розглядається як зумовлений надприродною силою, а не людиною, яка щось робить. У (6) фраза *that I must love a loathed enemy* взагалі опущена, але ідея ненависті представлена у фразі *любов одна, як ненависть одна*. Крім того, вислів *вона сама прийшла – і спробуй відведи* змушує читача цього перекладу сприймати героїню як жертву кохання, а не як людину, яка кохає.

Порівняння одиниць аналізу, які виражають ідею кохання в першотворі та в хронологічно віддалених українських ретрансляціях XIX–XXI ст., демонструє, що способи репрезентації ідеї кохання, а отже, обсяги інформації про кохання в наведених КЗК відрізняються: В. Шекспір – *ненависть, непередбачуваність, доля, диво, ворожнеча*; П. Куліш – *ненависть, непередбачуваність, ворожнеча, диво, ворожість*; В. Мисик – *ненависть, непередбачуваність, незвичайність, розгубленість, ворожість*; А. Гозенпуд – *ненависть, страх, непередбачуваність, доля, ворожнеча, примус, ворожість*; І. Стешенко – *злоба, непередбачуваність, нещастя, розгубленість, ворожнеча, ніжність*; Ю. Андрухович – *ненависть, розчарування, непередбачуваність, доля, некерованість, ворожість*.

Таким чином, варіативність діахронної множинності різночасових українських ретрансляцій XIX–XXI ст. часовіддалених першотворів, якими постають трагедії В. Шекспіра, віддзеркалює творчу особистість перекладача, сформовану під впливом різних соціально-історичних контекстів, культурно-естетичних середовищ, літературних стилів, що домінують у відповідну епоху. Дослідження демонструє, що в перекладі П. Куліша кохання більше пов'язане з грою лихої долі, що характерна для фаталізму українського національного характеру у XIX ст. Той факт, що в ретрансляціях XX ст. кохання також асоціюється з долею (А. Гозенпуд, В. Мисик) або, навпаки, з чимось більш приземленим, життєвим (І. Стешенко) відображає суперечливість національного характеру у XX ст. У XXI ст.

Ю. Андрухович представляє кохання через утрату контролю, зберігаючи ідею фаталізму, характерну для пострадянської України, але водночас утілюючи ідею відвернення зла.

Висновки й перспективи подальших досліджень. Інтерпретація часовіддаленого першотвору розглядається як комплексна діяльність, що включає сприйняття, розуміння та відтворення певної кількості інформації, вербалізованої мовними засобами під впливом об'єктивних і суб'єктивних чинників, які впливають на процес і результат перекладацької інтерпретації випадків інформаційної ентропії і створюють передумови для розвитку мовленнєвої творчості у процесі інтерпретації. Високий ступінь інформаційної невизначеності ентропійних контекстів зумовлює різні перекладацькі інтерпретації, що спричиняє множинність перекладу, оскільки перекладачі у своїх ретрансляціях по-різному передають той обсяг інформації, який закодовано автором першотвору.

Отримані результати щодо чинників перекладацької інтерпретації в умовах інформаційної ентропії часовіддаленого першотвору у процесі творчого підходу українських перекладачів XIX–XXI ст. до викладу оригіналу мовою перекладу створюють підґрунтя для подальшого розв'язання цієї багатоаспектної проблеми. **Перспективним** для подальших досліджень видається виявлення впливу інтерпретації перекладачами випадків інформаційної ентропії на способи безпосереднього вираження думок перекладачів шляхом вибору адекватних перекладацьких стратегій не лише різночасових, а і різножанрових художніх текстів.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бойко Я.В. Когнітивно-дискурсивна модель діахронної множинності перекладів часово віддаленого першотвору (на матеріалі українських ретрансляцій трагедій В. Шекспіра XIX–XXI століть) : дис. ... докт. філол. наук : 10.02.16. Харків, 2023. 584 с.
2. Кикоть В.М., Дахно Я.В. Інтерпретація при перекладі художнього тексту. URL: http://www.rusnauka.com/4_SND_2014/Philologia/6_158397.doc.htm (дата звернення: 03.02.2024).
3. Шекспір В. Ромео і Джульєтта / переклад А. Гозенпуда. Київ : Мистецтво, 1937. 202 с.
4. Шекспір В. Ромео і Джульєтта / переклад І. Стешенко. *Твори у 6 томах. Том 2.* Київ : Дніпро, 1985. С. 311–413.
5. Шекспір У. Ромео і Джульєтта / переклад Ю. Андруховича. Київ : А-ба-ба-га-ла-ма-га, 2016. 208 с.
6. Шекспір В. Ромео і Джульєтта / переклад В. Мисика. URL: <https://www.ukrlib.com.ua/world/printit.php?tid=1> (дата звернення: 03.02.2024).
7. Шекспір У. Ромео та Джульєтта / переклад П. Куліша. Львів : Виданє Українсько-руської видавничої спілки, 1901. 156 с.
8. Boiko Ya. Translators' Interpretations of Shakespeare's Plays in the Light of Information Entropy. *Вісник Університету імені Альфреда Нобеля. Серія «Філологічні науки»*. 2023. № 1 (25). Р. 274–290.

9. Lederer M. The Role of Cognitive Complements in Interpreting. *Interpreting – Yesterday, Today, and Tomorrow*: ATA scholarly monograph series. 1990. Vol. IV, SUNY. P. 53–60.
10. Merriam-Webster's Dictionary. URL: <https://www.merriamwebster.com/dictionary/> (дата звернення: 03.02.2024).
11. Seleskovitch D. Interpretation: A Psychological Approach to Translating. *Translation: Applications and Research*. Ed. by R.W. Brislin. New York: Gardner Press, Inc., 1976. P. 92–116.
12. Shakespeare W. Romeo and Juliet. Intr. by B. Raffel, essay by H. Bloom, ed. by B. Raffel. New Haven and London: Yale University Press, 2004. 249 p.

REFERENCES

1. Boyko, Ya. V. (2023). Kohnityvno-dyskursyвна model' diakhronnoi mnozhynnosti perekladiv chasovo viddalenooho pershotvoru (na materialy ukrains'kykh retransliatsij trahedij V. Shekspira XIX-XXI stolit') [Cognitive-discursive model of the diachronic plurality in translation of the time-remote original text (case study of Ukrainian retranslations of W. Shakespeare's tragedies of the 19th–21st centuries)]: dys. d-ra. filol. nauk: 10.02.16. Kharkiv. 584 p. [in Ukrainian].
2. Kykot', V.M. & Dakhno, Ya.V. (2024). Interpretatsiia pry pereklyadi khudozhn'oho tekstu [Interpretation when translating an artistic text]. Retrieved from: http://www.rusnauka.com/4_SND_2014/Philologia/6_158397.doc.htm [in Ukrainian].
3. Shekspir, V. (1937). Romeo i Dzhul'ietta [Romeo and Juliet]: per. A. Hozenpuda. Kyiv: Mystetstvo. 202 p. [in Ukrainian].
4. Shekspir, V. (1985). Romeo i Dzhul'ietta [Romeo and Juliet]:per. I. Steshenko. Tvory u 6 vol.: vol. 2. Kyiv: Dnipro, pp. 311–413. [in Ukrainian].
5. Shekspir, U. (2016). Romeo i Dzhul'ietta [Romeo and Juliet: per. Yu. Andrukhovycha. Kyiv: A-ba-ba-ha-la-ma-ha. 208 p. [in Ukrainian].
6. Shekspir, V. (2024). Romeo i Dzhul'ietta [Romeo and Juliet]: per. V. Mysyka. Retrieved from: <https://www.ukrlib.com.ua/world/printit.php?tid=1> [in Ukrainian].
7. Shekspir, U. (1901). Romeo ta Dzhul'ietta [Romeo and Juliet]: per. P. Kulisha. L'viv: Vydanie Ukrains'korus'koi vydavnychoi spilky. 156 p. [in Ukrainian].
8. Boiko, Ya. (2023). Translators' Interpretations of Shakespeare's Plays in the Light of Information Entropy. *Visnyk Universitetu Imeni Alfreda Nobelya*. Seriya: Filologichni Nauki. Issue 1, vol. 25, pp. 274–290.
9. Lederer, M. (1990). The Role of Cognitive Complements in Interpreting. *Interpreting – Yesterday, Today, and Tomorrow*: ATA scholarly monograph series. Vol. 4, SUNY, pp. 53–60.
10. Merriam-Webster's Dictionary (2024). Retrieved from: <https://www.merriamwebster.com/dictionary/>
11. Seleskovitch, D. (1976). Interpretation: A Psychological Approach to Translating. *Translation: Applications and Research*. Ed. by R. W. Brislin. New York: Gardner Press, Inc., pp. 92–116.
12. Shakespeare, W. (2004). Romeo and Juliet. Intr. by B. Raffel, essay by H. Bloom, ed. by B. Raffel. New Haven and London: Yale University Press, 249 p.

КОМУНІКАТИВНІ КОНФЛІКТНІ СТРАТЕГІЇ Й ТАКТИКИ (НА МАТЕРІАЛАХ РЕАЛІТІ-ШОУ)

Марія Дружинець

доктор філологічних наук, професор,
професор кафедри української мови та мовної підготовки іноземців
Одеського національного університету імені І. І. Мечникова
Французький бульвар, 24/26, Одеса, Україна
orcid.org/0000-0001-8232-0216
e-mail: mriiad68@gmail.com

Анотація. Статтю присвячено дослідженню українськомовного міжособистісного конфлікту, з'ясуванню його репрезентаційної системи. Мета розвідки полягає в розробленні механізму дослідження мовленнєвої поведінки осіб на різних стадіях конфлікту в процесуальному та результативному аспектах. Завдання студіювання – визначити стратегічні, тактичні та мовленнєві аспекти реалізації конфліктного дискурсу, які забезпечують досягнення мети комунікантів у телевізійному реаліті-шоу, акцентувати увагу на інвективних засобах, які використовуються задля приниження особистості адресата. Об'єктом дослідження є міжособистісний конфлікт учасників реаліті-шоу «Стосується кожного» («Інтер»), «Один за всіх» («СТБ»). Предмет дослідження – смислова організація українськомовних конфліктно маркованих комунікативних актів.

Конфлікт стає не лише необхідною складовою частиною реаліті-шоу, але і його стратегічно важливим елементом. Використання конфліктів є справжнім каталізатором динаміки та інтриги. Обидва реаліті-шоу мають спільні елементи, такі як боротьба, вчинок, уникнення, але «Один за всіх» більше звертає увагу на індивідуальне виживання, тоді як «Стосується кожного» ставить більший акцент на командній співпраці. Шоу «Один за всіх» притаманна стратегія компромісу, а шоу «Стосується кожного» може використовувати тактику комунікативного саботажу в колективі. Обидва реаліті-шоу формуються навколо конфліктів та взаємодії.

Дослідження надає можливість узагальнити основні чинники (як зовнішні, так і внутрішні), що зумовлюють вибір стратегій і тактик у мовленнєвій поведінці учасників: сторони, що конфліктують, послуговуються різними стратегіями й тактиками для досягнення спільної мети або для ще більшої сварки. Враховуючи всі досліджені аспекти, можна встановити, що герої послуговувалися тактиками погрози, незгоди, попередження, образи, несхвалення, звинувачення, перебивання найчастіше.

Конфлікт у реаліті-шоу виступає не лише як методологічний елемент, але і як ефективний інструмент для досягнення стратегічних і розважальних цілей, формуючи визнання програм та їхню популярність серед глядачів.

Ключові слова: міжособистісний конфлікт, комунікативні стратегії, комунікативні тактики, реаліті-шоу.

COMMUNICATIVE CONFIDENTIAL STRATEGIES AND TACTICS (BASED ON THE MATERIALS OF REALITY SHOWS)

Maria Druzhynets

doctor of philology, professor,
professor of the Department of Ukrainian Language and
Language Training of Foreigners
Odesa National University named after I.I. Mechnikov
24/26 French Boulevard, Odesa, Ukraine
orcid.org/0000-0001-8232-0216
e-mail: mriiad68@gmail.com

Abstract. The article is devoted to the study of the Ukrainian-language interpersonal conflict, clarification of its representational system. The purpose of the study is to develop a mechanism for studying the speech behaviour of individuals at different stages of the conflict in the procedural and effective aspects. Objectives

of the study: to identify strategic, tactical and linguistic aspects of conflict discourse implementation that ensure the achievement of the communicators' goal in a television reality show, to focus on the investive means used to humiliate the addressee's personality. The object of the study is the interpersonal conflict of the participants of the reality shows "It concerns everyone" from the Inter TV channel and "One for all" from the STB TV channel. The subject of the study is the semantic organisation of Ukrainian-language conflict-marked communicative acts.

Conflict is becoming not only a necessary component of reality TV, but also a strategically important element. The use of conflict is a real catalyst for dynamics and intrigue, grabbing the attention of viewers. Both reality shows have common elements, such as fight, action, and avoidance, but One for All focuses more on individual survival, while It's Up to Everyone puts more emphasis on teamwork. Also the strategy of compromise is inherent in One for All, while Affects Everyone may use tactics of communication sabotage in the team. Both are formed around conflict and interaction.

The study provides an opportunity to summarise the main factors (both external and internal) that determine the choice of strategies and tactics in the speech behaviour of participants: conflicting parties use different strategies and tactics to achieve a common goal or to make the quarrel even worse. Taking into account all the aspects studied, it can be established that the characters used the tactics of threat, disagreement, warning, insult, disapproval, accusation, and interruption most often.

Conflict in reality TV shows is not only a methodological element, but also an effective tool for achieving strategic and entertainment goals, shaping the recognition of programmes and their popularity among viewers.

Key words: interpersonal conflict, communication strategies, communication tactics, reality TV.

Постановка проблеми. Міжособистісне спілкування відіграє ключову роль у житті людини та суспільства в цілому. Людина є не тільки homo sapiens – істотою, яка мислить, але і homo loquens – істотою, яка розмовляє та спілкується. Проте існує низка чинників, які заважають продуктивному спілкуванню і можуть викликати непорозуміння між учасниками комунікації, що переростає в негативне ставлення, образи, відчуження, конфлікти.

Міжособистісному конфлікту присвячена значна кількість робіт конфліктологів, зокрема вітчизняних (О. Бандурко, Л. Білоконенко, І. Ващенко, Л. Герасіна, С. Гиренко, В. Друзь, О. Кисельова, В. Петрюх, С. Форманова та ін.) і зарубіжних (Д. Беллафіоре, К. Боулдінг, М. Дойч, Р. Уолтон, Д. Уікс та ін.).

Актуальність нашого дослідження зумовлена потребою в комплексному дослідженні українськомовного міжособистісного конфлікту, з'ясуванні його репрезентаційної системи. Важливість студіювання спричинена й суспільним запитом щодо підвищення рівня знань українського соціуму про мовний конфлікт, його вплив на культурний розвиток, світогляд, моральні принципи членів національної спільноти у площині технологій як конфліктного, так і злагодженого спілкування.

Мета та завдання дослідження. Мета розвідки полягає в розробленні механізму дослідження мовленнєвої поведінки осіб на різних стадіях конфлікту в процесуальному

та результативному аспектах. Завдання студіювання – визначити стратегічні, тактичні та мовленнєві аспекти реалізації конфліктного дискурсу, які забезпечують досягнення мети комунікантів у телевізійному реаліті-шоу, акцентувати увагу на інвективних засобах, які використовуються задля приниження особистості адресата.

Фактичний матеріал дослідження – 10 передач реаліті-шоу «Стосується кожного» від телеканалу «Інтер» [4–13] та 10 передач реаліті-шоу «Один за всіх» від телеканалу «СТБ» [14–23].

Предмет та об'єкт дослідження. Об'єктом дослідження є міжособистісний конфлікт учасників реаліті-шоу «Стосується кожного» («Інтер»), «Один за всіх» («СТБ»). Предмет дослідження – смислова організація українськомовних конфліктно маркованих комунікативних актів.

Виклад основного матеріалу дослідження. У лінгвістиці поняття «конфлікт» співвідноситься з поняттям «комунікативний конфлікт». В. Прокопенко зазначає, що вчені «трактують комунікативний конфлікт як зіткнення, протистояння двох сторін (партнерів) комунікації, що виникає в процесі комунікативного контакту і виявляє себе через конфліктні комунікативні ходи, такі як нанесення адресату комунікативного або психологічного збитку, зниження його статусу, протидія завданям збиткам, а також через неконфліктні комунікативні ходи, які характеризуються наявністю конфліктного потенці-

алу. Комунікативний конфлікт зароджується і розвивається в діалозі, тому він має двосторонній, парний характер» [3, с. 1].

Комунікативна стратегія завжди відрізняється гнучкістю і динамікою, адже в ході спілкування вона піддається постійному коригуванню, безпосередньо залежить від мовних дій опонента і від контексту дискурсу, що постійно поповнюється та змінюється. Динаміка співвідношення здійснюваного в даний момент ходу з попереднім, а також його вплив на наступні – одна з головних ознак стратегії [1, с. 39–40]. *Стратегія* розуміється як майстерне керівництво, план поведінки або дії, свідомо складений набір операцій для вирішення певної проблеми або досягнення деякої мети [2, с. 143].

Стратегія і тактика є двома поняттями, які використовуються для досягнення конкретних цілей, але вони відрізняються за своєю природою і рівнем, на якому приймаються рішення. **Стратегія** – це довгостроковий план, який визначає загальний напрямок для досягнення важливих цілей. **Тактика** – це конкретні дії та методи, спрямовані на досягнення конкретних короткострокових цілей. *Комунікативні тактики* – це мовленнєві дії, що дають змогу особі досягти впливу на співрозмовника. Вони виконують функцію способів реалізації комунікативної стратегії. Кожна тактика спрямована на певну зміну свідомості адресата в потрібному для адресанта напрямі щодо конкретного буттєвого «смислу» [1, с. 43]. Можна стверджувати, що комунікативні стратегії лише окреслюють загальний розвиток діалогу, а тактики показують власне реалізацію цих стратегій на кожному етапі розвитку ситуації спілкування. Стратегія визначає наші довгострокові цілі і те, як ми плануємо їх досягти. Тактика набагато конкретніша і часто орієнтована на менші кроки і короткі тимчасові рамки на цьому шляху. Стратегія незмінна і довгострокова, в той час як тактика може змінюватися залежно від стратегічних завдань. Стратегія і тактика завжди мають бути узгоджені між собою.

Звернімося до фактичного матеріалу, щоб простежити використання стратегій і тактик у міжособистісному конфлікті.

«Стосується кожного» від телеканалу «Інтер» («Сімейне болото», 24.12.2019) [18]

Кожна зустріч рідних сестри та брата з Великого Болота, що на Полтавщині,

зазвичай завершується взаємними образами та бійками. 34-річний Олександр намагається силою врятувати рідну сестру і трьох племінників від побоїв їхнього батька. Але сестра Олександра запевняє, що не вона потребує братової турботи. 31-річна Валентина переконує, що нав'язливим захистом брат намагається відвернути увагу від власної жорстокості щодо їхньої мами.

У результаті запропонували рішенням суду заборонити брату приближатися до дітей. Також радили, щоб брат з сестрою разом пішли до психолога, навчилися спокійно розмовляти один з одним, а уже після цього через суд поновили спілкування з дітьми, адже найбільше під час таких конфліктів страждають діти. Вони бачать неповагу рідних між собою, постійні крики та бійки, у дітей руйнується модель гармонійних стосунків у родині.

Олександр обрав для себе *стратегію боротьби*. У його поведінці наявна *фізична, пряма, провокуюча та необґрунтована агресія*, адже він піднімав руку на свою матір, а також *вербальна агресія*, тому що він виражав свої негативні емоції через сварку та крик. Чоловік послуговувався мовними прийомами, які породжують конфліктну ситуацію, зокрема образливими епітетами, нав'язуванням думок, ідей тощо. Для цього використовуються відповідні аргументи, брехня, помилкові трактування, покликання на «третю сторону», однобічне використання тільки таких свідчень, доказів, які є вигідними в конкретній ситуації, і замовчування протилежних. Для реалізації *стратегії боротьби* він послуговувався *тактикою попередження та несхвалення*.

Валентина натомість використовує *тактику звинувачення*, тобто намагається зобов'язати брата до відповідальності за певну діяльність, слова та вчинки. Також в її поведінці простежується *тактика незгоди та погрози*. У її мовленні наявний такий набір конфліктогенів: образливі епітети, назви; приховування інформації за великою кількістю сторонньої, для чого свідомо нагромаджуються додаткові запитання, покликання; відхід від обговорення небажаної інформації.

«Один за всіх» від телеканалу «СТБ» («Грузинська полонянка чи брехуха?», 17.10.2021 р.) [6]

Дар'я все ще сподівається віднайти свою сестру Валентину. Жінка шість років тому

Таблиця 1

Стратегічні та тактичні аспекти реаліті-шоу

поїхала до куми, залишивши трьох дітей, і більше не повернулася. Телефон у неї був постійно вимкнений, про своє місце перебування вона нікому не повідомила та зникла із соцімереж. Рідня вже змирилася з тим, що вони назавжди втратили Валентину. Раптовий телефонний дзвінок ошелешив Дар'ю: її сестра – жива! Редакція гостросоціального проекту одразу почала пошуки Валентини та натрапила на відеозвернення про допомогу жінки, котра за описом була схожа на зниклу сестру.

Валентина дотримується стратегії уникнення, намагаючись ухилитися від конфлікту. Жінка не погоджується з усім сказаним в її адресу, тобто послуговується тактикою незгоди. У мовленні її сестри наявна стратегія боротьби, оскільки вона безкомпромісно відстоює свою позицію. Цю стратегію Дар'я реалізовує за допомогою тактики перебування, несхвалення, попередження. Завдяки ведучому героїні змогли розібратися в ситуації, вони обрали стратегію компромісу та змогли уникнути загострення конфлікту.

З'ясувалося, що ніхто її в полоні не тримав, а, навпаки, чоловік доглядав за нею та їхньою спільною дитиною. У кінці програми Валентина повернулася додому, зустрілась з дітьми, а чоловік, який нібито її утримував, відновив свої документи та оформив батьківство. Завдяки команді реаліті-шоу сім'я змогла возз'єднатися та вирішити всі конфлікти.

Проаналізувавши реаліті-шоу «Стосується кожного» від телеканалу «Інтер» та «Один за всіх» від телеканалу «СТБ», можемо дійти висновку, що вони схожі за своєю концепцією та форматом, учасники та події, які з ними трапляються, теж майже однакові, розраховані на одну й ту ж цільову аудиторію. Герої шоу використовують майже ті самі стратегії та тактики, оскільки вони перебувають в однакових умовах і мають однакову мету – викликати гострі емоції та співчуття глядачів, працюють за схожими сценаріями.

Наше дослідження дозволяє зробити висновки, які подані у таблиці.

Обидва реаліті-шоу мають спільні елементи, такі як боротьба, вчинок, уникнення, але «Один за всіх» більше акцентує на індивідуальному виживанні, тоді як «Стосується кожного» ставить більший акцент на командній співпраці. Також стратегія комп-

«Один за всіх»:	«Стосується кожного»
<p>Стратегії:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1) боротьби. Учасники активно взаємодіють та конкурують між собою, прагнучи вижити в екстремальних умовах; 2) уникнення. Використовується у ситуаціях, коли учасники намагаються ухилитися від конфліктів чи важких вирішень, вибираючи менш неприємний шлях; 3) вчинку. Важлива стратегія, яка виявляється в рішучих та активних діях для досягнення поставлених цілей 	<p>Стратегії:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1) боротьби. Хоча боротьба є однією зі стратегій, вона може бути менш вираженою порівняно з шоу «Один за всіх», оскільки програма більше акцентує на співпраці та колективному вирішенні завдань; 2) уникнення. Присутнє, але може бути менш активним порівняно з «Один за всіх», оскільки взаємодія та вирішення проблем відбуваються в команді; 3) вчинку. Зберігає свою актуальність, але може виявлятися в інших формах, таких як взаємодія та допомога
<p>Тактики:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1) несхвалення. Учасники можуть використовувати несхвалення своїх конкурентів або ситуацій, щоб виокремити себе; 2) образа. Використовується для підривання або послаблення позицій інших учасників; 3) погроза. Учасники можуть застосовувати погрози, щоб вплинути на поведінку або рішення інших людей 	<p>Тактики:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1) незгода. Зазвичай використовується для підкріплення різниці у думках або вирішення конфліктів у колективі; 2) комунікативний саботаж. Може включати спроби вплинути на спільні рішення або спроби приховати інформацію від інших учасників; 3) погроза, образи, попередження, несхвалення. Усі ці тактики можуть застосовуватися залежно від ситуації, щоб впливати на взаємодію учасників

ромісу притаманна «Один за всіх», в той час як «Стосується кожного» може використовувати тактику комунікативного саботажу в колективі. Обидва реаліті-шоу формуються навколо конфліктів та взаємодії.

Висновки та перспективи подальших розробок. Таким чином, реалізація конфліктного дискурсу в телевізійних реаліті-шоу

є мистецтвом використання комунікативних стратегій та тактик для досягнення визначених цілей учасників і продюсерів. Суміш стратегічного планування, тактичного мовлення та ефективного використання конфліктів створює унікальну динаміку. Кожна сторона конфлікту може розробляти свої аргументи, використовуючи логічні прийоми та докази, щоб підтримати свої погляди.

Дослідження надає можливість узагальнити основні чинники (як зовнішні, так і внутрішні), що зумовлюють вибір стратегій і тактик у мовленнєвій поведінці учасників: сторони, що конфліктують, послуговуються різними стратегіями й тактиками для досягнення спільної мети або для ще більшої сварки. Враховуючи отримані результати, можна встановити, що герої послуговувалися

тактикою погрози, незгоди, попередження, образи, несхвалення, звинувачення, перебивання найчастіше.

Отже, наше дослідження дозволяє зробити висновки про те, що багато теоретичних підходів підкреслює важливість розуміння та передбачення конфліктів для розроблення превентивних стратегій, спрямованих на запобігання їхньої ескалації.

Перспективи подальшого студювання заявленої проблеми вбачаємо у ґрунтовному дослідженні основних чинників, що зумовлюють вибір стратегій і тактик у мовленнєвій поведінці учасників інших телевізійних реаліті-шоу та сприяють визначенню стратегічних, тактичних і мовленнєвих аспектів реалізації конфліктного дискурсу, які забезпечують досягнення мети комунікантів.

ЛІТЕРАТУРА

1. Білоконенко Л.А. Українськомовний міжособистісний конфлікт : монографія. Київ : Інтерсервіс, 2015. 335 с.
2. Левчик Ю.І. Поняття комунікативної стратегії і тактики поведінки в конфліктних ситуаціях. *Вісник Львівського державного університету безпеки життєдіяльності*. 2010. № 4. С. 141–145.
3. Прокопенко В.В. Стратегії і тактики комунікантів у конфліктному типі комунікативної взаємодії. *Вісник Житомирського державного університету імені Івана Франка*. 2008. № 41. С. 186–189.
4. Один за всіх. Мамо, я покохала бандита! 07.11.2021 р. URL: <https://youtu.be/MqGOnksnzmE> (дата звернення: 31.01.2022).
5. Один за всіх. Скандальна сімейка з TikTok. 21.11.2021 р. URL: <https://youtu.be/5TF8VbGdXlk> (дата звернення: 31.01.2022).
6. Один за всіх. Грузинська полонянка чи брехуха? 17.10.2021 р. URL: <https://youtu.be/qdqsnsOQAu> (дата звернення: 31.01.2022).
7. Один за всіх. Шокуюча знахідка в закинутій будівлі 19.12.2021 р. URL: <https://youtu.be/xexiCZS-yzE> (дата звернення: 31.01.2022).
8. Один за всіх. Фатальні рольові ігри. 29.08.2021 р. URL: <https://youtu.be/KEmxvbp3DvE> (дата звернення: 31.01.2022).
9. Один за всіх. Три жінки має і не страждає! 06.06.2021 р. URL: <https://youtu.be/Ij3falAIhN4> (дата звернення: 31.01.2022).
10. Один за всіх. Діти втекли від вітчима та просять допомогу. 13.02.2022 р. URL: https://youtu.be/IDgUK_Q_a8 (дата звернення: 31.03.2022).
11. Один за всіх. Власне масштабне розслідування злочину. 06.09.2020 р. URL: <https://youtu.be/lxM9WK2tWKY> (дата звернення: 31.01.2022).
12. Один за всіх. Закохалася у нападника. 30.08.2020 р. URL: https://youtu.be/9pZCJ9_VpOw (дата звернення: 31.01.2022).
13. Один за всіх. Молодша сестра наводить страх на всю сім'ю. 19.09.2021 р. URL: <https://youtu.be/bwM5Rqk9iBY> (дата звернення: 31.01.2022).
14. Стосується кожного. Напад чи наклеп. 02.10.2019 р. URL: <https://youtu.be/7V-BtWnDF1k> (дата звернення: 25.02.2020).
15. Стосується кожного. Багатодітні суперниці. 25.02.2020 р. URL: https://youtu.be/yDV_ub_W_Jk (дата звернення: 31.03.2020).
16. Стосується кожного. Насильницьке кохання. 28.02.2020 р. URL: <https://youtu.be/Fe5J6xFLDPA> (дата звернення: 31.03.2020).
17. Стосується кожного. Намовлена дитина. 26.12.2019 р. URL: <https://youtu.be/NPoODM-P5y0> (дата звернення: 25.02.2020).
18. Стосується кожного. Сімейне болото. 24.12.2019 р. URL: <https://youtu.be/b-cQRr9yvvE> (дата звернення: 25.02.2020).

19. Стосується кожного. Випробовування для немовляти. 29.10.2018 р. URL: <https://youtu.be/WEr7HLCfy-M> (дата звернення: 25.02.2020).
20. Стосується кожного. Родина мауглі. 30.08.2019 р. URL: https://youtu.be/o4oyjP_OTgo (дата звернення: 25.02.2020).
21. Стосується кожного. Мати легкої поведінки. 21.02.2020 р. URL: <https://youtu.be/50-1VoKa6Bs> (дата звернення: 31.03.2020).
22. Стосується кожного. Вагітна дитина 12.11.2021 р. URL: <https://youtu.be/fnajsDXmSwA> (дата звернення: 31.03.2022).
23. Стосується кожного. Ціна втечі. 24.03.2020 р. URL: <https://youtu.be/Ls20kzmq-OI> (дата звернення: 25.04.2020).

REFERENCES

1. Bilokononko, L.A. (2015) *Ukrainskomovnyi mizhosobystisnyi konflikt: monohrafiia*. Kyiv, 335 p.
2. Levchuk, Yu.I. (2010) Poniattia komunikativnoi stratehii i taktyky povedinky v konfliktnykh sytuatsiakh. *Visnyk LDU BZhd*, № 4, pp. 141–145.
3. Prokopenko, V.V. (2008) Stratehii i taktyky komunikantiv u konfliktnomu typi komunikativnoi vzaiemodii. *Visnyk Zhytomyrskoho derzhavnoho universytetu imeni Ivana Franka*, № 41, pp. 186–189.
4. Odyn za vsikh. Mamо, ya pokokhala bandyta! 07.11.2021. Retrieved from <https://youtu.be/MqGOnksnzme> (data zvernennia: 31.01.2022).
5. Odyn za vsikh. Skandalna simeika z TikTok. 21.11.2021. Retrieved from <https://youtu.be/5TF8VbGdXlk> (data zvernennia : 31.01.2022).
6. Odyn za vsikh. Hruzynska polonianska chy brekhukha? 17.10.2021. Retrieved from <https://youtu.be/qdqsnsOQAu>(data zvernennia: 31.01.2022).
7. Odyn za vsikh. Shokuiucha znakhidka v zakynutii budivli. 19.12.2021. Retrieved from <https://youtu.be/xexiCZS-yzE> (data zvernennia: 31.01.2022).
8. Odyn za vsikh. Fatalni rolovi ihry. 29.08.2021. Retrieved from <https://youtu.be/KEmxvbp3DvE> (data zvernennia: 31.01.2022).
9. Odyn za vsikh. Try zhinky maie i ne strazhdaie! 06.06.2021. Retrieved from <https://youtu.be/Ij3falAIhN4> (data zvernennia: 31.01.2022).
10. Odyn za vsikh. Dity vtekly vid vitchyma ta prosiat dopomohu. 13.02.2022. Retrieved from https://youtu.be/IDgUK_Q_a8 (data zvernennia: 31.03.2022).
11. Odyn za vsikh. Vlasne masshtabne rozsliduvannia zlochynu. 06.09.2020. Retrieved from <https://youtu.be/lxM9WK2tWKY> (data zvernennia: 31.01.2022).
12. Odyn za vsikh. Zakokhalasia u napadnyka. 30.08.2020. Retrieved from https://youtu.be/9pZCJ9_VpOw (data zvernennia: 31.01.2022).
13. Odyn za vsikh. «Molodsha sestra navodyt strakh na vsiu simiu. 19.09.2021. Retrieved from <https://youtu.be/bwM5Rqk9iBY> (data zvernennia: 31.01.2022).
14. Stosuietsia kozhnoho. Napad chy naklep. 02.10.2019. Retrieved from <https://youtu.be/7V-BtWnDF1k> (data zvernennia: 25.02.2022).
15. Stosuietsia kozhnoho. Bahatoditni supernytsi. 01.04.2020. Retrieved from https://youtu.be/yDV_ub_W_Jk (data zvernennia: 31.03.2020).
16. Stosuietsia kozhnoho. Nasylnytske kokhannia. 28.02.2020. Retrieved from <https://youtu.be/Fe5J6xFLDPA> (data zvernennia: 31.03.2020).
17. Stosuietsia kozhnoho. Namovlena dytyna. 26.12.2019. Retrieved from <https://youtu.be/NPoODM-P5y0> (data zvernennia: 25.02.2020).
18. Stosuietsia kozhnoho. Simeine boloto. 24.12.2019. Retrieved from <https://youtu.be/b-cQRr9yvvE> (data zvernennia: 25.02.2020).
19. Stosuietsia kozhnoho. Vyprobuvuvannia dla nemovliaty 29.10.2018. Retrieved from <https://youtu.be/WEr7HLCfy-M> (data zvernennia: 25.02.2020).
20. Stosuietsia kozhnoho. Rodyna mauhli. 30.08.2019 Retrieved from https://youtu.be/o4oyjP_OTgo (data zvernennia: 25.02.2020).
21. Stosuietsia kozhnoho. Maty lehkoj povedinky. 21.02.2020. Retrieved from <https://youtu.be/50-1VoKa6Bs> (data zvernennia: 31.03.2020).
22. Stosuietsia kozhnoho. Vahitna dytyna. 12.11.2021. Retrieved from <https://youtu.be/fnajsDXmSwA> (data zvernennia: 31.03.2022).
23. Stosuietsia kozhnoho. Tsina vtechi. 24.03.2020. Retrieved from <https://youtu.be/Ls20kzmq-OI> (data zvernennia: 25.04.2022).

UDC 811.111'42:328.161.2-316.46.058
DOI <https://doi.org/10.32782/bsps-2024.4.4>

CONCEPTUAL METAPHORS IN THE INAUGURAL DISCOURSE OF AMERICAN PRESIDENTS: TYPOLOGY AND MECHANISM OF CONCEPTUALIZATION

Olena Zhykharieva

*Doctor of Philological Sciences, Associate Professor,
Associate Professor at the Department of Foreign Languages
National Academy of Fine Arts and Architecture
Voznesenski Uzviz, 20, Kyiv, Ukraine,
Associate Professor at the Department of Romanic and Germanic Languages
National Academy of the Security Service of Ukraine
M. Maksymovycha str., 22, Kyiv, Ukraine
orcid.org/0000-0002-1054-3725
e-mail: bnaoma22@gmail.com*

Victoriia Stavtseva

*Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor,
Associate Professor at the Department of the English Language and Translation
Kyiv National Linguistic University
Velyka Vasylkivska str., 73, Kyiv, Ukraine
orcid.org/0000-0002-0034-4757
e-mail: wictoria@gmail.com*

Abstract. *The goal of the article is to identify and analyze conceptual metaphors in the inaugural discourse of American presidents in terms of their conceptual referents and correlates. The material for the article was sourced from the inaugural speeches, available on official websites. The goal was achieved through cognitive mapping of conceptual metaphors, highlighting basic projections and entailments, determining prototypical metaphorical categories for the identified conceptualizations, and establishing a typology of the identified metaphors. As a result, the research arrived at several key conclusions. The inaugural discourse of American presidents contains sociomorphic, zoomorphic, naturomorphic, artifactual and biomorphic cognitive metaphors, through which complex socio-political phenomena are conceptualized as more understandable and clear to the audience. The prototypical metaphorical category for nature-based conceptualizations is SOCIAL-POLITICAL LIFE – NATURE, with projections to the attributes from conceptual correlates like Climate, Weather, Natural Disasters onto conceptual referents such as Hard Times (in the Country), Peace, Prosperity, Freedom, Money, Crisis, Politics, and The American Way of Life. Artifact metaphors are based on projecting characteristics of the prototypical conceptual correlate “Artifacts” onto conceptual referents like Freedom, Democracy, Economy, Country, and Memory; forming conceptual models: Freedom is a Treasure, Democracy is a Treasure, Economy is a Ship, Country is a Treasure, Memory is a Musical Instrument, Freedom is a Bastion. The prototypical conceptual correlates for sociomorphic metaphors are CRIME and WAR, with a series of projections onto conceptual referents in seven metaphorical models within the socio-political sphere: Totalitarian political regime is a Prison, Politics is a Victim, Impoverishment is Murder, Drugs are Thieves, Dogma is a Strangler, Countries (threatening national interests) are Thieves, and Separation is a Wound. The prototypical metaphorical category for zoomorphic conceptualizations is SOCIAL-POLITICAL LIFE – ANIMAL WORLD. Projections of attributes from conceptual correlates such as Insects and Predators onto conceptual referents like Power and Doctrine form conceptual models like Racism is a Stinging Insect, Outdated Arguments are Predators, Power is a Tiger. The prototype category for conceptualizations in biomorphic metaphors is the SYSTEM OF STATE/LEGISLATIVE REGULATION – LIVING ORGANISM ACTIVITY represented by projecting conceptual correlates of Body and Death onto conceptual referents Government and Law.*

Key words: *conceptual metaphor, inaugural speeches, conceptual correlates, conceptual referents, projections, entailments.*

КОНЦЕПТУАЛЬНІ МЕТАФОРИ В ІНАВГУРАЦІЙНОМУ ДИСКУРСІ ПРЕЗИДЕНТІВ АМЕРИКИ: ТИПОЛОГІЯ ТА МЕХАНІЗМ КОНЦЕПТУАЛІЗАЦІЇ

Олена Жихарєва,

доктор філологічних наук, доцент,

доцент кафедри іноземних мов

Національної академії образотворчого мистецтва і архітектури

Вознесенський узвіз, 20, Київ, Україна,

доцент кафедри романо-германських мов

Національної академії Служби безпеки України

вул. М. Максимовича, 22, Київ, Україна

orcid.org/0000-0002-1054-3725

e-mail: bnaoma22@gmail.com

Вікторія Ставцева,

кандидат педагогічних наук, доцент,

доцент кафедри англійської мови і перекладу

Київського національного лінгвістичного університету

вул. Велика Васильківська, 73, Київ, Україна

orcid.org/0000-0002-0034-4757

e-mail: wicitoria@gmail.com

Анотація. Метою статті є аналіз концептуальних метафор в інавгураційному дискурсі американських президентів з огляду на виявлення концептуальних референтів і корелятивів. Матеріалом дослідження було обрано інавгураційні промови, розміщені на офіційних сайтах. Мета була досягнута шляхом когнітивного мапування концептуальних метафор, виділення їхніх базових проєкцій і інференцій, визначення прототипових метафоричних категорій для ідентифікованих концептуалізацій і встановлення типології ідентифікованих метафор. У ході дослідження ми дійшли таких ключових висновків. Інавгураційний дискурс американських президентів містить соціоморфні, зооморфні, природоморфні, артефактні та біоморфні когнітивні метафори, за допомогою яких складні соціально-політичні явища концептуалізуються як більш зрозумілі та доступні для аудиторії. Прототиповою метафоричною категорією концептуалізацій, що формують природоморфні метафори, є СОЦІАЛЬНО-ПОЛІТИЧНЕ ЖИТТЯ – ПРИРОДА з проєкціями атрибутів концептуальних корелятивів, таких як клімат, погода, стихійні лиха, на концептуальні референти, як-то важкі часи (для країни), мир, процвітання, свобода, гроші, криза, політика, американський стиль життя. Артефактні метафори базуються на проєктуванні характеристик прототипного концептуального кореляту Артефакти на концептуальні референти, такі як Свобода, Демократія, Економіка, Країна та Пам'ять, утворюючи концептуальні моделі «Свобода – це Скарб», «Демократія – це Скарб», «Економіка – це Корабель», «Країна – це Скарб», «Пам'ять – це Музичний інструмент», «Свобода – це Бастіон». Прототиповими концептуальними корелятами для соціоморфних метафор є ЗЛОЧИН і ВІЙНА із низкою проєкцій на концептуальні референти у семи метафоричних моделях у соціально-політичній сфері: «Тоталітарний Режим – це В'язниця», «Політика – це Жертва», «Зубожіння – це Вбивство», «Наркотики – це Злодії», «Догма – це Душителі», «Країни (що загрожують національним інтересам) – це Злодії», «Поділ країни – це Рана». Прототиповою метафоричною категорією для зооморфних концептуалізацій є СУСПІЛЬНО-ПОЛІТИЧНЕ ЖИТТЯ – ТВАРИННИЙ СВІТ. Проєкції атрибутів із концептуальних корелятивів, таких як Комахи та Хижаки, на концептуальні референти, як-от Влада та Доктрина, утворюють концептуальні моделі, такі як «Расизм – це Жалюча Комаха», «Застарілі Аргументи – це Хижаки», «Влада – це Тигр». Категорією-прототипом для концептуалізацій у біоморфних метафорах є СИСТЕМА ДЕРЖАВНОГО/ЗАКОНОДАВЧОГО РЕГУЛЮВАННЯ – ДІЯЛЬНІСТЬ ЖИВОГО ОРГАНІЗМУ, представлена проєктуванням концептуальних корелятивів Тіло та Смерть на концептуальні референти Уряд і Закон.

Ключові слова: концептуальна метафора, інавгураційні промови, концептуальні кореляти, концептуальні референти, проєкції, інференції.

Problem statement. Studying the inaugural discourse as a type of institutional communication, in which political meanings are tested and group identity is constructed based on the actualization of common interests and values of the newly elected president with the nation, remains one of the priority directions in contemporary linguistics within the framework of its cognitive-discursive paradigm. The success of communicative strategies in the inaugural speeches of American presidents, which are associated with the "development" of a "new face", the symbolic transfer of power to the people, emphasis on national unity, and the defense of American and universal values, is largely ensured through the use of conceptual metaphors. These metaphors make it possible to simplify complex political processes and simultaneously possess a powerful influential potential on the public, implementing argumentation models based on pathos – emotional engagement of the public, and ethos – appeals to common values [8, p. 197–199]. Recurrent concepts embodied in metaphors include, on the one hand, "success", "unity" and "consolidation", "security", and "justice", and on the other hand, "threat", "responsibility", and "caution".

The analysis of metaphors in inaugural discourse, serving as the key to understanding the characteristics of categorization, conceptualization, assessment, and explanation of social reality for the American nation through the metaphorical transmission of specific societal, cultural, and political goals and values, constitutes the main focus of this research.

Analysis of recent research and publications. Presidential speeches are distinguished in scholarly research as a separate subgenre within the genre of political speeches based on criteria such as communicative goals, rhetorical situations, function, and generic traditions [18, p. 2411], because this subgenre utilizes types and forms of rhetoric shaped by the institution of the presidency [18, p. 7]. Depending on rhetorical features, presidential speeches are differentiated into various types: inaugural speeches, State of the Union addresses, veto messages, speeches related to the rhetoric of war, speeches to prevent impeachment, pardon speeches, farewell addresses [2, p. 14–15]. Inaugural speeches, the focus of this article, contain various conceptual metaphors in terms

of their typology and conceptual domains, which are analyzed within the framework of the cognitive theory of metaphor [3; 10–19; 21–25]. In accordance with this theory, the process of metaphorization is based on the interaction between the knowledge structures of two conceptual domains – the source domain or the target domain. Through metaphorical mapping, elements from the source domain structure the conceptual target domain, determining the way the target domain is understood, which constitutes the essence of the cognitive potential of the metaphor. Due to the partial preservation of the structure of the source domain in the target domain during metaphorical projection [14; 22], metaphorical entailments become possible – those not explicitly verbalized in the metaphor but derived from background or frame knowledge.

The conceptual and methodological framework of the cognitive theory of metaphor is widely employed by researchers in the analysis of political discourse [9; 17; 19; 21; 23]. However, there are a few studies specifically dedicated to the analysis of American inaugural speeches, and these studies often focus on the speeches of a particular newly elected president [18; 19; 20; 21]. The novelty of this article lies in its attempt to comprehensively analyze the inaugural speeches of American presidents spanning from Lincoln to Joe Biden the current president, highlighting common metaphorical patterns in such discourse throughout a broad chronological range.

Setting objectives. The goal of the article is to identify and analyze conceptual metaphors in the inaugural speeches of American presidents from the perspective of their conceptual referents and correlates. The goal is further specified in the following tasks: to uncover the features of cognitive mapping in conceptual metaphors, including basic projections and inferences; to determine the prototypical metaphorical categories for the identified conceptualizations; and to establish the primary types of identified metaphors.

Material and research methods. The material under analysis consists of inaugural speeches of American presidents available on official websites, including speeches by Joe Biden, Donald Trump, Barack Obama, Ronald Reagan, John Kennedy, and Abraham Lincoln. The analysis method is based on cognitive

mapping and involves a set of procedures designed to analyze the domains of referents and correlates of conceptual metaphors, as well as the ways in which they interact through cross-domain mapping. This approach corresponds to the Lakoff's concept of "event structure metaphor" [13, p. 220], in which one domain is metaphorically structured in terms of another and includes several constitutive metaphors and their inferences.

Presentation of the main material. In the inaugural speeches of American presidents, generalizing common characteristics of source domains in metaphors has allowed the identification of predominant metaphorical types: sociomorphic, zoomorphic, naturemorphic, artifact, and biomorphic metaphors.

Nature-based metaphors manifest through conceptual models such as Hard Times (for a country) are Storms, Hard times are Clouds, Peace is Calm Waters, Prosperity (for a country) is Tides, Freedom is the Sun, Money is a Tide, Economic Crisis is a Storm, (American) Way of Life is the Sun, and Politics is Fire, which are manifested by such metaphorical statements:

"The words have been spoken during rising tides of prosperity and the still waters of peace. Yet, every so often the oath is taken amidst gathering clouds and raging storms" [1];

"turned the tide of history away from totalitarian darkness and into the warm sunlight of human freedom" [7];

"an education system flush with cash, but which leaves our students deprived of knowledge" [6];

"We do not seek to impose our way of life on anyone, but rather to let it shine as an example for everyone to follow" [6];

"Politics need not be a raging fire destroying everything in its path" [4].

The prototypical metaphorical category for such conceptualizations is SOCIAL-POLITICAL LIFE – NATURE, with a series of projections attributing elements of the conceptual correlate, such as climate and weather, natural disasters, natural phenomena, etc., to the social-political sphere as the conceptual referent. Some components of the correlate are not represented in the metaphors and are identified during the process of metaphorical mapping as entailments or inferences. For example, in the conceptualization "Freedom is the Sun",

in addition to the basic projection of correlate characteristics onto the referent – freedom being a fundamental element providing light and warmth in people's lives, similar to how the Sun is the central source of light and warmth on Earth – at least two entailments arise: Freedom, like the Sun, is a symbol of light, opposing darkness and restrictions; comprehensive freedom that should extend to every individual and society as a whole – akin to how the Sun envelops the entire planet with its light.

Artifact metaphors are based on projecting characteristics of the conceptual correlate Values/Preciousness Ship into conceptual referents from the social sphere, as represented in metaphors like Life is a Treasure, Freedom / Equality is a Treasure, Democracy is a Treasure, Economy is a Ship, Freedom is a Bastion, and Memory is a Musical Instrument:

"to carry forward that precious gift, that noble idea passed on from generation to generation: the God-given promise that all are equal, all are free, and all deserve a chance to pursue their full measure of happiness" [1];

"If we permit our economy to drift and decline, the vulnerable will suffer most" (BIA);

"We have learned again that democracy is precious" [4];

"we, as Americans, have the capacity now, as we have had in the past, to do whatever needs to be done to preserve this last and greatest bastion of freedom" [7];

"The mystic chords of memory, stretching from every battle-field, and patriot grave, to every living heart and hearthstone, all over this broad land, will yet swell the chorus of the Union" [5].

A typical conceptualization mechanism, analyzed using the example of artifact metaphor "Freedom is a Treasure", involves the projection of characteristics associated with the conceptual correlate "Treasure" onto the conceptual referent "Freedom." Attributes common to both the donor and recipient spheres include the conceptualization of Freedom as something valuable, precious, and highly esteemed, much like a treasure. It suggests that freedom is not only valuable but also something that needs to be safeguarded and appreciated.

Additional entailments derived from this metaphor could include the idea that freedom,

like a treasure, may be challenging to attain. It suggests that the moments of freedom are precious and should be treated with care and appreciation. There may also be an implication that the value of freedom increases when shared, similar to how treasures can be shared for mutual benefit.

Among sociomorphic metaphors, those with source domains of Crime (the most common subtype) and War stand out. The conceptual referents for such metaphors include Freedom/Deprivation of Freedom, Wounded, and Political Regime, with a number of projections: Countries threatening national interests are Thieves; Totalitarianism is a Prison; Impoverishment of a country is Murder; Drugs are Thieves; Dogma is the Strangler; and Politics is the Victim, Separation is a Wound. These metaphorical models are recurrent in the speeches of Presidents Biden, Trump, Obama, and Reagan, being verbalized, in particular, in the statements from their inaugural discourse:

*“We must protect our borders from the ravages of **other countries** making our products, **stealing** our companies, and destroying our jobs”* [6];

*“Now it’s time for America to **bind the wounds of division**”* [6];

*“**the drugs that have stolen too many lives and robbed** our country of so much unrealized potential”* [6];

*“On this day, we come to proclaim an end to (...) the **recreminations and worn-out dogmas** that for far too long **have strangled our politics**”* [1].

The mechanism of conceptualization in the space of sociomorphic metaphor can be explicated using the example of a metaphorical model “Dogma is the Strangler”, which conveys the idea that dogmatic thinking, like a strangler, can have a constraining and inhibiting impact on intellectual and spiritual growth of the nation, emphasizing the importance of openness and flexibility in one’s beliefs and perspectives. Such characteristics of the correlate-strangler as tightening of the grip, suffocation of life, cessation of vitality are projected into the conceptual space of the referent-dogma. Accordingly, the metaphor suggests that dogmatic thinking can inhibit the flourishing of diverse ideas, stifling open mindedness, discouraging the exploration of alternative perspectives, and impeding progress and the evolution of ideas by holding on to fixed, often outdated beliefs.

Entailments may include meaning such as call for liberation or change: by characterizing dogma as a strangler, the metaphor may be an implicit call to break free from restrictive beliefs and embrace a more open-minded and flexible approach to ideas and perspectives together with the new president and his team.

In isolated cases, a biomorphic metaphor has been identified, based on projecting characteristics of conceptual correlates Body and Death into conceptual referents Government and Law, which is based on the prototype conceptual model SYSTEM OF STATE/LEGISLATIVE REGULATION – LIVING ORGANISM ACTIVITY:

*“Whenever they shall grow weary of the existing **Government**, they can exercise their constitutional right of amending it or their revolutionary right to **dismember** or overthrow it”* [5];

*“Tonight, I am calling on the Congress to finally close **the deadly loopholes** that have allowed MS-13, and other criminals, to break into our country”* [6].

In the latter example, the conceptual correlate is Death, and the referent is Imperfect Legislation. In the process of cognitive projection onto the conceptual referent, elements of the conceptual correlate, such as extremely negative consequences of ineffective or unjust legislation for individuals and society, akin to the consequences of death, are ascribed. The form of social “death” for society is seen as the loss of justice and order. Entailments may include meaning such as loss of trust in justice: just as the idea of death can evoke fear and concern, unjust laws can lead to a loss of trust in the judiciary and the legal system as a whole.

The zoomorphic metaphor is also represented by individual conceptual models, such as Racism is a Stinging Insect; Outdated Arguments are Predators; Power is the Tiger:

*“What the cynics fail to understand is that the ground has shifted beneath them, that the stale **political arguments** that have **consumed** us for so long no longer apply”* [1];

*“**The sting of systemic racism**”* [4].

*“But we shall always hope to find them strongly supporting their own freedom – and to remember that, in the past, those who foolishly sought **power** by riding the back of **the tiger** ended up inside”* [20].

A conceptualization mechanism typical for such metaphors can be represented by the example of the metaphorical model “Racism is a Stinging Insect”, to convey the harmful, painful, and potentially aggressive nature of racism, encouraging reflection on the need to address and eradicate it. The attributes associated with the conceptual correlate “Stinging insect,” namely, harmful, aggressive, and capable of causing pain, are projected onto the conceptual referent “Ideology of Racism.” By associating racism with a stinging insect, the metaphor communicates the idea that racism inflicts emotional, psychological, and sometimes physical pain on its targets, and is aggressive and harmful when fueled by prejudice and discrimination.

Entailments derived from this metaphor could include the ideas of (a) unpredictability and suddenness: similarly to stinging insects, racism can manifest abruptly and unexpectedly in various forms, catching people off guard with its adverse effects; (b) need for caution and addressing the issue: similarly to encountering stinging insects, when people usually take precautions to avoid getting stung, individuals and societies need to take precautions and actively address racism to prevent its harmful impact.

Conclusions. In the inaugural speeches of American presidents, various types of metaphors, including sociomorphic, zoomorphic, naturemorphic, artifact-based, and biomorphic metaphors, have been identified. The prototypical metaphorical category for naturalistic conceptualizations is SOCIAL-POLITICAL LIFE – NATURE, with projections from conceptual correlates like climate, weather, natural disasters, natural phenomena onto conceptual referents such as Hard Times (for the country), Peace, Prosperity, Freedom, Money, Crisis, Politics.

Artifact metaphors are based on projecting characteristics of the prototypical conceptual

correlate *Artifacts* onto conceptual referents like Freedom, Democracy, Economy, Country, Memory. Examples include Freedom is a Treasure, Democracy is a Treasure, Economy is a Ship, Country is a Treasure, Memory is a Musical Instrument.

The prototypical conceptual correlate for sociomorphic metaphors is CRIME, with a series of projections onto conceptual referents in six metaphorical models within the socio-political sphere: Totalitarian political regime is a Prison, Politics is a Victim, Impoverishment is Murder, Drugs are Thieves, Dogma is a Strangler, Countries (threatening national interests) are Thieves.

The prototypical metaphorical category for zoomorphic conceptualizations is SOCIAL-POLITICAL LIFE – ANIMAL WORLD. Projections of attributes from conceptual correlates such as Insects and Predators onto conceptual referents like Power and Doctrine form conceptual models like Racism is a Stinging Insect, Outdated Arguments are Predators, Power is a Tiger. The prototypical conceptual domain for biomorphic metaphors is SYSTEM OF STATE/LEGISLATIVE REGULATION – LIVING ORGANISM ACTIVITY, manifested by conceptual correlates of Body and Death projected onto conceptual referents Government and Law.

Through cognitive metaphors, inaugural discourse conceptualizes complex socio-political phenomena, making them more understandable and clear to the public.

The perspective of further research involves analyzing the peculiarities of translating metaphors used in inaugural speeches into the Ukrainian language. This would include identifying whether translation transformations lead to the loss of metaphor in the target text, its replacement with another stylistic device, or the introduction of a metaphor in the translation that was not present in the source text.

REFERENCES

1. Barack Obama's First Inaugural Address. (2009). Retrieved from <https://obamawhitehouse.archives.gov/blog/2009/01/21/president-Barack-obamas-inaugural-address>.
2. Campbell, K.K., Kathleen, K.H. (1990). *Deeds Done in Words: Presidential Rhetoric and the Genres of Governance*. Chicago: University of Chicago Press, 286 p.
3. Croft, W. (2006). The Role of Domains in the Interpretation of Metaphors and Metonymies / Geeraerts, D. (ed.). *Cognitive Linguistics: Basic Readings*. Berlin; New York: Mouton de Gruyter, pp. 269–303.
4. Inaugural Address by President Joseph R. Biden, Jr. (2021). Retrieved from <https://www.whitehouse.gov/briefing-room/speeches>.

5. Inaugural Address by President Abraham Lincoln. (1865). Retrieved from https://www.gilderlehrman.org/sites/default/files/inline-pdfs/01264_0.pdf.
6. Inaugural Address by President Donald Trump. (2017). Retrieved from <https://www.politico.com/story/2017/01/full-text-donald-trump-inauguration-speech-transcript-233907>.
7. Inaugural Address by President Ronald Reagan. (1982). Retrieved from <https://www.reaganlibrary.gov/archives/speech/inaugural-address-1981>.
8. Kravchenko, N., Blidchenko-Naiko, V., Yudenko, O. (2023). Discursive pragmatics via classical rhetoric in the European discourse of assistance to Ukraine (based on English-language speeches of German politicians). *Cogito*, № XV (2), pp. 194–214.
9. Kravchenko, N. (2022). Manipulative Argumentation in Anti-Ukrainian Discourse of Russian Politicians: Integration of Discourse-Analytical and Classical Rhetorical Approaches. *Cogito*, № XIV (3), pp. 224–247.
10. Kravchenko, N., Yemets, N., Kurbal-Hranovska, O. (2022). Metaphorical Folk Names of English and Ukrainian Homeopathic Plants: Comparative Analysis in Cognitive and Linguocultural Framework. *Theory and Practice in Language Studies*, № 12 (2), pp. 367–374.
11. Kövecses, Z. (2017). Levels of Metaphor. *Cognitive Linguistics*, № 28 (2), pp. 321–347.
12. Kövecses, Z. (2010). A New Look at Metaphorical Creativity in Cognitive Linguistics. *Cognitive Linguistics*, № 21(1), pp. 663–697.
13. Lakoff G. (1993). Contemporary theory of metaphor. In: Ortony, A. (ed.). *Metaphor and thought*. Cambridge: Cambridge University Press, pp. 202–251.
14. Lakoff, G. (1990). The Invariance Hypothesis: Is Abstract Reason Based on Image Schemas? *Cognitive Linguistics*, № 1, pp. 39–74.
15. Lakoff, G., Johnson, M. (1980). *Metaphors We Live by*. Chicago: University of Chicago Press, 256 p.
16. Lakoff, G., Johnson, M. (1980). Conceptual Metaphor in Everyday Language. *The Journal of Philosophy*, № 4, 77(8), pp. 453–86.
17. Liang, J.Y., Wang, S.H. (2013). A metaphorical analysis of contemporary American political discourse: A case study of educational discourse. *Foreign Languages Research*, № 4, pp. 10–16.
18. Liu, F. (2012). Genre Analysis of American Presidential Inaugural Speech. *Theory and Practice in Language Studies*, № 4, 11 (1), pp. 2407–2411.
19. Qin, S. (2023). A Critical Analysis of Conceptual Metaphor in Inaugural Address by Joseph Biden. *English Language Teaching and Linguistics Studies*, № 4, 5 (4), pp. 126–136.
20. President John F. Kennedy's Inaugural Address. (1961). Retrieved from <https://www.archives.gov/milestone-documents/president-john-f-kennedys-inaugural-address>.
21. Sun, Y., Li, Q. (2019). Political metaphor and metaphorical politics: A metaphorical scenario analysis based on President Trump's inaugural speech. *Shandong Foreign Language Teaching*, № 5, pp. 35–47.
22. Turner, M. (1990). Aspects of the Invariance Hypothesis. *Cognitive Linguistics*, vol. 1(2).
23. Zhang, Liu. M. (2022). A study of political discourse from the perspective of conceptual metaphor: A case study of the Report on the Work of the Government in 2020. *Sinogram Culture*, № 5, pp. 187–218.
24. Zhykharieva, O., Stavtseva, V. (2023). Allusive-based metaphorical nominations in the political discourse. *Transcarpathian Philological Studies*, № 27, vol. 2, pp. 69–73. DOI <https://doi.org/10.32782/tps2663-4880/2022.27.2.13>.
25. Zhykharieva, O., Kushch, E., Stavtseva, V. (2021). Suggestive Potential of Franklin D. Roosevelt's Presidential Speech 'Annual Address to the US Congress'. *Amazonia Investiga*, vol. 10, Issue 37, P. 116–124.

BIBLIOGRAPHY

1. Barack Obama's First Inaugural Address. URL: <https://obamawhitehouse.archives.gov/blog/2009/01/21/president-Barack-obamas-inaugural-address>. 2009.
2. Campbell K.K., Kathleen K.H. *Deeds Done in Words: Presidential Rhetoric and the Genres of Governance*. Chicago: University of Chicago Press, 1990. 286 p.
3. Croft, W. The Role of Domains in the Interpretation of Metaphors and Metonymies / Geeraerts, D. (ed.). *Cognitive Linguistics: Basic Readings*. Berlin; New York: Mouton de Gruyter, 2006. P. 269–303.
4. Inaugural Address by President Joseph R. Biden, Jr. URL: <https://www.whitehouse.gov/briefing-room/speeches>. 2021.
5. Inaugural Address by President Abraham Lincoln. URL: https://www.gilderlehrman.org/sites/default/files/inline-pdfs/01264_0.pdf. 1865.
6. Inaugural Address by President Donald Trump. URL: <https://www.politico.com/story/2017/01/full-text-donald-trump-inauguration-speech-transcript-233907>. 2017.

7. Inaugural Address by President Ronald Reagan. URL: <https://www.reaganlibrary.gov/archives/speech/inaugural-address-1981>. 1982.
8. Kravchenko N., Blidchenko-Naiko V., Yudenko O. Discursive pragmatics via classical rhetoric in the European discourse of assistance to Ukraine (based on English-language speeches of German politicians). *Cogito*. 2023. № XV (2). P. 194–214.
9. Kravchenko N. Manipulative Argumentation in Anti-Ukrainian Discourse of Russian Politicians: Integration of Discourse-Analytical and Classical Rhetorical Approaches. *Cogito*. 2022. № XIV (3). P. 224–247.
10. Kravchenko N., Yemets N., Kurbal-Hranovska O. Metaphorical Folk Names of English and Ukrainian Homeopathic Plants: Comparative Analysis in Cognitive and Linguocultural Framework. *Theory and Practice in Language Studies*. 2022. № 12 (2). P. 367–374.
11. Kövecses Z. Levels of Metaphor. *Cognitive Linguistics*. 2017. № 28 (2). P. 321–347.
12. Kövecses Z. A New Look at Metaphorical Creativity in Cognitive Linguistics. *Cognitive Linguistics*. 2010. № 21(1). P. 663–697.
13. Lakoff G. Contemporary theory of metaphor. In: Ortony, A. (ed.). *Metaphor and thought*. Cambridge: Cambridge University Press, 1993. P. 202–251.
14. Lakoff G. The Invariance Hypothesis: Is Abstract Reason Based on Image Schemas? *Cognitive Linguistics*. 1990. № 1. P. 39–74.
15. Lakoff G., Johnson M. *Metaphors We Live by*. Chicago: University of Chicago Press, 1980. 256 p.
16. Lakoff G., Johnson M. Conceptual Metaphor in Everyday Language. *The Journal of Philosophy*. 1980. № 4. 77 (8). P. 453–86.
17. Liang J.Y., Wang S.H. A metaphorical analysis of contemporary American political discourse: A case study of educational discourse. *Foreign Languages Research*. 2013. № 4. P. 10–16.
18. Liu F. Genre Analysis of American Presidential Inaugural Speech. *Theory and Practice in Language Studies*. 2012. № 4. 11 (1). P. 2407–2411.
19. Qin S. A Critical Analysis of Conceptual Metaphor in Inaugural Address by Joseph Biden. *English Language Teaching and Linguistics Studies*. 2023. № 4. 5 (4). P. 126–136.
20. President John F. Kennedy's Inaugural Address. URL: <https://www.archives.gov/milestone-documents/president-john-f-kennedys-inaugural-address>. 1961.
21. Sun Y., Li Q. Political metaphor and metaphorical politics: A metaphorical scenario analysis based on President Trump's inaugural speech. *Shandong Foreign Language Teaching*. 2019. № 5. P. 35–47.
22. Turner M. Aspects of the Invariance Hypothesis. *Cognitive Linguistics*. 1990. Vol. 1 (2).
23. Zhang, Liu, M. A study of political discourse from the perspective of conceptual metaphor: A case study of the Report on the Work of the Government in 2020. *Sinogram Culture*. 2022. № 5. P. 187–218.
24. Zhykharieva O., Stavtseva V. Allusive-based metaphorical nominations in the political discourse. *Закарпатські філологічні студії*. 2023. Вип. 27. Т. 2. С. 69–73. DOI <https://doi.org/10.32782/tps2663-4880/2022.27.2.13>.
25. Zhykharieva O., Kushch E., Stavtseva V. Suggestive Potential of Franklin D. Roosevelt's Presidential Speech 'Annual Address to the US Congress'. *Amazonia Investiga*. 2021. Vol. 10, Issue 37. P. 116–124.

КОГНІТИВНА ОПЕРАЦІЯ ПРИВНЕСЕННЯ СИНЕСТЕЗІЙНИХ МЕТАФОР ЯК ВИЯВЛЕННЯ ТВОРЧОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ПЕРЕКЛАДАЧА

Ольга Жулавська

кандидат філологічних наук, доцент,
доцент кафедри германської філології
Сумського державного університету
вул. Харківська, 116, Суми, Україна
orcid.org/0000-0002-3132-6877
Scopus Author ID 57226527509
e-mail: o.gulawskay@gf.sumdu.edu.ua

Анотація. Стаття присвячена аналізу привнесення синестезійних метафор під час перекладу англomовних художніх творів українською мовою. Застосування інструментарію когнітивної лінгвістики в перекладознавстві дозволяє глибше зрозуміти ментальні та концептуальні процеси, які лежать в основі перекладацької діяльності, особливо під час дослідження перекладу метафор. Основна увага дослідження зосереджена на вивченні синестезійних метафор, що були привнесені перекладачем у текст перекладу, що виявляє творчий підхід перекладача до відтворення як змісту, так і культурних аспектів, закладених автором оригінального тексту. В основу методології дослідження покладена діяльнісна концепція перекладу, яку обґрунтував О. В. Ребрій, де переклад тлумачиться як «програмована ззовні і зсередини діяльність», «творча форма комунікації». Когнітивна модель тлумачиться як відносно стала когнітивна структура, що організує досвід взаємодії «людина – світ», а когнітивна операція – як свідома, так і неусвідомлювана ментальна діяльність. У дослідженні застосована методика Л. Коваленко та А. Мартинюк, яка дозволяє не лише виявляти когнітивні моделі, які лежать у підґрунті англійських та українських дескрипцій, що актуалізують метафори, а й встановлювати, яку саме когнітивну операцію застосував перекладач. Когнітивні операції (перекладацькі процедури) класифікуємо за Шуттлеворфом (2017), зокрема виділяємо відтворення (більш конкретні концепти замінюють більш абстрактні в одній і тій самій когнітивній моделі), усунення (метафорична дескрипція мови оригіналу замінюється в перекладі відповідною неметафоричною дескрипцією), опущення (метафорична дескрипція повністю зникає з тексту перекладу), заміну (метафорична модель мови оригіналу замінюється метафоричною моделлю або її конкретизацією в мові перекладу) та привнесення (в мові перекладу з'являється метафорична дескрипція, яка була відсутня в мові оригіналу). У статті сконструйовані когнітивні моделі, які лежать у підґрунті перекладених синестезійних метафор. Проаналізовано їх вплив на сприйняття та інтерпретацію перекладеного тексту. Результати дослідження підкреслюють кореляцію стратегій перекладу для досягнення адекватного та комунікативно вдалого перекладу, який відповідає граматичним та культурним нормам цільової мови. Стаття пропонує нові перспективи для подальших досліджень у сфері когнітивного перекладознавства, особливо у контексті вивчення способів перекладу синестезійних метафор як вираження творчої діяльності перекладача.

Ключові слова: перекладознавство, когнітивний процес, методи когнітивної лінгвістики, перекладацькі рішення, переклад метафор, привнесення синестезійної метафори.

COGNITIVE OPERATION OF ADDITION OF SYNESTHETIC METAPHORS AS A MANIFESTATION OF TRANSLATOR'S CREATIVITY

Olha Zhulavska

*PhD in Philology, Associate Professor
Associate Professor of Germanic Philology Department
Sumy State University
116 Kharkivska Str., Sumy, Ukraine
orcid.org/0000-0002-3132-6877
Scopus Author ID 57226527509
e-mail: o.gulawskay@gf.sumdu.edu.ua*

Abstract. *This article analyzes the introduction of synesthetic metaphors while translating English fiction texts into Ukrainian. Applying cognitive linguistics tools in translation studies enables a deeper understanding of the mental and conceptual processes underlying translation activity, especially in metaphor translation. The research focuses on studying synesthetic metaphors added by the translator into the target text, revealing the translator's creativity in reproducing both the content and the cultural aspects embedded by the original text's author. The research methodology is based on the productivity of translation, substantiated by O. V. Rebriy, where translation is interpreted as "an activity programmed externally and internally", "a creative form of communication." A cognitive model is a relatively stable cognitive structure organizing the experience of human-world interaction, and a cognitive operation is seen as both a conscious and an unconscious mental activity. The research employed the methodology developed by L. Kovalenko and A. Martynyuk, which allows the identification of cognitive models underlying English and Ukrainian descriptions that actualize metaphors and establish the specific cognitive operation applied by the translator. Cognitive operations (translation procedures) are classified according to Shuttleworth (2017), including retention (more concrete concepts replace more abstract ones within the same cognitive model), removal (the metaphorical description in the original language is replaced by a corresponding non-metaphorical description in the translation), omission (the metaphorical description completely disappears from the translated text), substitution (the metaphorical model of the original language is replaced by a metaphorical model or its specification in the translation language), and addition (a metaphorical description appears in the translation language that was absent in the original language). The article constructs cognitive models underlying the translated synesthetic metaphors and analyzes their impact on the perception and interpretation of the translated text. The research results emphasize the correlation of translation strategies to achieve an adequate and communicatively successful translation that conforms to the grammatical and cultural norms of the target language. The article offers new perspectives for further research in cognitive translation studies, particularly in studying the methods of translating synesthetic metaphors to express the translator's creativity.*

Key words: *Translation Studies, cognitive process, methods of cognitive linguistics, translation decisions, translation of metaphors, addition of synesthetic metaphors.*

Постановка проблеми. Сучасне перекладознавство з кожним роком все більше значення надає аналізу когнітивних процесів, які відбуваються свідомо чи підсвідомо у перекладача під час перекладу. Застосування методів когнітивної лінгвістики дозволяє вивчати та розуміти ті когнітивні механізми, які лежать в основі перекладацьких рішень. При цьому особлива увага зосереджується на дослідженні метафор, оскільки вони не лише відображають мовні особливості, але й виявляють ментальні структури та концептуальні моделі, що лежать у підґрунті цих метафор [20; 24].

Проте існують численні невирішені проблеми в цій галузі досліджень. Наприклад, не завжди чітко визначається різниця між пере-

кладом метафор як мовного явища та ментального образу, а також відсутні чіткі критерії для класифікації трансформацій метафор у процесі перекладу. Крім того, до цього часу досить мало уваги приділялося проблемі вивчення синестезійних метафор взагалі та питанням привнесення синестезійної метафори в текст перекладу, якщо вона відсутня в оригіналі, зокрема [4; 5].

Застосування під час перекладу будь-яких когнітивних операцій, трансформацій або способів перекладу оригінальних метафоричних дескрипцій є результатом відсутності прямого відповідника в мові перекладу та водночас є результатом розв'язання цієї проблеми перекладачем. Суголосним когнітивним перекладацьким студіям є розу-

міння творчої перекладацької діяльності як послідовності постановки проблеми та її вирішення, тобто від вилучення смислу до відбору або створення кожного окремого відповідника [7].

Ця стаття спрямована на вирішення зазначених вище проблем, що і визначає її **актуальність** та **інноваційність**. **Метою** дослідження є виявлення та аналіз випадків привнесення синестезійних метафор (відсутніх у тексті оригіналу) у тексти перекладів англomовних художніх творів.

Задля досягнення поставленої мети передбачається вирішення таких **завдань**:

- виявити випадки привнесення синестезійних метафор у текст перекладу;
- сконструювати когнітивні моделі синестезійних метафор;
- проаналізувати та класифікувати способи перекладу синестезійних метафор;
- встановити та порівняти комунікативні значення оригінальних та перекладених синестезійних метафор;
- зробити висновки щодо того, чи виявляють прийняті перекладачем рішення творчу перекладацьку діяльність.

Об'єктом дослідження є україномовні синестезійні метафоричні дескрипції, які були привнесені у текст перекладу англomовного літературного твору, **предметом** – семантичні характеристики, що відтворюються у когнітивних моделях та сприяють розкриттю комунікативних змістів авторського тексту оригіналу.

Матеріалом дослідження є 34 метафоричні синестезійні дескрипції, вилучені з україномовних перекладів таких англomовних романів: «Шоколад» Джоан Гарріс у перекладі Володимира Полякова [2; 13], «Щиголь» та «Таємна Історія» Донни Тартт [22; 23] у перекладі Віктора Шовкуна та Богдана Стасюка [8; 9] та «Все те незриме світло» за авторством Ентоні Дорр у перекладі Олександри Гординчук [3; 11], а також «Несказане» за авторством Селесте Інґ у перекладі Анастасії Дудченко [6; 19].

Виклад основного матеріалу дослідження. В основу методології дослідження покладена діяльнісна концепція перекладу, яку в своїй монографії обґрунтував О. В. Ребрій, де переклад тлумачиться як «програмована ззовні і зсередини діяльність», «творча форма комунікації» [7, с. 82],

а евристика репрезентативності, яка ґрунтується на універсальній людській здатності до асоціації, вважається продуктивним методом прийняття рішень у перекладі [7, с. 75]. Ця концепція дозволяє поєднати структурно-семантичний і когнітивний перекладацький аналіз на рівні концептуальних моделей художніх порівнянь вихідного і перекладного текстів, а також перекладацьких процедур як когнітивних операцій, які визначають стратегії перекладу. **Когнітивну модель** тлумачимо як відносно сталу когнітивну структуру, яка організує наш досвід взаємодії зі світом, а **когнітивну операцію** – як свідому, так і неусвідомлювану ментальну діяльність, змістом якої є реструктуризація, реінтерпретація, новий спосіб картування нашого досвіду (див. подібне тлумачення [4; 5]). Задля проведення аналізу перекладу метафор на рівні ментальних моделей, що забезпечують функціонування метафоричних дескрипцій та визначають їх структурно-семантичні властивості, у нашому дослідженні була застосована методика Л. Коваленко та А. Мартинюк [14]. Ця методика дозволяє не лише виявляти когнітивні моделі, які лежать у підґрунті англійських та українських дескрипцій, що актуалізують метафори, а й встановлювати, яку саме когнітивну операцію застосував перекладач. Когнітивні операції, або перекладацькі процедури, класифікуємо за Шуттлеворфом (2017): **відтворення** (в мові оригіналу та мові перекладу вживаються метафори однакових когнітивних моделей або їх *конкретизації* (більш конкретні концепти замінюють більш абстрактні в одній і тій самій когнітивній моделі): *but despite my cool tone – та, попри свій холодний тон*), **усунення** (метафорична дескрипція мови оригіналу замінюється в перекладі відповідною неметафоричною дескрипцією): *she gave me a narrow unamused look – пильно дивлячись на мене*), **опущення** (метафорична дескрипція повністю зникає з тексту перекладу): *sharp high pitch – на високій ноті (sharp – опущено)*, **заміни** (метафорична модель мови оригіналу замінюється метафоричною моделлю або її конкретизацією в мові перекладу: *he says flatly – сухо пояснив він*) або **привнесення** (в мові перекладу з'являється метафорична дескрипція, яка була відсутня в мові оригіналу: *I said, more curtly than I'd meant to – сказав я сухішим тоном, аніж хотів*) [21].

Синестезійну метафору тлумачимо як різновид концептуальної метафори, в якому і домен / концепт джерела, і домен / концепт цілі є базовими доменами, закоріненими безпосередньо у тілесних відчуттях [16]. **Домен** розуміємо, за Р. Ленекером, як концептуальну структуру різного ступеню складності, яка містить фонову інформацію, на основі якої можна зрозуміти значення одиниці мови, актуалізованої в дискурсі. Іншими словами, домени є фоновим знанням (базою) для виділення (профілювання) концептів [17, с. 147].

У фокусі нашої уваги в цьому підрозділі перебуває когнітивна операція **привнесення** синестезійної метафори у текст перекладу, яка є цікавим і малодослідженим феноменом. Привнесення відбувається тоді, коли метафоричний вираз у цільовому тексті відповідає неметафоричному виразу вихідного тексту, тобто такому фрагменту вихідного тексту, де його взагалі немає (*a metaphorical expression in the target text corresponds to a source text non-metaphor, or to a point in the source text where there is no text at all*). Деякі вчені не вважають цю операцію процедурою перекладу метафори, але, як зазначає Турі [25, р. 83], це таке явище, яке необхідно брати до уваги під час дослідження метафори в перекладі [21, р. 132].

Отже, результати кількісного аналізу свідчать про те, що зазвичай привносяться такі когнітивні моделі синестезійних метафор: слухові відчуття є дотикові відчуття (40%) / слухові відчуття є зорові відчуття (23%) / нюхові відчуття є дотикові відчуття (17%) / зорові відчуття є дотикові відчуття (11%) / зорові відчуття є смакові відчуття (3%) / нюхові відчуття є зорові відчуття (3%) / нюхові відчуття є смакові відчуття (3%).

Розглянемо привнесення цих синестезійних метафор більш детально.

Розпочнемо з аналізу привнесення синестезійної метафори, що ґрунтується на базовій когнітивній моделі слухові відчуття є дотикові відчуття та специфікується когнітивною моделлю слухові відчуття недружнього голосу є відчуття дотику до сухої ПОВЕРХНІ.

“It’s fine,” I said, more curtly than I’d meant to, when I realized they were waiting for me to say something [22]. – Годиться, – сказав я сухішим тоном, аніж хотів, коли зрозумів, що вони чекають, аби я що-небудь сказав [8].

В оригіналі прислівник *curtly* вживається для характеристики негативної відповіді Тео на вмовляння весільного консультанта купити коштовні тарілки для свого весілля. Це вмовляння нагадувало Тео старих леді, з якими йому доводилося спілкуватися як продавцю антикварних меблів і які вперто намагалися продати йому свої старі меблі за ціною антикваріату. Ця ситуація драгувала Тео, тому він відповів різко і майже невічливо. Прикметник *curtly* якраз і має значення *«відповідати коротко, невічливо, настільки коротко, що відповідь здається грубою»* [1]. Відносна частота вживання цієї дескрипції дорівнює 0,12 на мільйон токенів [10], отже, вона конвенційна та вкорінена у представників американської лінгвокультури. Цей випадок вживання прислівника *curtly* для опису голосу не є метафоричним.

Українською мовою *curtly* перекладається як *коротко, різко, відривно* [18]. Отже, варіант дослівного перекладу дескрипції *I said, more curtly* – *сказав я більш різко ніж хотів* [18] є допустимим та прийнятним для носіїв української лінгвокультури, але перекладач вживає словосполучення *сухішим тоном*. «Академічний тлумачний онлайн словник української мови», окрім буквального значення прикметника *сухий* – *не мокрий, не сирий*, подає і його переносне значення – *різкий, тріскучий (про голос, звуки)* [1]. Ці значення актуалізують синестезійну метафору, що ґрунтується на базовій когнітивній моделі слухові відчуття є відчуття дотику та специфікується когнітивною моделлю слухові відчуття недружнього голосу є відчуття дотику до сухої ПОВЕРХНІ. Висвітлюючи ознаку різкість тону, синестезійна метафорична дескрипція, яка з’являється в перекладі, створює контекст, близький до оригінального. До того ж відносна частота вживання синестезійної метафоричної дескрипції дорівнює 0,04 на мільйон токенів [12], що вказує на її конвенційність. Отже, в даному випадку *привнесення* синестезійної метафори наближає текст перекладу до норм та традицій цільової мови, а вибір цієї операції є довільним та виявляє творчу діяльність перекладача.

Розглянемо іще один приклад привнесення синестезійної метафори, що ґрунтується на базовій когнітивній моделі слухові відчуття є зорові відчуття та специфікується когнітивною моделлю слухові відчуття високого голосу є зорові відчуття тонкого об’єкту.

– “*Ty menjá dostál!! Poshël ty!*” – “*Gobble gobble gobble,*” *I replied in a whiny girl voice, face down in the carpet. The floor was rocking and bucking like the deck of a ship. “Balalaika pattycake.”* (Tartt, 2014) – *Ти мене достал! Пошол ти! – Кулдик, кулдик, кулдик! – відповів я тонким дівчачим голосом, уткнувшись обличчям у килим. Підлога перекочувалася й підстрибувала піді мною, наче палуба корабля. – Балалайка, ладушки!* (Тартт, 2016).

Замість відвідування школи, Тео з Борисом вживали алкогольні напої та наркотичні речовини у Тео вдома, коли його батько та Ксандра були відсутні. Хлопці бавилися, сварилися та брудно лаялися весь час. Піддражнюючи Бориса, Тео намагався перекривляти його російську вимову та розмовляв з ним плаксивим дівочим голосом, вказуючи йому, що він поводить себе як дівчина. Донна Тартт описує цей голос словосполученням *a whiny girl voice – тонким дівчачим голосом* [18], яке має буквально значення та є конвенційним, адже відносна частота його вживання дорівнює 0,03 на мільйон токенів [10].

Дослівний переклад оригінального словосполучення звучить як *плаксивий дівочий голос* [18], що є прийнятним та зрозумілим для читачів цільового тексту. Однак перекладач, застосовуючи трансформацію смислового розвитку, замінює прикметник *плаксивий [whiny]* [18] на прикметник *тонкий [thin]* [18], тим самим створює синестезійну метафору. Буквальне значення прикметника *тонкий [thin]* – *який має невелику, незначну товщину; протилежне товстий* [1], а переносне, що характеризує слухові відчуття, – *високий за звучанням (про голос, звук)* [1], що робить дескрипцію приналежною до домена зорових відчуттів та актуалізує синестезійну метафору, що ґрунтується на когнітивній моделі слухові відчуття високого голосу є зорові відчуття тонкого об’єкту. Відносна частота вживання цільової метафоричної дескрипції дорівнює 0,2 на мільйон токенів [12], що підкреслює конвенційність та розповсюдженість метафори серед представників української лінгвокультури. Отже, не зважаючи на те, що прямий еквівалент є прийнятним, перекладач приймає рішення щодо застосування когнітивної операції привнесення синестезійної метафори. Таке рішення не є вимушеним, а радше є виявленням творчої діяльності

перекладача задля комунікативно вдалого перекладу.

Розглянемо приклад привнесення синестезійної метафори, яка ґрунтується на базовій когнітивній моделі зорові відчуття є дотикові відчуття та специфікується когнітивною моделлю зорові відчуття неяскравих кольорів є відчуття дотику до м’якої поверхні.

They drive all night and stop at dawn at a checkpoint on the northern rim of Brittany. The walled citadel of Saint-Malo blooms out of the distance. The clouds present diffuse bands of tender grays and blues, and below them the ocean does the same [11]. – *Вони їдуть цілу ніч і зупиняються на світанні біля блокпосту на північному краєчку Бретані. Удалинні бовваніє обнесена мурами цитадель Сен-Мало. Хмари – розкидані стрічки м’яких сірих і синіх барв, а під ними – такий самий океан* [3].

Рано-вранці Вернер та його товариші по службі автівкою дістаються до французького міста Сен-Мало, де живе Марі-Лор з дідусям. Вернер втомлений від війни, його настрої сумний, до того ж погода сприяє важким думкам. Ентоні Дорр описує хмари, які вкривали небо над містом, як *bands of tender grays and blues [стрічки м’яких сірих і синіх барв]*. Дескрипція є буквальною, а не метафоричною, її відносна частота вживання дорівнює 0,01 на мільйон токенів, підтверджуючи те, що вона є зрозумілою носіям американської лінгвокультури.

Буквальний переклад оригінальної дескрипції – *смуги ніжних сірих і блакитних тонів [bands of tender grays and blues]* [18] – є зрозумілим та прийнятним для читачів цільового тексту. Однак перекладач, застосовуючи трансформацію смислового розвитку, замінює прикметник *ніжний* на прикметник *м’який*, актуалізуючи синестезійну метафору, що ґрунтується на базовій когнітивній моделі зорові відчуття є дотикові відчуття та специфікується когнітивною моделлю зорові відчуття неяскравих кольорів є відчуття дотику до м’якої поверхні. Буквальне значення прикметника *м’який* – *який угинається, подається при дотику, натискуванні тощо; протилежне твердий* [1], а переносне, що робить дескрипцію приналежною до домена зорових відчуттів, – *який не містить у собі нічого різкого, неприємного, дратівливого;*

приємний для ока, слуху [1]. Відносна частота вживання цільової дескрипції дорівнює 0,01 на мільйон токенів [12], доводячи її конвенційність та вживаність носіями української лінгвокультури. Незважаючи на те, що буквальний еквівалент оригінальної дескрипції є прийнятним, перекладач приймає рішення щодо привнесення синестезійної метафори в цільовий текст. Це рішення є довільним та виявляє творчу діяльність перекладача, створюючи комунікативно вдалий переклад.

Розглянемо приклад привнесення синестезійної метафори, що ґрунтується на базовій когнітивній моделі зорові відчуття є смакові відчуття та специфікується когнітивною метафорою зорові відчуття незадоволеного погляду є відчуття кислого смаку.

“You know what he was complaining about, the old goat?” said Victor, turning to me jubilantly. “Wanted it in Euros! What, dollars?” imitating his peevish expression. “You brought me dollars?” [22] – Ти знаєш, на що він нарікав, той козел старий? – запитав Віктор, переможно обернувшись до мене. – Він хотів, щоб ми йому заплатили в євро. «Це що, долари? – сердито буркнув він, зобразивши кислий вираз обличчя діда. – Ви привезли мені долари?!» [8].

Борис вмовив Тео піти на викуп картини, під яким насправді було заплановано наліт. З собою у них були долари та зброя, але від них очікували, що викуп за картину вони принесуть у євро. Отже, той факт, що вони не принесли необхідну валюту, розлютив та розчарував бандитів, що було зрозуміло з виразу обличчя одного з них. Донна Тартт описує цей вираз обличчя як *his peevish expression [кислий вираз обличчя діда]* [18]. Дескрипція є буквальною, а не метафоричною, хоча і відносна частота вживання її дорівнює 0,01 на мільйон токенів [10].

Буквальний переклад аналізованої дескрипції його дошкульний вираз – *his peevish expression* [18], імовірно, міг бути застосованим та зрозумілим читачам цільового тексту. Крім того, відносна частота вживання цієї дескрипції дорівнює 0,01 на мільйон токенів [12]. Перекладач, застосовуючи трансформацію контекстуальної заміни, перекладає прикметник *peevish* як *кислий* і створює та актуалізує синестезійну метафору, у підґрунті якої

лежить когнітивна метафора зорові відчуття незадоволеного погляду є відчуття кислого смаку. Буквальне значення прикметника *кислий* – *який має своєрідний гострий смак, схожий на смак оцту, лимона тощо* [1], а переносне значення, що описує та відносить дескрипцію до домену зорових відчуттів, – *який виражає незадоволення, пригніченість, нудьгу, сум (про обличчя, настрій, голос тощо)* [1]. І дійсно, вираз обличчя був незадоволений у одного з учасників банди. Відносна частота вживання перекладеної дескрипції дорівнює 0,03 на мільйон токенів, що вказує на конвенційність та незначну розповсюдженість метафори серед представників української лінгвокультури. Отже, вибір перекладачем когнітивної операції привнесення є довільним виявом творчої перекладацької діяльності та в результаті призводить до комунікативно вдалого перекладу.

Далі розглянемо привнесення синестезійної метафори, що ґрунтується на базовій когнітивній моделі нюхові відчуття є дотикові відчуття та специфікується когнітивною моделлю нюхові відчуття запаху старої деревини є відчуття дотику до гострої поверхні.

A WILDERNESS OF GILT, gleaming in the slant from the dust-furred windows: gilded cupids, gilded commodes and torchieres, and – undercutting the old-wood smell – the reek of turpentine, oil paint, and varnish [22]. – Незайманість позолоти, що скісно блищала від запорошених вікон: позолочені купідони, позолочені комоди й торшери – і запах, який перебивав гострий запах старого дерева, – сморід скипидару, олійної фарби та лаку [8].

У цьому прикладі описується запах майстерні, яка знаходилася на першому поверсі будинку, де жив Гоббі – компаньйон невідомого тяжко пораненого чоловіка похилого віку, на якого Тео натрапив у перші хвилини після вибуху в музеї мистецтв «Метрополітен» в Нью Йорку – терористичного акту, який забрав у Тео найріднішу людину – його матір. Цей чоловік, помираючи, дав Тео обручку з проханням передати її Гоббі. Візит Тео відбувся невдовзі після вибуху. Тео ще перебував у шоковому стані від того, що відбулося, і всі запахи і відчуття були гострими для нього. Авторка передає нюхові відчуття

Тео словосполученням *old-wood smell* (*запах старого дерева*), яке не актуалізує синестезійну метафору.

Буквальний переклад дескрипції – *запах старого різаного дерева [undercutting the old-wood smell]* [18], але перекладач вдається до трансформації контекстуальної заміни, вживаючи прикметник *гострий* – «*який сильно діє на органи чуття (нюх, смак, зір, слух і т. ін.)*», [1] і тим самим актуалізує синестезійну метафору нюхові відчуття є дотикові відчуття, що специфікується когнітивною моделлю нюхові відчуття запаху старої деревини є відчуття дотику до гострої поверхні, яка повною мірою передає смисл оригінального тексту. Відносна частота вживання перекладеної дескрипції дорівнює 0,21 на мільйон токенів [12]. Ця синестезійна метафора є характерною для української лінгвокультури, відповідна дескрипція є конвенційною в українській мові. Отже, перекладач не був обмежений у засобах передачі оригінальної дескрипції мовою перекладу, але вибір на користь когнітивної операції привнесення та стратегії одомашнення є довільним та наближає цільовий текст до норм та традицій мови перекладу, роблячи переклад адекватним та комунікативно вдалим.

Розглянемо приклад привнесення синестезійної метафори, що ґрунтується на базовій когнітивній моделі нюхові відчуття є смакові відчуття та специфікується когнітивною моделлю нюхові відчуття запаху океану є смакові відчуття чогось солоного.

Is she happy? For portions of every day, she is happy. When she's standing beneath a tree, for instance, listening to the leaves vibrating in the wind, or when she opens a package from a collector and that old ocean odor of shells comes washing out. When she remembers reading Jules Verne to Hélène, and Hélène falling asleep beside her, the hot, hard weight of the girl's head against her ribs [11]. – *Чи щаслива вона? Кожного дня в неї бувають миті щастя. Наприклад, коли вона стоїть під деревом і слухає, як листя тремтить на вітрі, або коли відкриває пакунок від збирача й звідти долинає той старий солоний запах океанських мушель. Коли вона згадує, як читала Елен Жуля Верна, а та засинала поруч із нею, притулившись збоку теплою, важкою голівкою* [3].

Війна давно закінчилася, і Марі-Лор, доросла успішна жінка, живе в тій квартирі, де виросла, у неї доросла 19-річна дочка, та вона досить успішний науковець. Життя наче склалося добре для неї, але інколи вона поринає в роздуми щодо того, чи щаслива вона взагалі, і тоді вона думає, що миті щастя у неї бувають щодня від простих та зрозумілих речей, однією з яких є запах океанських мушель, які їй інколи доставляють для досліджень. Цей запах нагадує їй про те, що вона вижила, а авторка описує його як *old ocean odor of shells [старий океанічний запах мушель]*. Дескрипція є буквальною, а не метафоричною, хоча її відносна частота вживання дорівнює менш ніж 0,01 на мільйон токенів [10].

Буквальний переклад оригінальної дескрипції звучить як *старий океанічний запах мушель* [18]. Хоч він є зрозумілим для носіїв української лінгвокультури, все ж таки він звучить неприродно. Крім того, відносна частота вживання цільової дескрипції дорівнює 0,01 на мільйон токенів [12], що свідчить про конвенційність дескрипції. Перекладач, застосувавши граматичні трансформації, замінює океанічний запах на солоний та тим самим актуалізує синестезійну метафору, що ґрунтується на когнітивній моделі нюхові відчуття запаху океану є смакові відчуття чогось солоного. Буквальне значення прикметника *солоний* – *який містить у собі сіль і має характерний смак, що його надає сіль (про воду в таких водоймах, бризки і т. ін.)* [1], а переносне значення, що характеризує нюхові відчуття, – *який має смак солі, містить у собі сіль* [1]. Відносна частота вживання синестезійної дескрипції дорівнює 0,03 на мільйон токенів [12], що дещо перевищує відносну частоту вживання буквальної дескрипції. Отже, перекладач, не будучи обмеженим у засобах передачі оригінальної дескрипції в цільову мову, обирає варіант з привнесенням синестезійної метафори в текст перекладу. Застосовуючи цю когнітивну операцію, він наближує текст перекладу до норм та традицій української мови та водночас виявляє творчу перекладацьку діяльність, результатом якої є комунікативно вдалий переклад.

Висновки і перспективи подальших розробок. Результати проведеного дослідження дозволяють зробити такі висновки:

по-перше, привнесенням синестезійних метафор вважається феномен, під час якого метафоричний вираз у цільовому тексті відповідає неметафоричному виразу вихідного тексту або такому фрагменту вихідного тексту, де його взагалі немає; по-друге, всі синестезійні метафори, привнесені у текст перекладу, є культурно збіжними (універсальними); по-третє, під час перекладу цих метафор перекладач не був обмеженим у засобах передачі цільовою мовою сенсу закладеного в оригінальний текст, отже, застосування

когнітивної операції привнесення та моделі, які з'явилися в тексті перекладу в результаті цієї операції, є довільним вибором перекладача. У разі застосування перекладачем когнітивної операції привнесення ми можемо говорити про вияв творчої діяльності перекладача та як результат досягнення комунікативно вдалого перекладу. *Перспективи дослідження пов'язуємо із застосуванням виробленої методики для виявлення та аналізу інших когнітивних моделей та залучення інших художніх творів до аналізу.*

ЛІТЕРАТУРА

1. Академічний тлумачний словник української мови. URL: <http://sum.in.ua/>.
2. Гарріс Джоан. Шоколад / переклад В. Полякова. Харків : Книжковий клуб «Клуб сімейного дозвілля», 2015. 400 с.
3. Дорр Ентоні. Все те незриме світло / переклад О. Гординчук. Харків : Книжковий клуб «Клуб сімейного дозвілля», 2015. 320 с.
4. Жулавська О.О. Відтворення англійських синестезійних метафор слухових відчуттів в українських перекладах. *Вісник Харківського національного університету ім. В.Н. Каразіна*. 2019. № 89. С. 29–36.
5. Жулавська О.О. Стратегії одомашнення і очуження в англо-українському перекладі синестезійних метафор (на матеріалі художнього тексту). *Science and Education a New Dimension. Philology*. VII (62), Issue 211, 2019. С. 70–74.
6. Інґ Селесте. Несказане / переклад А. Дудченко. Наш формат, 2023. 248 с. URL: <https://nashformat.ua/products/neskazane-709013>.
7. Ребрій О.В. Сучасні концепції творчості у перекладі. Харків, 2012. 376 с.
8. Тартт Донна. Щиголь / переклад з англ. В. Шовкуна. Харків : Книжковий клуб «Клуб сімейного дозвілля», 2016. 816 с.
9. Тартт Донна. Таємна Історія / переклад з англ. Б. Стасюка. Харків : Книжковий клуб «Клуб сімейного дозвілля», 2017. 560 с.
10. Corpus of Contemporary American English (COCA). COCA. URL: <https://www.english-corpora.org/coca/>.
11. Doerr A. *All the Light We Cannot See: A Novel* (Reprint). Scribner.
12. Grac v. 16. *The General Regionally Annotated Corpus of Ukrainian*. 2014. URL: <https://uacorporus.org>.
13. Harris Joanne. *Chocolate*. London: Black Swan. 2007. 384 p. URL: https://royallib.com/book/Harris_Joanne/Chocolat.html.
14. Kovalenko L., Martynyuk A. English container metaphors of emotions in Ukrainian translations. *Advanced education*, Iss. 10. 2018. P. 190–197.
15. Kövecses Z. *Metaphor. A Practical Introduction*, London/New York: Oxford University Press. 2002/2010. 285 p.
16. Lakoff G., Johnson M. (1980). *Metaphors We Live By*. University of Chicago Press, Chicago, 191 p.
17. Langacker R. (2008). *Cognitive Grammar. A basic introduction*. Oxford University Press, 562 p.
18. Multitran dictionary. (n.d.). Multitran. URL: <https://www.multitran.com>.
19. Ng C. (2014). *Everything I Never Told You* (Reprint). Penguin Books.
20. Schäffner Ch., Schuttelworth M. (2015). *Metaphor in translation. Possibilities for process research*. John Benjamins Publishing Company. P. 95–109.
21. Shuttleworth M. (2017). *Studying Scientific Metaphor in Translation*. Taylor & Francis.
22. Tarrt D. (2013). *The Goldfinch*. Little, Brown and Company, New York, 1030 p.
23. Tarrt D. (1992). *The Secret History*. Knopf, 523 p.
24. Tirkkonen-Condit, S, Jääskeläinen, R, (Eds.) *Tapping and Mapping the Processes of Translation and Interpreting*. John Benjamins, Amsterdam and Philadelphia. 2000. P. 53–68.
25. Toury G. *Descriptive Translation Studies – and beyond* (Benjamins Translation Library). John Benjamins Publishing Company. 1995.

REFERENCES

1. Akademichnyi tlumachnyi slovnyk ukrainskoi movy. Retrieved from <http://sum.in.ua/>.
2. Harris, Dz. (2015). *Shokolad* [Chocolate]. Pereklad Volodymyra Poliakova. Kharkiv. Knyzhkovyi klub: "Klub simeinoho dozvillia". 400 s.
3. Dorr, Y. (2015). *Vse te nezryme svitlo* [All that invisible light]. Pereklad Oleksandry Hordynchuk. Kharkiv. Knyzhkovyi klub: "Klub simeinoho dozvillia". 320 s.
4. Zhulavska, O. O. (2019). Vidtvorennia anhliiskykh synesteziinykh metafor slukhovykh vidchuttiv v ukrainskykh perekladakh [Reproduction of English synesthetic metaphors of auditory sensations in Ukrainian translations]. *Visnyk KhNU im. V. N. Karazina*. № 89. S. 29–36.
5. Zhulavska, O. O. (2019). Stratehii odomashnennia i ochuzhennia v anhlo-ukrainskomu perekladi synesteziinykh metafor (na materialy khudozhnoho tekstu) [Strategies of domestication and alienation in the English-Ukrainian translation of synesthetic metaphors (based on the material of the literary text)]. *Science and Education a New Dimension. Philology*. VII (62), Issue 211, S. 70–74.
6. Inh, C. (2023). *Neskazane*. Pereklad Anastasiia Dudchenko. Nash format, 248 s
7. Rebrii, O. V. (2012). *Suchasni kontseptsii tvorchosti u perekladi* [Modern concepts of creativity in translation]. Kharkiv: KhNU imeni V.N. Karazina, 376 s.
8. Tartt, D. (2016). *S hchyhol*. Pereklad z anhli. V. Shovkuna. Kharkiv: Knyzhkovyi Klub "Klub Simeinoho Dozvillia", 816 s.
9. Tartt, D. (2017). *Taiemna Istoriia*. Pereklad z anhli. B. Stasiuka. Kharkiv: Knyzhkovyi Klub "Klub Simeinoho Dozvillia", 560 s.
10. Corpus of Contemporary American English (COCA). COCA. Retrieved from <https://www.english-corpora.org/coca/>
11. Doerr, A. (2014). *All the Light We Cannot See: A Novel* (Reprint). Scribner.
12. Grac v. 16. *The General Regionally Annotated Corpus of Ukrainian*. Retrieved from <https://uacorpora.org>
13. Harris, Joanne. (2007). *Chocolate*. London: Black Swan. 384 p. Retrieved from https://royallib.com/book/Harris_Joanne/Chocolat.html.
14. Kovalenko, L., Martynyuk, A. (2018). English container metaphors of emotions in Ukrainian translations. *Advanced education*, Iss. 10. P. 190-197.
15. Kövecses, Z. (2002/2010). *Metaphor: A Practical Introduction*, London/New York: Oxford University Press. 285 p.
16. Lakoff, G., Johnson, M. (1980). *Metaphors We Live By*. University of Chicago Press, Chicago, 191 p.
17. Langacker, R. (2008). *Cognitive Grammar. A basic introduction*. Oxford University Press, 562 p.
18. Multitran dictionary. (n.d.). Multitran Retrieved from <https://www.multitran.com>
19. Ng, C. (2014). *Everything I Never Told You* (Reprint). Penguin Books.
20. Schäffner, Ch., Schuttelworth, M. (2015). *Metaphor in translation. Possibilities for process research*. John Benjamins Publishing Company. P. 95–109.
21. Shuttleworth, M. (2017). *Studying Scientific Metaphor in Translation*. Taylor & Francis.
22. Tartt, D. (2013). *The Goldfinch*. Little, Brown and Company, New York, 1030 p.
23. Tartt, D. (1992). *The Secret History*. Knopf, 523 p.
24. Tirkkonen-Condit, S, Jääskeläinen, R, (Eds.) (2000) *Tapping and Mapping the Processes of Translation and Interpreting*. John Benjamins, Amsterdam and Philadelphia. P. 53–68.
25. Toury, G. (1995). *Descriptive Translation Studies – and beyond* (Benjamins Translation Library). John Benjamins Publishing Company.

UDC 82:09

DOI <https://doi.org/10.32782/bsps-2024.4.6>

NATURE AS A REFLECTION OF THE CHARACTERS' INNER WORLD IN CHARLOTTE BRONTË'S *THE PROFESSOR*

Alona Kovalenko

*Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor,
Associate Professor at the Department of English Language
National University of "Kyiv-Mohyla Academy"
Skovorody Str., 2, Kyiv, Ukraine
orcid.org/0000-0002-1896-4153
e-mail: al.kovalenko@ukma.edu.ua*

Abstract. *The article analyses the descriptions of nature used to reflect the feelings, emotions, and thoughts of characters in Charlotte Brontë's novel "The Professor". The research pays special attention to the author's peculiar feeling for nature (especially, for her Fatherland) and her exceptional ability to depict it with vitality and purpose. Being her first novel, "The Professor" only starts revealing the mastery of the woman-writer in not only describing nature but also using its elements for stylistic purposes. This feature will be noticeable even more in her later novels "Jane Eyre", "Shirley", and "Villette". The author presents and analyses excerpts from several magazines and newspapers with critical reviews on Charlotte Brontë's first novel and her later novels particularly those pointing out her exceptional talent of observation and depiction of nature. Despite the fact that some reviews of "The Professor" were not very favourable, several key features make this novel particularly interesting for reading and analysis. First, it should be noted that the author's personal experience of life and studies, love and striving for a desired aim can be found in her first novel thus making it even more personal and evoking readers' emotional response. Another important point is that "The Professor" is written from the male point of view by a woman which makes it different from the other Charlotte Brontë novels.*

The given paper studies the masterful descriptions of nature in "The Professor" contributing to the understanding of the character's inner and outer conflicts, their emotions, and their feelings. Particularly, in this novel Charlotte Brontë uses such elements as weather conditions, natural phenomena (fog, rain, snow, wind), celestial bodies, change of seasons, landscape (hills, lowlands, rivers), trees, and flowers as symbols that help to reveal the inner world of the characters. Special attention is given to the symbolic language of flowers. The study of the descriptions has found that nature can either contribute to implicitly presenting the feelings of the heroes or to creating a contrasting background between the internal and external worlds.

Key words: *Charlotte Brontë's The Professor, British female novelists, Victorian literature, romantic literature, descriptions of nature.*

ПРИРОДА ЯК ВІДОБРАЖЕННЯ ВНУТРІШНЬОГО СВІТУ ГЕРОЇВ У РОМАНІ «ПРОФЕСОР» ШАРЛОТТИ БРОНТЕ

Альона Коваленко

*кандидат педагогічних наук, доцент,
доцент кафедри англійської мови
Національного університету «Києво-Могилянська академія»
вул. Сковороди, 2, Київ, Україна
orcid.org/0000-0002-1896-4153
e-mail: al.kovalenko@ukma.edu.ua*

Анотація. *У статті аналізуються описи природи, використані для відображення почуттів, емоцій і думок героїв роману Шарлотти Бронте «Професор». У дослідженні окрема увага приділяється особливому чуттю авторки до природи (особливо її Батьківщини) та винятковому вмінню зображувати її яскраво й відповідно до мети. Перший роман «Професор» лише починає розкривати майстерність цієї жінки-письменниці не лише в описі природи, а й у стилістично зумовленому використанні її елементів. Ще більше ця риса стане помітною в її пізніших романах «Джейн Ейр», «Ширлі» та «Віллет». Авторка представляє та аналізує уривки з декількох журналів і газет із критичними рецензіями на перший роман Шарлотти Бронте та її пізніші романи, зокрема*

ті, що вказують на її винятковий талант спостереження та зображення природи. Попри те, що деякі рецензії на роман «Професор» були не дуже схвальні, кілька ключових особливостей роблять цей роман особливо цікавим для читання та аналізу. Слід зазначити, що особистий життєвий і навчальний досвід письменниці, її любов і прагнення до бажаного знайшли відображення в її першому романі, що робить його ще більш особистим і викликає емоційний відгук у читачів. Іншим важливим моментом є те, що «Професор» написаний від імені чоловіка жінкою, що відрізняє його від інших романів Шарлотти Бронте.

У даній роботі досліджуються майстерні описи природи в романі «Професор», які сприяють розумінню внутрішніх і зовнішніх конфліктів героїв, їхніх емоцій і почуттів. Зокрема, у цьому романі Шарлотта Бронте використовує такі елементи, як погодні умови, природні явища (туман, дощ, сніг, вітер), небесні світила, зміну пір року, ландшафт (пагорби, низовини, річки), дерева та квіти, як символи, які допомагають розкрити внутрішній світ героїв. Особливу увагу приділено символічній мові квітів. Дослідження описів виявило, що природа може сприяти як імпліцитному відображенню почуттів героїв, так і створенню контрастного фону між внутрішнім і зовнішнім світами.

Ключові слова: британські письменниці, вікторіанська література, романтична література, описи природи.

Problem statement. Nature has always attracted and inspired many men and women of letters. Having their origins primarily in the 18th-century novels of Rousseau, descriptions of nature became one of the central motifs in the 19th century due to the development of Romantic trends in literature [7, p. 55].

Charlotte Brontë is considered one of the most famous woman novelists of the Victorian era. Notably, vivid descriptions of nature helped her to reveal the inner world, feelings, and emotions of her characters. In his study *Brontës and Nature*, Duthie provides a detailed analysis of the way in which nature is presented in the works of all the Brontë sisters and how it helped to portray the key themes in their novels [4, p. 57]. According to his study, Charlotte Brontë was greatly attracted by the moorlands, highlands, and heathers of her fatherland, and that love was greatly reflected in her works. Remarkably, *The Economist's* review of *The Professor* stated that 'Miss Brontë's power as a painter of natural scenes is analogous to her power as a painter of characters' [16, p. 757]. No single element was used just for the sake of mere description. It was stylistically embedded into the narration aimed to demonstrate the relevant aspects of the character's life. The author often personified nature, thus giving it additional importance and turning it into another character. Charlotte Brontë conveyed her ideas implicitly by using various natural symbols, causing a more profound emotional response and understanding of the novel's plot and idea in readers [9, p. 21]. At the same time, each of her novels has its own peculiarities in terms of using natural phenomena. Being her first novel, *The Professor* only starts giving insights into Charlotte Brontë's characters' inner

world by means of nature and demonstrates her gift for investing nature with symbolic meaning. In *Jane Eyre*, the woman-writer shows the supernatural side of natural phenomena, though in an extremely realistic way. *Shirley*, written in Charlotte's most difficult time, when her brother and both of her sisters died, shows the conflict between nature and the industrialization that was destroying it. The last and the most mature novel, *Villette*, contains more complex natural descriptions, as they are clear revelations of the main character's state of mind, which she is trying to suppress, thus showing the contrast between the internal and external worlds. Although the latter three novels have been thoroughly studied in terms of the connections between their characters and nature, *The Professor* lacks similar research; therefore, it is worth investigating such connections for their psychological and aesthetic interest.

The purpose of the paper is to study the connections between the descriptions of nature in Charlotte Brontë's novel *The Professor* and the inner world of its characters and to find out in what way these descriptions intensify or contrast the feelings and emotions of the main characters.

Presentation of the main material. *The Professor* was the novel that Charlotte Brontë's wrote first, but it was published last, in 1857, two years after her death. Many respected newspapers and magazines of that time published reviews of the novel. However, opinions were mostly not very favorable. *The Ladies' Companion* wrote that the novel 'will not add another leaf to the laurels won' and that it is 'not to be liked' [15, p. 272]. The *Literary Gazette* and *Journal of Archaeology, Science, and Art*

mentioned that the novel ‘has scarcely any story in it, and such a story as there is lacks unity of structure, and is overlaid with sentiment, or reflection, or...the philosophy of character’ [14, p. 584]. One of the reasons for those negative statements was probably the fact that critics compared *The Professor* to the other Charlotte Brontë novels, which had already gained recognition and fame. This is proved by *The Athenæum* mentioning that ‘this tale bears to Curren Bell’s later works the relation which a pre-Shakespearian story does to drama – it is curious to an artist or a psychologist’ [16, p. 757]. However, being Charlotte Brontë’s first novel, it should not have been compared to her other novels. *Russell’s Magazine* argued that *The Professor* was not less remarkable than her later novels as ‘the dissections of character are wonderful – quite equal, I think, to anything in that line accomplished by the author... Her writings glow with the electric life and light of genius, and “*The Professor*” is no less significant of her great powers than “*Jane Eyre*”, “*Shirley*”, and “*Villette*” [12, p. 477].

There is one important point to remember. *The Professor* differs from the other Charlotte Brontë novels because it is written from the male point of view by a woman. Besides, it was one of the few examples of that kind of writing among the novels of that period [2, p. 444]. This fact alone makes the novel an interesting object for study and analysis. Moreover, the novel is autobiographical to a certain extent. It was written soon after Charlotte Brontë’s return to England from Belgium, where she was first a pupil and then became a teacher. There, she had a deep and tender feeling for Constantine Heger, a teacher at the girls’ school where she also studied and taught. The author’s personal experience of life and studies, feelings, and acquaintances in Brussels became the foundation of her first novel, describing a love story between a British teacher and his Anglo-Swiss pupil. Ewbank mentioned that Charlotte Brontë’s first novel was ‘an example of truth to life gained deliberately at the expense of imaginative truth’ [5, p. 192].

However, love is not the only theme in *The Professor*. It is also about finding oneself, one’s place in the world, self-improvement, and striving for a desired aim (it does not matter whether it is love or a decent workplace). This is what the protagonist, William Crimsworth, and his wife, Frances Henri, experience in the novel. Dobrinska emphasized that ‘Brontë

writes in a way that allows readers to understand Crimsworth’s emotions without necessarily needing to see the huge outbursts of passion... For that reason, *The Professor* should be read and appreciated’ [3]. Masterful descriptions of nature contribute to the understanding of the character’s inner and outer conflicts, their emotions, and their feelings. *The Guardian* fairly mentions that Charlotte Brontë, in her wonderful and charming manner, really ‘managed, with the lightest of touches, to make the banal beautiful, to add significance and weight to the barest scrap of a moment’ [11].

In one of her letters, Charlotte Brontë confessed that when she first wrote, she determined ‘to take Nature and Truth as her sole guides’ [8, p. 232]. In *The Professor*, the Truth of the author’s own beliefs and Nature in its broad meaning can be observed, starting from the nature of the human character and finishing with nature surrounding this character. Charlotte Brontë aimed to create a realistic story, but not without a hue of romanticism. Her artistic vision of the world helped to create a work where nature was not just a silent witness of the events but also an active participant.

The first-person narration of the protagonist William Crimsworth helps readers to notice that his emotional states are projected onto nature around him, and its changing ‘mood’ appears to be a reflection of his feelings and thoughts. As Fairchild mentions in his work, in such a way the author ‘uses external nature to clarify and give body to inward feeling, and uses inward feeling to give significance to external things’ [6, p. 124]. Charlotte Brontë singled out those aspects of nature that contributed to a particular feeling or thought at a given moment. The author uses weather conditions and phenomena (fog, rain, snow, wind), seasonal changes, the sky and celestial bodies, landscape elements (hills, lowlands, rivers), trees, and flowers to project the character’s inner state.

1.1. Weather Conditions

Charlotte Brontë uses weather conditions either to create a contrasting background between the internal and external worlds or to illustrate a particular situation or feeling of the main character.

The first description, presenting a clear contrast between the two states of weather, takes place when William first comes to his new workplace on ‘a fine October morning’ [1, p. 10].

The author presents a very peaceful, cheerful, and calm atmosphere. On the contrary, the weather surrounding the factories seems to be completely different. It emphasizes the despair wrapped in dense vapor and gloominess, as if the sun could not break through. Even the narrator points out that ‘steam, trade, machinery had long banished from it all romance and seclusion’ [1, p. 11]. The mill where the protagonist has to work is like an ugly monster, distorting the lives of people and the environment.

The day William decides to leave the factory also presents a contrast between the outer and inner worlds. Despite it being a frosty January morning, there is a burning fire inside William that helps him to find strength, firmly stand up to his cousin, and give up his job.

William’s arrival in the other city starts with another contrast between the weather and the protagonist’s feelings. The city of Brussels welcomes William with grey, wet weather [1, p. 35]. Not a single bright object captures his attention. However, the narrator’s inner feeling of freedom gives him such light and warmth that he does not seem to notice the gloomy day around him.

Readers come across another contrast between the weather and William’s feelings when he becomes an accidental witness to the conversation between Mdlle. Reuter, the woman he almost loved, and M. Pelet, his employer. The night on which it happens is calm and fresh [1, p. 66], but William feels feverish inside. However, the author presents a reverse situation when William comes to his beloved fiancée, Frances, one cool autumn evening. This time, it is cold for others, but for the narrator it is warm and mysterious [1, p. 132]. Cold outside and warm inside – these two opposites are used by Charlotte Brontë to depict the feelings of the main characters and to emphasize their burning love, which is at the same time delicate and fresh.

The first description of weather coinciding with the character’s inner state of being is that of the atmosphere during William Crimsworth’s arrival in the town where his cousin lives. It is a ‘wet October afternoon’ [1, p. 7], and the weather does not promise anything positive as the town welcomes the protagonist with ‘the dark gloomy mist which deepens those shades’ [1, p. 7]. The weather reflects William’s inner feeling of uncertainty as he sees his future

as something ‘misty’; he is not sure what waits for him. The cold frosty weather described in the part where William leaves the mill after long and tiresome working hours [1, p. 20] is not only outside; the same cold is also inside the soul of the main character. He feels the cold hand of hopelessness around his heart, as he sees no way out. The moment that he leaves the mill forever, his heart is in tune with the still weather, and his mind is filled with the tranquility that the fresh frosty air gives him [1, p. 20]. Calmness helps William to think clearly and to make a decision to leave England.

The further descriptions of the weather in Brussels correspond to William’s life and fully reflect his state of mind and soul, from the moment he is offered a job [1, p. 38] at the school for boys and the pensionnat for girls to becoming attracted to Mdlle. Reuter [1, p. 66]. He feels happy at these moments, and nature itself helps to intensify his happiness. This projection of inner joy into the outer world is magnified.

However, not only does sunny weather correspond to the narrator’s inner state of mind but so does gloomy weather. When William starts looking for his beloved Frances in Brussels, the author presents a cloudy, sultry, thunderous-looking day [1, p. 102]. The protagonist’s heart is in the same condition. The fact that the road leads William to the cemetery only adds to the feeling of hopelessness and melancholy. Only after their meeting and spending time together in Frances’ house does the weather change [1, p. 110]. William can see and feel the beauty of the clear day with fresh air that is especially fragrant after the rain. Finally, William and Frances’ return to England and their life there bring the readers back to the atmosphere of warm sunny days, filled with joy and happiness. Thus, the novel ends with complete harmony between a man and nature, love and happiness, and mind and soul [1, p. 165].

1.2. Rain

The Professor does not contain many episodes where it is raining, although there are many descriptions of grey, gloomy days. However, the following two rain scenes are used for a particular reason. First, it is raining when William arrives in Brussels [1, p. 35]. The rain is a symbol of cleaning away his past life, providing a new, fresh start. However, the brightest description of rain is used when William finds Frances after

a long period of searching desperately. The rain comes as a relief; it is the catharsis. After long days of waiting, searching, and worrying, William can finally breathe easily because he finds his treasure. The leaden sky (as the leaden burden on the soul of the protagonist) is finally relieved by the raindrops and Frances' tears. Notably, the heavy rain does not cause them any harm as they manage to get to the shelter.

1.3. Snow

Another natural phenomenon worth considering is snow. Like in the case of rain, it does not snow much in *The Professor*. White snow is a symbol of purity and innocence, and in this novel, it is often related to Frances. One of the descriptions where it is snowing is in the essay written by Frances, where she depicts her beloved England. However, in the novel's reality, it is snowing only once, when William and Frances are getting married [1, p. 152]. The snow is like a veil covering everything that they have experienced before and paving the way for a blank page for a new life story.

1.4. Wind

A few scenes that mention wind mostly contain the description of a breeze, that is, a light, cool wind. The narrator describes it either as 'gentle' or 'fresh'. During an unpleasant conversation with Mdlle. Reuter, after he had just discovered her betrayal, a fresh breeze helps William to calm down his burning spirit, 'soothed my temples like balm' [1, p. 95]. In moments of happiness, the breeze instils the protagonist with feeling of lightness, lifts his spirits. However, there are two descriptions of a breezeless night that convey a deep psychological meaning. The first one takes place before William uncovers Mdlle. Reuter and M. Pelet's secret date in the garden [1, p. 66]. The second scene is related to the description of the scene where the narrator is about to find Frances after a long separation [1, p. 102]. In both cases, still breezeless nights indicate the anticipation of emotionally intense moments in William's life.

1.5. Seasons

The change of seasons contributes to the development of William's feelings and emotions. At the beginning of the novel, it is late autumn and early winter when he works hard at his cousin's mill; thus, short, gloomy, cold days emphasize the feeling of melancholy. When the narrator arrives in Brussels, he recalls his careless life in Eton, 'freshly colored, green,

dewy, with a spring sky, piled with glittering yet showery clouds' [1, p. 34]. Here, spring represents youth, vibrant, full of the flourishing energy of ambitious boys. William begins his active life as a teacher in Brussels and falls in love with Mdlle. Reuter in early spring, the time of blossoming new life and feelings. Hot summer weather becomes the background to his disappointment and the decision to quit his job as he suffocates in the atmosphere of lies and hypocrisy. Finally, late summer and early autumn become the time of William's mature love with Frances. It is a period called 'mellow season', and so is their relationship. Sweet September evenings, mild and still, are the times of their pleasant meetings [1, p. 122]. Finally, fresh white winter is the time of their wedding, emphasizing the sense of purity and innocence, and bright sunny days accompany their happy family life after returning to England.

1.6. The Sun and Fire

The sun (as is fire in general) in Charlotte Brontë's novels is a powerful symbol of happiness, joy, excitement, hope, and warmth. In most scenes in *The Professor*, the author uses the image of fire as a contrast to the gloomy or cold weather outside, for example, when William arrives at his cousin's house he sees 'bright fire and candles burning on the table' [1, p. 7] as a symbol of his inner striving for warmth, understanding, and support. When the narrator visits his acquaintance Mr. Hunsden [1, p. 21], the fire symbolizes hope that gives William a prospect for a better life. It casts light on the protagonist's state of being and helps him to rethink his life and quit his job at the mill. Whenever William visits the house of his beloved Frances, he sees fire that gives warmth not only to his body but also to his soul, even when it is raining or snowing outside. In this way, Charlotte Brontë uses the contrast related to the warmth and the peace of the house, the presence of the beloved person inside, and the nasty weather outside.

The sun accompanies William in the happiest moments of his life, intensifying the feelings of joy and excitement. He suffocates in the unbearable atmosphere of the mill and says, 'excluded from every glimpse of the sunshine of life, I began to feel like a plant growing in humid darkness out of the slimy walls of a well' [1, p. 19]. This passage proves how much the sun means to William. When he leaves the mill, one of the first things he sees is the sun [1, p. 29].

Before, he can see only darkness (as he goes to work very early and returns home too late) and the grey sky filled with factory smoke. After his departure, a ray of sunlight brightens his life, symbolizing the light of a future life of freedom.

The excitement of the protagonist's arrival in Brussels and his pleasant anticipation of something new are presented in the thoughts where he compares himself to 'a morning traveler who doubts not that from the hill he is ascending he shall behold a glorious sunrise... He knows that the sun will face him...' [1, p. 35]. William is waiting for the sunrise as the new dawn of his life. The narrator is striving for a new day, and he knows that the sun of his life will shine despite everything.

The sun also accompanies William when he finds his job in Brussels, becomes acquainted with Mdlle. Reuter, with whom he thinks he falls in love, and when he finds his beloved Frances after a long separation. William even compares Frances' smile to a ray of light amidst the gloomy day. Surely, the happiest moments of William and Frances' family life are penetrated by sunlight.

On the contrary, when William is miserable or in despair, he can see no sun above his head, for example, in a scene where William is haunted by hypochondria [1, p. 142]. However, such scenes are rare in this novel.

1.7. The Moon and Stars

The narration does not contain many night scenes with descriptions of the moon and stars. However, some of them are of great interest. As the moon reflects the sunlight, it is also used as a glimpse of hope for future happiness; for example, in the scene where William leaves his job at the mill, he sees the crescent moon and the stars shining bright, and this vision gives him enormous pleasure [1, p. 20]. The cold full moon is witness to the narrator's secret grief when he accidentally sees Mdlle. Reuter and M. Pelet on a date [1, p. 66]. However, the moon also casts light on William's happy hours with Frances both in Brussels and in England [1, p. 161]. The moonlight is William's ally, as it reveals the treachery in the first case and enlightens the moments of quiet happiness in the second case.

One of the brightest images of stars comes from the narrator himself, where he compares the turbulent period of his life with 'a sky of one of those autumnal nights which are specially

haunted by meteors and falling stars' [1, p. 131]. The shooting stars in this very situation are a symbol of great changes and uncertainty.

1.8. The Sky

The sky in the novel is also used in a deeply symbolic way, as it perfectly reflects the inner state of William's personality. *The Professor* mostly presents it in a light, positive way. Readers come across only a couple of descriptions where the sky is grey. Both are related to a deep emotional experience of the protagonist. The first is his arrival in Brussels that welcomes him with a grey, dead sky [1, p. 35]. Despite the depressing weather, William sees everything in a positive way. However, such a gloomy description may indicate his future homesickness. The next scene is associated with William searching for Frances. The sky is leaden (as is the burden on the narrator's soul) and looks thunderous, as if in anticipation of something [1, p. 102].

However, positive images of the sky are more frequent. For instance, when William quits his job at the mill, he sees the clear, icy blue of the sky [1, p. 29]. Such a description symbolizes a clear vision of new prospects in life, which are not dimmed by the factory smoke. The same situation occurs when William finally gets his job as a professor in a school for boys. He is quite satisfied with this prospect, and his state of mind and soul is in harmony with nature, as for the first time he remarks on the deep blue of the sky [1, p. 38]. William finds pleasure in walking leisurely along the streets and enjoying himself and his life, which is promising him comfort and happiness. The narrator's pleasant moments and conversations with Mdlle. Reuter are also accompanied by a view of the clear blue sky [1, p. 66], so his heart is light, and his vision is clear. He experiences similar feelings, though more intense, after finding Frances and spending time with her. The description becomes more poetic and elevated. The sky is not just blue; it is like opal, azure commingled with crimson. Moreover, the narrator sees the arch of a perfect rainbow – high, wide, and vivid [1, p. 110]. The rainbow is a symbol of hope in many cultures, so it is indicative of a new life beginning for William. In his dream, he sees a beautiful angel against the background of the sky. No doubt, it is an image of Frances, as she is that innocent and kind angel in William's life.

1.9. Landscapes

Descriptions of landscapes also accompany the narrator in various life situations. Charlotte

Brontë's love for her fatherland and her experience of living and studying in Brussels helped her to present the nature of her native country and Belgium in a realistic and picturesque way.

From almost the very beginning of the story, readers encounter the description of a pleasant country with brown and mellow woods [1, p. 10]. When William leaves the mill for good, he enjoys the vision of a calm scene with 'a deep river, glinting sun through the leafless boughs of some very old oak trees surrounding the church' [1, p. 10]. The peaceful nature surrounding the protagonist is in tune with his state of mind.

Brussels presents quite a different picture at first. Belgium does not look very picturesque and romantic. The narrator sees 'green, reedy swamps', 'fields fertile but flat', and 'cut trees, formal as pollard willows' [1, p. 35]. If one compares this description to the last scene of the narrator leaving the factory, one can see the great contrast between rich and beautiful England, and dull Brussels. However, as William states, to him all is 'beautiful and more than picturesque' [1, p. 35]. This is one more contrast between the narrator's inner feeling of freedom that gives him light and warmth and the gloomy environment around him.

When William gets a job at the lady's pensionnat, he enjoys the vision of a perfect garden with 'a long, narrow strip of cultured ground with an alley, enormous old fruit trees, a lawn, rose-trees, some flower-borders, lilacs, laburnums, and acacias' [1, p. 48]. Everything is pleasing to the eye and in perfect order, which also emphasizes the character of Mdlle. Reuter and her striving to keep everything within her control. The garden has long been a secret for William, as he cannot see it from the window of the boys' school. However, the garden itself keeps many secrets, including the meeting of the narrator with the directress, hidden from everybody by tall shrubs, and the secret date of Mdlle. Reuter with M. Pelet at night [1, p. 66].

A completely different atmosphere is described in the protagonist's moments of misery and despair. For instance, when William is looking for lost Frances in Brussels, he looks 'over the cultured but lifeless campaign' [1, p. 102]. The key word is 'lifeless' here, as without his beloved Frances, William feels no life inside of him. He experiences a similar state when he is haunted by hypochondria, which creates

a contrast to a seemingly ideal life. The author presents 'nooks in woods, hollows in hills', that is, some dark places for dark thoughts, where neither blue sky and bright sun, nor green grass and trees are seen.

Despite William's and Frances' happiness and a decent place in Brussels, they are still dreaming of moving to England, their Promised Land. Frances has never been there, but she loves England without even having seen it. The novel depicts Charlotte Brontë's love and longing for her fatherland when she was in Brussels. William and Frances are trying to find a piece of England even in Brussels, a secluded nook looking like an English pastoral province with wildflowers [1, p. 154]. Everything is described with such love and tenderness, proving the author's deep feeling for the beauty of England.

Finally, William's and Frances' dream comes true. They move to England and buy a beautiful house with a nice garden located in a secluded place among the green hills, 'whose waters still run pure, whose swells of moorland preserve in some ferny glens that lie between them the very primal wildness of nature, her moss, her bracken, her blue-bells, her scents of reed and heather, her free and fresh breezes' [1, p. 159]. Nature is literally personified because the author uses the pronoun 'she' and creates a picturesque atmosphere. The landscape of England crowns this novel.

1.10. Rivers

One particular landscape element that has a special meaning in all Charlotte Brontë's novels is water. Many descriptions contain water reservoirs that contribute to the revelation of particular events. *The Professor* is not an exception. It depicts clear representations of rivers. First, the river is a reflection of the sky, and, correspondingly, its mood and the mood of the narrator, for example, at the very beginning, William's inner state is like a calm river gliding between the woods [1, p. 10].

However, a more vivid view is seen when William leaves the mill forever. He enjoys watching the rapid rush of the deep and abundant river in the light of the sun, and the vision of flowing water calms him down and gives him the tranquility that he has lacked [1, p. 29]. This passage conveys the author's sensitivity and love of the sound and sight of flowing water.

Another image of the river is presented in the description of the narrator's hypochondria [1, p. 142], but it is not that clear one that fills

the narrator with tranquility. This river is black and sullen, and William finds himself standing on the very verge of it – like on the verge of death. Both descriptions are different and used for different purposes; however, they implicitly give readers an idea of the narrator's feelings.

1.11. Trees and Flowers

In Romantic novels, trees and flowers have deep symbolic meaning. They not only add to the descriptions of landscapes but also carry some implicit significance. For instance, around the windowpane in Mdlle. Reuter's office, William sees ivy leaves [1, p. 48]. This plant species is very tenacious and extremely dangerous to trees. As soon as it embraces a tree, the latter is doomed. So, Mdlle. Reuter has the same nature. One more symbol is used when Mdlle. Reuter and William are walking in the garden along the alley 'bordered with fruit-trees, whose white blossoms were then in full blow as well as their tender green leaves...' [1, p. 66]. This romantic atmosphere perfectly reflects William's aroused feelings since he feels wonderful amidst these blossoming trees, and his soul is blossoming too as he is 'on the brink of falling in love' [1, p. 66]. Their conversation takes place in a secret spot of the garden hidden from everybody, and Mdlle. Reuter gives William a beautiful branch of lilac. This flower symbolizes the first emotions of love [10], which perfectly reflects the inner state of both characters, as Mdlle. Reuter also feels some kind of affection for William. In contrast, when the next conversation takes place between him and Mdlle. Reuter in the same garden, they are in a completely different state. The characters are under the arc of a huge laburnum [1, p. 96]. In Victorian times, that flower meant the feeling of being forsaken [10]. This is precisely noticed as William is forsaken by his beloved pupil, and the directress is forsaken by William's affection and friendship. William also compares himself to a gardener and his beloved pupil to a precious plant, the growth of which he also contributed to [1, p. 91], which creates a perfect metaphorical image.

The description of the cemetery also contains some typical symbols of grief, such as mute cypresses, still willows, languid flowers, and yews. The trees also hide this place from everybody; hardly anyone can disturb the dead (and the two beloved who meet here) in the atmosphere of stillness and heaviness.

One more interesting detail relates to Frances' house. She loves England and strives to visit it. She tries to recreate the atmosphere of an English house in her dwelling in Belgium, for example, when Mr. Hunsden comes to visit them, Frances has a fresh rose (a symbol of England) in each china cup on the mantelpiece [1, p. 145].

Finally, the place bought by William and Frances in England is called 'Daisy Lane', and it is one more symbolic use of a flower, as a daisy represents purity and innocence [10]. The nearby house of Mr. Hunsden is called 'Hunsden Woods', and here the hard-core and closed nature of this character is emphasized by his dwelling. Still, the narrator and his wife are happy to live near their friend, and Daisy Lane is like a paradise for them, beautiful and pleasant both at noon and at night and in summer and winter. It is a place they can call their home, feel free, and live comfortably for many happy years.

Conclusions. Thus, after having analyzed the descriptions of nature in Charlotte Brontë's *The Professor*, I arrived at the following conclusions. First, the descriptions of nature used by the author are very vivid and picturesque. Charlotte's love for her fatherland is evident and reflected in this novel. The Brussels scenes are also described with great mastery, as the author draws them from her own experience of living and studying there. Second, each description is used not only for the sake of setting the scene but also to implicitly show the inner state of the characters, their thoughts, feelings, and emotions. The author uses elements such as weather conditions (cold or warm) or phenomena (rain, snow, fog, wind), celestial bodies (sun, moon, stars), change of seasons (autumn, winter, summer, spring), landscape elements (hills, rivers), trees, and flowers. All these diverse elements contribute to presenting the inner world of the characters in a deeply symbolic way, helping either to emphasize and intensify their state or create a clear contrast. It makes readers share the characters' feelings and emotions and better understand their thoughts and motives. Although *The Professor* was not positively reviewed when it debuted, this novel is still popular with readers who cannot stop admiring Charlotte Brontë's unique style, her sense of nature, her individuality, and her great talent for giving great significance to seemingly simple details.

REFERENCES

1. Brontë, C. (2016). *The Professor*: CreateSpace Independent Publishing Platform.
2. Cohen, W.A. (2003). *Material Interiority in Charlotte Brontë's The Professor*: University of California Press.
3. Dobrinska, L. (2015). Why You Should Read Charlotte Brontë's *The Professor*. Retrieved from: <https://blog.bookstellyouwhy.com/why-you-should-read-charlotte-brontës-the-professor> (date of appeal: 09.12.2023).
4. Duthie, E. (1986). *The Brontës and Nature*: New York: St. Martin's Press.
5. Ewbank, I.S. (1966). *The Proper Sphere: A Study of the Brontë Sisters as Early Victorian Female Novelists*: London : Edward Arnold.
6. Fairchild, H.N. (1931). *The Romantic Quest*: Columbia University Press.
7. Galitz, K.C. (2004). *Romanticism. Heilbrunn Timeline of Art History*: New York: The Metropolitan Museum of Art.
8. Gaskell, E. (1997). *The Life of Charlotte Brontë*: London : Everyman.
9. Nievergelt, M. (2011). *Allegory: The Encyclopaedia of Medieval Literature in Britain*, P. 12–41.
10. Roth, J. J. (2016). *The Victorian Language of Trees*. Retrieved from: <https://www.talesbytrees.com/the-victorian-language-of-trees> (date of appeal: 08.12.2023).
11. *The Professor* by Charlotte Brontë: *The Guardian*. Retrieved from: <https://www.theguardian.com/childrens-books-site/2016/jul/05/the-professor-charlotte-Brontë-review> (date of appeal: 09.12.2023).
12. Unsigned notice of *The Professor* and [On *Jane Eyre* and the irrelevance of personal beauty.]: *Russell's Magazine*, Aug. 1857, P. 477.
13. Unsigned review of *The Professor*: *The Economist*, 27 June 1857, P. 701–703.
14. Unsigned review of *The Professor*: *The Literary Gazette and Journal of Archaeology, Science, and Art*, 20 Jun. 1857, P. 584–587.
15. Unsigned review of *The Professor*: *The Ladies' Companion*, Nov. 1857, P. 272–275.
16. Unsigned review of *The Professor*: *The Athenæum*, 13 Jun. 1857, P. 755–757.

BIBLIOGRAPHY

1. Brontë Ch. *The Professor*: CreateSpace Independent Publishing Platform, 2016.
2. Cohen W.A. *Material Interiority in Charlotte Brontë's The Professor*: University of California Press, 2003.
3. Dobrinska L. *Why You Should Read Charlotte Brontë's The Professor*; 2015. URL: <https://blog.bookstellyouwhy.com/why-you-should-read-charlotte-brontës-the-professor> (дата звернення: 09.12.2023).
4. Duthie E. *The Brontës and Nature*: New York: St. Martin's Press, 1986.
5. Ewbank I.S. *The Proper Sphere: A Study of the Brontë Sisters as Early Victorian Female Novelists*: London: Edward Arnold, 1966.
6. Fairchild H.N. *The Romantic Quest*: Columbia University Press, 1931.
7. Galitz K.C. *Romanticism. Heilbrunn Timeline of Art History*: New York: The Metropolitan Museum of Art, 2004.
8. Gaskell E. *The Life of Charlotte Brontë*: London: Everyman, 1997.
9. Nievergelt, M. *Allegory: The Encyclopaedia of Medieval Literature in Britain*, 2011. P. 12-41.
10. Roth J.J. *The Victorian Language of Trees*, 2016. URL: <https://www.talesbytrees.com/the-victorian-language-of-trees> (дата звернення: 08.12.2023).
11. *The Professor* by Charlotte Brontë: *The Guardian*. URL: <https://www.theguardian.com/childrens-books-site/2016/jul/05/the-professor-charlotte-Brontë-review> (дата звернення: 09.12.2023).
12. Unsigned notice of *The Professor* and [On *Jane Eyre* and the irrelevance of personal beauty.]: *Russell's Magazine*, Aug. 1857, P. 477.
13. Unsigned review of *The Professor*: *The Economist*, 27 June 1857, P. 701–703.
14. Unsigned review of *The Professor*: *The Literary Gazette and Journal of Archaeology, Science, and Art*, 20 Jun. 1857, P. 584–587.
15. Unsigned review of *The Professor*: *The Ladies' Companion*, Nov. 1857, P. 272–275.
16. Unsigned review of *The Professor*: *The Athenæum*, 13 Jun. 1857, P. 755–757.

**PAMPHLET “WHY DON’T I WANT TO RETURN TO THE USSR?”
BY I. BAHRIANYI: A LETTER TO ETERNITY**

Volodymyr Kuzmenko

*Doctor of Philological Sciences, Professor,
Professor of department of East-Europe languages National Academy
of the Security Service of Ukraine
Mykhaila Maksymovycha street, 22, Kyiv, 03022, Ukraine
orcid.org/0000-0002-2402-1493
Scopus- Author ID: 58002266900
e-mail: kuzmenko-vi@ukr.net*

Tetyana Ivasyshyna

*Candidate of Philological Sciences, Associate Professor,
Head of department of East-Europe languages National Academy
of the Security Service of Ukraine
Mykhaila Maksymovycha street, 22, Kyiv, 03022, Ukraine
orcid.org/0000-0003-2859-6961
e-mail: itavitaastra@gmail.com*

Abstract. *The article presents a systemic analytical approach to studying and determining a genre code of a publicistic (non-fiction) work written by Ivan Bahrianyi, a Ukrainian émigré-writer “Why don’t I want to return to the USSR?” which refers to a letter to eternity.*

It is argued that Bahrianyi’s journalistic work “Why don’t I want to return to the USSR?” is of great relevance due to its meaningful content, free narrative discourse, versatile descriptions of the writer’s image and the recipient’s character as well. Regarding its thematic content Bahrianyi’s work is an essay of strong condemnation and at the same time it is an epistle, a publicist letter addressed to future generations, who should learn from their past.

The results of the conducted research clearly indicate that Bahrianyi’s edition of “Why don’t I want to return to the USSR?” represents a letter to eternity from genre perspective but not a pamphlet as it was traditionally believed by literary critics. The matrix criteria of the genre dominants and also the key structural components of Bahrianyi’s epistolary publicistic work have been determined here as follows: an incredible driver of artistry; autobiography, intellectuality, breaking the traditional structure of the epistle, an apparent «author’s image»; epistolary framing in the prescript and clausula, a complex subtext, an individual style, cultural and aesthetic value and others.

The presented research introduces a new definition of a letter to eternity as a genre variety of an open letter which is characterized with a distinct psychological introspection and a personal attitude of the author or co-authors current situation, taking into account the specificity of correspondence written in a certain historical era. The scientific insights into I. Bahrianyi’s private epistolary, in particular, his open letters will contribute to future researches on related issues.

Key words: *Epistolary, a publicistic work (non-fiction), an open letter, a letter to eternity, a pamphlet.*

ПАМФЛЕТ І. БАГРЯНОГО «ЧОМУ Я НЕ ХОЧУ ВЕРТАТИСЯ ДО ССРСР?» ЯК ЛИСТ У ВІЧНІСТЬ

Володимир Кузьменко

доктор філологічних наук, професор,
професор кафедри східноєвропейських мов Національної академії
Служби безпеки України
вул. Михайла Максимовича, 22, Київ, 03022, Україна
orcid.org/0000-0002-2402-1493
Scopus- Author ID: 58002266900
e-mail: kuzmenko-vi@ukr.net

Тетяна Івасишина

кандидатка філологічних наук, доцентка,
завідувачка кафедри східноєвропейських мов Національної академії
Служби безпеки України
вул. Михайла Максимовича, 22, Київ, 03022, Україна
orcid.org/0000-0003-2859-6961
e-mail: itavitaastra@gmail.com

Анотація. У статті проаналізовано та обґрунтовано жанровий код одного з публіцистичних творів українського письменника-емігранта І. Багряного – памфлет «Чому я не хочу вертатися до ССРСР?» крізь призму жанрової матриці листа у вічність.

Представлено дискурс теоретичних стратегій представників класичної та новітньої генології, а також епістолографів щодо вивчення жанрів памфлету, письменницького епістолярію загалом і відкритого листування зокрема. Лист як первинно мовленнєвий жанр, володіючи внутрішньою діалогічною структурою, створює особливу форму викладу матеріалу, притаманну лише епістолярній комунікації.

Публіцистичний твір українського письменника-емігранта прикметний загостреною актуальністю суспільно значущого змісту, багатогранністю образу автора і повнотою зображення образу адресата, розкутістю викладу. Це твір-обвинувачення і водночас послання, письменницький лист, адресований до тих, хто житиме в майбутньому, хто не повинен забувати життя свого народу в минулому й на цьому минулому вчитися, адже колишні трагічні привиди людства не повинні вирватися назовні в майбутньому.

На підставі проведеного аналізу зроблено висновок про те, що видання І. Багряного «Чому я не хочу вертатися до ССРСР?» в жанровому аспекті є листом у вічність, а не памфлетом, як традиційно вважали літературознавці. Обґрунтовано матричні критерії жанрових домінант і структурних компонентів публікації. Серед найголовніших – надзвичайний заряд художності, автобіографізму та інтелектуальності, руйнування традиційної структури епістоли, наявність образу автора, рамки в прескрипті й клаузулі (звернення й підпису – імені та прізвища «Іван Багрянний» як складової частини всього твору), глибокий підтекст, індивідуальність стилю (наявність епіграфа, емоційність, афористичність висловлювання тощо), культурно-естетична цінність та ін.

Сформульовано дефініцію листа у вічність як жанрового різновиду відкритої кореспонденції.

Ключові слова: епістолярій, публіцистика, відкритий лист, лист у вічність, памфлет.

Defining the Problem and providing argumentation of the topicality of its consideration. Ivan Bahrianyi, a unique master of Ukrainian prose of the 20th century, (his real name is Lozoviaha Ivan Pavlovych, in Russian – Lozoviahin; 1906–1963) wrote his name in history as “the most outstanding political spokesman of the first emigration from the Soviet Union” [9, p. 612]. His novels such as Tiger Trappers (also translated in English as The Hunters and the Hunted) and Garden

of Gethsemane, a pamphlet “Why don’t I want to return to the USSR?” (or Why don’t I want to go back to the USSR?) and other written works “removed the skin of a prisoner from a Soviet servant and showed underneath it an adamantine proud man who is full of vitality and willing to live and fight” [4, p. 2].

For a writer – prisoner of Stalin’s concentration camps – emigration was the only way left after the war. While thousands and thousands of prisoners, exiles,

various displaced persons wave after wave were still moving through Europe, in 1945 I. Bahrianyi together with his accomplices established a literary and art association of emigration writers named the Artistic Ukrainian Movement (abbreviated MUR) which later turned into “Word” (“Slovo”) with a center located in New York. Moreover, in New Ulm he founded the Ukrainian Revolutionary Democratic Party and its bodies – a journal “Our positions” and a newspaper “Ukrainian news”. Active work of Ivan Bahrianyi as a publicist and a politician started with writing in 1945 a pamphlet *Why don't I want to return to the USSR?* published in 1946 as a single brochure and translated into English, Spanish, Italian and other languages. This novel became, according to O. Tarnavskiy, “a constitution of a free person” [4, p. 7] and carried out a revolution in treatment of the Western world towards the refugees from the Soviet Union. It is notably that Bahrianyi did not speak anonymously and never had other nicknames to conceal his literary name either. Using his full name “Ivan Bahrianyi” was a key element of the pamphlet itself as the publicist's surname had a decent story and a remarkable political passport behind it and a writer's signature was well-known too. In the preface of his non-fiction work the author remarked: “Submitting this work for publishing in the world I have realized that as soon as this *l e t t e r* (Kuzmenko's arrangement) appears in press, the bolsheviks by the hands of NKVS will torture to death the rest of my family, if anyone is still living. However, I ask you to publish it and sign my full name. I had already lost everything that I had before execution” [1, p. 38].

This paper is aimed at systemic and analytical researching the genre code of Bahrianyi's pamphlet “*Why don't I want to return to the USSR?*” (Why don't I want to go back to the USSR?) as a segment of the writer's epistolary. “*Letter to Eternity*” was previously quoted by Yuriy Yanovskiy as the title of the fifth short story from his novel *The riders* (1935). In our research this concept is preferably identified as genre variety of an open letter updated by Bahrianyi in his pamphlet “*Why don't I want to return to the USSR?*” However, this term had been developed in the world literature long before the brochure of Ukrainian émigré-writer was published.

Research analysis. Although, there have been a significant number of studies carried out by Ukrainian and foreign literary scholars (I. Bahrianyi, A. Hornfeld, A. Zinovska, H. Mazoha, W. Todd, etc.), the research into writer's open letters still remains the least explored in the field of literary studies, theory of publicistic writing (journalism) and epistolography.

Since the purpose of an open letter and its subject have not been clearly defined yet, phenomena that do not belong to the publicistic (journalistic) type of activity (for example, front-line writer's correspondence, so-called “triangle letters” [11, p. 89], readers' letters, etc.) are believed to be the specific kind of epistolary publicistic writing.

A. Hornfeld, a famous representative of the aesthetic psychological method in literary studies and also a student of O. Potebnia claims: “Writer's letters are indispensable material revealing glimpses in the recesses of the creative psychics” [3, p. 924].

Modern heuristic defines psychological introspection – self-observation and self-knowledge – as one of the significant sources of the writer's thinking: “Self-knowledge nourishes the writer's creative mind, gives it convincing historical touch” [7, p. 208]. In fact, in most cases the material of fiction literature becomes something that is common, historical and compulsory while representing the fact of the author's personal spiritual experience.

Bahrianyi's literary works with its all-encompassing conflict between the individual and society in the conditions of totalitarianism and forced emigration appeared to a large extent as a consequence of the tragic and philosophical reflections of the publicist about time and himself. The most important argument of it proved to be the writer's private correspondences – epistolary forms of psychological introspection and as a result, the writer's open letters.

Bahrianyi's journalistic (*publicistic*) work “*Why don't I want to return to the USSR?*” represents the genre of *an open letter* and also a “*letter to eternity*” which has not been fully explored yet. Moreover, there is still a great demand for novelty, originality and theoretical insights into genre and nature of a writer's open letter in real life situation, thus all these reasons encouraged us to investigate the aspect stated in the title of the research with vivid interest.

The new theoretical approaches to studying of an open letter genre have been examined and presented more extensively in the main body of the paper.

This article examines the theoretical approaches which have recently revealed in literary studies, in particular, epistolography. However, there are some urgent and relevant problems to be addressed. Our views in this field are focused on the *core questions* determined in this paper as following to explore: 1. identifying the key issues arose in Bahrianyi's journalistic (*publicistic*) work related to the life of Ukrainians in the soviet Ukraine and exile; 2. determining matrix's criteria of the genre dominants of the *letter to eternity* and also the key structural components of Bahrianyi's epistolary publicistic work.

Presenting main material. In Ukrainian literary studies Bahrianyi's publicistic work "*Why don't I want to return to the USSR?*" remains its genre identification as a pamphlet, although any scholar has never justified such a genealogical specificity of this text and moreover has never refuted it. Instead, the author of a revealed brochure, as we restate again, in the author's note to a published work named it "*a letter*" but not a pamphlet.

The term "genealogy" suggested by French literary scholar Paul Van Tieghem (1938) was introduced into scientific circulation thanks to works by Stefania Skwarczynska, a Polish epistolary writer, and an annual journal (almanac) "*Problems of Literary Genres*" ("*Zagadnienia Rodzajów Literackich*", 1958) edited by Skwarczyńska. Taking into consideration literary genre categories as an object of genealogy, Skwarczyńska highlighted genealogical subjects, concepts and names. The typology by Skwarczyńska has both theoretical and practical (primarily methodological) significance as it helps to avoid errors caused by identification of objects, concepts and names and also to provide norms (standards) into a genre definition outlining the three approaches to studying a genre. According to the three established perspectives of genre typology, a pamphlet is "a brief piece of *satirical* (authors' arrangement) publicistic writing on topical subjects in which an author in sharp accusing tone exposes certain phenomena (events) of political and social life" [10, p. 172]. However, the text of the pamphlet (*Why don't I want to return to the USSR?*)

does not correspond to the main dominant of the definition mentioned above including the satirical component.

Bahrianyi's brochure came out in the midst of forced repatriation of former soviet citizens. The most severe war in the history of humanity ended, that war separated families, scattered people all over the world. The French, Britons, Americans, Africans, Germans and Jews were going back to their homelands, places where they were born and where they left their relatives. Life was gradually coming right, cities and villages were restoring. Special commissions were traveling throughout Europe to send repatriates back to their homeland. The Europeans couldn't realize why there were so many people unwilling to return (go back) to the U.S.S.R. The fact that people refused to go back to the Soviet Union suggested that those emigrants seemed to be cruel criminals who were afraid of justice and therefore they hid from prosecution in Europe. A civilized person could not believe that any person living in the U.S.S.R. could be imprisoned for writing an anecdote, a pamphlet, a song, an inappropriate word, for love to mother's language, national clothes, etc.

The journalistic (publicistic) work "*Why don't I want to return to the USSR?*" (another English version is "*Why I do not want to return to the USSR?*") was published in response to deceptive appeals of soviet propaganda and shameless actions of western governments, who contributed to the forced repatriation of refugees to the USSR, where they were sent directly to Stalinist concentration camps. The writer expresses a sharp rebuke of the Western public for neglecting the millions of Bolshevism's victims. The text of the brochure describes the terrible truth about the Stalinist "paradise" but the author reflects it in more realistic manner rather than through the prism of satirical (ironic or sarcastic) reproduction of reality. The writer exposes the bitter truth about bolshevism describing its repressive nature stating that it is "violence against people, a slave labour, the tyranny of a political clique, it is the latest human bondage, physical and spiritual terror, the poverty, hunger and it is a war" [1, p. 20].

In his epistle to the contemporaries and descendants the author claims: "I do not want to go back to my homeland because I love my country. But love for motherland, my people,

that is national patriotism, in the U.S.S.R. is the heaviest crime. This has been lasting for long 25 years and it is still now. This crime is called in the bolshevik language, in the language of red Moscow fascism, the local nationalism” [1, p. 24].

Besides, Bahrianyi’s *publicistic* work does not meet the established genre criteria of a pamphlet because of the lack of content campaign orientation in it. As contemporary scholars state, “*this satirical publicist work*” [7, p. 208] can refer not only to social but literary phenomena, “acquiring publicistic satirical or artistic satirical expression and it always performs campaign function” [10, p. 172]. So that genre identification of Bahrianyi’s edition of “*Why don’t I want to return to the USSR?*” as a pamphlet has not been proved yet.

As for the study of a writer’s epistolary, a Polish researcher S. Skwarczynska in her monograph “*Theory of the letter*” (1937) singled out four approximate theories of the epistle: the theory of a letter-*language* (*speech*), the theory of a letter-*semi-dialogue*, the theory of a letter-*talk*, the theory of a letter-*confession*. The suggested concept of epistle by Skwarczynska was based on the principle of the genre paradox – the simultaneous manifestation of private correspondence as a fact of fiction and a text of utilitarian, practical application in everyday life. Thus, S. Skwarczynska pointed out the existence of the alleged theories”, representatives of which determine a letter as a single product of practical needs [16, p. 169–177].

In literary studies genre formation is characterized by the two main trends. On the one hand, there is a crystallization and stabilization of genre features; on the other hand, one cannot omit the active interaction of various genres and generic dominants, a specific genre-generic diffusion. This process is associated with “hybridization of genres” highlighting the particular tendency of time that is genre-blending but not the former genre purity” [6, p. 46]. However, a free structure of a letter allows the writer not only to deviate from the canonical form but also to introduce into its layer the fragments of fiction or dramatic episodes, literature critical reviews and so on. The outcome of the «hybridization of genres» is the emergence of different modifications of writer’s letters, in particular, *open letters*

and *letters to eternity* representing peculiar varieties of epistolary non-fiction (journalistic) writings.

The monograph “*Writers’ epistolary in Ukrainian literary process of the 20-50s years of the 20th century*” by V. Kuzmenko (1998) presented a pivotal approach to the genre concept of a writer’s epistle as a polyphonic genre formation constituting both literary and historiographical phenomenon at the same time. The term of an *open letter* was defined here as “a *publicistic* genre (non-fiction), in which the author through a personal appealing to the public raises important social problems or issues of broad significance and it is expressed in a sharp, candid, highly emotional style (tone)” [6, p. 210].

Later A. Zinovska in her thesis “*Ukrainian writer’s epistolary: open letters typology*” (2008) supplemented and clarified this concept. The researcher argues: “An open letter is a non-fiction genre, the type of epistolary *publicistic* (journalistic) writing. There are usually a lot of similarities between a letter and other non-fiction genres. However, the main peculiarity of an *open letter* is that the author and an addressee are specific persons. “Besides” a personal moment” (the writer’s intention to talk to a specific addressee) there is another addressee in these letters, as Zinovska notes, the readers’ audience. An open letter addressed to one person is read by a great number of people and a lot of them are concerned. Such letter makes a reader get to the heart of disputes, in the essence of the author’s and the addressee’s thoughts, take one’s side. And all this happens without direct appealing to the reader. Secondly, the writer’s letter therefore it is an open letter as well is a piece of writhing of literary and historiographical genre, as V. Kuzmenko convincingly proves. Thus, the above-mentioned definition can also be applied to “the type of epistolary *publicistic* writing (journalism)” [5, p. 63].

We gratefully accept the quoted addition and clarification of the term by Zinovska and define an *open letter* as a type of epistolary *publicistic* writing (non-fiction or journalism). Following this assumption, the pamphlet “*Why don’t I want to return to the USSR?*” should be examined first of all as type of epistolary publicistic writing (journalism) that is an integral part of I. Bahrianyi’s private correspondence,

an amazingly valuable authentic primary source for getting insights into a creative writer's individuality involving a wide range of concepts of literary studies' structure: a personality, worldview, an individual style, etc.

However, among the writer's open letters well-known in Ukrainian literature as types of epistolary journalistic writings ("*An open letter of V. Vynnychenko to M. Gorky*", M. Khvylioviy "*An open letter to Volodymyr Koriak*", etc.), the open letter of Ivan Bahrianyi ("*Why don't I want to return to the USSR?*") is primarily distinguished by the specificity of the addressee – a recipient of the future (the addressee hopes to be heard by descendants at least in the future).

The first author of the *letter for the future* in the world epistolography was F. Petrarch (Petrarca). After his death Padua friends of an Italian poet found a famous unfinished letter entitled with "*Descendants*". Taking into consideration the phrase from the autograph given by an amanuensis, Petrarch was going to complete the whole epistolary by stating: "The 17th book of the old man's letters ends. Amen" In the original version there is one more closing phrase after it: "The 18th book begins. Descendants" [15, p. 869]. This is a single work by an Italian poet written as an introspective description: a *letter for future*.

In later time after Petrarch, Ukrainian writers turned to descendants in their writings too. For instance, T. Shevchenko's "*To my fellow-countrymen in Ukraine and not in Ukraine, living, dead, and as yet unborn my friendly epistle*" or "*Selected fragments from correspondence to my friends*" by M. Gogol. In the listed epistles written by T. Shevchenko and M. Gogol one can truly observe more distinctly the traditions accepted from biblical apostolic epistles, rather than Petrarch's: addressing the wide audience, an elaborate title, a multifaceted apostolic image of a writer, an oratory style, etc.

But never before Petrarch until the Ukrainian "executed Renaissance" of the 20-30s of the XX century had any writer ever addressed the reading descendants in the genre of a private letter. As if it was written to unknown friends, this technique made it possible for the writer to bring the natural informal touch into intonation, to orchestrate the writer's autobiography in the spirit of an intimate conversation. Later in Ukrainian

Literature Y. Yanovskyi gave a title to a novel from his collection "*The Riders*" (1935) as a "*Letter to Eternity*", which described the symbolic character of a postman, a small inconspicuous person who believed in the victory of the truth. At the end of the story the author claims: "The letter to Eternity passed together with life, like a light of a long extinguished star" [14, p. 409].

The analysis of theoretical (methodological) approaches to genre specificity of an open letter provided us with the tools for elaborating the concept of a new genre variety of a *letter to eternity* applied to Bahrianyi's journalistic work "*Why don't I want to return to the USSR?*".

The legacy of Ukrainian literature at the end of nineteenth, the beginning and middle of the twentieth centuries incorporates a great number of open letters having produced a powerful effect on the readers' audience due to direct appealing to the addressee.

Seminal contributions have been made by B. Grinchenko ("*Letters from Naddniprianska Ukraine*"), M. Dragomanov ("*Letters to Naddniprianska Ukraine*"). The literary epistolary discussion about modernism between I. Franko and M. Voronyi is very knowledgeable and also well recognised among literary critics and researchers. In the light of reported studies it is conceivable that the issues pertaining to writer's open letters have always been the focus of polemics and debate. Nevertheless, all these epistolary polemics mentioned above are related to each other due to their journalistic oratory techniques. The main technique – *direct appealing to the addressee* (a specific person or audience) – is also inherent in other non-fiction genres and needs to be highlighted in open letters writing too since this author's tool determines the composition of the letter, the method of presenting events and characters and its style.

With regard to the previous discussion it is necessary to emphasize the role of the writer's "I". A publicist can speak in the first person both in an article, an essay and in a review. But the first person perspective (view) through which the narrator (a writer) tells the story is obligatory in the open correspondence since the personality of a writer, his thoughts and emotions are expressed directly in an open conversation with a recipient. The author of an open letter is the most active character in it and we can clearly observe this factor in the *letter to eternity* by Ivan Bahrianyi.

Bahrianyi's journalistic work "*Why don't I want to return to the USSR?*" is particularly notable for the striking relevance of a meaningful content to a current social situation, free narrative style, the multifaceted image of the writer and a versatile description of the addressee's character as well.

At the beginning of his epistolary work the writer states that he belongs to hundreds of thousands of Ukrainians who, to the bewilderment of the entire world, are reluctant to return to their homeland under bolshevik rule. In fact, it seems also surprising that those people fill the word "Motherland" with sacredness. However, the Motherland in an author's mind is not associated with Stalinist "rodina" but "my Ukraine, "one of the equal" republics in the federation of so called the Soviet Union (U.S.S.R.)" [1, p. 3].

Among the important genre dominants and structural components of the publication there are also some other features highlighting the writer's original style inherent in this epistolary journalistic work: an amazing driver of artistry, autobiography, intellectuality, breaking the traditional structure of the epistle, an "author's image", a complex subtext, emotional aphoristic expressions, cultural and aesthetic value, etc.

The distinctive feature of the writer's individual style is also characterized with availability of epigraph claiming: "I will come back to my homeland together with millions of my brothers and sisters who are staying here in Europe and there in Siberian concentration camps when bloody totalitarian Bolshevistic system has been demolished like Hitler's one, when NKVS goes following the Gestapo, when the red Russian fascism disappears as soon as the Germanic fascism...Author" [1, p. 3]. Epigraphs also introduce other journalistic works by I. Bahrianyi [2, p. 856].

An analysis of genre dominants and structural components of the *letter to eternity* written by I. Bahrianyi is impossible to carry out without determining the peculiarities of an epistolary frame in the opening and closing formulas. To emphasize the role of the latest parameters (epistolary formulas) we carried out the analysis of the structural elements focusing on the ancient epistles. In treatise of *Demetrio* the epistolary framing (opening/closing remarks) are determined as "constructive attributes of this genre" [15, p. 9].

We also support the argument of I. Paperno in her extensive research who remarked that "an epistolary frame containing greetings and signature can be regarded as essential structural element of any letter which lets us distinguish the letter from any other type of text" [13, p. 211].

Bahrianyi begins the *letter to eternity* with an epigraph in the prescript section which serves to generate specific context and tone to the epistle converging of the author's "Self" and a narrative "We": "I am one of those hundreds of thousands of Ukrainians, who, to the bewilderment of all the world, do not want to return home under bolshevik rule" [1, p. 3]. In the conclusion (Latin "*clausula*") of the letter the writer put his real name and surname (*salutation* and *signature*) which became the essential part of the whole work.

The English writer George Orwell in his novel *1984* claims: "Who controls the past, controls the future: who controls the present, controls the past" [12, p. 162]. This quote highlights the technique used in the story by a governing party of altering history to sustain psychological submission of its citizens. We can draw a parallel between Orwell's novel which sounds like a warning against totalitarianism and Bahrianyi's *letter to eternity* which became a declaration of all Ukrainian refugees.

Bahrianyi's *publicistic* work has a double effect on the readers' perceptions. It declares accusation of Stalin's regime and, at the same time, it is an epistle which conveys a message-proclamation for future generation, a kind of letter addressed to those who will live in the future but they should not forget the life of their ancestors, the generations lived in the past, learn from their past experiences and cherish memories of their past.

Ultimately, Ivan Bahrianyi's epistolary work "*Why don't I want to return to the USSR?*" is of surprisingly great relevance to the current situation today as the writer and a publicist restored the national memory to Ukrainian people.

Summing up the results it can be concluded that *a letter to eternity* refers to a type of an open letter noted for its distinct psychological introspection and a personal attitude of the author or co-authors to a current situation and which is written with regard to the specificity of letters belonging to particular historical period. In the *letter to eternity* the writer

by direct appealing to the specific addressee (an individual or large audience) in an expressive (sharp, personal, highly emotional) tone raises social and political issues that are ahead of time and are of amazingly great significance, but solutions to these issues will probably be found only by new generations of compatriots.

On the whole, Ivan Bahrianyi's *letter to eternity* about the bolshevik "paradise" was written in the 1940s and became one of those epistolary documents that altered the approach of Western public to the problem of "displaced persons". In the meanwhile, it was the outset of debunking the myth of Stalin's regime.

Conclusion and perspectives. Every new generation of readers tries to comprehend the literary masterpiece at their discretion. The creative reception process of Ukrainian and world literature is inexhaustible. Thus, a new view on genre specificity of a well-known journalistic (*publicistic*) work "*Why don't I want to return to the USSR?*" by I. Bahrianyi, as if it was taken through the prism of magnifying glass, allows us to identify the relevance of this epistolary work to the current situation, to hear the echoes of epochs, "but the ghosts of history shouldn't break forth from the past, wearing new masks. Under no circumstances should we relax our vigilance" [8, p. 183].

After carrying out research the key factor becomes distinct that from genre perspective the edition of "*Why don't I want to return to the USSR?*" by I. Bahrianyi refers to a *letter to eternity* but not a *pamphlet* as it was traditionally believed by literary critics. The results of the research have shown that Bahrianyi's letter is a unique pattern of "hybridization of epistolary genre", convergence of an epistle and fiction literature that is stipulated by peculiarities of the examined text: an incredible driver of artistry, autobiography, intellectuality,

breaking the traditional structure of the epistle, an apparent "author's image", a complex subtext, individual style, etc.

For a long time, Ukrainians have believed that I. Bahrianyi was a victim and nowadays, perhaps, he will appear before them as a true prophet since he must have been recognized by the majority of his readers. Let's read once again his spiritual testament "*Why don't I want to return to the USSR?*" which is also addressed to all of us who are defending now Ukraine, all Europe and, probably, an entire civilized world from Russian invaders who intend to "denazify" Ukrainian people and return them back to the stable of a Soviet empire.

So, it is clear that the influence of the epistolary work on the movement of literature and the Ukrainian state of mind on the whole, have not been properly evaluated yet. There are, however, still further challenges for epistolary genre studies in order to carry out more insightful scientific approaches to the private epistolary of Ivan Bahrianyi and his open letters, in particular, "*An open letter to the directorate of "Voice of America" regarding auditions in the Ukrainian language*" ("*Vidkrytyi lyst do dyreksii "Holosu Ameryky" z pryvodu audytsii ukrainskoiu movoiu*", 1950), "*The response to big enemies and small enemies (Abramovych, Derzhavin and others)*" ("*Vidpovid voroham velykym i voroham maniunkym (Abramovycham, Derzhavinym ta inshym*", 1950), "*When a smog of the empire blurs honour (A response to the professor F. Bogatyrychuk)*" ("*Koly chad imperii zatumanuiue chest (Vidpovid prof. F.P. Bohatyrychukovi)*", 1951) and so on. These issues can provide the field for researches of epistolary genre, literary critics and can be of significant interest for those who are investigating journalistic literary patterns revealing from the past which have not been fully explored yet.

REFERENCES

1. Bahrianyi, I. P. (1946). Chomu ya ne khochu povertatysia do SRSR? [Why don't I want to return to the USSR?] The Ukrainian Canadian Committee. <http://irbis-nbuv.gov.ua/ulib/item/UKR0002250> [in Ukrainian].
2. Bahrianyi, I. P. (2006). Publitsystyka: Dopovidi, statii, pamphlety, refleksii, ese. [Publicistic works: Reports, articles, pamphlets, reflections, essays]. Smoloscyp [in Ukrainian].
3. Dyvnych, Y. (1963). Ivan Bahrianyi // Lysty do Pryiateliv. [Ivan Bahrianyi: Letters to Friends] 9–10: 1–6. New York [in Ukrainian].
4. Hornfeld, A. (1904). Epystoliarnaia literatura. [Epistolary literature]. Entsyklopedycheskyi slovar [Encyclopedic dictionary]. 80. Brokhauz y Efron.
5. Kovaliv, Y. I. (ed.) (2007). "Pamflet" ["Pamphlet"]. In Literary Encyclopedia 2. EC "Academia". 172–173 [in Ukrainian].

6. Kuzmenko, V.I. (1998). Pysmennytskyi epistoliarii v ukrainskomu literaturnomu protsesi 20–50-kh rokiv XX st. [Writers' epistolary in Ukrainian literary process of the 20–50s years of the 20th century]. NASU, Shevchenko Institute of Literature. [in Ukrainian].
7. Kuzmenko, V.I. (2018). U Vsesviti Slova: literaturno-krytychni studiyi. [In the Word Universe: literary critical studios] Druhe dykhannia, [The Second Breath] [in Ukrainian].
8. Kuzmenko, V.I. (2021). “Uzhynok iz vysoty lit”. [“Harvest from the height of years”] Vcheni zapysky TNU im. V.I. Vernadskoho: Filolohiia. Zhurnalistyka [Scientific notes of the Vernadsky Tavri National University] 32 (71), no. 6:181–186 [in Ukrainian].
9. Lavrinenko, Y.A. (1994). Ivan Bahrianyi – politychnyi diiach i pysmennyk [Ivan Bahrianyi – a politician and a writer] Ukrainske slovo: Khrestomatiia ukrainskoi literatury ta literaturnoi krytyky XX st. [Ukrainian word] 2. Ros. 612–617 [in Ukrainian].
10. Mazoha, H.S. (2007). Zhanrovo-styl'ovi modyfikaciyi ukrayins'kogo pys'mennyc'kogo epistolyariyu drugoyi polovyny` XX stolittya [Genre-Style modifications of the Ukrainian Writers' Epistolary in the second half of XX century]. Milenium [in Ukrainian].
11. Orwell, G. (1961). 1984 (Nineteen Eighty Four). Signet Classics.
12. Paperno, I.A. (1974). Perepyska kak vyd teksta. Struktura pysma [Correspondence as a type of text: Letter structure]. Tartu: TSU. 210–219.
13. Petrarca, Francesco. (1977). Secretum / Acura di E. Carrara. Torino.
14. Skwarczynska, S. (1937). Teoria listu [Theory of a letter]. Lviv.
15. Yanovskyi, Y.I. (1983). Tvory: V 5 t. [Novels: In 5 vol.], 2: Dnipro. 424 [in Ukrainian].
16. Zinovska, A.M. 2008. Ukrainskyi pysmennytskyi epistoliarii: typolohiia vidkrytoho lystuvannia: dys. ... kand. filol. nauk [Ukrainian writer's epistolary: typology of open letters], (no. ДС108041), PhD Diss. Kyiv. Slavic University [in Ukrainian].

BIBLIOGRAPHY

1. Багрянний І. Чому я не хочу вертатися до ССРСР? Канада : Комітет українців Канади. 1946.
2. Багрянний І. Публіцистика: Доп., ст., памфлети, рефлексії, есе. 2-е вид. / упоряд. О. Коновал ; автор передм. І. Дзюба ; авт. післяслова Г. Костюк. Київ : Смолоскип, 2006.
3. Горнфельд А. Эпистолярная литература. Энциклопедический словарь. Изд. Брокгауз и Ефрон. Т. 80. 1904. С. 923–924.
4. Дивнич Ю. Іван Багрянний. *Листи до приятелів*. 1963. № 9–10. С. 1–6.
5. Зіновська А.М. Український письменницький епістолярій: типологія відкритого листування : дис. ... канд. філол. наук : 10.01.06 – теорія літератури / Київський славістичний університет. Київ, 2008.
6. Кузьменко В.І. Письменницький епістолярій в українському літературному процесі 20–50-х років ХХ ст. 1998. Київ : НАН України, Ін-т л-ри ім. Т.Г. Шевченка.
7. Кузьменко В.І. У всесвіті слова: літературно-критичні студії. Київ : Друге дихання, 2018.
8. Кузьменко В.І. Ужинок із висоти літ. *Вчені записки Таврійського національного університету ім. В.І. Вернадського. Серія «Філологія. Журналістика»*. 2021. Т. 32 (71). № 6. Ч. 2. 181–186.
9. Лаврінченко Ю. Іван Багрянний – політичний діяч і письменник. *Українське слово : хрестоматія української літератури та літературної критики ХХ ст.* : у 3 кн. 1994. Рось, Кн. 2. С. 612–617.
10. Літературознавча енциклопедія / авт.-уклад. Ю. Ковалів : у 2 т. Т. 2. Київ : ВЦ «Академія», 2007.
11. Мазоха Г.С. Український письменницький епістолярій другої половини ХХ століття: жанрово-стильові модифікації. Київ, 2006.
12. Orwell G. (1961). *1984 (Nineteen Eighty Four)*. Signet Classics.
13. Паперно И.А. (1974). Переписка как вид текста. Структура письма. Тарту : Изд-во Тартуского гос. ун-та. 210–219.
14. Яновський Ю. Твори : в 5 т. Т. 2. Дніпро, 1983.
15. Petrarca F. (1977). Secretum / Acura di E. Carrara. Torino.
16. Skwarczynska S. (1937). Teoria listu.

UDC 811.112.2'81'37

DOI <https://doi.org/10.32782/bsps-2024.4.8>

TEIL-GANZES-RELATION ALS GRUNDLAGE FÜR POLYSEMIE IM LEXIKALISCHEN SYSTEM DER SPRACHE

Olena Materynska*Dr. habil. (Philologie), Professor,**Professor am Lehrstuhl für germanische Philologie und Translation,**Pädagogisches und wissenschaftliches Institut für Philologie**der nationalen Taras-Schewtschenko-Universität Kyiw**Wul. Wolodymyrska, 60, Kyiw, Ukraine**orcid.org/0000-0003-3414-5307**Web of Science Researcher ID: R-6110-2016**Scopus Author ID: 57427718400**e-mail: olenamaterynska@ukr.net*

Zusammenfassung. In diesem Artikel wird die Meronymie (Teil-Ganzes-Beziehung) im lexikalischen System der deutschen und englischen Sprache behandelt. Der meronymische Beziehungstyp gehört zu einem paradigmatischen semantischen Zusammenhang in der Sprache und spiegelt die stereotypen, „naiven“ Vorstellungen der Sprachträger über die Kategorisierung grundlegender menschlicher Konzepte wider. Meronyme (lexikalische Einheiten, die Teile eines Ganzen bezeichnen) zeichnen sich durch ein erhebliches semantisches Potenzial aus, das sich in der Entwicklung zahlreicher metaphorischer und metonymischer Modelle der Bedeutungsübertragung manifestiert. Es wird eine gegenseitige Abhängigkeit zwischen der strukturellen und semantischen Organisation der analysierten lexikalischen Einheiten festgestellt. Es wurde bestätigt, dass lexikalische Einheiten, die nicht durch wortbildende Elemente kompliziert werden, einen höheren Grad an Polysemie aufweisen und oft als Motivationsgrundlage für die Bildung neuer lexikalischer Einheiten dienen. Der Mechanismus der Polysemie-Entwicklung hängt auch von der Art der meronymischen Beziehungen und der thematischen Gruppe des Wortschatzes ab. Diese Forschung modelliert das meronymische System im Hinblick auf seine semantische Struktur, deckt Unterschiede und Gemeinsamkeiten zwischen der deutschen und englischen Sprache auf und zeigt, dass auch verwandte Sprachen erhebliche Unterschiede in der Entwicklung meronymischer Beziehungen demonstrieren. Die identifizierten semantischen Gesetzmäßigkeiten bestätigen die Universalität des Prinzips der Segmentierung von Konzepten als kognitiven Mechanismus, weisen jedoch auf bestehende Unterschiede in der Wahrnehmung der Realität durch die Sprecher verschiedener Sprachen hin. Meronymie wird als Hauptmechanismus der Lexikonanreicherung durch die Entwicklung neuer Bedeutungen interpretiert. Um die erhaltenen Ergebnisse zu verallgemeinern, wurden neben der kontrastiven Methode auch die Komponentenanalyse und statistische Daten verwendet und der Polysemieindex der untersuchten lexikalischen Einheiten eingeführt. Die Studie eröffnet Perspektiven für den Aufbau eines Modells zur Untersuchung meronymischer Beziehungen in verschiedenen Sprachen der Welt und ermöglicht ihre Typologiesierung.

Schlüsselwörter: Meronymie, Meronym, semantische Beziehung, Art der semantischen Beziehung, thematische Gruppe, Polysemieindex, „naive“ Weltvorstellungen, semantische Regelmäßigkeit.

ВІДНОШЕННЯ МІЖ ЧАСТИНОЮ ТА ЦІЛИМ ЯК ПІДҐРУНТЯ РОЗВИТКУ ПОЛІСЕМІЇ У ЛЕКСИЧНІЙ СИСТЕМІ МОВИ

Олена Материнська

доктор філологічних наук, професор,
професор кафедри германської філології та перекладу
Навчально-наукового інституту філології
Київського національного університету імені Тараса Шевченка
вул. Володимирська, 60, Київ, Україна
orcid.org/0000-0003-3414-5307
Web of Science Researcher ID: R-6110-2016
Scopus Author ID: 57427718400
e-mail: olenamaterynska@ukr.net

Анотація. Статтю присвячено дослідженню меронімії (відношень між частиною та цілим) у лексичній системі німецької та англійської мов. Меронімічний тип відношень належить до парадигматичних семантичних зв'язків у мові, відбиває стереотипізовані, «наївні» уявлення мовців про категоризацію базових для людини понять. Мероніми (лексичні одиниці на позначення частини цілого) характеризуються значним семантичним потенціалом, який проявляється у розвитку численних метафоричних та метонімічних моделей перенесення значень. Спостерігається взаємозалежність між структурною та семантичною організацією досліджуваних лексичних одиниць. Підтверджено, що лексичні одиниці, не ускладнені словотворчими формантами, розвивають вищий рівень полісемії та часто виступають базовими мотиваційними основами під час утворення нових лексичних одиниць. Механізм розвитку полісемії залежить також від типу меронімічних відношень та конкретної тематичної групи лексики. Ця розвідка моделює систему меронімів з точки зору її семантичної структури та виявляє спільне та відмінне у німецькій та англійській мовах, засвідчуючи, що навіть споріднені мови мають суттєві відмінності у розбудові меронімічних відношень. Виявлені семантичні закономірності підтверджують універсальність принципу сегментації понять як когнітивного механізму, утім вказують на наявні відмінності у сприйнятті дійсності носіями різних мов. Меронімія трактується як основний механізм збагачення лексики через розвиток нових значень. Для узагальнення отриманих результатів, окрім контрастивного методу, методу компонентного аналізу, використано також статистичні підрахунки, введено індекс полісемії досліджених лексичних одиниць. Робота відкриває перспективи для побудови моделі дослідження меронімічних відношень у різних мовах світу та їх типологізації.

Ключові слова: меронімія, меронім, семантичне відношення, тип семантичного відношення, тематична група, індекс полісемії, «наївні» уявлення про світ, семантична закономірність.

PART-WHOLE-RELATION AS THE BASIS FOR POLYSEMY IN THE LEXICAL SYSTEM OF LANGUAGE

Olena Materynska

Dr. habil. in Philology, professor
Professor at the department of Germanic Philology and Translation
Educational and Scientific Institute of Philology
Taras Shevchenko National University of Kyiv
Volodymyrska str., 60, Kyiv, Ukraine
orcid.org/0000-0003-3414-5307
Web of Science Researcher ID: R-6110-2016
Scopus Author ID: 57427718400
e-mail: olenamaterynska@ukr.net

Abstract. The article is devoted to the research of meronymy (Part-Whole-Relation) in the lexical system of the German and English languages. The meronymic type of relations belongs to a paradigmatic semantic interrelation in language, reflects the stereotyped, “naïve” ideas of the language speakers about the categorization of the basic human concepts. Meronyms (lexical units denoting parts of a whole) are characterized by significant semantic potential, which is manifested in the development of numerous metaphorical and metonymic models of meaning transference. Interdependence between the structural and semantic organization of the lexical units

under analysis is observed. It has been confirmed that lexical units, not complicated by word-forming elements, develop a higher level of polysemy and often serve as the basic motivational basis for the formation of new lexical units. The mechanism of the development of polysemy also depends on the type of meronymic relations and the specific thematic group of vocabulary. This research models the meronymic system in terms of its semantic structure and reveals differences and similarities between German and English, showing that even related languages have significant differences in the development of meronymic relations. The identified semantic regularities confirm the universality of the principle of segmentation of concepts as a cognitive mechanism, however, they point to existing differences in the perception of reality by the speakers of different languages. Meronymy is interpreted as the main mechanism of lexicon enrichment through the development of new meanings. In order to generalize the results obtained, in addition to the contrastive method, the componential analysis and statistical data were also used, the polysemy index of the lexical units under investigation was introduced. The study opens up prospects for building a model for the study of meronymic relations in different languages of the world and their typology.

Key words: meronymy, meronym, semantic relation, type of semantic relation, thematic group, polysemy index, “naïve” ideas about the world, semantic regularity.

Problemstellung. Im vorliegenden Artikel wird die Teil-Ganzes-Relation (Meronymie) aus verschiedenen Perspektiven betrachtet, zwar in linguistischer Hinsicht auf dem empirischen Material der deutschen und englischen Sprachen. Die Anthropozentrie des menschlichen Denkens prägt auch die Polysemie der meronymischen lexikalischen Einheiten und kann aus diesem Grund versus Polysemie analysiert und systematisiert werden. Die philosophischen Grundlagen von dieser Relation (logische Axiome), wurden noch von Platon und Aristoteles formuliert [1; 2], in dieser Studie werden Zugänge zu den linguistischen Untersuchungen der Teil-Ganzes-Relation [3; 4; 5] revidiert. Es wird postuliert, dass die Meronymie von allen anderen semantischen Relationen in der Sprache abgesondert sein sollte [6; 7]. Das System der Meronyme könnte als ein Modell der semantischen hierarchischen Relationen dargestellt werden und ermöglicht es, die Korrelationen zwischen ihrer strukturellen und semantischen Organisation festzustellen. Da die Meronymie auch versus Polysemie betrachtet werden kann, werden in dieser Studie auch die metaphorischen und metonymischen Modelle der semantischen Entwicklung der Meronyme bestimmt. Auf solche Weise wird das semantische Potential der Meronyme erforscht. Die Vorstellungen der „naiven Anatomie“ [8], sowie die naive Wahrnehmung und Segmentierung der Meronyme erlaubt es, bestimmte Regularitäten in der Konzeptualisierung der meronymischen Beziehungen im lexikalischen System der Sprache zu fixieren.

Zielsetzung. Die vorliegende Studie beabsichtigt, die meronymischen Beziehungen im Wortschatz versus Polysemie zu untersuchen. Dabei wird auch das semantische Potenzial

der Meronyme im Deutschen und Englischen bestimmt.

Forschungsgegenstand und -objekt der Studie. Als Forschungsgegenstand dieser Studie gelten die meronymischen Relationen im lexikalischen System der Sprache und als Forschungsobjekt treten Meronyme (Substantive zur Bezeichnung vom Teil eines Ganzen auf). Das Exzerpt bilden 4730 Lexeme im Deutschen und 1888 im Englischen, es wurden auch 6098 Bedeutungen im Deutschen und 6091 im Englischen untersucht. Das gesamte empirische Material umfasst 6 618 Lexeme mit 12 189 Bedeutungen. Der Unterschied in der Anzahl der untersuchten lexikalischen Einheiten in den zu vergleichenden Sprachen ist durch Besonderheiten der morphologischen Struktur und des Nominationsprozesses der beiden Sprachen zu erklären [6, S. 51]. Die Semantik der untersuchten lexikalischen Einheiten (ihre Polysemie) wurde mithilfe der Komponentenanalyse beschrieben. Die untersuchten Sprachen wurden auch mit Hilfe der kontrastiven Methode verglichen und die erhaltenen Ergebnisse mittels der eingeführten verallgemeinernden Parameter (wie Polysemieindex) auch statistisch dargestellt.

Überblick über die Hauptergebnisse der Studie. Die Meronymie wird dementsprechend als eine Art taxonomische Beziehung im lexikalischen System der Sprache verstanden, die ihre hierarchische Organisation widerspiegelt [9, S. 96–97]. Die meronymische Beziehung als eine Beziehung zwischen dem Teil und dem Ganzen kann anhand der Formel *der Begriff X ist ein Teil des Begriffes Y* veranschaulicht werden: z. B. dt. *Zipfel*; engl. *tip* ‘spitz od. schmal zulaufendes Ende (eines Gegenstandes)’. Teil-Ganzes oder meronymische Relation wird

auch als Mereonymie, Partonymie, Partitiva bezeichnet. Ernst Leisi deutet in seiner Arbeit „Der Wortinhalt. Seine Struktur im Deutschen und Englischen“ den Begriff *Partitiva* auf folgende Weise: »Unter Partitiva seien diejenigen Substantiva verstanden, deren Bezeichnetes ein unselbständiger Teil eines Individuums sein muss« [10, S. 33]. Solche Begriffe wie: *Partitiv* [10, S. 33], *Partonym* oder aber *Meronym* zur Bezeichnung eines Teils [11, S. 401] und *Holonym* als Name für das Ganze [9, S. 96] werden synonymisch verwendet. In diesem Beitrag wird zur Bezeichnung eines Teils der Begriff *Meronym* und zur Bezeichnung der Teil–Ganzes Relation der Begriff *Meronymie* [4, S. 51–52; 5, S. 88] verwendet.

Der thematische Bestand der meronymischen Lexik stützt sich auf die synoptischen Schemata des lexikalischen Bestandes der Sprache, die, z.B., in den Wörterbüchern von Franz Dornseiff [12], Walter Fischer [13], Random House Roget's Thesaurus (2001) [14], Oxford-Duden Pictorial German-English Dictionary (1994) [15] und anderen Wörterbüchern, sowie theoretischen Darlegungen, die Zugänge zur Systematisierung des Wortschatzes anbieten [16; 17], zu finden sind und beinhaltet folgende thematische Gruppen:

– **die belebte Natur: *Lebewesen*** (Körperteilbenennungen oder Somatismen): a) Körperteilbenennungen des Menschen, z. B. dt. *Auge*; engl. *eye*; b) Körperteilbenennungen des Tieres, z. B. dt. *Pfote*; engl. *paw*; ***Unlebewesen***: Bezeichnungen für Teile der Pflanzen, z. B. dt. *Ast*; engl. *branch*;

– **die unbelebte Natur: *Teile der Naturobjekte***, z. B. dt. *Ufer*; engl. *riverside*;

– **Benennungen der Teile von den kulturellen Artefakten**: a) Bezeichnungen für Haushaltsgegenstände (Küchenutensilien, Möbel, und anderes), z. B. dt. *Pfannenstiel*; engl. *bottleneck*; b) Autoteile, Maschinenteile, Werkzeugteile, z. B. dt. *Radkappe*; engl. *hubcap*; c) Bekleidungssteile, Schuhteile, z. B. dt. *Ärmel*; engl. *sleeve*; d) Gebäudeteile, z. B. dt. *Hauswand*; engl. *rooftop*; e) Teile kulinarischer Gerichte, z. B. dt. *Rückenstück*; engl. *fillet*;

– **Benennungen der kollektiven Begriffe**, z. B. dt. *Gemeindeglied*; engl. *subdivision*.

– **Lokative Meronyme**, z. B. dt. *Spitze*, *Zipfel*; engl. *tip*;

– **Quantitative Meronyme**, z. B. dt. *Viertel*; engl. *quater*;

– **Temporale Meronyme**, z. B. dt. *Vormittag*; engl. *midday*;

– **Benennungen des Begriffes ›Teil‹**, z. B. dt. *Teil*, *Stück*; engl. *part*, *piece*.

– **Benennungen der Teile von Prozessen**, z. B. dt. *Schlussphase*; engl. *prophase*.

Die Entwicklung des Systems der Meronyme erfolgt mittels der Entwicklung von Polysemie der Meronyme, die in der übertragenen Bedeutung den Teil aus anderer thematischen Gruppe der Meronyme bezeichnen können, z.B., das deutsche Lexem *Nase*, engl. *nose* außer der Hauptbedeutung als Körperteilbenennungen kann auf der Grundlage von der metaphorischen Übertragung auch einen Teil von den kulturellen Artefakten ‘vorderer Teil eines Gegenstands (Flugzeugs, Boots, Schuhzeugs, einer Teekanne’ bezeichnen oder sogar das Ganze: нім. *Nase* ‘analoges Organ bei Tieren sowie Fischart’ (thematische Gruppe der Körperteilbenennungen → thematische Gruppe der Benennungen von Tieren), engl. *nose* ‘Schnüffler’ (thematische Gruppe der Körperteilbenennungen → thematische Gruppe der Benennungen von Menschen aufgrund der metonymischen Übertragung).

Somatismen können als Motivationstämme in einer übertragenen Bedeutung in verschiedenen Zusammensetzungen als Teile der Naturobjekte (dt. *Berggrücken*, *Bergfuß*, *Flußarm*, *Gebirgsrücken*, *Gletscherzunge* engl. *bayhead*, *riverhead*); Teile der Pflanzen (dt. *Blattader*, *Fruchtkörper*, *Salatkopf*, engl. *cabbagehead*, *earhead*) auftreten. Die Motivation der Bezeichnungen der Teile von den kulturellen Artefakten demonstriert eine große Menge von Motivationstämmen aus anderen thematischen Gruppen der Meronyme: aus der thematischen Gruppe der Körperteilbenennungen: dt. *Geigenhals*, *Messerrücken*, *Hammerkopf*, *Stirnwand*; engl. *bedhead*, *axhead*, *sawtooth*; aus der thematischen Gruppe der Körperteilbenennungen des Tieres: dt. *Ostflügel* (des Gebäudes); aus der thematischen Gruppe der lokativen Meronyme: dt. *Turm Spitze*; engl. *housetop*; aus der thematischen Gruppe der Benennungen des Begriffes „Teil“: dt. *Gebäude teil*; engl. *mouthpiece*.

Die festgestellten semantischen Regelmäßigkeiten zeugen von dem Zusammenhang zwischen der Meronymie und der Polysemie als den wichtigen Typen der semantischen Relationen in der Sprache. Da die Meronymie (Teil-Ganzes-Relation) als Modell, das die Beziehungen der Hierarchie und gegenseitigen Abhängig-

keit vom Ganzen und seinem Teil demonstriert, vielen Sprachen eigen ist, kandidiert die in die sprachlichen Universalien, sowie die Polysemie [18]. Die Mehrheit der untersuchten Einheiten ist durch einen hohen Grad an Polysemie charakterisiert und zeichnet sich durch große Bedeutung für den Menschen sowohl im naiven Weltbild (als Widerspiegelung alltäglicher, gewöhnlicher Vorstellungen des Menschen von der Welt) als auch im sprachlichen (als Widerspiegelung dieser Vorstellungen in bestimmten sprachlichen Erscheinungen) aus.

Das partitive Sem, das auf engen Zusammenhang zwischen dem Teil und dem Ganzen aufweist, ist in der direkten Bedeutung von jedem Meronym enthalten und dient als Grundlage für die Entwicklung der übertragenen Bedeutungen nach den metonymischen Modellen. Die anderen semantischen Merkmale, die die Assoziationen zwischen verschiedenen Gegenständen und Begriffen der Welt und der „naiven“ Vorstellungen des Menschen demonstrieren, sind auch für die metaphorischen Modelle der Bedeutungsentwicklung wichtig.

Als Polysemie, oder auch Mehrdeutigkeit, wird das Vorhandensein beim Lexem von mehr als einer Bedeutung bezeichnet [18, S. 109]. Unter synchronem semasiologischem Aspekt erscheint die Polysemie als Beziehung zwischen der Vielfältigkeit der Sinne und Identität der Ausdrücke [19, S. 60]. Meronyme sind in diesem Zusammenhang von besonderem Interesse, da sie wegen deren Verbreitung und Wichtigkeit für den Menschen eine Hauptquelle für das Entstehen bildhafter Ausdrücke ist. Metapher und Metonyme und entsprechend die Prozesse der Metaphorisierung und Metonymisierung [20, S. 55] sind die Hauptmechanismen semantischer Entwicklung. Die Meronyme offenbaren ein großes Potential zur Polysemie-Entwicklung, da neue Bedeutungen der meronymischen Lexik in der Hauptsache durch metaphorische und metonymische Übertragungen entstehen. Eine Vielzahl metaphorischer und metonymischer Übertragungen im Entstehungsprozess neuer Wortbedeutungen kann man allgemein durch den Anthropozentrismus menschlichen Denkens erklären, infolge dessen, zum Beispiel, wird die thematische Gruppe der Körperteilbenennungen Ausgangspunkt für eine außerordentliche Anzahl anthropomorpher Metaphern [21, S. 252].

Meronyme im Deutschen zeichnen sich aus durch einen niedrigeren Index der Polysemie

(Verhältnis der Anzahl der Bedeutungen zur Anzahl der Lexeme, die diese Bedeutungen ausdrücken), zwar 1,29, im Vergleich zum Englischen, wo dieser Index ziemlich hoch ist – 3,2. Diese Tatsache wäre dadurch zu erklären, dass im Deutschen viele Meronyme der Struktur nach Komposita sind, was die Entwicklung der Polysemie verhindert. Im Englischen dagegen sind die meisten Meronyme Simplizia, oder zufolge der morphologischen Modelle der Wortbildung entstanden, was höheren Index der Polysemie prägt.

Die metaphorischen Übertragungen sind bei der Entwicklung der Polysemie im System der Meronyme am produktivsten (688 Bedeutungen im Deutschen und 2193 Bedeutungen im Englischen), die erfolgen, beispielsweise, von der Benennung des Teils eines Gegenstandes oder Begriffs auf: *die Bezeichnung des Teiles eines anderen Gegenstandes aufgrund der Analogie*: dt. *Bein*, engl. *leg* 'Teil eines Möbelstücks, eines Gerätes', dt. *Blatt*, engl. *blade* 'flächiger Teil eines Werkzeugs oder Geräts', 'Buch-, Heftseite'; *auf die Bezeichnung eines abstrakten Begriffs*: dt. *Butterseite* 'mit Butter bestrichene Seite einer Brotscheibe', (ugs.) 'vorteilhaftere Seite von etw.'; *auf die Benennung der Körperteile des Menschen, des Tieres*: dt. *Fassade*; engl. *facade* 'vordere (gewöhnlich der Straße zugekehrte) Außenseite eines Gebäudes; Front, Vorderseite', (ugs., oft abwertend) 'Äußeres, bes. Gesicht eines Menschen', dt. *Rad* 'Teil eines Fahrzeuges', 'Gebilde von fächerartig aufgestellten und gespreizten langen Schwanzfedern bei bestimmten männlichen Vögeln, das in seiner Form an ein Rad erinnert'; engl. *barb* 'Hacken, Speerspitze', 'Bartel'. Weniger produktiv sind die Übertragungen *auf die Bezeichnung des Menschen*: dt. *Krümel* 'kleine Krume', 'kleines Kind'; engl. *pillar* 'Säule, Pfosten', 'verlässlicher Mensch', *hammerhead* 'Hammerpinne', 'Dummkopf'.

Die Produktivität der metonymischen Übertragungen im System der Meronyme (680 Bedeutungen im Deutschen, 2010 – im Englischen) ist niedriger als die Produktivität der metaphorischen Übertragungen. Als Beleg dafür sind folgende Modelle zu nennen: die Übertragung der Benennung vom Teil eines Objektes auf dessen Inhalt: von dt. *Zimmer* in der Bedeutung 'Zimmer' auf 'das Möbel, das es in diesem Zimmer gibt, von dt. *Stube* 'Zimmer' auf die 'Bewohner dieses Zimmers'; engl. *floor* 'Etagé'

auf die ‘Bewohner dieser Etage’; der Benennung vom Teil eines Objektes auf die Benennung des benachbarten Teils dieses Objektes (dt. *Bauch* ‘Magen’, engl. *shank* ‘Unterschenkel’ auch ‘Bein’); der Benennung vom Teil eines Objektes auf die Benennung des Ganzen (z.B., von der Körperteilbenennung auf die Benennung des Menschen – dt. *Kopf*, engl. *head* ‘Kopf’ ‘Leiter’.

Die Ergebnisse dieser Forschung lassen einige Verallgemeinerungen zu formulieren, die die Unterschiede in der Segmentation und Wahrnehmung von Teil-Ganzes-Relationen sogar in den nahverwandten Sprachen veranschaulichen. Es werden auch die Ähnlichkeiten in der Struktur und Semantik der untersuchten lexikalischen Einheiten festgestellt. Das empirische Material aus den beiden untersuchten Sprachen verweist auf die allgemeingültigen Prinzipien der sogenannten „naiven Anatomie“ [6, S. 92]. Diese Vorstellungen vom Wesen der analysierten Meronyme aus der thematischen Gruppe der Körperteilbenennungen und den von ihnen erfüllten Funktionen werden bei der Bildung übertragener Bedeutungen in der Entwicklung ihrer Polysemie wiedergegeben. So ist *Kopf* das den Verstand und das Denken des Menschen lenkende Instrument und verkörpert gleichzeitig menschlichen Geist, Macht und Lebenskraft. Davon abgeleitet sind solche Bedeutungen dieses Lexems wie ‘intellektuelle Qualitäten, Vernunft, geistige Fähigkeiten, Intellekt, Bewusstsein’, die die Übertragung auf mit diesem Körperteil assoziierte Eigenschaften zeigen (dt. *Kopf* ‘Denken, Vernunft, geistige Fähigkeiten’, engl. *head* ‘Denken, Intellekt’). Die beiden Sprachen neigen dazu, die Körperteile, die sich im Oberkörper befinden, positiv zu bewerten. Umgekehrt, diejenigen Körperteile, die eine lokative Position im Unterkörper haben, werden eher negativ konnotiert. Wie es schon gezeigt wurde, sind die Körperteilbenennungen auch als Motivationsstämme in den anderen thematischen Gruppen der Meronyme produktiv. Die menschlichen Körperteile werden als untrennbare, notwendige Elemente des Körpers angesehen, aber die Körperteile des Tieres sind oft als solche dargestellt, die im Alltag als Teile kulinarischer Gerichte verwendet werden (dt. *Oxenzunge*, engl. *oxtail*).

Die menschliche Wahrnehmung, die in der Sprache wiedergegeben wird, zeigt oft die Tendenz zu anthropozentrischen, egozentrischen Vorstellungen des Menschen über die umge-

bende Realität [22, S. 18]. Das erklärt auch die egozentrische Orientierung im Raum, wenn die *linke / rechte Seite* der Position des menschlichen Körpers (dt. zur *rechten / linken Hand*, engl. *right / left hand*) entspricht.

Die quantitativen Meronyme demonstrieren, dass die ersten Systeme der Maßeinheiten (engl. *hand* ‘10 cm, Handfläche’, sowie auch ‘eine Prise Tabak’, ‘ein Bund Bananen’; dt. *drei Hände voll etw. (Kirschen) haben*) auch mit den Körperteilen des Menschen verbunden waren. Es wurden auch die Gegenstände, verschiedene Container (dt. *Barrel*, engl. *barrel*) dafür gebraucht. Im Englischen wurden die schon veralteten quantitativen Bezeichnungen, die die Grundstücke abgrenzen ließen, fixiert: z.B., engl. *hide* wurde vom altenglischen *hīwan* ‘zu einem Haushalt gehörende Familie’ abgeleitet. Auf solche Art wurde das von einer Familie bearbeitete Grundstück von 120 Acre bezeichnet.

Die lokativen Meronyme im Englischen bezeichneten früher oft ein Teil des Territoriums im Besitz sowie die rechtlichen Grundlagen dafür: engl. *bookland* ‘das Land, das auf Grund einer angelsächsischen Urkunde gehalten wurde’. Das tief verankerte Stereotyp für die Muttersprachler der englischen Sprache ist „My home is my castle“. Nach diesem grundlegenden Muster erhalten auch die Benennungen von Gebäudeteilen, die das Fundament, den stützenden Teil von Einrichtungen bezeichnen, eine übertragene Bedeutung, die mit der Stabilität, Sicherheit verbunden ist: engl. *tower* ‘Turm’, *pillar* ‘Säule’ – ‘eine zuverlässige Person’, *keystone* ‘Grundpfeiler’, ‘Grundprinzip, Hauptgedanke’.

Die temporalen Meronyme spiegeln eine sehr detaillierte und genaue Strukturierung der zeitlichen Perioden in den beiden Sprachen wider und besonders im Deutschen (dt. *Nachmittagszeit*, *Vormittag*, *Dienstagvormittag*), wo es zahlreiche temporale Meronyme-Komposita mit präskriptiver Bedeutung (dt. *Wartezeit*, *Zahlungstermin*, *Meldetermin*, *Putztag*) existieren.

In den beiden untersuchten Sprachen werden die deformierten abgetrennten Teile mit der Bedeutung der Minderwertigkeit, Unwichtigkeit verbunden (dt. *Fetzen*, engl. *Rag* übertragen ‘das billige Kleid von sehr schlechter Qualität, Klamotten’

Fazit. Teil-Ganzes-Relationen gehören zu den grundlegenden hierarchischen Relationen in der außersprachlichen und sprachlichen Wirklichkeit. Die helfen die paradigmatischen Beziehungen im

lexikalischen System der Sprache zu systematisieren. Die Meronymie als Typ der semantischen Relationen korreliert mit der Polysemie und wird zum wirksamen Instrument der Wortschatzbereicherung. Die kulturellen Besonderheiten üben einen direkten Einfluss auf die Semantik der untersuchten lexikalischen Einheiten aus.

Stereotypisierte Systeme wie das System der „naiven Anatomie“, der Maßeinheiten, temporalen und lokativen Vorstellungen des Menschen zeugen von der Anthropozentrie des menschlichen Denkens. Die meisten Assoziationen des Menschen, die als Grundlage für zahlreiche anthropomorphe Metaphern dienen, sind auch als Ergebnis seiner Fähigkeiten zur Synthese und Analyse der vorhandenen Infor-

mation zu verstehen. Teil-Ganzes-Relation als hierarchische Darstellung der Verbindungen der dinglichen und abstrakten Welt prägen auch die metonymischen Übertragungen und die weitere Entwicklung der Polysemie von Meronymen. Die metaphorischen Modelle der Polysemie sind im System der Meronyme produktiver als die metonymischen, da die Wahrnehmung des Menschen auch immer durch Analogie und einen Vergleich geprägt ist.

Das komplizierte Netz der semantischen Beziehungen im System der Meronyme kann jedoch als Modell für die **weitere Untersuchung** des lexikalischen Systems verschiedener Sprache dienen, was die Feststellung der semantischen Regularitäten ermöglicht.

REFERENCES

1. Aristotle *The Metaphysics*. London, New York: William Heinemann Ltd., G.P. Putnam's Sons, 1912. 473 p.
2. Platon. *Parmenides*. Griechisch-deutsch. [Parmenides. Greek-German] Stuttgart: Philipp Reclam, 1987. 207 S. [in German].
3. Chaffin, R. The concept of a semantic relation. Adrienne Lehrer and Eva Feder Kittay, eds. *Frames, fields and contrast: new essays in semantic and lexical organization*. Hillsdale, New-Jersey, Hove, London: Lawrence Erlbaum Associates Publishers, 1992. pp. 253–288.
4. Heydrich, W. Mereonymie. Zur Semantik der Teil-Ganzes Relationen. [Meronymy. On the semantics of the Part-Whole Relations]. Eschenbach, C. and W. Heydrich, eds. *Parts and wholes. Integrity and Granularity*. Bericht 49. Hamburg: Graduirtenkolleg Kognitionswissenschaft, 1995. S. 51–68 [in German].
5. Vohidova, N. Lexikalisch-semantische Graduonymie. Eine empirische basierte Arbeit zur lexikalischen Semantik. *Studien zur deutschen Sprache* 69. [Lexical-semantic graduonymy. An empirically based research on lexical semantics. *Studies on the German language* 69.] Tübingen: Narr Francke Attempto Verlag, 2016. 398 S. [in German].
6. Materynska, O. Typologie der Körperteilbenennungen. [Typology of body part names]. Frankfurt am Main u.a.: Peter Lang. *Danziger Beiträge zur Germanistik* 41, 2012. 246 p. [in German].
7. Materynska, O. Teil-Ganzes Beziehungen im interkulturellen Vergleich. *Festschrift für Prof. A. Kaṭny zum 65. Geburtstag*. [Part-whole relationships in intercultural comparison. *Festschrift for Prof. A. Kaṭny on his 65th birthday*]. *Danziger Beiträge zur Germanistik*. Vol. 48. Frankfurt am Main u.a.: Peter Lang, 2014. pp. 357–369 [in German].
8. Materynska, O. Translating anthropomorphic metaphors of war: an ecolinguistic approach. *Proceedings of the International Research-to-Practice Conference for Translators, Young Scholars and Students TITA 2020*, SHS Web of Conferences. 2021. Vol. 105. 12 p.
9. Löbner, S. *Understanding Semantics*. London: Arnold Publishers, 2002. 260 p.
10. Leisi, E. *Der Wortinhalt. Seine Struktur im Deutschen und Englischen*. [The word meaning. Its structure in German and English]. Heidelberg: Winter, 1961. 135 p. [in German].
11. Brown, C. H. General principles of human anatomical partonomy and speculations on the growth of partonomy nomenclature. *American Ethnologist*, 1976. Vol. 3 (3). pp. 400–424.
12. Dornseiff, F. *Der deutsche Wortschatz nach Sachgruppen*. [The German vocabulary according to the thematic groups.] Berlin, New York: Walter de Gruyter, 2004. 933 S. [in German].
13. Fischer, W. *Englischer Wortschatz nach Sachgruppen*. [English vocabulary by thematic groups]. Göttingen: Vandenhoeck und Ruprecht, 1972. 237 S. [in German].
14. *Random House Roget's Thesaurus*. New York: Ballantine Books, 2001. 720 p.
15. *The Oxford–Duden Pictorial German and English Dictionary*, 2.-edition Oxford: Clarendon Press, 1994. 677 p.
16. Arndt-Lappe, S. Expanding the lexicon by truncation: variability, recoverability and productivity. Arndt-Lappe, S. and A. Braun, eds. *Expanding the lexicon*. Berlin, Boston: de Gruyter, 2018. pp. 141–172.
17. Hagemann, J. Metapher und Metonymie. [Metaphor and metonymy]. Staffeldt, S., J. Hagemann, eds. *Semantiktheorien. Lexikalische Analysen im Vergleich*. [Semantic theories. Lexical analysis in comparison]. Tübingen: Stauffenburg Verlag, 2017. S. 231–262 [in German].

18. Ullmann, S. Grundzüge der Semantik [Basics of semantics]. Berlin, New York: Walter de Gruyter, 1972. 348 S. [in German].
19. Birner, B.J. Language and meaning. London & New-York: Routledge, 2018. 156 p.
20. Dirven, R., Pörings R. Metaphor and metonymy in comparison and contrast. Berlin, New York : Mouton de Gruyter, 2003. 606 p.
21. Blanco, C.M. Das bildliche Potenzial der deutschen Körperteilbezeichnungen: eine historische Darstellung seit indogermanischer Zeit. [The figurative potential of German body part names: a historical representation since Indo-European times]. Muttersprache, 1999. Vol. 9 (3). S. 246–260 [in German].
22. Sharifian, F. Cultural linguistics. Amsterdam, Philadelphia: John Benjamins Publishing Company, 2017. 171 p.

BIBLIOGRAPHY

1. Aristotle. *The Metaphysics*. London, New York: William Heinemann Ltd., G.P. Putnam's Sons, 1912. 473 p.
2. Platon. *Parmenides*. Griechisch-deutsch. Stuttgart: Philipp Reclam, 1987. 207 S.
3. Chaffin R. The concept of a semantic relation. Adrienne Lehrer and Eva Feder Kittay, eds. *Frames, fields and contrast: new essays in semantic and lexical organization*. Hillsdale, New-Jersey, Hove, London : Lawrence Erlbaum Associates Publishers, 1992. pp. 253–288.
4. Heydrich W. Mereonymie. Zur Semantik der Teil-Ganzes Relationen. Eschenbach, C. and W. Heydrich, eds. *Parts and wholes. Integrity and Granularity*. Bericht 49. Hamburg : Graduirtenkolleg Kognitionswissenschaft, 1995. S. 51–68.
5. Vohidova N. Lexikalisch-semantische Graduonymie. Eine empirische basierte Arbeit zur lexikalischen Semantik. *Studien zur deutschen Sprache* 69. Tübingen : Narr Francke Attempto Verlag, 2016. 398 S.
6. Materynska O. *Typologie der Körperteilbenennungen*. Frankfurt am Main u.a.: Peter Lang. *Danziger Beiträge zur Germanistik* 41. *Danziger Beiträge zur Germanistik* 41, 2012. 246 S.
7. Materynska O. Teil-Ganzes Beziehungen im interkulturellen Vergleich. Festschrift für Prof. A. Kaṭny zum 65. Geburtstag. *Danziger Beiträge zur Germanistik*. Bd. 48. Frankfurt am Main u.a.: Peter Lang, 2014. S. 357–369.
8. Materynska O. Translating anthropomorphic metaphors of war: an ecolinguistic approach. *Proceedings of the International Research-to-Practice Conference for Translators, Young Scholars and Students TITA 2020, SHS Web of Conferences*. 2021. Vol. 105. 12 p.
9. Löbner S. *Understanding Semantics*. London: Arnold Publishers, 2002. 260 p.
10. Leisi E. *Der Wortinhalt. Seine Struktur im Deutschen und Englischen*. Heidelberg: Winter, 1961. 135 S.
11. Brown C. H. General principles of human anatomical partonomy and speculations on the growth of partonomy nomenclature. *American Ethnologist*, 1976. Vol. 3 (3). pp. 400–424.
12. Dornseiff, F. *Der deutsche Wortschatz nach Sachgruppen*. Berlin, New York : Walter de Gruyter, 2004. 933 S.
13. Fischer, W. *Englischer Wortschatz nach Sachgruppen*. Göttingen : Vandenhoeck und Ruprecht, 1972. 237 S.
14. *Random House Roget's Thesaurus*. New York : Ballantine Books, 2001. 720 p.
15. *The Oxford–Duden Pictorial German and English Dictionary*, 2.-edition Oxford : Clarendon Press, 1994. 677 p.
16. Arndt-Lappe S. Expanding the lexicon by truncation: variability, recoverability and productivity. Arndt-Lappe, S. and A. Braun, eds. *Expanding the lexicon*. Berlin, Boston : de Gruyter, 2018. pp. 141–172.
17. Hagemann J. Metapher und Metonymie. Staffeldt, S., J. Hagemann, eds. *Semantiktheorien. Lexikalische Analysen im Vergleich*. Tübingen : Stauffenburg Verlag, 2017. S. 231–262.
18. Ullmann S. Grundzüge der Semantik. Berlin, New York : Walter de Gruyter, 1972. 348 S.
19. Birner B.J. Language and meaning. London & New-York : Routledge, 2018. 156 p.
20. Dirven R., Pörings R. Metaphor and metonymy in comparison and contrast. Berlin, New York : Mouton de Gruyter, 2003. 606 p.
21. Blanco C.M. Das bildliche Potenzial der deutschen Körperteilbezeichnungen: eine historische Darstellung seit indogermanischer Zeit. *Muttersprache*, 1999. Vol. 9 (3). S. 246–260.
22. Sharifian F. Cultural linguistics. Amsterdam, Philadelphia : John Benjamins Publishing Company, 2017. 171 p.

УДК 821.161.2'06
DOI <https://doi.org/10.32782/bsps-2024.4.9>

МІФОЛОГІЧНІ СЦЕНАРІЇ У ЗБІРЦІ МАКСИМА КРИВЦОВА «ВІРШІ З БІЙНИЦІ»

Галина Матусяк

кандидат філологічних наук, доцент,
доцент кафедри публічного управління,
права та гуманітарних наук
Херсонського державного аграрно-економічного університету
просп. Університетський, 5/2, Кропивницький, Україна
orcid.org/0000-0002-7430-8257
e-mail: h.bokshan@gmail.com

Анотація. Трагічний досвід, який у високих дозах отримують українці, вимагає естетичного переосмислення й вербалізованої емоційної реакції, що допомагає відредагувати власну картину світу відповідно до нових реалій і витворити з хаосу довколишнього буття впорядкований внутрішній космос його особистої реценції та оцінки. Творчість М. Кривцова, який загинув на фронті 7 січня 2024 року, є унікальним явищем у сучасній українській літературі, оскільки вона становить художню артикуляцію досвіду бійця, вербалізованого синхронно з трагічними подіями війни, що триває. Його вірші є самотньою рефлексією безпосереднього свідка й учасника військових дій, який гранично чутливо ословив пережиті драми, віднайшовши власну поетичну мову, придатну для візуалізації сучасних трагедій у всьому їх розмаїтті. Кількість публікацій, присвячених доробку М. Кривцова, ще досить незначна, оскільки його єдина поетична книга лише торік побачила світ. Мета статті – проаналізувати твори збірки «Вірші з бійниці», виявити в ній інтертекстуальні коди й міфологічні сценарії, а також визначити неоміфологічні доміанти поезії М. Кривцова. Студіюючи тексти автора, ми послуговувалися терміном «міфологічний сценарій» з опертям на монографію Ю. Вишницької. Аналіз поезії збірки М. Кривцова «Вірші з бійниці» засвідчує, що авторові властивий неоміфологічний тип мислення, який виявляється в інтерпретації сучасної дійсності крізь призму міфології з використанням прийому ресемантизації. Поет здебільшого реміфологізує біблійні сценарії початку й кінця з відповідними образами, мотивами та сюжетами, застосовуючи їх мілітарне аранжування. Найбільш часто повторюваним є міфосценарій кінця, що відображається в наскрізному мотиві смерті й багатолічному образі Бога, який, з одного боку, є трансцендентним і всемогутнім, а з іншого боку, по-людськи тілесним і вразливим. У збірці «Вірші з бійниці» артикульовано наратив любові, закоріненої в біблійній ідеї месіанства. Перспективи подальших досліджень убачаємо в компаративному аналізі лірики М. Кривцова з поезіями інших сучасних авторів про російсько-українську війну.

Ключові слова: неоміфологізм, інтертекстуальні коди, художній образ, мотив, сюжет, мілітарне аранжування, сакралізація, десакарлізація, хронотоп, ресемантизація.

MYTHOLOGICAL SCENARIOS IN MAKSYM KRYVTSOV'S BOOK "POEMS FROM THE SHOT HOLE"

Halyna Matusiak

Candidate of Philological Sciences, Associate Professor,
Associate Professor at the Department of Public Management,
Law and Humanities
Kherson State Agrarian and Economic University
Universytetskyi avenue, 5/2, Kropyvnytskyi, Ukraine
orcid.org/0000-0002-7430-8257
e-mail: h.bokshan@gmail.com

Abstract. Tragic war experience, gained by Ukrainians in high doses, requires aesthetic reconsideration and verbalized emotional reactions, which help them edit a personal world view according to the new reality and transform the chaos of the surrounding into the arranged cosmos of their own reception and evaluation. The poetry of M. Kryvtsov, who was killed in the military actions on January 7, 2024, is a unique phenomenon

in the modern Ukrainian literature, since it is a figurative articulation of the soldier's experience verbalized synchronously with tragic events of the ongoing war. His poems are a unique reflection of the immediate witness and participant of military actions, who exhaustively interpreted the experienced dramas, finding his own poetic language, suitable for visualizing modern tragedies in their diversity. The number of studies considering M. Kryvtsov's book is not considerable, since his only collection of poems was published last year. The purpose of the article was to analyze the lyrical texts of the book "Poems from the shot hole", identifying intertextual codes and mythological scenarios in it, and also to establish neo-mythological dominants of M. Kryvtsov's poetry. When analyzing the author's texts, we used the term "mythological scenario" referring to Yu. Vyshnytska's monograph. Analysis of M. Kryvtsov's book "Poems from the shot hole" testifies that the author possessed a neo-mythological type of thinking, which manifested itself in interpreting the current reality through the prism of mythology with the technique of resemantization. The poet mainly re-mythologized the biblical scenarios of the beginning and the end with corresponding characters, motifs and plots, using their "military" arrangement. The most distinctive mythological scenario of the end manifests itself in the recurrent motif of death and the multifaceted God character which, on the one hand, is transcendental and omnipotent, and on the other hand, corporal and vulnerable like a human being. The book «Poems from the shot hole» mainly conveys the narration of love, rooted in the Biblical idea of Messianism. The prospects of further research can be seen in comparative analysis of M. Kryvtsov's lyrical texts with the poetry of other modern authors about the Russian-Ukrainian war.

Key words: neo-mythologism, intertextual codes, literary figure, motif, plot, military arrangement, sacralization, desacralization, chronotope, recemantization.

Постановка проблеми. Події російсько-української війни, яка почалася на Сході в 2014 році й переросла у повномасштабне вторгнення 24 лютого 2022 року, багатовимірно відображені не лише на шпальтах паперових і електронних засобів масової інформації в країні та світі, а й у творчості сучасних вітчизняних письменників. Трагічний досвід, який у високих дозах отримують українці, вимагає естетичного переосмислення й вербалізованої емоційної реакції, які допомагають відредувати власну картину світу відповідно до нових реалій і витворити з хаосу довколишнього буття впорядкований внутрішній космос його особистої рецепції та оцінки. Т. Пастух пояснює спалах поетичної творчості під час війни гострою потребою передати душевні настрої й стани, «виявити емоції назовні і в такий спосіб розрядити сильне емоційне напруження» [8].

Творчість Максима Кривцова, який загинув на фронті 7 січня 2024 року, є унікальним явищем у сучасній українській літературі, оскільки вона становить художню артикуляцію досвіду бійця, вербалізованого синхронно з трагічними подіями війни, що триває. За життя талановитий автор видав лише одну збірку, яка викликала значний резонанс серед літературознавців і неймовірний читацький інтерес, про що свідчить розпроданий за кілька днів наклад книги й потреба видавництва в додатковому виданні для задоволення наявного попиту. Т. Пастух дуже вдало сха-рактеризував тенденції сучасної воєнної пое-

зії: «Війна гранично загострила питання людської екзистенції, і за таких обставин певні автори у своєму поетичному письмі вийшли на інший, значно глибший рівень представлення та розуміння життя. Умовно кажучи, відбулося швидке світоглядне «визрівання», що його вимагала нова воєнна реальність» [8]. Ці слова можна беззастережно аплікувати до творчості М. Кривцова, чий вірші є самотньою рефлексією безпосереднього свідка й учасника військових дій, який гранично чуттєво ословив пережиті драми, віднайшовши власну поетичну мову, придатну для візуалізації сучасних трагедій у всьому їх розмаїтті.

Вітчизняні літературознавці оперативно реагують на художню літературу про війну й усебічно аналізують та висвітлюють нові творчі тенденції, пов'язані з викликами часу. На особливу увагу заслуговують праці О. Бондаревої [1], Я. Поліщука [9], С. Філоненко [10] та ін. Проте кількість публікацій, присвячених доробкам окремих авторів, ще досить незначна, оскільки їхні книги вийшли друком відносно недавно. Такою, зокрема, є ситуація з дослідженням лірики М. Кривцова, позаяк його єдина поетична збірка «Вірші з бійниці» лише торік побачила світ. Наявні в мережі матеріали, які торкаються творчої постаті поета, здебільшого дають загальну оцінку його поезії, висвітлюють біографічні факти та визначають місце його віршів у сучасному літературному процесі. Зокрема, В. Пузік у своїх соцмережних

дописах та інтерв'ю повсякчас підкреслює унікальність творчості полеглого побратима, її високу культурно-естетичну вартість: «А Максим Кривцов – це явище в українській поезії. Такі голоси народжуються рідко. Він – один з найсильніших поетів нового покоління в літературі...» [7]. Найповнішою характеристикою творів поета, яку нині можна знайти в мережевому просторі, є допис Ю. Коваліва на його сторінці Facebook [4]. Особливої уваги також заслуговує публікація Т. Пастуха у «Збручі» про новий канон сучасної української поезії, в якій науковець не лише висвітлює специфіку літературного процесу воєнного періоду загалом, а й підкреслює характерні риси творчості деяких його представників, зокрема наголошує на епічності оповіді верлібрів М. Кривцова [8]. На цьому ж ресурсі можна знайти текст Н. Гаврилюк, яка аналізує вибрані вірші автора [3]. Окреслена ситуація свідчить про те, що чимало аспектів поезії М. Кривцова потребує подальшого ґрунтовного вивчення, а також спонукає долучитися до заповнення наявної лакуни й надає актуальності темі нашого дослідження.

Мета статті – проаналізувати твори збірки «Вірші з бійниці», виявити в ній інтертекстуальні коди й міфологічні сценарії, а також визначити неоміфологічні доміанти поезії М. Кривцова.

Аналізуючи поетичні тексти М. Кривцова, послуговуватимемося терміном «міфологічний сценарій» з оперттям на монографію Ю. Вишницької, яка розуміє його як багатопланову структуру «з міфологемно спресованими традиційними сюжетами, образами й мотивами, що підпорядковуються певній функції-ролі – зберігати в собі сценарний код, постійно семантично автогенеруючись і відтворюючи гени прецедентних парадигм» [2, р. 36]. Викладена в цій праці концепція науковиці становить методологічну основу нашого дослідження.

Об'єкт дослідження – поетична книга М. Кривцова «Вірші з бійниці», а його **предмет** – ресемантизовані міфологічні сценарії з відповідним набором сюжетів, мотивів і образів, а також авторські неоміфи.

У збірці «Вірші з бійниці» М. Кривцов творить своєрідну філософію месіанства, свій тестамент любові через самопожертву, спасіння інших ціною власного життя, нада-

ючи війні сакрального виміру. У його творах міфологічні сценарії постають «організаційним елементом художнього світу» [7, с. 116]. Біблійні сюжети, образи й мотиви, що оприявнюються в інтертекстуальному полі книги, набувають особливої символічності у зв'язку з тим, що поет пішов у засвіти у 33 роки. Тут доречно згадати феномен «поетичної інтуїції», яку Т. Пастух зараховує до характерних тенденцій сучасної української поезії про війну [8]. Вірш «“Марія” “Голгофі”» є неоміфом про «Хесуса», який «щодня виходив чергувати на бойову позицію» [5, с. 20]. Мотив смерті, що пронизує збірку, оприявнюється в загибелі «Хесуса», на чолі якого «Марія» написала кров'ю: «“Хесус” із механізованої, час накладання турнікету тридцять третій рік від Різдва Христового» [5, с. 21]. Вважаємо, що звернення М. Кривцова до біблійного міфосценарію можна пояснити прагненням віднайти в хаотичній сучасній реальності точки опори у прецедентному світі міфу з його терапевтичною функцією, оскільки «і в сакральному хронотопі <...>, і в соціокультурному середовищі <...> міфологічні сценарії відіграють роль своєрідних орієнтирів» [2, с. 7]. Відповідно поєднання ресемантизованих біблійних мотивів, образів і сюжету свідчить про реактуалізацію міфосценарію кінця, що є закономірним з огляду на воєнну тематику збірки «Вірші з бійниці».

Ю. Ковалів у дописі про творчість поета у Facebook зазначив, що «розуміння Бога в ліриці М. Кривцова було неоднозначним», маючи на увазі те, що автор убачав Господа в «еманаціях у різних явищах і речах» [4]. Погоджуємося з літературознавцем і додаємо, що образ Бога у віршах М. Кривцова здебільшого постає матеріалізованим: він має тіло, яке здатне виконувати буденні людські дії. При цьому образ Господа не втрачає сакральності, що оприявнюється на рівні авторського правопису, де іменники й займенники на його позначення починаються з великої літери: «дихання Його важке / як у курця» [5, с. 44]. Господь у «Віршах з бійниці» вміє плакати, думати, говорити, писати, ловити рибу, відчувати самотність, їсти млинці, обіймати й молитися. Він є багатоликим: Господь лісу, Господь автоматичного гранатомета, Господь сну. Амбівалентність цього образу полягає в його одночасній усемогутності й вразливості: Господь у вірші М. Кривцова

може незмигну спостерігати за всіма, а також по-дитячому заблукати й загубити капці.

Поетична уява автора перетворює бліндаж на келію, що слугує храмом, у якому ліричний герой ставить окопну свічку «за високі листяні дерева / за глибокі яри та природні заглиблення / за ранкову росу» [5, с. 44]. В іншому вірші храмом стає згарище з рештками колишнього поселення. На румовищі ліричний герой шукає весну, яка в міфологічних уявленнях символізує народження й відновлення: «Увійду / у цей храм / із землі і води і скла / причащатись повітрям» [5, с. 124]. З одного боку, в аналізованих рядках спостерігаємо поетичний синкретизм християнських і язичницьких уявлень, а з іншого, – певну сакралізацію хронотопу військових дій.

В іншому вірші М. Кривцова оприсутнюється «Господь київських вулиць», який уміє грати на «старенькій акустиці» і творити чуда, як біблійний Христос: «Він розривав п'ять упаковок анчоусів / і п'ять тостів камамбер <...> / і вистачало усім» [5, с. 65]. Він так само «всемогутній», бо може робити достоту все: дбати про квіти й фарбувати їх, лагодити трамваї, розмовляти з річкою і сміятися. Окрім того, Бог усевідаючий, бо знає достоту все – від «мінометних обстрілів поцілунків» до «рецепта торта Київського без додавання пальмової олії» [5, с. 66]. Тут знову спостерігаємо «культурні коди інтертекстуальної гри» [8], зокрема елементи міфосценарію початку, що виявляються в мотиві творіння. У вірші також оприявнюється біблійний сюжет поширення християнства: «І вони брали слово Боже <...> / і розносили слово Боже» [5, с. 66]. Київ у рядках М. Кривцова так само набуває ознак сакрального хронотопу, бо «слово Боже» акумулює інформацію про «зміну ліній метрополітену» і «про дефіс моста Патона» [5, с. 66].

Ю. Ковалів слушно підкреслює воєнне аранжування, своєрідну мілітаризацію сакральної образності та світський характер її сучасних трансформацій у віршах М. Кривцова [4]. Поет візуалізує образ Бога за допомогою лексики, пов'язаної з війною: Господь закликає збирати його «тіла гільзи іржаві» й розчісувати волосся «канонадами / залпами / блискавицями», а бороду – «гусеницями / колесами тяжкими» [5, с. 75]. Він навіть убраний у військовий стрій: «блукає

в зеленці Всевишній» [5, с. 79], а в іншому вірші носить навушники, через які слухає світ. Вважаємо, що використання образу Бога в мілітаризованому хронотопі свідчить про «ресакралізацію сучасного життя, що <...> відбувається паралельно з десакралізацією» [2, с. 558].

У поезії «Благословен кожен...» оприявнюються алюзії на Псалом 90: стилістичне аранжування, синтаксис вірша і його зміст нагадує біблійний текст, у якому йдеться про надійний захист, забезпечуваний вірою: «Не будеш боятись / «пташок» з тепловізором серед ночі», «протипіхотні міни та пелюстки не траплятимуться на твоєму шляху» [5, с. 93]. Відповідно до Біблії, хто увірував, буде спасений, а в тексті М. Кривцова ця віра спрямована на «стежки та інженерів», «міношукачі», «глибину окопів» [5, с. 93]. Автор змінює семантичні вектори міфологічних образів і мотивів, інстальованих у сучасні мілітаризовані хронотопи.

Одним із наскрізних у збірці «Вірші з бійниці» є полісемантичний образ Голгофи, який автор реміфологізує, вдаючись до сучасних реалій: «На вулицях і на полях / з'являлись нові Голгофи / ось тільки кулі замість цвяхів / ось тільки артилерія замість списів» [5, с. 13]. Його Голгофи викликають чіткі асоціації з гарячими точками на Сході, бо їхнє розташування – «за вугільними шахтами» [5, р. 91]. «Голгофа» також оприявнюється у тексті збірки як назва позиції й позивний разом із «Марією», яка «зібрала свій екіпаж: / «Матвія», «Івана» і «Магдалину», / яка пахла хлібом і молоком, / «Матвій» на лівому передпліччі / мав невеличке татування риби» [5, с. 19]. Біблійний Месія прийшов зі Сходу. Поет ресемантизує цей сакральний образ і топос, бо Спасителем у його творах стає кожен, хто йде в напрямку орієнту: «ми всі пішли на Схід / бо хто якщо не ми» [5, с. 15]. Віршам М. Кривцова властива кінематографічність, яка особливо відчутна в аналізованій поезії. Погоджуємося з Н. Гаврилук, яка зауважила своєрідність поетового верлібру, «вибудованого за принципом кадрів» [3].

Війна, що розгортається на сторінках книги М. Кривцова, не оминає нікого: ані людей, ані святих, ані апостолів, ані Херувимів і Серафимів – усі вони працюють на перемогу. Кожен робить, що вміє: «Ріє окопи / Марія», «Патрони несуть / Херувими / в посадку

насипають / Серафими. / Порохом хрестить Іоанн» [5, с. 46]. В іншій поезії – «Марко на посту» – «Марія чергує», «Петро підриває понтонні мости», «Матвій заряджає гармату» [5, с. 49–50]. У цій кривавій бійні не діють правила старого тестаменту про прощення ворогів і заклик підставляти другу щоку, а сам Бог наглядає за праведною боротьбою, вочевидь, благословляючи її. Він так само полишає небо й опиняється в місті, яке вщент зруйноване і більше нагадує біблійну пустелю. Відбувається семантична асиміляція бінарної опозиції «верх – низ», оскільки редукується традиційне міфологічне протиставлення. М. Кривцов реміфологізує сцену народження Христа, переносючи місце дії у розбите війною місто: «плаче Маля», «і порох, і броник й саперку / несуть три царі» [5, с. 50]. Інсталяція біблійних образів у сучасні мілітаризовані хронотопи слугує неоміфологічним інструментом їх сакралізації.

Поетичний космос М. Кривцова постає на міцному фундаменті ресемантизованих біблійних сюжетів, що засвідчує виразні неоміфологічні доміанти його творчості. «Ретельно готуючи свій штурм», шукаючи сил і підтримки, ліричний герой вірша звертається в імпровізованій молитві до Господа зі словами: «Боже вір в мене» [5, с. 47]. Повторюваним у збірці є трансформований біблійний образ хліба й рибин, чорний колір яких символізує загибель на противагу семантиці спасіння, закріпленій за ними в Новому Заповіті: «вистрибують п'ять чорних рибин / на

крихти чорного хліба» [5, с. 35]; «Я пахну рибою / я пахну чорним хлібом» [5, с. 38]. Сцена урочистої зустрічі бійців у звільненому місці алюзійно пов'язана з біблійним сюжетом Господнього входу до Єрусалиму: «Люди усміхаються / виходять на подвір'я / аплодують / ми звісно не Господь / броневтомобілі звісно не віслюк» [5, с. 144]. Мотив месіанства, який пронизує книгу «Вірші з бійниці», перетворює творчість її автора на неоміф любові, проявом якої постає готовність пожертвувати власним життям задля спасіння інших.

Таким чином, аналіз поезій збірки М. Кривцова «Вірші з бійниці» засвідчує, що авторові властивий неоміфологічний тип мислення, який виявляється в інтерпретації сучасної дійсності крізь призму міфології з використанням прийому ресемантизації. Поет здебільшого реміфологізує біблійні сценарії початку й кінця з відповідними образами, мотивами та сюжетами, застосовуючи їх мілітарне аранжування. Найбільш часто повторюваним є міфосценарій кінця, що відображається в наскрізному мотиві смерті й багатолічному образі Бога, який, з одного боку, є трансцендентним і всемогутнім, а з іншого боку, по-людськи тілесним і вразливим. У збірці «Вірші з бійниці» артикульовано наратив любові, закоріненої в біблійній ідеї месіанства. Перспективи подальших досліджень убачаємо в компаративному аналізі лірики М. Кривцова з поезіями інших авторів про російсько-українську війну.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бондарева О. Сучасна українська military-драма. *Кіно-театр*. 2023. № 4. С. 8–10.
2. Вишницька Ю. Міфологічні сценарії в сучасному художньому та публіцистичному дискурсах : монографія. Київ : КУБГ, 2016. 614 с.
3. Гаврилук Н. Поезія полеглих: Максим Кривцов. *Збруч*. URL: <https://zbruc.eu/node/117523> (дата звернення: 01.02.2024)..
4. Ковалів Ю. Максим Кривцов. URL: <https://www.facebook.com/profile.php?id=10001146874443> (дата звернення: 01.02.2024).
5. Кривцов М. Вірші з бійниці. Київ : Наш формат, 2023. 176 с.
6. Літературознавча енциклопедія: у 2 т. Київ : ВЦ «Академія», 2007. Т. 2. 624 с.
7. Москалюк О. Письменник, військовослужбовець Валерій Пузік: «Між цивільними та військовими – прірва. І вона росте з геометричною прогресією. Чим далі – тим гірше». URL: <https://censor.net/ru/r3471002> (дата звернення: 08.02.23).
8. Пастух Т. До нового канону української поезії. *Збруч*. URL: <https://zbruc.eu/node/117641> (дата звернення: 08.02.24).
9. Поліщук Я. Реактивність літератури. Київ : Академвидав, 2016. 192 с.
10. Філоненко С. «Маріупольський процес» Галини Вдовиченко в контексті сучасної літератури про АТО. *Наукові записки Бердянського державного педагогічного університету. Серія «Філологічні науки»*. 2015. Вип. 8. С. 135–140.

REFERENCES

1. Bondareva, O. (2023). Suchasna ukrainska military-drama [Modern Ukrainian military-drama]. *Kino-teatr – Cinema-theatre*. №4, pp. 8–10 [in Ukrainian].
2. Vyshnytska, Yu. (2016). Mifolohichni stsenarii v suchasnomu khudozhniomu ta publitsystychnomu dyskursakh: monohrafiia [Mythological scenarios in the modern fiction and journalistic discourses: monograph]. Kyiv : KUBH [in Ukrainian].
3. Havryliuk, N. (2024). Poeziia polehlyh: Maksym Krutsov [Poetry of the perished: Maksym Krutsov]. Retrieved from: <https://zbruc.eu/node/117523> [in Ukrainian].
4. Kovaliv, Yu. (2024). Maksym Kryvtsov [Maksym Kryvtsov]. Retrieved from: <https://www.facebook.com/profile.php?id=100011146874443> [in Ukrainian].
5. Kryvtsov, M. (2023). Virshi z biinytsi [Poems from the shot hole]. Kyiv : Nash format [in Ukrainian].
6. Literaturoznavcha entsyklopediia: u 2 t. T. 2 (2007). [Literature study encyclopedia: in 2 vol. Vol. 2]. Kyiv: VTs “Akademiia” [in Ukrainian].
7. Moskaliuk, O. (2024). Pysmennyk, viiskovosluzhbovets Valerii Puzik: “Mizh tsyvilnymy ta viiskovymy – prirva. I vona roste z heometrychnoiu prohresiieiu. Chym dali – tym hirshe” [Writer, soldier Valerii Puzik: “There is an abyss between civilians and soldiers. And it is growing with a geometric progression. The further it is – the worse it is”]. Retrieved from: <https://censor.net/ru/r3471002> [in Ukrainian].
8. Pastukh, T. (2024). Do novoho kanonu ukrainskoi poezii [Regarding the new canon of the Ukrainian poetry]. Retrieved from: <https://zbruc.eu/node/117641> [in Ukrainian].
9. Polishchuk, Ya. (2016). Reaktyvniyst literatury. Kyiv: Akademvydav [in Ukrainian].
10. Filonenko, S. (2015). “Mariupolskyi protses” Halyny Vdovychenko v konteksti suchasnoi literatury pro ATO [“Mariupol process” by Halyna Vdovychenko]. *Naukovi zapysky Berdianskoho derzhavnoho pedahohichnoho universytetu. Filolohichni nauky – Scientific notes of Berdiansk State Pedagogical University. Philological sciences*. Vol. 8, pp. 135–140 [in Ukrainian].

УДК 811.111-367.623
DOI <https://doi.org/10.32782/bsps-2024.4.10>

ОСОБЛИВОСТІ СУФІКСАЛЬНОГО СЛОВОТВОРУ АНГЛІЙСЬКИХ АД'ЄКТИВНИХ ЕМОСЕМІЗМІВ

Наталія Мельничук

кандидат філологічних наук, асистент
кафедри іноземних мов для природничих факультетів
Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича
вул. Коцюбинського, 2, Чернівці, Україна
orcid.org/0000-0002-8742-1670
e-mail: n.melnichuk@chnu.edu.ua

Анна Симака

асистент кафедри іноземних мов для природничих факультетів
Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича
вул. Коцюбинського, 2, Чернівці, Україна
orcid.org/0009-0002-1564-5963
e-mail: a.sytaka@chnu.edu.ua

Анотація. Емосемізми, які безпосередньо через мову виражають емоції людини, є особливим способом пізнання та відображення дійсності, в якому індивід виступає як об'єктом, так і суб'єктом сприйняття. Емоції є життєво важливими для всього, що робить людина, слугуючи засобом для експресії, комунікації, відображення, а також її когнітивного сприйняття. Категорія емотивності є базовою для формування ЛСП емотивних прикметників в англійській мові, елементи якого об'єднуються у множину на основі присутності в їхній семантиці емотивного компонента та його основного структурного елемента – емосеми, позиція якої у семній структурі слова визначає статус і характер маніфестації емотивних значень англійських прикметників. Аналіз словотвірної природи та дериваційної потенційності емотивних прикметників як чисельного лексичного угруповання, що будується на основі понятійної спільності його елементів, є досить важливим завданням для лінгвістів.

Словотвірний процес, що постійно створює нові лексичні одиниці та збагачує словниковий склад кожної мови, має безпосередній вплив на її внутрішню будову. Словотвір як одна з найдинамічніших сфер мовної системи супроводжується складними змінами, що виникають між вихідною та похідною одиницями, а також між похідною основою та словотвірним формантом (тобто афіксом, який є його прямим матеріальним вираженням), результатом яких є словотвірне значення. Засоби словотвору також вдосконалюються відповідно до динаміки змін, які відбуваються у мовній системі. Це також стосується англійської мови, яка має надзвичайно складну систему засобів і способів словотвору, що беруть участь у створенні нових прикметників. Найвищий рівень категоризації мовних явищ – словотвірна система мови – детермінує певний набір взаємопов'язаних словотвірних реалій. Власне вивчення словотвірної системи дозволяє простежити розвиток англійської мови загалом та розкрити важливі характеристики словотвірного механізму. У зв'язку з чіткою та послідовною структурою семантичного змісту похідних прикметників англійської мови дослідження внутрішньої структури ад'єктивних одиниць відіграє вирішальну роль при аналізі їхніх граматичних і семантичних особливостей.

Ключові слова: емотивний прикметник, словотвірна модель, похідна одиниця, дериваційна структура, семантика, мотивувальна основа.

PECULIARITIES OF SUFFIXAL WORD FORMATION OF ENGLISH ADJECTIVAL EMOSEMISMS

Natalia Melnychuk

*Candidate of Philological Sciences,
Associate Professor at the Department
of Foreign Languages for Natural Sciences
Yuriy Fedkovych Chernivtsi National University
Kotsyubynsky str., 2, Chernivtsi, Ukraine
orcid.org/0000-0002-8742-1670
e-mail: n.melnychuk@chnu.edu.ua*

Anna Symaka

*Associate Professor at the Department
of Foreign Languages for Natural Sciences
Yuriy Fedkovych Chernivtsi National University
Kotsyubynsky str., 2, Chernivtsi, Ukraine
orcid.org/0009-0002-1564-5963
e-mail: a.symaka@chnu.edu.ua*

Abstract. *Emosemisms, which directly express human emotions through language, are a special way of cognition and reflection of reality in which the individual acts as both: an object and a subject of perception. Emotions are vital to everything a person does, serving for expression, communication, reflection, and cognitive perception. The category of emotiveness is the basis for the formation of emotive adjectives in English, the elements of which are combined into a set basing on the presence in their semantics of an emotional component and its main structural element – an emoseme, the position of which in the semantic structure of the word determines the status and character of the manifestation of English adjectives' emotional meaning. The analysis of the word-forming nature and derivational potential of emotional adjectives as a numerical lexical grouping that is built on the basis of its elements' conceptual commonality is an important task.*

The word-forming process, which constantly creates new lexical units and enriches the vocabulary of each language, has a direct impact on its internal structure. Word formation, as one of the most dynamic spheres of the language system, is accompanied by the complex changes that occur between the original and the derived units, as well as between the derived base and the word-forming formant (an affix – its direct material expression), the result of which is the word-forming meaning. Means of word formation are also improved in accordance with the dynamic changes occurring in the language system. This also applies to the English language, which has an extremely complex system of means and methods of word formation involved in the creation of new adjectives. The highest level of categorization of linguistic phenomena – the word-forming system of a language – determines a certain set of interconnected word-forming realities. A proper study of the word-forming system allows us to trace the development of English in general and reveals some important characteristics of the word-forming mechanism. In connection with a clear and consistent structure of the semantic content of the derived adjectives in English, the study of the internal structure of adjectival units plays a decisive role in the analysis of their grammatical and semantic features.

Key words: *emotive adjective, word-formation model, derivational unit, derivational structure, semantics, motivational basis.*

Постановка проблеми. За останні роки інтерес лінгвістів до проблем словотвору, безумовно, змінив постановку проблем і способи їх вирішення, проте встановлення сумісних і несумісних семантичних та формальних елементів у межах вмотивованого слова та вивчення системних закономірностей словотвору є важливими для визначення можливості чи неможливості утворення нових слів. Словотвір сприяє безперервному переміщенню лексичних одиниць у межах мовної

системи, підтримуючи динамічний розвиток лексичного фонду країни.

Дослідження сучасної англійської мови ґрунтуються на лексичних одиницях мови з точки зору їхньої структури, морфемного складу та способів утворення, тому що більшість розвідок науковців [4; 5; 7] спрямована власне на вивчення змістовного аспекту мови та внутрішньої будови її компонентів. Проте і досі невіршеними залишаються питання, пов'язані з необхідністю комплексного ана-

лізу безпосередньої ролі словотвору у формуванні мовної картини світу та необхідності вивчення комунікативно-прагматичного характеру похідної лексики. Словотвірне значення ад'єктивного емосемізму – це сума значень похідної основи та форманта, а словотвірна модель визначає структуру нових словникових одиниць та слугує зразком для їх утворення. Дослідження структури емотивних прикметників та особливостей їх функціонування у мові є можливим завдяки вивченню словотвірного моделювання у межах лексико-семантичного поля емотивних прикметників.

Мета і завдання статті. Це дослідження має на меті визначити особливості суфіксального словотвору похідних емотивних прикметників в англійській мові, а також дослідити продуктивність основних афіксів і моделей, які беруть активну участь у творенні цих одиниць, адже саме це дозволить з'ясувати, чи можуть ці елементи збагачувати лексичний склад англійської мови новими словотвірними конструкціями. Основними завданнями цієї розвідки є визначення найпродуктивніших словотвірних суфіксів та основних словотвірних моделей ад'єктивних емосемізмів в англійській мові, аналіз синхронних словотвірних зв'язків у межах похідних емотивних прикметників, вивчення ролі семантичних факторів у процесі формування англійських емотивних прикметників.

Предмет та об'єкт дослідження. Об'єктом цього дослідження є ад'єктивні емосемізми в англійськомовній картині світу, а предметом виступає словотвірний аспект вивчення емотивних прикметників, зокрема особливості їх суфіксального словотворення. Визначені предмет, об'єкт та завдання цієї розвідки зумовили звернення до тих методів дослідження, що найбільше відповідають визначеним цілям, а саме компонентного, словотвірного та кількісного аналізів, завдяки яким були з'ясовані основні характеристики суфіксального словотворення англійських ад'єктивних емосемізмів та виокремлені їхні основні словотвірні моделі.

Виклад основного матеріалу дослідження. Суфіксальний метод створення нових слів у сучасній англійській мові досить ефективний, адже похідні одиниці мають надзвичайно складну систему, використовую-

ють різні методи номінації, для визначення різних сфер та частин мовної картини світу. Англійські емотивні прикметники здебільшого похідні та утворюються за допомогою суфіксального, префіксального та префіксально-суфіксального способів словотвору та складання відповідно до їх словотвірної структури. Необхідно зауважити, що суфіксальний словотвір прикметників характеризується семантичними змінами, які виражаються додаванням формальних показників до мотивувальної основи. Завдяки високій регулярності структурних і семантичних відносин суфіксальний спосіб творення нових слів є досить продуктивним, адже більшість похідних прикметників утворюється саме за допомогою суфіксів.

Під час дослідження особливостей суфіксального словотвору похідних ад'єктивних емосемізмів в англійськомовній картині світу необхідно визначити найефективніші суфікси та структурні моделі, за допомогою яких вони утворюються, а також провести аналіз закономірностей семантики цих суфіксів. Дослідження похідних ад'єктивів, утворених за допомогою суфіксального способу словотвору, найкраще показує основні напрями синхронної системи, яка постійно поповнюється новими словами. У сучасній англійській мові саме афікс із твірною основою є основними інструментами для створення продуктивних словотвірних моделей прикметників. Іменники, дієслова та прикметники є основними одиницями для утворення похідних ад'єктивних одиниць. Кожне похідне слово має вирішальне значення для наслідування інших одиниць його класу, саме тому воно легко сприймається мовцем та зберігається у його пам'яті як цілісність, що складається з частин – кореневих основ і морфемних афіксів. З огляду на їх особливості були зафіксовані найпродуктивніші моделі суфіксального словотвору похідних ад'єктивних емосемізмів, до яких належать такі моделі, як $N + -y = A$, $V + -ing = A$ та $V + -ed = A$, адже саме вони демонструють найвищий рівень активності в межах саме цього пласту лексики сучасної англійської мови.

Внутрішня сполучуваність ад'єктивних дериватів може бути виявлена шляхом дослідження взаємодії відповідних елементів семантичної структури дериваційних морфем. Саме вона дозволяє встановити словотвірні потенції

окремих твірних основ, відображаючи особливості їх семантики. Суфіксальний словотвір похідних ад'єктивних одиниць, що розглядаються у цьому дослідженні, характеризується присутністю різних за своєю морфологічною структурою твірних основ, зокрема іменників, дієслів, прислівників та вигуків. У процесі розвідки було виявлено, що саме субстантивні (58,34%) та вербальні (39,57%) твірні основи є найпродуктивнішими при утворенні англійських ад'єктивних емосемізмів. Залежність від структурного типу побудови похідних слів безпосередньо пов'язана з їхньою семантикою: взаємодія досліджуваних твірних основ і суфіксів є очевидною та характеризується певною взаємовибірковістю. Особливо важливим є те, що субстантивні твірні основи, які використовуються для створення похідних емотивних прикметників, мають як конкретну, так і абстрактну семантику, а більшість цих основ утворюється саме за допомогою останньої, що впливає на значення похідних слів, які також мають абстрактне значення (наприклад, субстантив *pity* (співчуття) є базою для утворення прикметників *piteous* (співчутливий) та *pitiable* (що викликає співчуття)). Необхідно зазначити, що похідне слово та суфікс тісно пов'язані, адже останній утворює слова лише з певних семантичних груп у певній частині мови. Усі похідні ад'єктивні емосемізми семантично та формально залежать від одиниці, з якою вони співвідносяться, адже вони називають явище саме через неї. Яскравим прикладом цієї співвіднесеності можуть слугувати такі емотивні прикметники, як *terror-stricken*, *horror-struck*, *frightened*, які утворюються від іменників та мають позначення якості страху, проте порівняно з відповідними субстантивами *terror*, *horror*, *fright* вони підкреслюють саме ступінь цієї якості: *terror-stricken* (extremely frightened), *horror-struck* (shocked, very frightened), *frightened* (feeling worry or fear). Таким чином, кожне нове явище чи предмет призводить до створення відповідного слова, яке згодом набуває нового значення, що є його безпосереднім мовним відображенням.

Прагматика кожного словесного знака, особливо ад'єктивного емосемізму, відображає функціональні характеристики його семантики, при яких мовець безпосередньо виражає об'єктивну оцінку подій, висловлюючи своє особисте емоційне ставлення до них. Саме тому при вивченні похідних при-

кметників у сучасній англійській мові виникає питання щодо ролі суфіксальних морфем у відображенні емотивної семантики у безпосередній структурі їхнього словотвірного значення. У сучасній лінгвістичній науці існує багато суперечливих думок щодо співвідношення та взаємодії компонентів внутрішньої форми похідного слова – твірної основи та дериваційного афікса. Деякі науковці [3; 9] стверджують, що основним семантичним компонентом деривата є афікс, адже саме він визначає понятійний клас, до якого похідне слово буде зараховано. Окремі дослідники [2; 6; 8] підкреслюють, що вплив саме твірної основи, а не форманта, відіграє вирішальну роль у процесі творення семантики деривата. Згідно з результатами цього дослідження семантика похідних ад'єктивних емосемізмів корелює безпосередньо із семантикою твірних основ. Однак необхідно зазначити, що морфемний рівень мови уможливує використання експресивних морфем, що безпосередньо інтегрують оцінну та емотивну семантику. Такі морфemi включають пестливі та зневажливі афікси, які складають меліоративну та пейоративну лексику, що поділяється залежно від того, задоволені чи ні мовці певним об'єктом. У таких ситуаціях оцінка найчастіше має негативне забарвлення, тому що «норма оцінки збігається з позитивним виміром аксіологічної шкали, а це означає, що з поняттям норми пов'язана і кількісна перевага негативної оцінки над позитивною» [1, с. 44–45]. Необхідно зазначити, що поява емотивно-експресивних сем, що містять у собі власне прагматичний зміст слова чи фрази, є результатом семантичних змін, які відбуваються саме за допомогою словотвірних засобів. Власне до таких словотвірних засобів належать такі суфікси пейоративної оцінки, як *-ie*, *-y*, *-ish* тощо. Ці афіксальні морфemi беруть безпосередню участь в утворенні таких англійських емотивно-експресивних прикметників, як *sappy*, *oafish*, *slushy*, *gilrie* тощо. Саме такі семантично яскраво насичені ад'єктиви зазвичай вживаються мовцем у конкретній ситуації з певною прагматичною метою, нашаровуючи на загальний емотивний відтінок твірної основи своє особливе емотивно-експресивне чи емотивно-оцінне забарвлення, таке як іронія, зневага тощо.

У процесі словотвору похідних ад'єктивних емосемізмів основна семантична роль, яку

виконує суфікс – це відображення інформації, притаманної твірній основі, і лише деяким суфіксальним морфемам властива певна емотивно-оцінна семантика. Крім того, значення суфікса визначає класифікаційні, структурні та частиномовні особливості похідних слів незалежно від того, що в емотивному прикметнику воно реалізується безпосередньо від основи, яку він оформляє. Таким чином, основною метою суфіксальної морфеми у похідному прикметнику є лише поєднання його семантики з іншими категоріями у структурі цієї одиниці. Суфіксальні морфеми впливають на переосмислення ознакових сутностей похідної основи завдяки цій редистрибутивній функції, що їм притаманна. Саме тому відбувається взаємодія похідних емотивних прикметників з іншими лексико-семантичними утвореннями, що пронизують усю лексичну

систему мови, безпосередньо впливаючи на її функціонування.

Висновки і перспективи подальших розробок. Вмотивованість похідних ад'єктивних емосемізмів, утворених суфіксальним способом словотвору, має формальний і семантичний характер, тобто вона повторює частково або повністю структурно-семантичні властивості вихідної одиниці та містить формантну частину, що відображає їхнє семантичне навантаження завдяки формальному перетворенню вихідної одиниці. Подальші розробки цієї теми можуть зосередитися на дослідженні змістових характеристик англійських ад'єктивних емосемізмів, зокрема глибинному аналізу впливу особливостей їх семантичної та словотвірної структури на гендерний аспект комунікації.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бессонова О.Л. Оцінний тезаурус англійської мови (когнітивно-гендерні аспекти) : монографія. Донецьк : ДонДУ, 2002. 362 с.
2. Бойко Н. Українська експресивна лексика: семантичний, лексикографічний і функціональний аспекти : монографія. Ніжин : Аспект-Поліграф, 2005. 552 с.
3. Гамзюк М.В. Емотивний компонент значення у процесі створення фразеологічних одиниць (на матеріалі німецької мови) : монографія. Київ : КДУ, 2012. 256 с.
4. Селіванова О.О. Сучасна лінгвістика: термінологічна енциклопедія. Полтава : Довкілля, 2006. 716 с.
5. Gleby A. English deverbial adjectives: their identification and use in a corpus of modern written English. Goteborg : Department of English Goteb. University, 2002.
6. Goddard C. Explicating Emotions Across Languages and Cultures: A Semantic Approach. The Verbal Communication of Emotions: Interdisciplinary Perspective. Lawrence Erlbaum Associates Publishers, 2012. P. 19–55.
7. Kövecses Z. Metaphor and Emotion. New York, Cambridge : Cambridge University Press, 2000.
8. Lewis M., Haviland-Jones J., Barrett L. (Eds.). Handbook of Emotions. The Guilford Press, 2012.
9. Wierzbicka A. Semantics, Culture and Cognition: Universal Human Concepts in Culture-Specific Configurations. Oxford University Press, 1992.

REFERENCES

1. Bessonova, O.L. (2002). Otsinnyj tezaurus anhlijs'koi movy (kohnityvno-henderni aspekty): monohrafiia [Evaluative thesaurus of the English language (cognitive and gender aspects): a monograph]. Donets'k: DonDU, 362 p. [in Ukrainian].
2. Boiko, N. (2005). Ukrainska ekspresyvna leksyka: semantychnyi, leksykohrafichnyi i funktsionalnyi aspekty: monohrafiia [Ukrainian expressive vocabulary: semantic, lexicographic and functional aspects: a monograph]. Nizhyn: Aspekt-Polihraf, 552 p. [in Ukrainian].
3. Hamziuk, M.V. (2014). Emotyvnyi komponent znachennia u protsesi stvorennia frazeolohichnykh odynyts (na materialy nimetskoi movy): monohrafiia [The emotional component of meaning in the process of creating phraseological units (on the material of the German language): a monograph]. Kyiv: KDLU, 256 p. [in Ukrainian].
4. Selivanova, O.O. (2006). Suchasna linhvistyka: terminolohichna entsyklopediia [Modern linguistics: a terminological encyclopedia]. Poltava: Dovkillia, 716 p. [in Ukrainian].
5. Gleby, A. (2002). English deverbial adjectives: their identification and use in a corpus of modern written English. Goteborg: Department of English Goteb. University.
6. Goddard, C. (2012). Explicating Emotions Across Languages and Cultures: A Semantic Approach. The Verbal Communication of Emotions: Interdisciplinary Perspective. Lawrence Erlbaum Associates Publishers, pp. 19–55.
7. Kövecses, Z. (2000). Metaphor and Emotion. New York, Cambridge: Cambridge University Press.
8. Lewis, M., Haviland-Jones, J., Barrett, L. (Eds.). (2012). Handbook of Emotions. The Guilford Press.
9. Wierzbicka, A. (1992). Semantics, Culture and Cognition: Universal Human Concepts in Culture-Specific Configurations. Oxford University Press.

УДК 81'27:81'373.45

DOI <https://doi.org/10.32782/bsps-2024.4.11>

**«А ТИ ДЗВОНАРЮ ДЗВОНИ...»: СОЦІОЛІНГВІСТИЧНИЙ
ТА ІСТОРИЧНИЙ КОНТЕКСТ ВИБОРУ СВОГО СЛОВА
НА ПРОТИВАГУ ЧУЖОМУ
РЕЦЕНЗІЯ НА МОНОГРАФІЮ (ЗІ СЛОВНИКОМ) ІРИНИ ФАРІОН
«АНГЛІЗМИ І ПРОТІАНГЛІЗМИ: 100 ІСТОРІЙ СЛІВ У СОЦІОКОНТЕКСТІ»¹**

Оксана Микитюк

кандидат філологічних наук, доцент,

доцент катедри української мови

Національного університету «Львівська політехніка»

вул. Степана Бандери, 12, Львів, Україна

orcid.org/0000-0003-3922-4610

Scopus-Author: ID: 57867428400

Researcher ID: <https://www.researchgate.net/profile/Oksana-Mykytyuk>

e-mail: MykytyukStek@ukr.net

**“AND YOU, A BELLRINGER, RING...”: THE SOCIOLINGUISTIC
AND HISTORICAL CONTEXT OF CHOOSING ONE’S OWN WORD AS OPPOSED
TO SOMEONE ELSE’S
THE REVIEW OF THE MONOGRAPH (WITH A DICTIONARY)
BY IRYNA FARION “ANGLICISMS AND ANTIANGLICISMS:
100 STORIES OF WORDS IN A SOCIAL CONTEXT”**

Оксана Микитюк

Candidate of Philological Sciences, Associate Professor,

Associate Professor of the Ukrainian Language Department at the Lviv Polytechnic National University,

12, S. Bandera str., Lviv, Ukraine

orcid.org/0000-0003-3922-4610

Scopus-Author: ID: 57867428400

Researcher ID: <https://www.researchgate.net/profile/Oksana-Mykytyuk>

e-mail: MykytyukStek@ukr.net

Від часу Тараса Шевченка заповідь «І чужому навчається, і свого не цурайтесь» є аксіомою. Про вибір національного свого слова писав у XIX ст. харківський учений Олександр Потебня. У статті «Про націоналізм» академік пояснює, що про запозички «можуть правильно судити ті, що запозичають, а не ті, в кого запозичають; якщо ж останні беруть на себе роль суддів у чужій справі, то судження їх всуціль та повністю бувають конче однобічні. Їхня вимога від запозичальників подібна на те, як би хтось, зваривши каші для себе та для інших, вимагав, щоб ті інші з подяки разом з кашею з’їли і глечик, в якому вона варилася» (1, с. 120). Ідея про запобігання перед чужим відома

і серед народних висловів, бо пам’ятаю, як мій тато зневажливо казав: «Що заграничне – то величне? Невже так?».

На жаль, зараз існує хибна тенденція захоплюватися чужим та нехтувати своїм. Проте в історії українського мовознавства завжди існувала проблема балансу між українським та іншомовним словом (звісно, що не йдеться про ті запозички, які вмотивовані та доречні). Період 20–30-х років XX століття – це вироблення теоретичних засад розвитку української науково-технічної термінології, тому усі тогочасні наукові інституції торкалися питання вибору українського чи іншомовного терміна. Наприклад, Степан Риндик (Українська господарська академія в Подєбрадах,

¹ Бібліографічний опис: Фаріон І., Помилуйко-Недашківська Г., Бордовська А. Англізми і протианглізми: 100 історій слів у соціокультурному контексті : монографія (зі словником) / І. Фаріон. Львів : Видавництво «Свічадо», 2023. 716 с.

Чехія) писав, що інтернаціональна термінологія – це «просто божок, фетиш, якому ми звикли поклонятися, надавши йому святости, що її він не має» [цит. за: 2, с. 9–18, 54–55]. Діячі НТШ – Іван Верхратський, Іван Пулюй, Володимир Левицький (Львів, 1873–1939) – також намагалися звільнити науку від «запозиченої, зайшої термінології і наблизити її до мови народної» [3, с. IX]. Члени Інституту української наукової мови (Київ, 1921–1933) вважали, що термін має бути зрозумілим, доброзвучним та побудованим на національній основі [4, с. 99–102].

Рівновагу межі своїм та чужим у соціокультурному та політичному аспекті, позамовні та внутрішньомовні причини запозичень крізь призму власної ідентичності відтворює пропоноване дослідження професора Ірини Фаріон. «Англізми і протианглізми: 100 історій слів у соціоконтексті» – це скарб, це знахідка, це джерело для вивчення свого та чужого, бо різні мови – це різний погляд на світ, це різний спосіб мислення. А кожна мова є неповторною цінністю. Водночас рецензована праця доводить, що жодній нації не піде на користь будь-що чуже, а тільки власне добре. Отже, якщо є слово *поклик*, то навіщо вживати *лінк*, якщо є *знеструмлення*, то навіщо нам *блекаут*.

Монографія зі словником «Англізми і протианглізми: 100 історій слів у соціоконтексті» – це той дороговказ для українців, якого вони потребують. У листі до Дмитра Донцова Леонід Мосендз пише, що тяжко розповсюджувати «Вістник», бо «українці бояться думати» [5, с. 512]. А великий знавець української мови Борис Антоненко-Давидович впевнений: «Трагедія українців у незнанні самих себе» [6], тому варто навчити українців думати та пізнавати себе, що і пропонує монографія.

Ще одна особливість книжки – це те, що вона долає відстань між минулим та майбутнім та присвячена внукам Ірини Фаріон – Еві та Дмитрикові. Вони – найбільше щастя її життя – йдуть до школи та отримують такі лексичні одиниці, які пропонує НУШ: *мати свій брендинг* (символіку), *робити дайджест творів* (огляд), *даунлодити документ* (завантажити), *мати зі собою драфт* (проект, чернетку, план), *переходити з одного левелу на інший* (рівня), *заходити в ZOOM за лінком* (покликом), *приносити скетчбук* (зама-

льовник), *отримувати за добре навчання стикери* (наліпки, наклейки, етикетки), *урок хендмейку* (руководля, ручної роботи, рукотвору, праці), *стояти перед челенджем* (викликом). Можна лише знітисися від такого засилля незрозумілих для більшості слів... Ці лексичні одиниці абсолютно не збагачують рідної мови, а лише занечищують її непотрібними словами, тому варто побороти такі слова в мовленні українців.

Праця «Англізми і протианглізми...» виховує характер та дає знання. Про потребу таких моральних чинників говорить Дарія Віконська. Авторка зазначає, що саме недоліки в характері української нації призвели до втрати державности. Її есе «Нація, мистецтво та наука» містить такі рядки: «Енергія й сильна воля без відповідної підстави знання є немов добрі коні, які не мають що тягнути й розбігаються манівцями» (7, с. 310). Отже, пропонована вам праця не просто дає енергію й сильну волю, вона вчить волею та енергією керувати через знання та характер.

Монографія цілісна та ціннісна щодо побудови.

Розділ «Терміни – фокуси засадничих понять та ідей» – це ключ до розкриття проблеми англїзації. Терміни *нація*, *націоналізм*, *ідентичність*, *глобалізм*, *інтернаціоналізм*, *англїзм* не лише пояснено, а й запропоновано читачам знакові постаті, які долучені до розуміння мовознавчо-політичних понять. Зокрема:

– Мелетій Смотрицький – автор «Граматики слов'янської» (1619 р.), яка понад 200 років слугувала посібником для вивчення церковнослов'янської мови на всіх слов'янських землях;

– Степан Ленкавський – автор «Декалогу ОУН» («Десять заповідей українського націоналіста», 1929). Серед тих заповідей є зободенні для сучасників: «Здобудеш Українську Державу або загинеш у боротьбі за Неї» (перша заповідь), «Пімсти смерть Великих Лицарів» (п'ята заповідь);

– Олекса Тихий – український дисидент, учитель з Донецька, книжка якого «Мова – народ» є криницею для розуміння мовної свідомості;

– Алла Горська – шістдесятниця, що 1964 року в співавторстві з Панасом Заливахою та іншими митцями створила в корпусі Київського університету вітраж «Шевченко».

Мати», який знищила адміністрація університету за вказівкою партійного керівництва;

– Емма Андіївська – авторка 29-ти поетичних збірок, п'яти книжок короткої прози, трьох романів та понад 9000 картин, письменниця, яка, живучи на чужині, обрала рідну українську мову як мову серця.

Ці постаті лише з одного розділу формують вертикаль, якою можна йти до знань.

Розділ монографії про історію запозичень («**Сприйняття запозичень та чужої мови в діяхронії**») – це дорога нації до української ідеї. Ірина Фаріон починає аналіз англійзації як явища від «Слова о законі і благодати» Іларіона та «Повчання Володимира Мономаха своїм дітям» (XI століття). На тлі діяхронії доведено, що ні церковнослов'янська, ні польська, ні московська мови не допомогли нам побудувати державу. Ми змогли створили самостійну Україну тільки силою своєї мови.

Розділ «**Соціолінгвальний контекст англобарбаризації**» містить інформацію про те, чому суспільство ковтнуло цю наживку англійської мови. У той час, коли ми ще не утвердили своєї мови, наш лет вже збиває англійзація. Для прикладу, в Італії 2023 року прем'єр-міністр Джорджа Мелоні запропонувала законопроект, який передбачає штраф 100 тис. доларів за непотрібні англізми на місці національних слів, бо сила мови – це насправді сила нації. Натомість у День Конституції, 28 червня 2023 року, Президент України Володимир Зеленський подав до Верховної Ради законопроект «Про застосування англійської мови в Україні», де передбачено офіційно закріпити статус англійської мови як однієї з мов міжнародного спілкування в Україні у трьох базових царинах: 1) в офіційно-діловій; 2) в освітній; 3) в культурній.

Отже, українцям спершу насаджували церковнослов'янську, грецьку, латинську, польську, московську мови, тепер англійську. І зазвичай за мовне яничарство ще й платили чи доплачували.

Розділ «**Внутрішньомовний контекст англобарбаризації**» дає поділ мовосвіту на

барабаризми (те, що очужує мову) та запозичення (те, що збагачує) мову, містить причини запозичень, таблиці, що допомагають усвідомити текст.

Найбільший за обсягом розділ – це «**Англізми та протианглізми: історія слів – історія нації**». Унікальність його полягає в аналізові 100 англійських лексичних одиниць, до кожної з яких є національні відповідники, та вмічених 100 графічних зображень англізмів з поданими до них філософськими есе. Неповторність монографії творять шмуцтитули, які налаштовують на сприйняття того чи того матеріалу. А зорові маркери – меч та бавовна – увиразнюють потребу боротьби за свою державу, бо від Тараса Шевченка йде ідея перекувати рало на меч, коли того вимагає війна. Графічну частину монографії та філософування на теми англізмів подала Галина Помилуйко-Недашківська, а етимологію англізмів відшукала колишня студентка Ірини Фаріон – Анна Бордовська.

Аби найлегше сприймати написане, читачам запропоновано словник-показник, використано джерела та іменний показник – усе, щоб пошук певного слова був найзручнішим. Це не просто книжка, це мандрівка життям англізмів (та їхніх відповідників) у лексико-семантичному, етимологічному та соціокультурному аспекті, щоб кожен міг знайти свою стежку-доріжку до серцевини українського слова.

Вертаючись до наших класиків, Ірина Фаріон часто розповідає історію про кінорежисера, сценариста Юрія Іллєнка (одна з перших величких операторських робіт – «Тіні забутих предків») та геніяльного актора Івана Миколайчука [8]. Один епізод з життя великих майстрів був знаковим, коли Іван Миколайчук на стіні в помешканні Юрія Іллєнка написав: «А ти, дзвонарю, дзвони, і не питай, чи буде світанок!».

Монографія Ірини Фаріон про світанок. Світанок український!

ЛІТЕРАТУРА

1. Потебня О. Мова, національність, денаціоналізація: статті і фрагменти / упорядкування і вступна стаття Ю. Шевельова. Нью-Йорк : Українська вільна академія наук у США, 1992. 156 с.
2. Наконечна Г. Українська науково-технічна термінологія. Історія і сьогодення. Львів : Кальварія, 1999. 106 с.
3. Шелудько І. Передне слово. *Шелудько І. Словник технічної термінології. Електротехніка*. Київ, 1928. С. VIII–XV.

4. Микитюк О. Сучасна українська мова: самобутність, система, норма : навчальний посібник. Львів : Вид-во Львівської політехніки, 2023. 440 с.
5. Сварник Г. Листи Леоніда Мосендза до Дмитра Донцова за 1931–1934 роки. *Записки Наукового товариства імені Шевченка. Том ССХХХІХ. Праці Філологічної секції*. Львів, 2000. С. 479–541.
6. Доскоч В. Антоненко-Давидович: На його похороні було більше кадебістів, аніж друзів. 2019. URL: <https://iprosvita.com/antonenko-davydovych-na-joho-pokhoroni-bulo-bilshe-kadebistiv-anizh-druziv/> (дата звернення: 26.01.2023).
7. Віконська Д. *Ars Longa...*: Літературознавство. Мистецтвознавство. Культурологія. Есеї. Львів : Піраміда, 2015, 352 с.
8. Фаріон І. Велич особистості. Іван Миколайчук. 15.06.1941–3.08.1987. 2016. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=GuLctHmz3ic&t=18s> (дата звернення: 26.01.2023).

REFERENCES

1. Potebnia, O. (1992). *Mova, natsionalnist, denatsionalizatsiia: statti i frahmenty* [Language, nationality, denationalization: and fragments]. *Uporiadkuvannia i vstupna stattia Yurii Shevelova*. Niu-York : Ukrainska Vilna Akademiia Nauk u SShA [in Ukrainian].
2. Nakonechna, H. (1999). *Ukrainska naukovo-tekhnicna terminolohiia. Istoriia i sohodennia* [Ukrainian scientific and technical terminology. History and the present]. Lviv: Kalvariia [in Ukrainian].
3. Sheludko, I. (1928). *Perednie slovo* [Introduction]. *Sheludko Iv. Slovnyk tekhnichnoi terminolohii. Elektrotekhnika*. Kyiv, pp. VIII–KhV [in Ukrainian].
4. Mykytyuk, O. (2023). *Suchasna ukrainska moва: samobutnist, systema, norma: navch. Posibnyk* [Modern Ukrainian Language: Originality, System, Norm: Teaching Manual]. Lviv: Vyd-vo Lvivskoi politekhniki, 2023 [in Ukrainian].
5. Svarnyk, H. (2000). *Lysty Leonida Mosendza do Dmytra Dontsova za 1931–1934 roky* [Leonid Mosendz's letters to Dmytro Dontsov for the years 1931–1934]. *Zapysky Naukovoho tovarystva imeni Shevchenka. Tom SSKhXKhIX. Pratsi Filolohichnoi sektsii*. Lviv, pp. 479–541 [in Ukrainian].
6. Doskoch, V. (2019). *Antonenko-Davydovych: Na yoho pokhoroni bulo bilshe kadebistiv, anizh druziv* [Antonenko-Davydovych: At his funeral there were more cadebists than friends] Retrieved from: <https://iprosvita.com/antonenko-davydovych-na-joho-pokhoroni-bulo-bilshe-kadebistiv-anizh-druziv/> [in Ukrainian].
7. Vikonska, D. (2015). *Ars Longa...*: *Literaturoznavstvo. Mystetstvoznavstvo. Kulturolohiia. Esei* [Ars Longa...: Literary studies. Art history. Culturology. Essays]. Lviv: Piramida [in Ukrainian].
8. Farion, I. (2016). *Velych osobystosty Ivan Mykolaichuk. 15.06.1941–3.08.1987* [Greatness of personality. Ivan Mykolaychuk. 15.06.1941–3.08.1987] Retrieved from: <https://www.youtube.com/watch?v=GuLctHmz3ic&t=18s> [in Ukrainian].

ПАРАТЕКСТУАЛЬНІ ЕЛЕМЕНТИ ІСТОРИЧНОЇ ПРОЗИ РОМАНА ІВАНИЧУКА «МАЛЬВИ»

Оксана Назаренко

кандидат філологічних наук, доцент,
доцент кафедри прикладної лінгвістики
Національного університету «Одеська юридична академія»
вул. Фонтанська дорога, 23, Одеса, Україна
orcid.org/0000-0002-4697-6100
e-mail: nazoks13@gmail.com

Анотація. До паратекстуальних елементів історичного роману «Мальви» уналежнюємо заголовок, епіграфи до розділів, примітки та коментарі, епілог, післямову, позначення дати й місця написання твору.

Метою дослідження є аналіз паратекстуальних елементів як структурного компонента, навколо-текстового середовища історичної прози Романа Іваничука «Мальви». Для досягнення поставленої мети вирішено конкретні завдання: проаналізовано текст твору з огляду на наявність у ньому паратекстуальних елементів; охарактеризовано всі компоненти паратексту та простежено особливості їх інтерпретації; визначено та обґрунтовано особливості та типи структурних змін та запозиченого тексту; встановлено та проаналізовано текст-джерело, визначено типологію та функції цитат епіграфів; проаналізовано лексичні та екстралінгвістичні коментарі та примітки до історичного роману.

У статті обґрунтовано вибір автором заголовка-символа до історичного роману, оскільки квіти мальви – це трагічний символ українського народу. Наголошено, що домінуючою функцією заголовка є номінативна, тому що він виступає ініціальним елементом тексту, проте є своєрідним ключем для розуміння його сюжету. Епіграфи до кожного розділу автор добирив з українських народних пісень, з творів Т. Шевченка, Сааді, Авіценни, Рудаки, Біблії, з сур Корану, цитат з хадісів.

Коментар і примітки як післятекстовий комплекс передають інформацію двох типів: лінгвістичну – скеровану на тлумачення та переклад слів, виразів; екстралінгвістичну – тлумачаться невідомі явища, події, історичні факти, біографічні дані історичних осіб, подаються авторські зауваження щодо описаних подій. Деталізовано специфіку використання післямови, де автор представив епілог та есеї під назвою «Як я шукав свої «Мальви»». Епілог репрезентований короткими діалогами між персонажами твору на різні теми та уривками з листів історичних осіб. В есеї викладено індивідуальні думки та авторські міркування у вигляді фрагментів-пригод, які не пов'язані між собою, але допомагають читачеві глибше зрозуміти зміст тексту.

Ключові слова: паратекстуальні елементи, заголовок, епіграф, коментарі, Роман Іваничук, історичний роман, «Мальви».

THE HISTORICAL PROSE PARATEXTUAL ELEMENTS OF ROMAN IVANYCHUK'S NOVEL "MALVY"

Oksana Nazarenko

Candidate of Philological Sciences,
Associate Professor at the Department of Applied Linguistics,
National University "Odessa Law Academy"
Fontanskaya doroga str., 23, Odesa, Ukraine
orcid.org/0000-0002-4697-6100
e-mail: nazoks13@gmail.com

Abstract. The paratextual elements of historical novel "Malvy" include the title, chapter epigraphs, notes and comments, epilogue, afterword, marking the date and place of writing of the novel.

The purpose of research is the paratextual elements analysis as a structural component, the surrounding textual environment of Roman Ivanychuk's historical prose "Malvy". The purpose realization involves solving the following specific tasks: the text of research was analyzed for the presence of paratextual elements in it;

all paratextuality components were characterized and their interpretation peculiarities were distinguished; the features and types of structural changes and borrowed text were defined and substantiated; the source text was established and analyzed, the typology and functions of epigraph citations were determined, the historical novel's lexical and extralinguistic comments and notes were analyzed.

The article substantiates the author's choice of the title-symbol for the historical novel, since mallow flowers are a tragic symbol of the Ukrainian people. It is emphasized that the title dominant function is nominative, because it acts as the text initial element, but is a kind of key for understanding its plot. The author selected epigraphs for each chapter from Ukrainian folk songs, from the works of Taras Shevchenko, Saadi, Avicenna, Rudaki, biblical sayings, surahs from the Koran, and quotes from hadiths.

Commentary and notes as a post-textual complex convey two types of information: linguistic – aimed at interpreting and translating words and expressions; extralinguistic – interpreting unknown phenomena, events, historical facts, biographical data of historical figures, and providing author's comments on the events described. The specifics of afterword use were detailed, where the author presented an epilogue and an essay entitled "How I searched for my "Malvy". The epilogue is represented by short dialogues between the novel characters on various topics and excerpts from historical figures letters. The essay presents individual thoughts and author's reflection in the form of adventure fragments, which are not related to each other, but help the reader to understand the text content more deeply.

Key words: *paratextual elements, title, epigraph, comments, Roman Ivanychuk, historical novel, "Malvy".*

Постановка проблеми. Дослідження художнього тексту як цілісного явища, особливостей і закономірностей його функціонування становить одну з актуальних проблем сучасного літературознавства та мовознавства.

Французький літературознавець Ж. Женетт зауважив, що для нього тексти цікаві, передусім, своєю транстекстуальністю, тобто властивістю виходити за власні межі, вступати у явний чи прихований діалог з іншими текстами [2, с. 81]. Науковець виокремлює основні типи взаємодії текстів за семантичною характеристикою: власне інтертекстуальність, що передбачає співіснування в одному тексті вербальних елементів інших текстів (цитати, алюзії); паратекстуальність – структурну гетерогенність тексту, тобто відношення основного тексту до своєї назви, передмови, післямови тощо; метатекстуальність – експлікацію коментаря і посилання на претекст; гіпертекстуальність – пародіювання одного тексту іншим: можливе як на рівні змісту, так і форми; архітекстуальність – жанровий зв'язок текстів [3, с. 104]. Разом з представленою класифікацією дослідник у книзі «Паратексти: пороги інтерпретації» вводить у літературознавство термін «паратекст» – «відношення тексту до його найближчого наволокеткового середовища, адже саме елементи паратексту межують із текстом, а також контролюють, скеровують читача на сприйняття твору» [3, с. 109] та коментують самий текст. За Ж. Женеттом, усі паратекстуальні елементи можна поді-

лити на дві ширші категорії – перітекст (те, що перебуває всередині тексту, – заголовок, підзаголовок, назви розділів, епіграф, присвята, передмова, примітки тощо) та епітекст (він є «зовнішнім» щодо тексту. Це інтерв'ю з автором, рекламні оголошення, рецензії критиків тощо). Вчений аналізує різні види видавничого перітексту, а також публічного й приватного епітекстів [4, с. 26].

Американський науковець, літературознавець, уродженець Франції М. Ріффатерр зазначав, що в літературному творі «кожний лексичний елемент є верхівкою айсберга, лексичного комплексу, семантична система якого стискається в одному слові» [1, с. 627].

Метою нашого дослідження є аналіз паратекстуальних елементів як структурного компонента, наволокеткового середовища історичної прози Романа Іваничука «Мальви». Для досягнення поставленої мети вирішено конкретні **завдання**: проаналізовано текст твору з огляду на наявність у ньому паратекстуальних елементів; охарактеризовано всі компоненти паратекстуальності та простежено особливості їх інтерпретації; визначено та обґрунтовано особливості та типи структурних змін запозиченого тексту; встановлено та проаналізовано текст-джерело, визначено типологію та функції цитат епіграфів, проаналізовано лексичні та екстралінгвістичні коментарі та примітки до історичного роману.

Предметом дослідження є засоби реалізації паратекстуальних елементів у історичному романі «Мальви» на рівні заголовка, епіграфів, приміток, коментарів та післямови.

Вибір теми нашого дослідження зумовлений, по-перше, тим, що Роман Іваничук – визначна постать сучасного українського літературного олімпу. Він протягом майже пів століття творчої діяльності написав близько шістдесяти книг, читаючи які, можна мандрувати часом і простором, відкриваючи для себе незвідані сторінки української історії. По-друге, в історичному романі «Мальви», на нашу думку, яскраво реалізується паратекстуальність, зокрема паратекстуальні зв'язки на рівні навколотекстової структури твору.

Дослідження паратекстуальності висвітлено в ґрунтовних наукових розвідках [5; 11; 8; 4]. Проте паратекстуальні елементи на матеріалі українського художнього дискурсу не були системно вивчені, що увиразнює актуальність нашого дослідження. Це пов'язано з тим, що науковці зосереджували увагу на вивченні окремих компонентів паратекстуальності як наукової, так і художньої літератури.

Виклад основного матеріалу дослідження. Етимологічно паратекстуальність складається з префікса *para*, що в перекладі з грецької мови позначає біля, навколо, та *textum* – тканина, зв'язок.

На думку М. Сокол, функціональний аспект паратексту є одним із найголовніших пунктів у розумінні такого поняття як паратекстуальність. Оскільки паратекст – «це дискурс, гетерономний, допоміжний і присвячений певній особі», то звідси функціональний аспект полягає у поліфункціональності одного елемента паратексту з іншим у межах певної книги. Ця взаємодія істотно впливає на сам текст твору [5, с. 219].

Ми підтримуємо думки й погляди М. Сокол, що «діалогічний характер паратекстуальних складників полягає у тому, що паратекст у явній чи імпліцитній формі впливає на читача, водночас формуючи та змінюючи оцінку тексту до або ж після його активного прочитання» [5, с. 218]. Із цієї творчої перспективи особливу увагу привертають різні форми та жанри міжтекстових зв'язків, зокрема паратекстуальності.

До проблеми множинних зв'язків тексту з іншими текстами звертався Р. Барт. Дослідник центральне місце у творі відводить читачеві, адже «читач – це людина без історії, без біографії, без психології, він – усього лише хтось, хто зводить воедино всі ті штрихи, які

створять письмо» [4, с. 19]. Услід за Р. Бартом Л. Женні зазначав, що читач повинен бути достатньо компетентним, аби розпізнати іншотекстові вкраплення й декодувати їх. Така компетентність, як зазначає науковець, набувається «лише в спілкуванні з безліччю текстів, для декодування необізнаність – річ неможлива» [6, с. 265].

Роман Іваничук написав понад двадцять історичних романів, численні збірки новел, десятки повістей. Визнання та славу письменник здобув, коли вийшов його перший історичний роман «Мальви», який був опублікований у 1968 році. Ільницький стверджує, що твір здобув таку широку популярність, що сьогодні нагадувати про його зміст, переказувати сюжетні колізії зайве. Їх можна передати короткою формулою – сутність зовнішнього і внутрішнього яничарства. Стильовий ключ – єдність символічного, історичного та інтелектуального складників, що доповнюють один одного та взаємодіють між собою [7, с. 16]. Творчість Р. Іваничука – це розкішне купання в українській мові, це вельми багата стилістика, можливість відчутти плинність і багатство мови. Письменник дуже добре вмів працювати зі структурою тексту, був майстром історичного роману та митцем високого рівня.

До паратекстуальних елементів історичного роману «Мальви» уналежнюємо заголовки, епіграфи до розділів, післятекстовий комплекс – примітки та коментарі, епілог, післямову, позначення дати й місця написання твору, зміст. Особливої значущості набувають такі паратекстуальні елементи, як заголовок та епіграф, які репрезентують «голос автора», що зумовлено складною взаємодією категорій художньої події, художнього хронотопу та антропоцентричності, адже основні риси архітекtonіки виявляються в особливостях семантики та функціонування паратекстуальних елементів, які, з одного боку, віддзеркалюють формальний бік художнього твору, а з іншого, – отримують свою гіперсемантизацію у межах тексту [5, с. 220].

Створення заголовків художнього тексту ґрунтується на прагматичному чиннику: основна функція заголовка, з одного боку, – встановлення контакту автора з читачем, а з іншого боку, – «між автором і «чужим словом» та текстом» [8, с. 149]. Заголовок виконує різноманітні функції в тексті, серед

яких домінують є номінативна, тому що він виступає ініціальним елементом тексту, проте є своєрідним ключем для розуміння його сюжету, його можна вважати номінативним знаком. Оскільки наявний заголовок свідомо дібраний автором, то без нього текст не може бути цілісною одиницею, тобто зв'язок заголовка з художнім твором маніфестує єдність тексту – одну з центральних категорій прагматики – та відносну його завершеність [9, с. 56]. Р. Іваничук до історичного роману обрав однослівний заголовок «Мальви». Ми уналежнюємо його до заголовків-тропів, а конкретніше до заголовків-символів, оскільки квіти мальви – це трагічний символ українського народу: *Аж одного дня я нахилився над голівкою звідкись добре знайомої жовтої квітки, прищипленої коротеньким стебельцем до потрісканої кримської землі. «Що це за квітка?» – спитав я в дружини. Вона здивувалася, що я не можу розпізнати цвіту наших мальв. «Але ж вони у нас високі, вищі за соняшники!» – «Видно, ґрунт для них не той», – відказала дружина.*

І в цю мить прийшло до мене моє «євріка». Мальви! Мій історичний роман буде називатися «Мальвами». Бо це трагічний символ українського народу – гождого вродю, пишного на своїй землі й знищеного духовно та фізично на чужині [10, с. 229].

Другорядним вважаємо заголовок-антропонім одного з персонажів твору. У тексті розповідається про важке життя полонянки-українки Марії, її поневіряння на чужині з донькою Соломією, яку вона в Криму назвала Мальвою: *І тут запримітила, що їй більше не дивує чудне ім'я доньки. Так назвала свою дівчинку давно, ще на початку неволі. Дитя було хворе і зжовкле, здавалось, не витримає тяжкої дороги з Карасубазара до Кафи. Несла дитину на руках і підставляла спину під нагайки, затуляючи свою крихітку. А під ногами то тут, то там подибувались вигнані, певне вітрами, на чужину мальви – ті самі, що пишались разом із соняшниками, рівні з ними, біля українських білостінних хат. Там пишались. А тут ховались у колючий курай, низькі, збідовані, та все-таки живі. Тож повірила Марія, що дочка теж виживе, як ці квіти на чужій землі, якщо тільки назве її Мальвою [10, с. 12].*

Слід згадати, що перший заголовок роману Р. Іваничука був «Яничари». Ця назва точніше

відображала події, які відбувалися в творі, але коли в 1990-тих роках автор видав роман з первісною назвою, то вона вже не сприйнялася читачами.

Реалізація паратекстуальності в історичному романі «Мальви» відбувається за допомогою міжтекстового комплексу, до складу якого уналежнюємо внутрішні заголовки та епіграфи до розділів. Автор не добирає конкретні назви до кожного розділу, тобто внутрішні заголовки, а будує їх за порядковою нумерацією і позначає числівниками прописом: розділ перший, розділ другий тощо.

Епіграфи графічно відмежовані від тексту, розташовані в ініціальній, «сильній позиції», тобто на початку тексту, семантично з ним пов'язані. Роман складається з двадцяти розділів. До кожного розділу письменник дібрав епіграф, «він виявляється в романі й загальнокомпозиційним принципом» [11, с. 95], який розуміємо як настанову автора на подальше сприйняття тексту. Усі цитати епіграфів подано з атрибуцією, зазначено прототекст, що свідчить про авторитетність думки та її безапеляційність. Орієнтири внутрішньої типізації цього явища запропоновані в студіях Ж. Женетта. Дослідник наголошує, що будь-яка цитата, який би характер вона не мала, обов'язково вводить читача у сферу того культурного контексту, «обплутує» тією «сіткою культури», втекти з якої не може ніхто» [2, с. 144]. За допомогою вдано дібраних епіграфів автор відкриває зовнішню межу тексту для паратекстуальних зв'язків і літературних впливів різних напрямків й епох, тим самим збагачуючи, розкриваючи внутрішній світ твору. Так, у виборі цитат простежуємо певну закономірність: до тих розділів, які за сюжетною лінією присвячені українським бранцям, автор добирає цитати з творів української художньої літератури чи текстів усної народної творчості, а епіграфи до розділів, у яких розповідається про турецько-татарський світ, супроводжує цитатами з творів східних поетів, Корану, хадісів тощо. З метою використання паратекстуальних елементів, зокрема цитування епіграфів, автор твору прагне інтригувати читача, залучити його до інтелектуального пошуку в аспекті декодування смислової настанови твору до та після читання.

З метою глибшого розуміння читачами історичного тексту Роман Іваничук створює

та вводить до твору післятекстовий комплекс паратекстуальності – коментарі, примітки, післямову. Автор виступає як коментатор – «мета-автор», який «прагне інтелектуально вести свого читача» [12, с. 218]. Авторський коментар в історичному романі розташований всередині основного тексту. Коментар і примітки, створені автором, є органічними складниками художнього дискурсу та утворюють з ним цілісну, гармонійну єдність. За змістом вони майже не відрізняються, але коментар вживають в ширшому значенні, він слугує поясненню основного тексту, тому є глибшим за змістом, а примітки – стислі, лаконічні. У межах нашого дослідження ми будемо послуговуватися обома елементами паратексту, оскільки ці компоненти графічно відмежовані від основного тексту твору, є його структурними складниками та виконують роль посередника між автором та читачем. Такі паратекстуальні компоненти допомагають інтерпретувати твір, розуміти ідею автора й інформативність твору.

Коментар і примітки передають інформацію двох типів – лінгвістичну й екстралінгвістичну. Лінгвістична скерована на тлумачення незрозумілих слів, виразів, зокрема переклад іншомовних слів. Яскравим прикладом орієнтації тексту на українського читача автор подає переклад слів з *турецької, татарської, польської, арабської* мов. Екстралінгвістичні примітки тлумачать невідомі читачеві явища, події, історичні факти, біографічні дані історичних осіб, подають авторські зауваження щодо описаних подій.

До післятекстового комплексу паратекстуальних елементів уналежнюємо післямову. В історичному романі автор представив епілог та есеї під назвою «Як я шукав свої «Мальви»». Епілог репрезентований корот-

кими діалогами між персонажами твору на різні теми та уривками з листів Яна Казимира, Магомета IV, Богдана Хмельницького. В есеї Роман Іваничук детально виклав індивідуальні думки та авторські міркування у вигляді фрагментів-пригод, які не пов'язані між собою, але допомагають читачеві глибше зрозуміти зміст тексту: про задум твору, вибір теми та ідеї, деякі історичні відомості українського народу та турецько-татарського світу, збирання матеріалу, вибір назви твору та розкриття характерів персонажів.

Після епілогу письменник зазначає місце й дату написання твору: «*Львів – Бахчисарай. 1965–1967 рр.*». Саме задум написання історичного роману в автора з'явився у Львові, де він мешкав, а в Бахчисараї він збирав історичні відомості.

Висновки й перспективи подальших досліджень. Отже, Роман Іваничук професійно й майстерно дібрав навколотекстовий комплекс, який уналежнюємо до структурно-семантичної складової частини художнього твору, адже представлений паратекст – це зона контакту між свідомістю автора та свідомістю читача. Результат цієї взаємодії залежить від подальшого діалогу автора з читачем, наскільки читач зрозуміє текст та наскільки його сприйняття буде збігатися з авторськими настановами й інтенціями. Автор допомагає читачам глибше зрозуміти текст та зацікавлює авторською прозою.

Перспективним напрямом подальших розвідок у межах опрацьованої проблематики вважаємо аналіз інтертекстуальних одиниць в основному тексті історичного роману «Мальви», «Орда» та інших творах Романа Іваничука, що прислужиться у подальших наукових дослідженнях тексту художнього дискурсу.

ЛІТЕРАТУРА

1. Riffaterre M. Syllepsis. *Critical Inquiry*, 1980. Vol. 6. № 4, p. 625–638.
2. Genette G. *Paratext. Thresholds of interpretation*. Cambridge : Cambridge University Press, 1997. 427 p.
3. Genette G. *The Architext: an Introduction*. Berkeley: University of California Press, 1992. 489 p.
4. Скорина Л.В. «Гомін і відгомін»: дискурс інтертекстуальності в українській літературі 1920-х років. Черкаси : Брама-Україна, 2019. 704 с.
5. Сокол М.О. Поняття паратексту та паратекстуальності в системі сучасного літературознавства. *Вісник Житомирського державного університету. Серія «Філологічні науки»*. 2011. Вип. 60. С. 218–221.
6. Jenny L. *Strategia formy. Pamiętnik Literacki: czasopismo kwartalne poświęcone historii i krytyce literatury polskiej*. 1988. № 79/1. P. 265–295.
7. Ільницький М.М. Історія кризь призму духовності: візія Романа Іваничука. *Слово і час*. 2019. Вип. 5. С. 14–20.

8. Сизоненко Н.М. Перітекстові елементи роману Р. Іваничука «Черлене вино». *Вісник Житомирського державного університету імені Івана Франка. Серія «Філологічні науки»*. 2018. Вип. 1 (87). С. 148–152.
9. Юлдашева Л.П. Заголовок як текстовий і метатекстовий компонент. *Science and Education a New Dimension. Philology*. 2016. Вип. IV (21), 98. С. 56–59.
10. Іваничук Р.І. Мальви : роман, есей. Харків : Фоліо. 2018. 235 с.
11. Білик Н.Л. «Епіграф долі»: паратекстуальність роману М. Продановича «Сад у Венеції». *Слово і час*. 2014. Вип. 5. С. 90–96.
12. Гундорова Т.І. Післячорнобильська бібліотека: український літературний постмодерн. Київ : Критика. 2005. 263 с.

REFERENCES

1. Riffaterre, M. (1980). *Syllepsis*. *Critical Inquiry*, 6–4, pp. 625–638 [in English].
2. Genette, G. (1997). *Paratext. Thresholds of interpretation*. Cambridge: Cambridge University Press, 427 p. [in English].
3. Genette, G. (1992). *The Architext : an Introduction*. Berkeley: University of California Press, 489 p. [in English].
4. Skoryna, L.V. (2019). “*Homin i vidhomin*”: *dyskurs intertekstual’nosti v ukrains’kij literaturi 1920-kh rokiv* [“Rumble and echo”: the discourse of intertextuality in Ukrainian literature of the 1920s.]. Cherkasy: Brama-Ukraina, 704 p. [in Ukrainian].
5. Sokol, M.O. (2011). *Poniattia paratekstu ta para tekstual’nosti v systemi suchasnoho literaturoznavstva* [The concept of paratext and paratextuality in the system of modern literary studies]. *Visnyk Zhytomyr’skoho derzhavnoho universytetu. Filolohichni nauky*, 60, pp. 218–221 [in Ukrainian].
6. Jenny, L. (1988). *Strategia formy*. *Pamiętnik Literacki: czasopismo kwartalne poświęcone historii i krytyce literatury polskiej*, 79/1, pp. 265–295. [in Polish].
7. Il’nyts’kyj, M.M. (2019). *Istoriia kriz’ pryzmu dukhovnosti: viziia Romana Ivanychuka* [History through the prism of spirituality: the vision of Roman Ivanichuk]. *Slovo i chas*, 5, pp. 14–20 [in Ukrainian].
8. Syzonenko, N.M. (2018). *Peritekstovi elementy romanu R. Ivanychuka “Cherlene vyno”* [Peritextual elements of R. Ivanichuk’s novel "Drilled Wine"]. *Visnyk Zhytomyr’skoho derzhavnoho universytetu imeni Ivana Franka. Filolohichni nauky*, 1 (87), pp. 148–152. [in Ukrainian].
9. Yuldasheva, L.P. (2016). *Zaholovok iak tekstovyy i metatekstovyy komponent* [Heading as a textual and metatextual component]. *Science and Education a New Dimension. Philology*, IV(21), 98, pp. 56–59 [in Ukrainian].
10. Ivanychuk, R. I. (2018). *Mal’vy* [Mal’vy]. Kharkiv: Folio, 235 p. [in Ukrainian].
11. Bilyk, N.L. (2014). “*Epihraf doli*”: *paratekstual’nist’ romanu M. Prodanovycha “Sad u Venetsii”* [“Epigraph of fate”: paratextuality of M. Prodanovich’s novel "The Garden in Venice"]. *Slovo i chas*, 5, pp. 90–96 [in Ukrainian].
12. Hundorova, T.I. (2005). *Pisliachornobyl’s’ka biblioteka: ukrains’kyj literaturnyj postmodern* [Postkhornobyl library: Ukrainian literary postmodernism]. Kyiv : Krytyka, 263 p. [in Ukrainian].

TRANSLATION AS DELINKING FROM COLONIAL NARRATIVES: OKSANA ZABUZHKO'S FICTION IN ENGLISH

Iryna Odrekhivska

*PhD in Philology (Translation Studies), Associate Professor,
Department of Translation Studies and Contrastive Linguistics*

Ivan Franko National University of Lviv

1 Universytetska str., Lviv, Ukraine

Visiting Research Fellow

School of Slavonic and East European Studies

University College London

16 Taviton str., London

orcid.org/0000-0002-2568-8775

Scopus-Author ID: 57193123179

e-mail: iryna.odrekhivska@lnu.edu.ua, i.odrekhivska@ucl.ac.uk

Abstract. *The present article aims to examine the transformative potential of translation, specifically Oksana Zabuzhko's English-translated fiction, as a tool for disentangling from colonial narratives, influenced by Russian cultural hegemony in the West. The primary focus is on delineating how the translation of Ukrainian postcolonial fiction into English serves the dual purpose of breaking away (delinking) from these colonial perspectives, and cultivating epistemic humility and intellectual empathy among Anglophone readership. The paper also seeks to underscore the agency and positionality of English translators (Halyna Hryn and Nina Shevchuk-Murray) handling Zabuzhko's texts, focusing on their role in communicating the decolonial motif in the translated novels, thus challenging prevailing hegemonic structures through their creative practices. The research is based on a close reading of the English translation of Oksana Zabuzhko's novel "Fieldwork in Ukrainian Sex," released in the USA in 2011, and "The Museum of Abandoned Secrets", published the following year; in 2012 – both books were part of the renowned world literature in translation project, Amazon Crossing. The study argues, through a series of illustrative examples, that despite inevitable ideological losses, translators adeptly employed both assimilative and signaling techniques, facilitating an in-depth comprehension of Zabuzhko's deconstructive logic. Expansion is employed as a translational technique when addressing cultural and historical descriptions, linguoculturemes, and allusions, while an interesting contrast is at times observed with the omission strategy applied to units of a similar nature, which represents a loss through the lens of decolonial critique. The paper initiates an important discussion on the potential synergy between translation studies and ongoing research in Slavic studies from a decolonial perspective.*

Key words: *decoloniality, decolonization, Ukrainian fiction, Anglophone translation, Oksana Zabuzhko, translatorial strategy, adaptation, translation history, reception.*

ПЕРЕКЛАД ЯК ВІДМЕЖУВАННЯ ВІД КОЛОНІАЛЬНИХ НАРАТИВІВ: ХУДОЖНЯ ПРОЗА ОКСАНИ ЗАБУЖКО АНГЛІЙСЬКОЮ МОВОЮ

Ірина Одрехівська

кандидат філологічних наук, доцент,
доцент кафедри перекладознавства і контрастивної лінгвістики
імені Григорія Кочура
Львівського національного університету імені Івана Франка
вул. Університетська, 1, м. Львів, Україна,
наукова співробітниця Школи славістичних та східноєвропейських студій
Лондонського університету
вул. Тавітон, 16, Лондон
orcid.org/0000-0002-2568-8775
Scopus-Author ID: 57193123179
e-mail: iryna.odrekhivska@lnu.edu.ua, i.odrekhivska@ucl.ac.uk

Анотація. Запропонована стаття має на меті дослідити трансформаційний потенціал перекладу, зокрема англomовних перекладів художньої прози Оксани Забужко, як інструменту звільнення від та деконструкції колоніальних наративів, спричинених російською культурною гегемонією на Заході. Основну увагу зосереджено на визначенні того, як переклад української постколоніальної художньої літератури англійською мовою стратегічно відіграє подвійну роль: передусім, це – створення простору відмежування від російського імперіального літературного дискурсу в англomовному світі, а також формування епістемічного смирення та інтелектуальної емпатії серед англomовної читацької аудиторії. У статті також зроблено спробу окреслити позиціонування та концепцію англійських перекладачок (Галини Гринь і Ніни Шевчук-Мюррей), які працюють з текстами Забужко, зосереджуючись на їхній ролі в проєкції деколоніальних мотивів у перекладених романах, які кидають виклик панівним наративним структурам у своїх творчих практиках. Дослідження ґрунтується на комплексному аналізі англійського перекладу роману Оксани Забужко “Fieldwork in Ukrainian Sex”, що вийшов у США у 2011 році, та “The Museum of Abandoned Secrets”, опублікованого наступного, 2012 року. Обидві книги стали частиною відомого проєкту світової літератури в перекладі Amazon Crossing. У дослідженні на низці ілюстративних прикладів доведено, що, незважаючи на неминучі ідеологічні втрати, перекладачі вмiло використовували асимілятивні та сигнальні техніки в інтерпретації, що сприяло поглибленому розумінню деконструктивної логіки текстів Забужко. Прослідковано, що перекладачі використовують експансію як техніку в роботі з культурно-історичними вставками, лінгвокультурами та алузіями, тоді як іноді спостерігається цікавий контраст з актуалізацією методу опущення, що застосовано до подібних за форматом культурно маркованих одиниць, відповідно це втрата з погляду деколоніальної критики. Ця праця також розпочинає важливу фахову дискусію щодо потенційної синергії між перекладознавством й останніми дослідженнями в галузі славістики через призму деколоніальної оптики.

Ключові слова: деколоніальність, деколонізація, українська проза, англomовний переклад, Оксана Забужко, стратегія перекладача, адаптація, історія перекладу, рецепція.

Problem statement. As one of the fastest-growing debates in the humanities revolves around the decolonial turn (from pioneering works by Franz Fanon, Ngũgĩ wa Thiong’o, Anibal Quijano, Abraham T. Tobi to recent contributions by Walter Mignolo and Catherine Welsh), it becomes imperative to reassess the field of Slavic literatures by advancing the practice of de-centering the outsized Russian imperial perspective and foregrounding “other” epistemic viewpoints, previously treated quite simplistically as “zones of non-being” (as aptly put by Franz Fanon [3]). Claire Gallien states that “the decolonial turn is not about augment-

ing and elevating Western episteme with new content”, rather it is about “clearing the space for other epistemologies to circulate” [4]. In this line of reasoning, Veli Mitova refers to the decoloniality of knowledge as the processual necessity to *undo* one way of thinking about knowledge and to *reconstruct* it by learning anew and in new ways rather than those imposed on people and institutions [6]. Given this, the process of decoloniality, according to Ngũgĩ, necessitates the recognition of the intrinsic value of diverse languages and their profound influence on knowledge systems [7]. Thus, it is translation as an interlingual and intercultural act

that becomes a centerpiece of decolonial practices, enabling delinking from imposed structures of knowledge, reconstitution of marginalized perspectives and development of *epistemic humility*, described by Alistair Wardrope as “an attitude of awareness of the limitations of one’s own epistemic capacities, and an active disposition to seek sources outside one’s self to help overcome these shortcomings” [11].

In this context, the translation of Ukrainian literature into English gains strategic importance in legitimizing the epistemic viewpoints of Ukraine (both as an independent state and as an ex-colonized site) and deconstructing the lingering presence of Russian colonial matrices of power in global cultural space, specifically pointing to the Russian coloniality as a still prevalent epistemological design. The English language was characterized by George Steiner as an indispensable “window on the world” for writers, emphasizing that going untranslated, particularly into English, poses the risk of fading into obscurity: “They must be translated if their works, if their lives, are to have a fair chance of coming into the light” [10]. While Steiner’s emphasis does prompt inquiries regarding the cultural dominance of English, Ukrainian-to-English translation without the pivot of Russian implies distancing and delinking from the former networks of colonial influence and reconstitution of Ukrainian own literary identity.

Oksana Zabuzhko, a highly influential contemporary Ukrainian female writer, has contributed significantly to the literary aesthetics of post-independent Ukraine through her formative novels. Her fiction reveals that postcolonial history transcends “a mere documented factual canvas or a glamorous story”, evolving into a nuanced exploration of “internal existential knowledge” [5, p. 134] Zabuzhko’s role is hence pivotal in what can be termed as the “translation canon” of contemporary Ukrainian literature, a body of work that not only articulates the entangled concept of *Ukrainianness* but also forms a transformative discourse about Ukraine when translated into foreign languages. Moreover, she presently occupies a prominent position as a proponent of decolonizing methodologies in the interpretation of Russian literary classics, as evidenced by her article “No guilty people in the world? Reading Russian literature after the Bucha massacre”, which was published in April 2022 in the Times Literary Supplement.

Purpose of the article. The present paper seeks to explore the role of translation, particularly in the context of Oksana Zabuzhko’s fiction translated into English, as a means of disengaging from colonial narratives. The focus is on how the act of English-language translation of Ukrainian postcolonial fiction contributes both to breaking away (delinking) from colonial perspectives often perpetuated by Russian cultural influence in the West, as well as to fostering epistemic humility and intellectual empathy. The paper also aims to highlight the agency and positionality of English translators of Zabuzhko’s texts, elucidating their role in conveying the decolonial motif and rendering it perceptible and understandable within the translated novels, thereby challenging hegemonic structures through their creative practices.

Presentation of the main material. Zabuzhko’s first novel, “Fieldwork in Ukrainian Sex,” published in 1996 [14], was met with significant controversy among both Ukrainian critics and readers. This was primarily due to the narrator expressing dissatisfaction with the established order of relationships between sexes. In her narrative, a woman is portrayed as subjected to oppression – social and sexual – by both traditional patriarchy and totalitarianism, addressing her as a gendered subject. Uilleam Blacker, in his article on gender and national identity in the works of Oksana Zabuzhko, notes that “Zabuzhko sees national identity not as something confined to public political and cultural debates but as being inscribed in the intimate, private spaces of the home and the body” [1]. The novel unearthed the loneliness and marginality of a creative, intellectual woman within her society, emphasizing the challenges of being unheard or undervalued. Despite the controversy, and also due to the fact that the novel does shed light on the repressive Soviet past and the enduring national traumas, it was recognized as *The Most Influential Book for the 15 Years Of Ukraine’s Independence* according to a poll conducted by the Elit-profile agency in August 2006.

Oksana Zabuzhko’s second novel, “The Museum of Abandoned Secrets”, was published in Ukraine in 2009 [13]. It won major domestic awards such as *The Best Ukrainian Book Award* in 2010, as well as the *BBC Book of the Year* (2010) and *Angelus Central European Literary Award* in 2013. The novel deals with Ukraine’s resistance and opposition to the Soviet colonial

regime in the 20th century. It presents the reality of the relations between the countries that within the structure of the USSR were seen by the West only in the context of the myth of the “friendships of nations”, the myth that Putin’s Russia still perpetuates. The events of the novel cover the lives of three generations, sixty years of development of Ukrainian history, the period from the beginning of autumn 1943 to the spring of 2004. It depicts the era of Stalin’s controversial policies, the era of the Sixties generation and the period of independence, perestroika and the conflictual 1990s.

The English translation of Oksana Zabuzhko’s novel “Fieldwork in Ukrainian Sex” was first released in the USA in 2011, and “The Museum of Abandoned Secrets” was published the next year – in 2012. The books came out in a well-known project of the world literature in translation *Amazon Crossing* launched by Amazon Publishing, a leading trade publisher of fiction, nonfiction, and children’s books. The translation of “The Museum of Abandoned Secrets” was brought out three years after the Ukrainian publication of the book (2009), and that of “Fieldwork in Ukrainian Sex” had to await its publication in English for much longer – 15 years (first released in 1996 in Ukraine). When Halyna Hryn started working upon her rendition of “Fieldwork in Ukrainian Sex” into English, she first published its translated excerpt in the online journal *AGNI* back in 2001.

Recalling the cooperation with the English translators, Oksana Zabuzhko tells in the interview for *Glebov* translation bureau in Kyiv that it is very important that both Nina and Halyna speak Ukrainian as their mother tongue and are truly gifted with an excellent literary taste. “We needed ‘adaptation-authorization’ period,” Zabuzhko commented, saying that for instance, she carefully read the first two chapters of the translated “Museum of Abandoned Secrets” so as to clarify for Nina Shevchuk-Murray “what actually the author wanted to say” [26]. Ultimately, the translations received wide critical acclaim, as evidenced by positive reviews [2; 8; 9]. Translators managed to “retain the original’s linguistic specificity without losing any of Zabuzhko’s sharp-witted dynamism” [2] and “mirror authorial streams of consciousness” [8] by writing lengthy complex paragraphs. Although British readers expressed concerns about the prevalence of Americanisms, Oksana Zabuzhko asserts that

the decision to use US-oriented English translations in both cases was intentional, as American English has become increasingly predominant worldwide. Importantly to note, Halyna Hryn, as well as Nina Shevchuk-Murray, provided neither footnotes nor a glossary in their editions, yet there seem to be several cases when explanations would benefit the readers who are not familiar with the cultural or historical context of Ukraine.

For instance, in her review on Hryn’s translation, Maryna Romanets describes ideological losses in translation when it was opted to use vocabulary more recognizable to English-language readers: “When Zabuzhko talks about the distinctly Ukrainian type of female beauty, she refers to Cossack Baroque portraits and laments, “*ех, була колись Гетьманщина, а тепер пропала!*”, which is reproduced in Hryn’s translation as “*those were the days, now gone for sure!*”. The only remaining marker of historical contextualization featured in this passage in English is the word “Cossack,” which generally might evoke associations with military or semi-military communities, such as the Ukrainian Zaporozhian Sich or even the Don Cossack Host, which was allied with Muscovy. Moreover, Zabuzhko’s use of *Het’manshchyna* (Hetmanate or Hetman State, 1648–1782) clearly points to the period of the Ukrainian unitary state whose autonomy was progressively destroyed during the reign of Catherine II of Russia (1762–96)” [9]. The described case of erasure of historical allusion to the glorious epoch of Ukrainian Hetmanate aligns with a decolonial critique, underscoring the importance of preserving and accurately conveying the nuanced historical and cultural contexts embedded in the source text, even if they may be less familiar to the target audience.

In this regard, Halyna Hryn exhibits a combination of assimilative and transformative approaches in reinterpreting Zabuzhko’s distinctive fusion of intricate style, enriched with scholarly and, at times, outdated lexicon, as well as colonial intertexts. As an example, Oksana Zabuzhko creates an allusion to the historical fact, when Joseph Stalin praised one of Maxim Gorky’s first pieces, which was of rather mediocre quality, and Halyna Hryn actualizes this ironic remark in her translation: “<...> бо навіть якби ти, якимось дивом, устругнула в цій мові що-небудь “*посильнее “Фауста” Гете*”, як висловлювався **один знаний в історії**

літературний критик, то воно просто провакувалось би по бібліотеках нечитане <...>” – “<...> because even if you did, by some miracle, produce something in this language “knocking out Goethe’s Faust,” as **one well-known literary critic by the name of Joseph Stalin** would put it, then it would only lie around the libraries unread <...>”. Specifically, Zabuzhko resorts to ironical antonomasia making use of the descriptive expression “*один знаний в історії літературний критик*” instead of Stalin’s name. The translator brings the name back, which, on the one hand, sheds some light upon the situation depicted, though without much detail but the structure “*by the name of*” adds the ironical decolonial attitude, and, on the other hand, it does not ruin the expressivity of an utterance.

Similarly, when Oksana Zabuzhko incorporates allusions to Ukrainian authors in “The Museum of Abandoned Secrets”, Nina Shevchuk-Murray opts for expansion, transforming, for instance, the allusion into a mere citation by explicitly mentioning the name of the Ukrainian poet – Yevhen Pluzhnyk: “<...> уникаючи дивитися на щасливого, п’яного розгубленого Артема, що недоречно п’рвався був проявляти ніжність, котра, як відомо, народжується по той бік пристрасти” [13] – “<...> who felt the urge to show some un-called-for tenderness, which, **as the poet Pluzhnyk once said**, “is born on the far side of passion” [15]. It serves as a decolonial intervention in the target texts, foregrounding the significance of the cultural reference to the “voice” of the Ukrainian writer within the translated narrative. In a comparable instance within the novel “Fieldwork of the Ukrainian Sex”, Halyna Hryn decided not to add any comments or descriptions to explicate allusions to Ukrainian literature: “<...> з отерпом у пучках і сльозами в очу ти читала надісланий тобі тут, в Америці, переклад “Лісової пісні”, авторизовану версію, призначену для бродвейської сцени, кайфувала, як наркоман, од її прискореного жагучого віддиху: живе! живе, не пропало!” [14] – “<...> with numb fingertips and tears in your eyes you had read **a translation of Forest Song done here in America, an authorized version meant for the Broadway stage, you were as high as a kite from your quickened, passionate breathing: it’s alive, alive, it hasn’t perished!**” [12].

It is thus evident that Nina Shevchuk-Murray consistently adopts a descriptive mode in her translation, elucidating additional context for Ukrainian “intertexts” from a decolonial perspective. The following particular case exemplifies her strategic use of descriptive elements, as she introduces an augmentation to depict Zabuzhko’s manner of playing with Russian words: “*Несознательной... – підказує всміхаючись інтерв’юерка*” [14] – “**No class consciousness, the interviewer pipes in with the vintage Communist-speak**” [15]. The preservation of the Soviet flavor in translation is deemed significant as the Russian language integrated into Zabuzhko’s narration often carries explicit connotations of the Soviet era and is intricately linked to the ideology of the Communist party, a feature that the translator duly maintains in her rendition.

Such brief elements of intertextual character unearth an ice-berg of colonial tensions and traumas, which is imperative for preservation in target versions. As an example, Uilleam Blacker also noticed that the heroine, through observing the physical toll inflicted by the breakup on her own body, contemplates a sensation reminiscent of Soviet prison camps: “a feeling familiar perhaps to prisoners of the Gulag” [2]. This intertwining of memories from the love affair with allusions to Ukraine’s fraught history underscores the embodiment of colonial violence and political repression within the characters, illuminating the profound resonance between personal and collective narratives.

On the other hand, both translators strived to make their renditions appropriate in the context of Anglophone culture. To illustrate, let us consider this example: “(а які кумедні ці капелюшки з двадцятих років уже минулого століття, такі обтислі, насажені по самі брови банячки, обперізані шовковими биндами, <...>” [14] – “**How comical these cloche hats from the Jazz Age of the already-past century: these tightly fitted little felt pots, pulled down to just above the eyebrows and banded with silk <...>**” [15]. Ukrainians associate the late 1920s with Bolshevik conquest, enslavement, and malevolent experiments, while the US recalls it as the Jazz Age, marked by the rise of jazz music and dance styles after World War I. F. Scott Fitzgerald coined the term “the Jazz Age”, capturing the post-war period’s unrestrained hilarity. The US embraced the era’s

fashion, including cloche hats, named in France in the late 1900s. In American culture, the 1920s have a distinct name, and cloche hats were popular among women. Nina Shevchuk-Murray employs particularization, using specific English equivalents to evoke the original text's concepts for the target reader.

Conclusions and prospects for further development. The present study initiates the discussion on how the dynamics of English translations of Ukrainian literature contribute to decolonial revisiting and global repositioning of Ukraine's cultural identity. On the example of Zabuzhko's fiction, it is exemplified that translators can simultaneously adopt assimilative and signaling techniques, enabling readers to smoothly process the deconstructive logic of the narrative. Hryn's and Murray's translations showcase how

the deliberate preservation of brief allusions and intertexts in translation becomes a vital mechanism for actualizing the decolonial perspective embedded in the narrative, as it facilitates engagement with cultural and historical nuances essential for a comprehensive understanding of the text's underlying themes. Expansion has been often utilized by Murray as a translational strategy in handling marked allusions. Interestingly, a contrasting approach is occasionally evident with the omission strategy applied by Hryn to units of a similar nature, resulting in a loss from the standpoint of decolonial critique.

In general, the present paper sets the stage for new discussions on the potential synergy between translation studies and the ongoing research in Slavic studies, particularly from a decolonial perspective.

REFERENCES

1. Blacker, U. (2010). Nation, Body, Home: Gender and National Identity in the Work of Oksana Zabuzhko. *The Modern Language Review*. Vol. 105, No. 2, pp. 487–501.
2. Blacker, U. (2012). Oksana Zabuzhko: Fieldwork in Ukrainian Sex. *TLS. Times Literary Supplement*. No. 5683, 2 Mar, p. 22.
3. Fanon F. (1968). *The Wretched of the Earth*. New York : Grove Press.
4. Gallien, C. (2020). A Decolonial Turn in the Humanities. *Alif: Journal of Comparative Poetics (Cairo, Egypt)*, 40, 28–58.
5. Hundorova, T. (2013). *Tranzytна культура: Symptomy postkolonialnoyi travmy* [Transit Culture: Symptoms of the postcolonial trauma]. Hrani-T. in Ukrainian.
6. Mitova, V. (2020). Decolonising Knowledge Here and Now. *Philosophical Papers*. 49: 2, 191–212.
7. Ngugi Wa Thiong'o. (2005). Decolonizing the mind: *The politics of language in African literature*. *Studies in African literature*. Oxford: James Currey Ltd.
8. Rojavin, M. (2013). Fieldwork in Ukrainian Sex. (Review). *Slavic and East European Journal*, 57(3), 505–506. American Association of Teachers of Slavic and East European Languages (AATSEEL of the U.S.).
9. Romanets, M. (2014). Oksana Zabuzhko. Fieldwork of Ukrainian Sex. Trans. Halyna Hryn. *East, West (Edmonton)*, 1(1), 87–89.
10. Steiner, G. (1996). *No Passion Spent: Essays 1978–1996*. London : Faber and Faber.
11. Wardrope. A. (2015). Medicalization and Epistemic Injustice. *Medicine, Health Care and Philosophy*, 18, 341–352.
12. Zabuzhko, O. (2011). *Fieldwork in Ukrainian sex*. Transl. by Halyna Hryn. Amazon Crossing. 168 p.
13. Zabuzhko, O. (2015). *Muzey pokynutykh sekretiv* [Fieldwork in Ukrainian sex]. Kyiv: Komora.
14. Zabuzhko, O. (2015). *Poliovi doslidzennia ukrainskoho seksu* [The Museum of Abandoned Secrets]. Kyiv: Komora.
15. Zabuzhko, O. (2012). *The Museum of Abandoned Secrets*. Transl. by Nina Shevchuk-Murray. Amazon Crossing. 727 p.

BIBLIOGRAPHY

1. Blacker U. Nation, Body, Home: Gender and National Identity in the Work of Oksana Zabuzhko. *The Modern Language Review*, 2010. Vol. 105. No. 2. Pp. 487–501.
2. Blacker U. Oksana Zabuzhko: Fieldwork in Ukrainian Sex. *TLS. Times Literary Supplement*, 2012. No. 5683. March 2. P. 22.
3. Fanon F. *The Wretched of the Earth*. New York : Grove Press, 1986.
4. Gallien C. A Decolonial Turn in the Humanities. *Alif: Journal of Comparative Poetics (Cairo, Egypt)*, 2020. No. 40. P. 28–58.
5. Гундорова Т. Транзитна культура: Симптоми постколоніальної травми. Київ : Грані-Т, 2013.
6. Mitova V. Decolonising Knowledge Here and Now. *Philosophical Papers*, 2020. Vol. 49. No. 2. P. 191–212.

7. Ngugi Wa Thiong'o. Decolonizing the mind: The politics of language in African literature. Studies in African literature. Oxford : James Currey Ltd, 2005.
8. Rojavin M. Fieldwork in Ukrainian Sex. (Review). *Slavic and East European Journal*. 2013. Vol. 57. No. 3. P. 505–506. American Association of Teachers of Slavic and East European Languages (AATSEEL of the U.S.).
9. Romanets M. Oksana Zabuzhko. Fieldwork of Ukrainian Sex. Trans. Halyna Hryn. *East, West (Edmonton)*, 2014. Vol. 1. No. 1. P. 87–89.
10. Steiner G. No Passion Spent: Essays 1978–1996. London : Faber and Faber, 1996.
11. Wardrope A. Medicalization and Epistemic Injustice. *Medicine, Health Care and Philosophy*. 2015. Vol. 18. P. 341–352.
12. Zabuzhko O. Fieldwork in Ukrainian sex / Transl. by Halyna Hryn. Amazon Crossing, 2011. 168 p.
13. Забужко О. Музей покинутих секретів. Київ : Комора, 2015.
14. Забужко О. Польові дослідження українського сексу. Київ : Комора, 2015.
15. Zabuzhko O. The Museum of Abandoned Secrets / Transl. by Nina Shevchuk-Murray. Amazon Crossing, 2012. 727 p.

UDC 811.111'37

DOI <https://doi.org/10.32782/bsps-2024.4.14>

PHRASEOLOGICAL UNITS WITH COMPONENT WORD “HORSE” IN THE ENGLISH LANGUAGE

Natalia Opryshko

PhD in Philology, Associate Professor,
Head of Philology and Linguodidactics Department
Kharkiv National Automobile and Highway University
Yaroslava Mudroho str, 25, Kharkiv, Ukraine
orcid.org/0000-0003-1964-5821
Researcher ID: JNE-6935-2023
e-mail: nataopryshko21.11@gmail.com

In the phraseological systems of almost all Indo-European languages, the associations related to the image and symbol of the horse are quite stable and no so diverse. This follows from the similar development conditions of the respective countries and, therefore, a similar perception of the horse in the minds of native speakers. Most of the words like this have vivid imagery, and therefore play an important role in the creation of idioms. We should bear in mind that the word ‘horse’ has acquired a symbolic meaning since ancient times, because then it had an exceptional importance in the everyday life of people (it becomes an irreplaceable multifunctional assistant, unlike other animals that could replace it only in certain situations). In addition, due to its external (beauty, grace, nobility) and internal (endurance, speed, strength) characteristics, the horse was used by representatives of different strata of the population, which contributed to the spread of its symbolization. The same function was performed by sacred texts, where the image of a horse was widely used (in times when religious institutions were the centre of people’s ideological life and the only source of gaining knowledge about the surrounding world, it deepened the symbolism of a horse even more). But the symbolic meaning can be acquired only in a stable context, therefore ‘horse’ becomes a component word of a large number of word combinations in different languages, and as a result these evolved to collocations or set expressions which later got an idiomatic nature. In a phraseological unit, where the lexical meaning of each word matters not, we perceive the whole expression as an indivisible integrity, where one or another component word motivates the meaning of the unit as a whole. Keeping it in mind, in the current study, we have singled out all phraseological units with the word ‘horse’ from the corpus of phraseology of the English language, and made an attempt to typologize them (by thematic groups, linguistic affiliation of the root word, and semantics). Special attention was paid to looking for the roots of certain symbolic meanings, which could be traced deep into history or just hypothesized.

Key words: vocabulary, phraseology, phraseological unit, concept, connotation, symbolic meaning, word-component ‘horse’.

ФРАЗЕОЛОГІЧНІ ОДИНИЦІ З КОМПОНЕНТОМ «КІНЬ» В АНГЛІЙСЬКІЙ МОВІ

Наталія Опришко

кандидат філологічних наук, доцент
зав.каф. філології та лінгводидактики
Харківського національного автомобільно-
дорожнього університету
вул. Ярослава Мудрого, 25, Харків, Україна
orcid.org/0000-0003-1964-5821
Researcher ID: JNE-6935-2023
e-mail: nataopryshko21.11@gmail.com

У фразеологічних системах майже всіх індоєвропейських мов асоціації, пов’язані з образом та символом коня, є досить сталими. Це впливає зі схожих умов розвитку відповідних країн, а отже, і подібного сприйняття коня у свідомості носіїв мови. Слова-символи (у тому числі й «кінь») мають яскраву образність, тому і відіграють важливу роль при творенні фразеологізмів. Слово

«кінь» набуло символічного значення із найдавніших часів, оскільки тоді ця тварина мала виняткову важливість у повсякденному житті людей (кінь стає незамінним багатофункціональним помічником, на відміну від інших тварин, що могли його замінити, але тільки в певних ситуаціях). Крім того, завдяки зовнішнім (краса, граційність, шляхетність) та внутрішнім (витривалість, швидкість, сила) характеристикам коня використовували представники найрізноманітніших верств населення, що сприяло поширенню його символізації. Подібну функцію виконували і священні тексти, де широко використовувався образ коня (у часи, коли релігійні установи були осередком ідеологічного життя людей і єдиним джерелом здобуття знань про навколишній світ, це ще більше поглиблювало його символізацію). Але символічне значення можливо реалізувати тільки в стійкому контексті, тому слово «кінь» стає словом-компонентом низки фразеологічних одиниць у різних мовах, тому стійкі словосполучення зі словом-компонентом «кінь» набувають фразеологічного значення. У свою чергу, фразеологічне значення – це синтез значень слів-компонентів, які можуть зберігати чи втрачати своє власне значення, тоді як лексичне значення – характеристика певного окремого слова поза контекстом і незалежно від інших слів, що стоять поруч. У фразеологічній одиниці ми не розглядаємо лексичне значення кожного окремого слова, а усвідомлюємо їх як неподільну єдність, де те чи інше слово-компонент мотивує значення фразеологізму в цілому. Отже, у даному дослідженні з корпусу фразеології англійської мови нами було виокремлено всі фразеологічні одиниці із самим словом «кінь» у різних варіантах і проведено спробу їхньої типологізації (за тематичними групами, частиномовною приналежністю стрижневого слова та семантикою).

Ключові слова: лексика, фразеологія, фразеологічна одиниця, концепт, конотація, символічне значення, слово-компонент «кінь».

Introduction (Постановка проблеми).

The formation of the internal form in phraseological units is not necessarily based on a dominant feature. It is more stable than the internal form of a word, which is explained by the structure (separate spelling) and the nature (metaphoric change) of the phraseological meaning. It is closely intertwined with the imagery that appears as a result of the juxtaposition of free word combinations (prototypes of phraseological units) and reinterpreted word complexes (set expressions of various kinds). The meanings of free conjunctions motivate (in the most general terms) the semantics of phraseological units, show how a person imagines their own, “phraseological” concepts.

Indeed, the peculiarity of phraseological units is that they do not act as signs of primary nomination, i.e. direct naming of objects and phenomena, but secondarily nominate reality, reinterpreting it. Therefore, their analysis from the point of view of national and cultural specificity makes it possible to deepen and expand the semantic aspect of the study of the phrasemes (idioms) in any language. As for the specific analysis of individual thematically related groups of phraseological units, it will make it possible, in our opinion, to identify the very sphere of linguistic reflection in which the national originality of phraseology is most clearly manifested. If we apply the induction method to our search (directly from idioms in the phraseological dictionaries to a more general classification

or typology), the study and analysis of such components is prone to become even more interesting for a linguist in the beginning of the 21st century.

It is worth noting that phraseology as a science began to take shape relatively recently (at the beginning of the 1900s). Its development is traditionally associated with the name of a Swiss linguist Charles Bally (1865–1947) with the following outbreak in the Eastern European linguistics schools. The study of English phraseology dates back to the middle (U. Weinreich, I. Arnold) and the end (L. Lipka, W. Welte) of the XX century. There are numerous works which systematize and generalize the acquisitions of English Phraseology as a Linguistic discipline [see: 4, p. 7], and yet the researchers' utmost interest for this problem has not disappeared, and scientists of different generations are still engaged in its development. This is explained primarily by the great functional, semantic, and structural diversity of those units perceived as idioms, or Phraseological Units (PU). The interest European and North American academics pay these days to the phraseological studies has found its reflection in the multipage bibliography published by Cowie & Hovarth [3]. Various aspects of phraseology are still of interest to modern scientists, in particular their cataloguing by meaning-making components, among which zoosemic phraseological units (that is, idioms with the names of animals) occupy a prominent place. As noted by V. I. Rusnak, “The figura-

tive meanings of the names of animals and stable phrases that include these names are a wide layer of actively used units that make up a significant part of the phraseological corpus of any language” [2, p. 330]. In our opinion, it could be challenging to continue such an investigation, the **aim** of which would be the research of phraseological units with the meaning creating concept denoting an animal in the modern English language. In accordance with the research aim, we single out all phraseological units with the concept “horse” in the English language. A link to a similar work can be found in the article by V. I. Rusnak about Hutman & Cheremysin research (1976), who classified phraseological units «associated with the image of «cheval» (horse) in Russian and French» [2, p. 332]. But our primary **objectives** hereafter are: 1) to trace the same component word in the English language; 2) after identifying all the examples, to divide them into thematic groups; 3) for each group, to separate phraseological units that name an object or phenomenon, characterize them, describe them, carry the meaning of an action or its signs. Thus, phraseological units will be categorized into noun, adjective, verb or adverbial phrases (according to the parts of speech the root word belongs to) with taking the semantics of the whole unit into account, as well. Thus, the **object** of the research is the whole corpus of English phraseology, while its **subject** includes all the phraseological units with the word component “horse” in the English language.

The Body (Виклад основного матеріалу дослідження). Phraseology is a substantial part of vocabulary in any language as well as its most expressional component. These lexical units, also known as phrasemes, are stable, lexically indivisible and integral phrases (sentences) that are equal in meaning to one word. Therefore, the phraseological structure of the language makes it difficult to master when learning another language. The use of phraseology requires knowledge of language situations and the very form of the idiomatic collocation (PU). This difficulty is sometimes explained by the fact that the learner does not know how a certain phraseology acquired its modern form. However, along with the difficulties of assimilation, phraseological units reflect the peculiarities and originality of the grammatical and semantic structure of the combinations themselves,

which, together with other linguistic means, make up the lexical wealth and spiritual heritage of the people. Diversity of concept words in PU of the English language is impressive, but it is the concept word “horse” that represents a particular interest for us in the current study.

Since times immemorial (especially in Western Europe), the horse was the only publicly available means of transportation (including for postal service), and as such it became associated with a reliable source of information. So, in the English phraseological system we find the PU “(straight) from the horses mouth”, which means ‘from a reliable source, from the primary source’ (including the assessment of the situation). The thematic group «descriptive characteristics» includes the PU “a dead horse” – i.e., to cope with easy work faster and synonymous to it “a short horse is soon curried” (characteristic of the situation). The presence of the concept “horse” in phraseological units is due to the understanding of this animal as a labour force. The same perception of the horse is associated with the phraseological units of the “working” thematic group: “the willing horse never needs the spur” – a good worker does not need to be spurred on; a good horse should be rarely spurred. And hence – the simple use of the descriptive phrase “a willing horse” to denote a person who likes to work a lot. All the above mentioned units, as we can see, are characteristics of the worker. It was the horse’s ability to work that contributed to its equal understanding in the minds of English speakers.

The following thematic group «being persistent» is very closely related to the characteristic of working capacity. It includes: “to work like a horse” (“to work dead horse”) – very hard work; “to go before one’s horse to market” – to hurry, be impatient, run ahead, prematurely count profits; “you can take a horse to the water, but you cannot make him drink” – not everything can be won by force (evaluation as a statement); “to ask (a horse) the question” – to encourage work. In our opinion, here the meaning “to act jointly, together” is quite closely intertwined with the previous group of phraseological units, because, remembering the passion for horse racing characteristic of the inhabitants of the British Isles, the unity of the rider and the horse, understanding them as a single whole could not help but be reflected at the lexical level, first among professional riders, and then more

broadly: in the phraseological system of the language. Here we have the classic “*to put a horse to a fence*” – to force a horse to overcome a barrier, and the completely idiomatic “*a willing horse wouldn't drag*” – “you can't pull away from something or get anything from someone” (assessment of the situation, form of action); “*to put up one's horses together*” (“*to hitch horses together*”) – act together, jointly, in a group; to be friends, to get along: metaphorically – to marry – a form of action. Therefore, certain idioms related to this meaning appear, such as “*to spur (flog) a willing horse*” – to push a conscientious employee (characteristic of the employer) and to be excessively persistent (characteristic of the worker). Within the meaning paradigm related to work (as in a job or activity), we also single out the thematic group «give freedom to act» with the central phraseology “*to give a horse the bridle*” (“allow (give) a free hand”) – to give someone freedom of action, to give freedom, to untie one's hands.

The thematic group “evaluative characteristics” is quite numerous. It includes such phraseological units as “*a horse sense*” – common sense; “*a horse play*” – a crude farce, a crude joke; “*a horse laugh*” – a loud, rough laugh, giggle etc. The PU mentioned contain an assessment of the phenomenon, which is based on the identification of the horse's qualities and the rudeness of the simple worker who uses it (although at the same time certain elements of onomatopoeia are possible). Other examples of evaluative characteristics: “*a horse stumbles that has four legs*” (exists in several variants, such as: “*it is a good horse that never stumbles*”, “*homer sometimes sleeps*”) – there is no man without a flaw; “*(that's) a horse of another colour*” – it is quite another matter; “*a good horse cannot be a bad colour*» similar in meaning to “*you can see a bird not in flight*”, in which it is clear from the conversation what kind of person is in front of us, as well as “individual flaws do not reduce positive qualities”; “*it is strictly horse stuff*” meaning pure nonsense, complete nonsense; “*enough to make a horse laugh*” (also “*enough to make a saint swear*”) – something very funny, amusing; “*flies go to the lean horse*” – “where disaster strikes, there the grass withers”. The listed phraseological units of this group contain an assessment of the situation and are also associated with the identification of a horse with certain human traits.

Evaluation as a statement of a fact is present in a number of idioms, such as “*look gift horse in the mouth*” and its negative counterpart with an antonymic meaning (“*don't look a gift horse in the mouth*”); “*better lose the saddle than the horse*” – you should choose the lesser of two evils; “*agues come on horseback but go away on foot*” – calamity or trouble is usually delayed for a long time; “*every man has his hobby-horse*” – everyone has their own passions, whims. It is in these PU that the perception of the horse as a constant friend and companion is reflected, moreover, the loss of it brings the matter to nothing.

The thematic group “means of transportation and movement”, the main meaning of which is the identification of a horse with a fast and convenient “vehicle”, despite its historical longevity, is not prevailing in the phraseological system of the English language. Here, it is worth highlighting a few phraseological units. Those include “*horse and horse*” – head to head next to each other (about riders or jockeys, which acquires a metaphoric meaning for achieving the goal; in an equal position, not lagging behind); “*on horse of ten toes*” – on foot; “*hold your horses*” – don't worry, be quieter; take your time, take it easy. It is logical to add to the perception of a horse as the embodiment of speed and strength also the meaning of effortless movement, which can be provided by the combination of these two traits in an animal: “*to go round like a horse in a mill*” – all the time to follow the beaten path, avoid innovations – an image of action. The origin of the PU is connected with a historical fact (the mill often worked with the help of horse power). A separate subgroup here consists of phraseological units united by adverbial meaning of the form of action “to act with the use of force”: “*horse and foot*” – with all the spirit, with all the strength. A possible explanation for the emergence of such an idiom is the traditional awareness of the horse as the closest assistant in English culture and history, the help of which doubles (multiplies) a person's strength: “A chasm to leap into, like Curtius, horse and foot” (W. Thackeray) [1, p. 506]. Although the use of a horse on the battlefield should not be excluded, including as an instrument of murder (a horse's hooves could become a formidable weapon for cavalry against infantry), and therefore an involuntary assistant in enslavement. Let's recall the textbook image

of William the Conqueror riding a powerful horse that still stands in Falaise, France, not to mention the numerous similar images on medieval tapestries in England and France, where Norman horses literally crush the Anglo-Saxon army at the Battle of Hastings).

On the other hand, if we trace the reflection of the horse's symbolism in folklore mythopoeitics, we find an idea of it as a friend and companion of man, which is connected with the concept of justice and punishment for injustice. Such a meaning is very common and makes it possible to distinguish several thematic groups, in particular:

1. "to find justice": "*to lay the saddle on the right horse*" – to find the real criminal, to accuse the right person.

2. "to be unjust": "*to lay the saddle on the wrong horse*" – to blame the wrong person, to blame the innocent; "*on man may steal a horse while another may not look over a hedge*" – one can do everything, while the other one – nothing; "*all lay load on the willing horse*" – a reliable person is always given more work; "*to back the wrong horse*" – to make a bad choice, to make a mistake, to turn in the wrong direction, to falsely accuse a person, to miscalculate.

3. "to be punished": "*to ride a wooden horse*" – to serve punishment on a wooden horse, which in this case reflects a certain historical fact (this is how soldiers were once punished).

Phraseological units of three groups above reflect the attitude to certain phenomena (assessment as a statement or characteristic of a person). Such an associative chain, connected with the horse, is reflected as widely as possible in the minds of Western Europeans, where the horse has had positive symbolism since the time of medieval chivalry. But it is not exclusive.

Thus, the thematic group «cunning, insidious» includes phraseological units: "*a horse of another color*", "*a dark horse*" – a little-known person who might have a hidden agenda. In general, the occurrence of the PU may be associated with the horse as a constant companion of a person, but it emphasizes the negative symbolism of the black (dark) color, which is woven into the semantics of the unit, giving it a negative connotation; "*a stalking horse*" is an excuse to divert attention, to wink at the eyes, a false person, where the image of a horse metonymically replaces the image of its owner – a person. However, central to this thematic group is the phraseology "*a Trojan horse*": – an international

phraseological unit rooted in the consciousness of Europeans since the time of the ancient Greek Homeric epic poem 'The Iliad' as the personification of cunning and treacherous action, which in a certain way characterizes a person or phenomenon. Closely related to the symbolism of the Trojan horse is the thematic group "deceive someone, treat someone rudely", in which a certain phenomenon is evaluated through the image of the action. The group includes an English idiom "*to play horse*" with the meaning "to make a fool of somebody", deceive, make fun of someone, treat someone with contempt.

The constant presence of the horse in the everyday life of the village dweller is reflected at the level of the phraseological system of the English language in a number of units characteristic of the conversational style. Thus, we highlight the thematic group "to miscalculate, to do something in vain", where the word-component "horse" is the key. The group includes: "*to lock the barn door after the horse is stolen*" – it is too late to take precautionary measures; "*to beat a dead horse*" ("*to flog a dead horse*") – engage in a useless business; "*to be on the wrong horse*" – to make a mistake, assume a mistake; "*golden bit does not make the horse any better*" – expensive clothes or other luxuries do not make a person more beautiful or generally better; "*to change horses in the midstream*" – to make significant changes untimely, at the wrong time; "*to pay for a dead horse*" – to pay for something that has already lost its value; "*to put one's money on a scratched horse*" ("*to back the wrong horse*") – miscalculate, make a mistake in calculations, make a wrong choice; "*horse back opinion*" – a thoughtless, hasty, derisively expressed opinion; "*a maiden horse*" – a horse that has never won, more widely – someone useless; "*A man may lead a horse to the water, but he cannot make him drink*" – not everything can be done by force. The listed phraseological units are an assessment as a statement, quite often the concept of the form of action is layered.

To the thematic group "to eat a lot", where the semantics of the activity image is combined with the assessment of the situation, we have the phraseology "*to eat like a horse*" – to eat a lot, have a good appetite. The thematic group «redundant» includes such phrases as "*good as a shoulder of mutton to sick horse*" – completely unnecessary (a characteristic of a person or object). As you can see, both groups are not numerous.

The horse as a constant companion of a knight, respectively, a noble, proud and honorable person, who is aware of his worth and quite often overestimates his own person, forms the historical prerequisites for the appearance of three thematic groups of PUs at once: “to behave arrogantly”, “to be superior, to behave in a superior manner» and its opposite “to stop being superior”.

Accordingly, the first thematic group (name or characteristic of a person or phenomenon, assessment of the situation) includes: “*to be on one’s high horse*” – to be proud, to look respectable, to pick one’s nose. The origin of the expression can be connected with the financial situation of the owner of the horse (respectively, the richer, more arrogant owner had a better – bigger, stronger, taller – horse); “*a high horse*” – arrogance (the motivation is similar to the previous one); “*beggar on horseback*” – an upstart, similar to “*a crow in peacock feathers*”. The PU formed by contrasting emphasizes the arrogance of a person who has drastically changed his material (social) status (very poor people could not afford to have a horse in the household).

The second thematic group has only one PU “*to play the hobby-horse*” – fly, jump, fool around (action) – and is associated with the emergence of the word “hobby” in English from the common nickname of the horse Hobbin. Antonymous to it is the PU from the third thematic group “*to come off the high horse*” – to stop suffering, to get off (assessment of the situation, form of action), also related to the socio-property characteristics of the owner of the horse.

The biblical tale of the Apocalypse four horsemen gives the image of the horse’s chthonic symbolism. According to the Revelation of John, the Death rides on a pale horse. Therefore, we highlight the thematic group «death». Central to it is actually the idiom “*a pale horse*” or “*last sleep*” (a certain euphemism for death itself). In addition to it, we single out “*to ride a horse that was foaled of an acorn*” (“*dance on nothing*”) – to end life on the gallows, to be hanged (assessment of the situation), which reflects a specific historical fact (execution by hanging).

Separately, we highlight the thematic group “fixed names”. The presence of the concept word “horse” in its idioms can be traced only at a deep etymological level. Most of them were formed by metaphorical or metonymic transfer of meaning.

Within this group, certain subgroups of phraseological units can be distinguished. These are natural phenomena: “*white horses*” (caps) – white tops of waves (metaphorical transfer of meaning by external similarity) and “*horse latitudes*” – northern latitudes from 30 to 35 – the quiet strip of the Atlantic Ocean (transfer by sign – the speed of a horse and wind); objects – “*the iron horse*”, “*steel horse*” (in English – a steam locomotive, as the embodiment of progress, which replaced the horse); food – “*devil’s on horse back*” – croutons with oysters, baked in bacon (according to the external similarity to human ideas about the corresponding phenomenon), “*a salt horse*” – slang word for corned beef (synecdoche, metonymic transference – a part from the whole); the name of the inhabitants – “*half horse and half alligator*” – the nickname of the inhabitants of Kentucky woods in the USA, the formation of a similar phraseology according to the principle of oxymoron – a combination of the incompatible; the name of the person – “*the man on horse back*” – military dictator – is historically explained by the fact that in ancient times the commander (and any person who seized power) was always on horseback; and the genre of the cinema – “*a horse opera*” – a cowboy movie (the presence of horses in such a film is mandatory).

The Conclusions and Perspectives of further research (Висновки і перспективи подальших розробок). As we can see, the very concept of “horse” and the words semantically related to it quite often become the main words in English phraseological units, because the horse has always played an important role in people’s perception of their lives. However, the connotation of all the listed phraseological units is different – from purely positive to exclusively negative, which is not surprising. After all, despite the similarity of use and even perception of certain life phenomena, they can differ in impressions, from which the names of objects originally come, because the relation of thought to consciousness is not the same. Even people in a separate group perceive and understand similar things in different ways. All the more vividly, such differentiations reflect on the collective consciousness of the entire nation or ethnos. Thus, it can be emphasized that the main thing in the perception of the horse in the English-speaking tradition is not only connected to its value as a helper on the farm, sometimes just as a labour

force. More typical is the vision of a faithful friend or even a patron, a totem animal or the embodiment of God's punishment in a horse. In addition, idioms of ancient Greek origin, former social phenomena and some specific historical facts are reflected to a large extent even on modern phraseological systems. Moreover, in

English the vocabulary of which is still developing actively, new phraseological units with interesting meanings appear. And this gives space for further delving into the phraseological and idiomatic system of the English language, even if it is considered a field thoroughly researched and scanned by numerous linguists.

REFERENCES

1. Baran, Ya. & Zymomrya, M. (1999). *Teoretychni osnovy frazeolohiyi. Navchal'nyy posibnyk dlya studentiv fakul'tetiv inozemnykh mov universytetiv ta pedahohichnykh instytutiv.* [Theoretical foundations of phraseology. Study guide for students of foreign language faculties of universities and pedagogical institutes.] Uzhhorod: Zakarpat's'ka oblasna orhanizatsiya Tovarystva knyholubiv Ukrayiny [in Ukrainian].
2. Holovnya, A.V. (2011). Zoonim yak skladnyk porivnyannya na poznachennya rys kharakteru lyudyny (pro vybir zasobiv ukrayinomovnoho perekladu porivnyan' z komponentom-zoonimom u prozi Red'yarda Kiplinha) [A zoonym as a component of a comparison to denote human character traits (on the choice of means of Ukrainian translation of comparisons with a zoonym component in the prose of Rudyard Kipling)]. *Vsesvitnya literatura v serednikh navchal'nykh zakladakh Ukrayiny.* – *World literature in secondary educational institutions of Ukraine.* № 6. pp. 67–76. [in Ukrainian].
3. Rusnak, V.I. (2011). Zoosemichni frazeolohichni odynytsi yak nosiyi natsional'no markovanoyi vtorynnoyi nominatsiyi [Zoosemic phraseological units as carriers of a nationally marked secondary denomination]. *Naukovi zapysky. Seriya "Filolohichna" – Proceedings. "Philological" series.* Ostroh: Vydavnytstvo Natsional'noho universytetu «Ostroz'ka akademiya». Vol. 19. pp. 329-336 [In Ukrainian].
4. Cowie, A.P. & Howarth P. (2016). Phraseology – a Select Bibliography. *International Journal of Lexicography.* 9(1), pp. 38–51.
5. Cowie, A.P. (2018). *Phraseology: Theory, Analysis, and Applications.* Oxford: Oxford University Press.
6. Mintsys E., Mintsys Yu. (2019). Zoonyms: Contextual Meaning in Literary Context (based on the novel "Bless me, Ultima!" By Rudolfo Anaya). *Zakarpat's'ki filolohichni studiyi.* – *Transcarpathian Philological Studies.* № 10. Vol. 1 pp. 99–104.
7. *Oxford Dictionary of English Idioms (2008)* / Ed. by Cowie A.P., R. Mackin & I.R. McCaig. Oxford University Press.
8. *Phraseology: An interdisciplinary perspective (2018)* / Ed. by Granger S., Meunier F. Amsterdam: John Benjamins.
9. Weinreich, U. (2019) *Problems in the Analysis of Idioms: Substance and Structure of Language.* Berkley and Los Angeles: University of California Press.
10. Werness, B. Hope. (2017). *The Continuum encyclopedia of animal symbolism in art.* London: A&C Black.

BIBLIOGRAPHY

1. Баран Я., Зимомря М. Теоретичні основи фразеології : навчальний посібник. Ужгород : Закарпатська обласна організація Товариства книголюбів України, 1999. 176 с.
2. Головня А.В. Зоонім як складник порівняння на позначення рис характеру людини (про вибір засобів україномовного перекладу порівнянь з компонентом-зоонімом у прозі Редьярда Кіплінга). *Всесвітня література в середніх навчальних закладах України.* 2011. № 6. С. 67–76.
3. Руснак В.І. Зоосемічні фразеологічні одиниці як носії національно маркованої вторинної номінації. *Наукові записки. Національного університету «Острозька академія». Серія «Філологічна».* 2011. № 19. С. 329–336.
4. Cowie A.P., Howarth P. Phraseology – a Select Bibliography. *International Journal of Lexicography.* 2016. № 9 (1). P. 38–51.
5. Cowie A.P. *Phraseology: Theory, Analysis, and Applications.* Oxford : Oxford University Press, 2018. 541 p.
6. Mintsys E., Mintsys Yu. Zoonyms: Contextual Meaning in Literary Context (based on the novel "Bless me, Ultima!" By Rudolfo Anaya). *Закарпатські філологічні студії.* Випуск 10. Том 1. 2019. С. 99–104.
7. *Oxford Dictionary of English Idioms* / Ed. by Cowie A.P., R. Mackin & I.R. McCaig. Oxford University Press, 2008. 685 p.
8. *Phraseology: An interdisciplinary perspective* / Ed. by Granger S., Meunier F. Amsterdam: John Benjamins, 2018. 423 p.
9. Weinreich U. *Problems in the Analysis of Idioms: Substance and Structure of Language.* Berkley and Los Angeles: University of California Press, 2019. 208 p.
10. Werness B. Hope. *The Continuum encyclopedia of animal symbolism in art.* London : A&C Black. 2017. 476 p.

ІНТЕРТЕКСТУАЛЬНІСТЬ ЯК СКЛАДОВА ІДІОСТИЛЮ АВТОРА У ФІЛОСОФСЬКІЙ ЛІТЕРАТУРІ НА ПРИКЛАДІ ТВОРІВ С. ЖИЖЕКА

Оксана Подвойська

кандидат філологічних наук, доцент,
в.о. зав. кафедри галузевого перекладу та іноземних мов
Херсонського національного технічного університету
вул. Інститутська, 11, м. Хмельницький, Україна
orcid.org/0009-0009-5835-4083
e-mail: podvoyska.oksana@kntu.net.ua

Владислав Агапієв

здобувач освіти за другим рівнем за спеціальністю 035 «Філологія»
Херсонського національного технічного університету
вул. Інститутська, 11, м. Хмельницький, Україна
orcid.org/0009-0004-3454-0299
e-mail: ahapiiev@gmail.com

Анотація. У статті розглядається теоретичне підґрунтя до застосування концепту інтертекстуальності у межах мово– та літературознавчих досліджень та питання доцільності застосування поняття інтертекстуальності в контексті вивчення індивідуального стилю автора, зокрема у філософських працях, на матеріалі робіт філософа Славоя Жижека. Метою пропонованого дослідження є огляд та аналіз сучасних теоретичних досліджень понять «ідіостиль» та «інтертекстуальність» у межах української та більшою мірою західної мово– та літературознавчої традиції, визначення природи цих понять та доцільності розгляду інтертекстуальності як одного з елементів індивідуального стилю автора. У статті наводиться нове, авторське визначення поняття інтертекстуальності як сукупності продуктивних взаємозв'язків усередині комплексу наявних текстів, написаних тією чи іншою мовою, які продиктовані соціальною динамікою та є одним із рушіїв створення текстів як таких. Визначення виведене на основі як класичних розвідок на цю тему, так і сучасних мовознавчих рефлексій на тему інтертекстуальності та їхньої критики. Таке визначення дає змогу розглядати інтертекстуальність як елемент індивідуального стилю та досліджувати її у кількісному вимірі через інтертекстуальні маркери. З цих позицій у пропонованій статті досліджується роль інтертекстуальності як елементу індивідуального стилю у творах словенського філософа Славоя Жижека. У ході дослідження також розглядається прагматика застосування інтертекстуальних маркерів у його текстах. Оскільки С. Жижек є «популярним» філософом, інтертекст виконує функції як роз'яснення читачеві складних філософських понять через популярну культуру, так і конструювання власного авторського іміджу – як людини, глибоко обізнаної у сучасній популярній культурі, що слідує за новими культурними тенденціями та трендами. У висновку, втім, констатується недостатня розробленість теми взаємозв'язку понять ідіостилю та інтертекстуальності в сучасному академічному середовищі та окреслюється потреба у подальших дослідженнях в цьому напрямі.

Ключові слова: інтертекстуальність, інтертекстуальні маркери, ідіостиль, ідіолект, філософія, література, філософський переклад.

INTERTEXTUALITY AS A PART OF AUTHOR'S INDIVIDUAL STYLE IN PHILOSOPHICAL LITERATURE, ILLUSTRATED BY S. ŽIŽEK'S PHILOSOPHICAL WORKS

Oksana Podvoiska

*Candidate of Philological Sciences, PhD, Associate Professor;
Head of the Department of Specialised Translation and Foreign Languages
Kherson National Technical University
Instytutska str., 11, Khmelnytskyi, Ukraine
orcid.org/0009-0009-5835-4083
e-mail: podvoyska.oksana@kntu.net.ua*

Vladyslav Ahapiiev

*A second level student majoring in 035 "Philology"
Kherson National Technical University
Instytutska str., 11, Khmelnytskyi, Ukraine
orcid.org/0009-0004-3454-0299
e-mail: ahapiievv@gmail.com*

Abstract. *The article examines the theoretical basis for the application of the concept of intertextuality in linguistics and literary studies and explores the question intertextuality concept's relevance in the context of analyzing the author's individual style, particularly in philosophical works, illustrated by the works of philosopher Slavoj Žižek. The purpose of the proposed research is to review and analyze modern theoretical studies of the concepts of "idiostyle" and "intertextuality" within the Ukrainian and – mostly – Western linguistics and literary studies traditions, to determine the nature of these concepts and relevance of considering intertextuality one of the elements of the author's individual style. The article presents a new definition of the concept of intertextuality, namely as a set of productive interconnections within a range of existing texts written in a specific language, which are determined by social dynamics and are one of the vehicles for the creation of texts as such; based on both classical studies on this topic and modern linguistic reflections on intertextuality, as well as modern criticism of these reflections, this definition allows us to consider intertextuality as an element of individual style and to study it in a quantitative way through the so-called intertextual markers. From this perspective, the article examines the role of intertextuality as an element of individual style in the works of the Slovenian philosopher Slavoj Žižek. The study also examines the practical purposes of intertextual markers' use in his texts – since S. Žižek is a popular, mainstream philosopher, the intertext is needed both to explain complex philosophical concepts to the reader through popular culture and to construct philosopher's own, unique image of a person deeply aware of contemporary, popular culture that follows new cultural trends and tendencies. The conclusion, however, points out the insufficient development of the topic of the relationship between the concepts of idiostyle and intertextuality in the modern academic environment and outlines the need for further research in this area.*

Key words: *intertextuality, intertextual markers, individual style, idiolect, philosophy, literature, philosophical translation.*

Постановка проблеми. Починаючи з другої половини минулого сторіччя, мовознавство приділяє чимдалі більшу увагу як дослідженню явища ідіостилю, тобто індивідуального стилю автора, так і спектру питань, що стосуються міжтекстових зв'язків та зв'язків тексту із елементами об'єктивної дійсності, тобто явищу інтертекстуальності. Інтертекстуальність, зокрема, згідно з деякими теоретичними дослідженнями є важливим аспектом безпосереднього процесу перекладу, особливо при перекладі філософських творів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

У цій статті ми звертатимемось переважно до іноземного досвіду дослідження ідіостилю та явища інтертекстуальності, зокрема до праць або критичних обробок праць мовознавців Г. Пойкерта, Б. Зандіг, Б. Зовінського, У. Фікс, А. Гардта, Й. Кнапе, А. Грахама, Т. Германса, Л. Венуті, Дж. Рее та інших. Однак слід зазначити, що тема взаємозв'язку ідіостилю з поняттям інтертекстуальності, зокрема у контексті філософської літератури, не є достатньо висвітленою та розробленою в наявній мовознавчій літературі.

Мета статті – проаналізувати наявні теоретичні матеріали на тему ідіостилу, інтертекстуальності та особливостей перекладу філософської літератури, визначити доцільність дослідження інтертекстуальності як елементу ідіостилу та визначити роль інтертекстуальності в ідіостилі філософа С. Жижека на матеріалі його праць «Looking Awry: An Introduction to Jacques Lacan through Popular Culture» та «Hegel in A Wired Brain».

Предметом дослідження у статті є сучасні теоретичні напрацювання та уявлення про поняття індивідуального стилю та інтертекстуальності, **об'єктом дослідження** є інтертекстуальність як елемент індивідуального стилю на матеріалах робіт філософа С. Жижека.

Виклад основного матеріалу. Вважаємо доцільним почати із загальних визначень. Мовознавець Х. Дідух, посилаючись на радянську мовознавчу традицію, визначає ідіостиль (або індивідуальний стиль – у межах цієї статті ці два терміни надалі вважатимуться взаємозамінними та тотожними відповідно до дослідженого теоретичного матеріалу) як «сукупність глибинних механізмів створення текстового простору певним автором, які відрізняють його від інших. У більш вузькому значенні ідіостиль пов'язаний із системою мовностилістичних засобів, характерних для творчої манери певної мовної особистості автора» [1, с. 139]. Ідіостиль є важливою складовою частиною не тільки художньої літератури, але й, за Б. Зовінським та Г. Лерхнером, будь-якого мовного акту (усного чи письмового) – епістолярної літератури, щоденників, усного мовлення у різних форматах та контекстах тощо [2, с. 76]. Індивідуальний стиль, поняття якого в сучасному мовознавстві тісно пов'язане із концепцією «мовної особистості», формує так званий мовний відбиток, особливий для будь-якого мовця, оскільки однією з найважливіших функцій індивідуального стилю є самовираження засобами мови, зокрема через специфічні стильові особливості (нім. «*Merkmale*») [3, с. 1239].

У німецькомовному мовознавчому дискурсі популярною є думка про ідіостиль як «засіб вираження досягнутого власною душею». Таке метафізичне прочитання сутності індивідуального стилю не є принципово новим і сягає щонайближче доби романтизму

в німецькій літературі; згадаймо цитату Гете: «*[Stil ist eine Sprache], in welcher sich der Geist des Sprechenden unmittelbar ausdrückt und bezeichnet*» – «*[Стиль – мова], якою безпосередньо виражається та пізнається душа мовця*» (тут і далі переклад наш – О. П., В. А.) [3, с. 1234]. Із більш сучасних варіацій на цю тему, поява яких зумовлена поєднанням мовознавства та психологічних дисциплін на початку ХХ сторіччя, можемо виділити пасаж із праці австрійського лінгвіста Л. Шпіцера «*Stilstudien*» (1928, перевидана у 1961): «*Stilsprache <...> die biologisch notwendige Auswirkung der Individualseese*» – «*Стиль – <...> біологічно зумовлене вираження власної душі*» [4, с. 520]. Психологічні віяння, між тим, хоча й з певними змінами, знаходять відображення і в українському мовознавстві та літературознавстві. Наприклад, відомий літературознавець О. Кухар-Онишко формулює поняття ідіостилу як «вираження авторського погляду на світ, певної концепції світу й людини» [5, с. 33].

Із суто структурно-функціональної позиції індивідуальний стиль можна описати, цитуючи літературознавця А. Ситченка, як набір «*образотворчих засобів, який охоплює як зміст, так і форму літературного твору, виражає життєвий та естетичний досвід кожного письменника, ураховує традиції національної та світової культури*» [6, с. 48]. Схоже трактування можна знайти у німецької мовознавиці Б. Занді: «*individuelle Stile [sind] über eine Kombinatorik beschreibbar: durch individuelle Auswahlen aus vorgefundenen Inventaren und durch eine Integration zu einem neuen individuellen Inventar*» – «*індивідуальні стилі можна описати комбінаторно: як індивідуальний вибір засобів зі вже наявного [мовного] інвентаря та як перехід до нового індивідуального [мовного] інвентаря*» [3, с. 1239].

Також не варто забувати про поняття «ідіолекту»: проблема розрізнення ідіостилу та ідіолекту є важливою темою мово- та літературознавчих досліджень останніх десятиліть [7, с. 37]. Власне, звучання цих термінів натякає на їхню спорідненість, утім деякі як вітчизняні, так і іноземні мовознавці розрізняють та навіть ієрархізують їх відносно один одного [8, с. 27]. Наприклад, німецький мовознавець Г. Лерхнер розуміє під ідіолектом сукупність усіх можливих мовних

та виразних засобів, доступних індивідові у будь-який момент часу, тоді як ідіостиль – процес (і саме процес) конкретного застосування тих чи інших елементів мовного інвентаря згідно з індивідуальними міркуваннями мовця. Отже, ідіостиль за цією логікою підпорядковується ідіолектові як процес реалізації ідіолекту в мові у конкретний момент часу та в конкретному контексті [3, с. 1239].

Тепер перейдемо до поняття інтертекстуальності, для осмислення якої ми звертатимемося до сучасного досвіду її вивчення в мовознавстві та теорії перекладу. Слід одразу зазначити, що аналізований нижче матеріал, передовсім за авторством А. Нойберта, Т. Германса, Ж. Ру-Фарко, та Л. Венуті, не входить до академічного мейнстріму у сфері перекладознавства. Причина певної маргінальності цієї тематики полягає у дещо нетрадиційних поглядах її сучасних дослідників на роль еквівалентності у перекладі та суб'єктності перекладача у процесі перекладу [9, с. 47].

Отже, у контексті сучасних західних мово-і перекладознавчих досліджень інтертекстуальність уявляється як такий собі герменевтичний простір взаємопроникних і потенційно всеосяжних зв'язків між різними текстами. Взаємозв'язки між текстами, як і інтертекстуальність загалом, не обмежуються виключно цитуваннями, посиланнями, алюзіями на інший конкретний текст: конкретний текст, за Т. Германсом та Л. Венуті, існує в середовищі корпусу всіх доступних мові оригіналу текстів, тобто усіх текстів, коли-небудь написаних мовою оригіналу [10]. Тексти, на думку цих авторів, виникають «у заплутаній мережі інтертекстуальних зв'язків через часткове поглинання та рефлексію на уже існуючий [у мові оригіналу] текстовий матеріал» [11], а отже, смисл текстів формується не стільки їхнім автором, як інтертекстуальними зв'язками всередині текстового корпусу тієї чи іншої мови. Крім того, дослідниця Ж. Ру-Фарко визначає такі складники інтертекстуальності твору, називаючи їх контекстами: перший «контекст» лежить у внутрішній структурі тексту та використаних у тексті мовних засобах – «мовний текстурі»; другий «контекст» складається зі зв'язків тексту із масивом уже існуючих текстів мовою оригіналу; третій «контекст» – рецепція тексту читачем [9, с. 42].

Як зазначає мовознавець П. Сакеларіо – критик наведеного підходу, таке трак-

тування інтертекстуальності практично виключає соціальний контекст конкретного літературного твору, обмежуючись виключно літературним середовищем: «*From the point of view of the social forces that propel the various textual practices, intertextual relations can be seen as a reflection of concrete social relations <...> Intertextuality, then, can be taken as a condition of the meaningfulness of texts only in the sense that it is a symbolic reflection of social activity.*» («З позиції законів соціальної динаміки, завдяки яким розвиваються ті чи інші текстові практики, інтертекстуальні зв'язки є відображенням конкретних соціальних зв'язків <...> Інтертекстуальність, відповідно, є критерієм осмисленості тексту лише у розрізі символічного відображення соціальної діяльності») [9, с. 45]. Власне, з соціально-історичної перспективи взаємоперетин текстів є наочною ілюстрацією соціальних зв'язків, оскільки тексти не функціонують автономно. Радше конкретні соціальні агенти взаємодіють між собою в тих чи інших соціальних умовах через тексти. Відповідно, інтертекстуальність є не тільки соціально-вмотивованим явищем, але й складовою частиною соціальної взаємодії.

І хоча таке визначення інтертекстуальності є не надто елегантним, ми послуговуватимемося ним під час дослідження її зв'язку із концепцією індивідуального стилю.

Отже, чи може інтертекстуальність бути складовою частиною індивідуального стилю автора? З одного боку, таке припущення звучить дещо контрінтуїтивно: якщо вважати, що сам текст є продуктом (наслідком) соціально вмотивованих інтертекстуальних зв'язків, то як інтертекстуальність (як першопричина виникнення тексту) може бути підпорядкована ідіостиллю як складовій частині тексту? До того ж Т. Германс, на якого ми вже посилалися, у межах дискусії про інтертекстуальність називає текст «самореферентною за своєю природою формою» (англ. «*inherently self-referential form*») [12, с. 40]: текст не тільки посилається сам на себе, але й «усвідомлює» власну інтертекстуальність, тобто вона перетворюється на неодмінний атрибут тексту. Відповідно, було би недоцільно виділяти загальну категорію, притаманну будь-якому текстові, як якусь особливу рису, тим паче в межах ідіостиллю.

Однак звернімося до витоків та класичних прочитань поняття інтертекстуальності,

позаяк наведені вище аргументи відносяться радше до маргінальних течій мовознавства і не підтримуються академічним мейнстрімом. Насправді у цьому контексті нас цікавить класичне визначення феномену інтертекстуальності авторства болгарської літературознавиці Ю. Кристевой, оскільки його більш пізні, утім доволі відомі уточнення та доопрацювання за авторством Ж. Женет та Р. Бартеса у розрізі мовознавства значно ближчі до концепцій Т. Германса, Ж. Ру-Фарко та Л. Венуті [13]. Отже, Ю. Кристева розуміє під інтертекстуальністю **радше літературний** діалог між автором, читачем та всією сучасною, минулою або майбутньою культурою через такі засоби, як цитати, алюзії, відсилки тощо; у класичному прочитанні інтертекстуальність складається зі зв'язків рівня «текст – текст», «текст – жанр» та «текст – дійсність» [14, с. 31–59].

Отже, вважаємо доцільним синтез класичного визначення інтертекстуальності авторства Ю. Кристевой та поглядів Л. Венуті, Т. Германа, Ж. Ру-Фарко із їхньою критикою від П. Сакеларіо: інтертекстуальність – сукупність продуктивних взаємозв'язків усередині комплексу існуючих текстів, написаних тією чи іншою мовою, які продиктовані соціальною динамікою та є одним із рушіїв створення текстів як таких.

Такий синтез, по-перше, не тільки усуває проблему взаємосумісності понять інтертекстуальності та ідіостилю, по-друге, дає змогу надати певний кількісний вимір інтертекстуальності як елементу тексту, виявивши на основі цього виміру певні стильові закономірності. Одиницями кількісного виміру інтертекстуальності є так звані інтертекстуальні маркери – елементи, що відсилають до інших текстів, жанрів, елементів дійсності, нелітературних творів мистецтва тощо [14, с. 87].

Саме кількісний вимір інтертекстуальності стане нам у нагоді під час розгляду творів філософа С. Жижека, оскільки філософська література, вважаючись чи не найскладнішим типом текстів, що пропонуються для перекладу, оперує цілком у площині інтертекстуального, спираючись не тільки на великою мірою «заочний» діалог між філософами (оскільки авторів можуть відділяти цілі епохи та тисячоліття), але й на набір доволі умовних «термінів», що, в умовах настільки високоабстрактної та малоформалізованої дисципліни,

розпливаються у значеннях, потрапляють в масову культуру, де набувають зовсім інших конотацій та змістів, а масова культура за цілком інтертекстуальним принципом впливає на сучасну її філософію [15, с. 227–230].

Отже, тепер варто перейти до аналізу інтертекстуальності в ідіостилі С. Жижека на матеріалі оригіналів праць «Looking Awry: An Introduction to Jacques Lacan through Popular Culture» та «Hegel in A Wired Brain».

І хоча цілком легітимним може бути зауваження про нерепрезентативність такого аналізу, оскільки досліджується лише мізерна частка обширної бібліографії С. Жижека, тим паче, що формат статті не здатен огорнути навіть дві книжки загалом, втім навіть у цих двох книгах можна простежити очевидні закономірності.

Наприклад, навіть вступи до обох книжок супроводжуються великою кількістю інтертекстуальних маркерів, що відсилають як до філософії, так і до популярної культури – класичної та сучасної. Розгляньмо хоча б перший абзац вступу до книги «Looking Awry»: «*Walter Benjamin <...> had in mind specifically <...> a reading of the sublime ideal of the love couple represented by Mozart's Magic Flute together with the definition of marriage found in Immanuel Kant*» – «*Вальтер Беньямін <...> мав на увазі саме <...> прочитання високого ідеалу любовної пари, описаного у Моцартівській «Чарівній флейті» та у визначенні шлюбу за авторством Імануїла Канта*» [16, с. 3]; «*<...> a reading of the most sublime theoretical motifs of Jacques Lacan*» – «*<...> прочитання найбільш абстрактних теоретичних мотивів Жака Лакана*» [16, с. 3]; «*<...> exemplary cases of contemporary mass culture: not only Alfred Hitchcock, <...> but also film noir, science fiction, detective novels, sentimental kitsch, and <...> Stephen King*» – «*<...> зразкові вияви сучасної масової культури: не лише Альфред Гічкок, <...> але й фільм-нуар, наукова фантастика, детективний роман, сентиментальний кітч та <...> твори Стівена Кінга*» [16, с. 3]; «*<...> is a whole series of "Lacan with...": <...> Fritz Lang, Ruth Rendell, Patricia Highsmith, Colleen McCullough <...>*» – «*<...> цілу низку екскурсів утибу «Лакан та...»: <...> Фріц Ланг, Рут Рендел, Патріція Найсміт, Колін МакКалло...*» [16, с. 3]; «*"great" names like Shakespeare and Kafka <...> are read strictly as kitsch authors*» – «*«величні» прізвища, такі*

як Шекспір та Кафка, <...> сприймаються строго як кітчеві автори» [16, с. 3]. Така кількість звернень до популярної культури у контексті цієї книги є цілком виправданою: достатньо хоча б звернути увагу на її назву: її завданням є введення читача у Лаканівський психоаналіз через зразки популярної культури.

Водночас більш тематично специфічна «Hegel in A Wired Brain» (назву ми вважаємо за доцільне перекласти як «Гегель та нейроінтерфейси») супроводжується інтертекстуальними маркерами із майже виключно філософської сфери: «“*Un jour peut-être, le siècle sera Deleuzien,*” Michel Foucault wrote decades ago in a review of one of Gilles Deleuze’s books. The hypothesis of the present book is that, if, in some sense, the twentieth century was not Deleuzian, but Marxian, the twenty-first century will be Hegelian...» – ««Колись це століття назвуть століттям Дельоза,» – кілька десятиліть тому написав Мішель Фуко у своїй рецензії на одну з книг Жюльєн Дельоза. Моя ж книга висуває гіпотезу, що якщо двадцяте століття у певному сенсі було століттям не Дельоза, а Маркса, то двадцять перше століття буде століттям Гегеля...» [17, с. 6]; «*Recall Hegel’s emphatic dismissal of “issuing instructions on how the world ought to be” from the “Preface” of his Philosophy of Right...*» – «Згадайте-но Гегелівську виразну відмову від «настанов щодо того, яким повинен бути світ» із «вступу» до його книги «Філософія права...» [17, с. 6]; «*Where am I speaking from? ...the triad that defines my philosophical stance is that of Spinoza, Kant and Hegel.*» – «Звідки постає мій аргумент? ...тріада, що окреслює мою філософську позицію, – це Спіноза, Кант та Гегель» [17, с. 7]; «*However, the new universe has nothing whatsoever to do with the irrationalism of Lebensphilosophie whose first representative was Schopenhauer...*» – «Утім, цей новий всесвіт не має нічого спільного з ірраціональністю Шопенгауєрівської *Lebensphilosophie...*» [17, с. 8]; «*...rupture which makes Hegel no longer our contemporary, beginning with the post-Hegelian turn of Schelling, Kierkegaard and Marx, but this turn can be easily accounted for in the terms of an immanent reversal of the German Idealist topic*» – «...розрив, що віддаляє Гегеля від нас, що починається з постгегеліанського повороту Шеллінга, К’єркегора та Маркса; утім, цей поворот легко пояснюється вічним поверненням теми німецького ідеалізму»

[17, с. 7]. У наведених цитатах інтертекстуальність слугує засобом заочного філософського діалогу, вираженням власної позиції з того чи іншого приводу через опонування наведеним цитатам, їхнього уточнення або, навпаки, наведення цих цитат як аргументу на користь власної позиції.

Цілком типова, на перший погляд, риса філософських текстів у творах Славоя Жижека доведена до максимуму: практично кожен пасаж, кожна теза, висловлена автором, супроводжується щонайменше кількома інтертекстуальними маркерами, що стосуються як сфери філософії (такі маркери слугують «рушієм» для виведення власних філософських міркувань), так і елементів популярної культури, які С. Жижек використовує радше як ілюстративний матеріал для більш наочного розуміння власних ідей та побудов аудиторією: «мостом» між автором та читачем у цьому випадку слугують витвори масової культури, легкозрозумілі та, радше за все, знайомі цільовій аудиторії, на яку розраховані обидві книжки, позаяк С. Жижек є «популярним» філософом, частиною сучасного філософського мейнстріму.

Крім того, специфіка праць С. Жижека передбачає занурення у сучасну культуру: через зрозумілі читачеві ілюстрації автор рефлексує на суспільні, економічні проблеми, локальні та глобальні, сучасні як йому, так і читачеві.

Відповідно, дуже часто у процесі прочитання його текстів можна натрапити на подібні пасажі: «*What we stumble upon here is the same ambiguity as the one towards the end of The Matrix: in the last scene of the movie, Neo announces the liberation of humanity from the Matrix – but the status of this liberation is ambiguous. As the result of Neo’s intervention, there is a “SYSTEM FAILURE” in the Matrix; at the same time, Neo addresses people still caught in the Matrix as the Savior who will teach them how to liberate themselves from the constraints of the Matrix – they will be able to break the physical laws, bend metals, fly in the air ... The matrix is, of course, a metaphor for what Lacan called the “big Other,” the virtual symbolic order, the network that structures reality for us. This dimension of the “big Other” is that of the constitutive alienation of the subject in the symbolic order: the big Other pulls the strings, the subject doesn’t speak, he “is spoken” by*

the symbolic structure.» – «Тут ми натрапляємо на ту ж непевність, що й наприкінці фільму «Матриця»: у фінальній сцені Нео оголошує про звільнення людства від Матриці, утім стан цього звільнення є непевним. Внаслідок втручання Нео у Матрицю відбувається «ЗБІЙ СИСТЕМИ»; у цей же час Нео звертається до людей, досі закутих у Матрицю, у ролі Спасителя, який навчить їх звільнитися від обмежень Матриці – вони зможуть порушувати закони фізики, згинати металеві об'єкти, левітувати... Звичайно ж, матриця – це метафора на поняття, яке Лакан називає «великим Іншим», – на віртуальний символічний порядок, на мережу, що структурує нашу реальність. Цей вимір «великого Іншого» відповідає за структурне відчуження суб'єкта в межах символічного порядку: суб'єктом керує великий Інший; суб'єкт не говорить самостійно, за нього «говорить» символічний порядок» [17, с. 60].

Через аналогію зі всесвітньо відомим фільмом «Матриця» братів Вачовські С. Жижек пояснює класичний Лаканівський концепт «великого Іншого» – колективний символічний порядок, основу якого складають соціолінгвістичні структури та обмеження, що визначають форму міжособистісної взаємодії всередині цього порядку [18].

Крім того, можна спостерігати рівномірний розподіл смислового навантаження та складності у сприйнятті у всьому тексті. У випадку першої книги таке спостереження видається контрінтуїтивним, оскільки її мета – введення до психоаналізу через прості приклади, розраховане на пересічного, утім зацікавленого у темі читача. Цей «розподіл складності» відбувається безвідносно до збільшення або зменшення кількості інтертекстуальних маркерів у тому чи іншому фрагменті. При цьому наведені раніше функції цих маркерів зберігаються. Наприклад, пор. два різних уривки з книги «Looking Awry...»:

«...the famous painting of Kasimir Malevich, The Naked Unframed Icon of My Time: a simple black square on a white background. The "reality" (white background surface, the "liberated nothingness," the open space in which objects can appear) obtains its consistency only by means of the "black hole" in its center (the Lacanian das Ding, the Thing that gives body to the substance of enjoyment), i.e., by the exclusion of the real, by the change

of the status of the real into that of a central lack» – «...«Чорний квадрат», відома картина Казимира Малевича – простий чорний квадрат на білому тлі. «Реальність» (біле тло, «звільнене ніщо» – відкритий простір, у якому з'являються об'єкти) стає реальною виключно через наявність «чорної діри» у центрі (Лаканівське «das Ding» – річ, що втілює матерію насолоди), тобто через виключення реального, через перетворення реального на пустку в центрі картини» [16, с. 19].

«Kafka's universe is a world in which God—who up to now had held himself at an assured distance—has gotten too close to us. Kafka's universe is a "universe of anxiety," why not?—on condition, however, that one takes into account the Lacanian definition of anxiety (what provokes anxiety is not the loss of the incestuous object but, on the contrary, its very proximity). We are too close to das Ding, that is the theological lesson of postmodernism: Kafka's mad, obscene God, this "Supreme Being of Evil," is exactly the same as God qua Supreme Good—the difference lies only in the fact that we have gotten too close to Him» – «Світ Кафки – це світ, у якому Господь, який до того зберігав певну дистанцію, вринул наблизився до нас. Світ Кафки – це «світ тривоги», позаяк чому б йому таким не бути? Звичайно, за умови, що ми оперуємо Лаканівським визначенням тривоги (тривогу спричиняє не втрата інцестуозного об'єкта, а його надмірна близькість). Ми перебуваємо занадто близько до das Ding, і саме в цьому полягає теологічний урок постмодернізму: Кафківський безумний, непристойний Бог – це «Втілення вселенського зла» – та ж сама сутність, що й Бог – Найвище благо: різниця пролягає виключно у факті надмірної близькості до нього» [16, с. 113].

В уривках ідеться загалом про набір аналогічних понять, передовсім про «das Ding» – об'єкт бажання (точніше, відсутність об'єкту бажання) у термінології Лакана [19, с. 492]. При цьому наведені в уривках інтертекстуальні маркери виконують радше косметичну, аніж пояснювальну функцію, і у цьому є свій сенс: С. Жижек усвідомлює свій статус «популярного», мейнстрімного філософа, прилаштовуючи власний стиль викладення думок до суспільних очікувань, зокрема через інтертекстуальні зв'язки із елементами популярної культури. У цьому виявляється саме індивідуально-стильова площина інтертекстуальності – поняття, що в інших

обставинах можна було би вважати суто структурним елементом тексту, актуальним для будь-якого тексту суто за критерієм власної необхідності для формування тексту.

Висновки. Відповідно до наведених вище міркувань вважаємо за доцільне розглядати інтертекстуальність як суттєвий елемент ідіостилу С. Жижека. Ці ж положення, як нам здається, можна екстраполювати на

дослідження індивідуальних стилів інших філософів, утім мусимо зазначити, що тема взаємозв'язків понять ідіостилу та інтертекстуальності, наскільки нам відомо, не є достатньо розробленою в сучасному академічному середовищі та, на нашу думку, підлягає подальшому науковому розгляду, оскільки вона становить інтерес для сучасного мовознавства.

ЛІТЕРАТУРА

1. Фадєєва О.В. Ідіостиль як відображення авторської картини світу у творах гібридного жанру. *Вчені записки Таврійського національного університету імені В.І. Вернадського. Серія «Філологія. Соціальні комунікації»*. 2019. Том 30 (69), № 2. Ч. 1. С. 138–145.
2. Sowinski B. *Stilistik: Stiltheorien und Stilanalysen*, 2. Aufl. Stuttgart, Verlag J.B. Metzler, 1999. 263 с.
3. Fix U., Gardt A., Knape J. *Rhetorik und Stilistik: Band 2*. Berlin, Walter de Gruyter, 2009. 1477 с.
4. Spitzer L. *Stilstudien*. Hueber, 1961. 731 с.
5. Кухар-Онишко О.С. Індивідуальний стиль письменника: генезис, структура, типологія. Київ : Вища школа, 1985. 175 с.
6. Ситченко А.Л. Визначення індивідуального стилю письменника на основі структурування поняття. *Дивослово*. 2002. № 5. С. 48–50.
7. Корнієнко А.І., Бугайова А.С. Ідіостиль автора: мовно-літературознавчий аспект. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія «Філологія»*. 2016. № 25, Том 1. С. 36–38.
8. Коткова Л.І. Ідіостиль, індивідуальний стиль і ідіолект: проблеми розмежування. *Наукові записки Ніжинського державного університету ім. М. Гоголя. Серія «Філологічні науки»*. 2012. № 2. С. 26–29.
9. Sakellariou P. The appropriation of the concept of intertextuality for translation-theoretic purposes. *Translation Studies*. № 8–1. С. 35–47.
10. Hermans T. Translation, Irritation and Resonance. In *Constructing a Sociology of Translation*, edited by Michaela Wolf and Alexandra Fukari. Amsterdam: John Benjamins, С. 57–75.
11. Venuti L. Translation, Intertextuality, Interpretation. *romance studies*. 2009. Vol. 27. № 3. С. 157–173.
12. Hermans T. Translation, equivalence and intertextuality. *Wasafiri*. 2003. Vol. 18. №40. С. 39–41.
13. Barthes R. *Image-Music-Text*. Translated by Stephen Heath. London : Fontana Press, 1977. 204 с.
14. Allen G. *Intertextuality: The New Critical Idiom*. London and New York : Routledge Handbooks, 2000. 249 с.
15. Rée J. The Translation of Philosophy. *New Literary History*. 2001. Vol. 32. № 2. С. 223–257.
16. Žižek S. *Looking Awry: An Introduction to Jacques Lacan through Popular Culture*. The MIT-Press, 1992. 151 с.
17. Žižek S. *Hegel in A Wired Brain*. Bloomsbury Academic, 2020. 170 с.
18. Jacques Lacan: Stanford Encyclopedia of Philosophy. Otherness, the Oedipus Complex, and Sexuation. URL: <https://plato.stanford.edu/entries/lacan/#OthOedComSex>.
19. Hook D. Das Ding as object of melancholia. *Psychoanalytic Dialogues*. 2018. № 28 (4). С. 491–495.

REFERENCES

1. Fadeieva, O. V. (2019). Idiostyl iak vidobrazhennia avtorskoi kartyny svitu u tvorah hibrydnoho zhanru [Idiostyle as a reflection of the author's view of the world in the hybrid genre works]. *Vcheni zapysky TNU imeni V. I. Vernadskoho. Seria; Philologia. Socialni komunikacii – Scientific notes of V. I. Vernadsky Taurida National University, Series: "Philology. Journalism"*, vol. 30(69), 2, Ch. 1, pp. 138–145 [In Ukrainian].
2. Sowinski, B. (1999). *Stilistik: Stiltheorien und Stilanalysen* (2nd ed.) [Stylistics: style theories and style analysis (2nd ed.)]. Verlag J.B.Metzler. [in German]
3. Fix, U., Gardt A. & Knape, J. (2009). *Rhetorik und Stilistik: Band 2* [Rhetoric and stylistics: Volume 2]. Walter de Gruyter [in German].
4. Spitzer L. (1961). *Stilstudien* [Studies on style]. Hueber [in German].
5. Kukhar-Onyshko, O. S. (1985). *Indyvidualny styl pysmennyka: henesys, struktura, typolohiia* [Writer's individual style: genesis, structure, typology]. *Vyshcha Shkola* [in Ukrainian].
6. Sytchenko, A. L. (2002). *Vyznachenniia indyvidualnoho styliu pysmennyka na osnovi strukturuvannia poniattia* [Defining writer's individual style based on concept's structurization]. *Dyvoslovo*, 5, pp. 48–50 [in Ukrainian].
7. Korniienko, A. I. & Buhaiova, A. S. (2016). *Idiostyl avtora: movno-literaturny aspekt* [Author's individual style: linguistic and literary aspects]. *Naukovy visnyk Mizhnarodnoho humanitarnoho universytetu. Seria:*

- Philologia – Scientific Herald of International Humanitarian University. Series “Philology”*, vol. 1, 25, pp. 36–38 [in Ukrainian].
8. Kotkova, L.I. (2012). Idiostyl, indyvidualny styl i idiolect: problem rozmezhuvannia [Idiostyle, individual style, and idiolect: distinction problems]. *Naukovi zapysky NDU im. M. Hoholia. Seria: Philolohichni Nauky – Nizhyn Mykola Gogol State University Scientific Notes. Series: Philological Sciences*, 2, pp. 26–29 [in Ukrainian].
 9. Sakellariou, P. (2014). The appropriation of the concept of intertextuality for translation-theoretic purposes. *Translation Studies*, 8(1). pp. 35–47 [in English].
 10. Hermans, T. (2007). Translation, Irritation and Resonance. In Wolf. M., Fukari A. (Eds.), *Constructing a Sociology of Translation* (pp. 57–75). John Benjamins [in English].
 11. Venuti, L. (2009). Translation, Intertextuality, Interpretation. *romance studies*, vol. 27(3). pp. 157–173 [in English].
 12. Hermans, T. (2003). Translation, equivalence and intertextuality. *Wasafiri*. vol. 18, 40. pp. 39–41 [in English].
 13. Barthes, R. (1977). *Image-Music-Text. Translated by Stephen Heath*. Fontana Press [in English].
 14. Allen, G. (2000). *Intertextuality: The New Critical Idiom*. Routledge Handbooks [in English].
 15. Rée, J. (2001). The Translation of Philosophy. *New Literary History*, vol. 32(2). pp. 223–257 [in English].
 16. Žižek, S. (1992). *Looking Awry: An Introduction to Jacques Lacan through Popular Culture*. The MIT-Press [in English].
 17. Žižek, S. (2020). *Hegel in A Wired Brain*. Bloomsbury Academic [in English].
 18. Stanford University. (n.d.). Jacques Lacan. Otherness, the Oedipus Complex, and Sexuation. In *Stanford Encyclopedia of Philosophy*. Retrieved February 11, 2024, Retrieved from: <https://plato.stanford.edu/entries/lacan/#OthOedComSex> [in English].
 19. Hook, D. (2018). Das Ding as object of melancholia. *Psychoanalytic Dialogues*, 28(4). pp. 491–495 [in English].

SCHWIERIGKEITEN AUF LEXIKALISCHER UND STILISTISCHER EBENE BEIM ÜBERSETZEN DES ROMANS VON K.-P. WOLF “OSTFRIESENZORN”

Natalia Sereda

Dr., Dozentin,

Dozentin des Lehrstuhls für Romano-germanische Philologie

Nationale W. N. Karasin-Universität Charkiw,

Swoboda-Platz 4, 61022, Charkiw, Ukraine

orcid.org/0000-0002-0749-4782

e-mail: na_sereda@yahoo.com

Abstrakt. Der Beitrag ist der Analyse lexikalischer und stilistischer Schwierigkeiten bei der Übersetzung literarischer deutschsprachiger Texte von einem der populärsten modernen Schriftsteller des Krimigenres K.-P. Wolf gewidmet, dessen zahlreiche Werke immer noch auf ihren ukrainischsprachigen Leser warten. Voraussetzung für eine adäquate Übersetzung solcher Texte ist die Fähigkeit, neben der grammatischen Struktur fremder Sätze auch die lexikalischen und stilistischen Schwierigkeiten der Übersetzung richtig zu erkennen und Gedanken nach den Regeln der Zielsprache aufzubauen. Die Strukturen der deutschen und ukrainischen Sprache unterscheiden sich deutlich voneinander, und die Entsprechung der Überlieferung von Sprachkonstruktionen einer Sprache mit Hilfe einer anderen, die nationale Färbung der Originalsprache, die den Romanen von K.-P. Wolf typisch ist, hängt von den Fähigkeiten und Fertigkeiten des Übersetzers ab. Unterschiede in den Sprachen sind auf verschiedene historische, geografische, kulturelle, wirtschaftliche und andere Gründe zurückzuführen. Der Übersetzer wird zum Vermittler nicht nur zwischen den Sprachen, sondern auch zwischen den Kulturen. Die Kultur der Muttersprachler, in unserem Fall der Bevölkerung der Ostfriesischen Inseln, ist durchdrungen von der nationalen und kulturellen Semantik der Wortwirklichkeiten, speziellen Einheiten, die in der Lage sind, die nationale und kulturelle Einzigartigkeit der deutschen Sprache in Norddeutschland auf lexikalischer und stilistischer Ebene widerzuspiegeln. Für eine äquivalente Übersetzung ist es wichtig, die genaue Bedeutung jeder lexikalischen Einheit, jedes stilistischen Phänomens des Originals zu bestimmen und eine Entsprechung in der ukrainischen Sprache zu finden. Man muss berücksichtigen, dass es interlinguale Unterschiede zwischen dem Ausgangstext und dem Zieltext gibt, insbesondere auf stilistischer Ebene, die den Merkmalen des Systems und den Normen der Sprache zugrunde liegen. Im Falle des Schaffens von K.-P. Wolf geht es um die deutsche Literatursprache und die niedersächsische Varietät des Plattdeutschen. Bei der Übersetzung eines literarischen Textes ist es notwendig, auf die korrekte Offenlegung der Bedeutung von Realien, Exotismen und anderen stilistischen Figuren zu achten. Die Werke von K.-P. Wolf haben oft kurze, elliptische Sätze mit nur einer Aussage. Es gibt aber auch eine Vielzahl von vollen einfachen und zusammengesetzten Sätzen mit typischen Rahmenkonstruktionen. Sie zeichnen sich auch durch rhetorische Fragen und die Verwendung des Konjunktivs vor allem in vergleichenden Konstruktionen aus. Typisch sind auch Antithesen, Übertreibungen, Litotes, Entlehnungen, Wiederholungen, sowie die Zeichensetzung bei der Aufzählung. All dies führt zu zusätzlichen Schwierigkeiten bei der Übersetzung, da der Übersetzer eine ausgewogene Entscheidung bei der Auswahl der richtigen Spracheinheit für die Übersetzung treffen muss, die nicht nur die denotative, sondern auch konnotative, expressive und nationalkulturelle Bedeutungen wiedergibt.

Schlüsselwörter: äquivalent, Stilfiguren, Realien, Exotismen, Ellipsen, Vergleiche, Epitheta, Antithesen, Übertreibungen, Wiederholungen.

DIFFICULTIES AT THE LEXICAL AND STYLISTIC LEVELS WHEN TRANSLATING THE NOVEL BY K.-P. WOLF “EAST FRISIAN WRATH”

Natalia Sereda

Candidate of Philological Sciences,
Associate Professor of the Department of Romance and Germanic Philology
V. N. Karazin Kharkiv National University
Maidan Svobody, 4, 61022, Kharkiv, Ukraine
orcid.org/0000-0002-0749-4782
e-mail: na_sereda@yahoo.com

Abstract. The article is devoted to the analysis of lexical and stylistic difficulties in translating literary German-language texts by one of the most popular contemporary writers of the detective fiction, K.-P. Wolf, whose numerous works are still waiting for their Ukrainian-speaking readers. A prerequisite for adequate translation of such texts is the ability to correctly analyze, in addition to the grammatical structure of foreign language sentences, correctly identify lexical and stylistic difficulties in translation and form opinions according to the rules of the target language. The structures of the German and Ukrainian languages differ significantly from each other, and the correspondence of the transmission of linguistic structures, the national coloring of the original language, inherent in the novels of K.-P. Wolf, one language through another depends on the skills and abilities of the translator. Differences in languages are determined by various historical, geographical, cultural, economic and other reasons. The translator becomes a mediator not only between languages, but also between cultures. The culture of native speakers, in our case the population of the East Frisian Islands, is penetrated by the national-cultural semantics of realia, special units, capable of reflecting the national-cultural originality of the German language in northern Germany at the lexical and stylistic levels. For an equivalent translation, it is important to determine the exact meaning of each lexical unit, each stylistic phenomenon of the original and find an equivalent in the Ukrainian language. It should be taken into account that there are cross-linguistic differences between the original text and the translation, especially at the stylistic level, which underlie the features of the system and the norms of the language. When it comes to the creativity of K.-P. Wolf, we are talking about the German literary language and the Lower Saxon variety of the Low German language. When translating a literary text, you should definitely pay attention to the accurate disclosure of the meaning of realia, exoticisms and other stylistic figures. Works by K.-P. Wolf often contain short, elliptical sentences with a single statement. But they also include a large number of complete simple and complex sentences with typical frame structures. They are characterized by rhetorical questions and the use of the subjunctive mood mainly in comparative constructions. Antitheses, hyperboles, litotes, lexical borrowings, repetitions, as well as the use of symbols in listing are also typical. All of the above creates additional difficulties in translation, requiring the translator to make an informed decision in choosing the exact linguistic unit of translation that reproduces not only the conceptual meaning, but also the connotative, expressive and national-cultural one.

Key words: equivalent, stylistic figures, realia, exoticisms, ellipses, comparisons, epithets, antitheses, hyperboles, repetitions.

ТРУДНОЩІ НА ЛЕКСИЧНОМУ І СТИЛІСТИЧНОМУ РІВНІ ПРИ ПЕРЕКЛАДІ РОМАНУ К.-П. ВОЛЬФА «СХІДНОФРИЗЬКИЙ ГНІВ»

Наталія Середя

кандидат філологічних наук, доцент,
доцент кафедри романо-германської філології
Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна
майдан Свободи 4, 61022, Харків, Україна
orcid.org/0000-0002-0749-4782
e-mail: na_sereda@yahoo.com

Анотація. Статтю присвячено аналізу лексичних та стилістичних труднощів перекладу художніх німецькомовних текстів одного з найпопулярніших сучасних письменників детективного жанру К.-П. Вольфа, численні твори якого ще чекають на свого україномовного читача. Передумовою адекватного перекладу таких текстів є здатність правильно аналізувати, окрім граматичної структури іншомовних речень, правильно ідентифікувати лексичні й стилістичні труднощі перекладу і буду-

вати думки за правилами мови перекладу. Структури німецької й української мов суттєво відрізняються одна від одної, і відповідність передачі мовних конструкцій, національного забарвлення мови оригіналу, що є притаманним романам К.-П. Вольфа, однієї мови за допомогою іншої залежить від умінь та навичок перекладача. Відмінності в мовах зумовлюються різними історичними, географічними, культурними, економічними й іншими причинами. Перекладач стає посередником не лише між мовами, але й між культурами. У культуру носіїв мови, у нашому випадку населення Східно-Фризських островів, проникає національно-культурна семантика слів-реалій, особливих одиниць, здатних відображати національно-культурну своєрідність німецької мови на півночі Німеччини на лексичному і стилістичному рівнях. Для рівнозначного перекладу важливо визначити точне значення кожної лексичної одиниці, кожного стилістичного явища оригіналу і знайти еквівалент в українській мові. Потрібно враховувати, що спостерігаються міжмовні відмінності між текстом оригіналу і перекладом, особливо на стилістичному рівні, які лежать в основі особливостей системи і норм мови. У випадку із творчістю К.-П. Вольфа йдеться про німецьку літературну мову й нижньосаксонський різновид нижньонімецької мови. При перекладі літературного тексту потрібно обов'язково звертати увагу на коректне розкриття значення реалій, екзотизмів та інших стилістичних фігур. Твори К.-П. Вольфа містять часто короткі, еліптичні речення з лише одним твердженням, але й налічують велику кількість повних простих і складних речень з типовими рамковими конструкціями. Їм притаманні риторичні питання і використання умовного способу переважно в порівняльних конструкціях. Типовими також є й антитези, гіперболи, літоти, запозичення, повтори, а також використання знаків при переліку. Усе перелічене створює додаткові складнощі перекладу, вимагаючи від перекладача виваженого рішення у виборі влучної мовної одиниці перекладу, яка відтворювала б не тільки понятійне значення, а й конотативне, експресивне та національно-культурне.

Ключові слова: еквівалентний, стилістичні фігури, реалії, екзотизми, еліпси, порівняння, епітети, антитези, гіперболи, повтори.

Problemstellung und Verbindung mit wissenschaftlichen und praktischen Aufgaben.

Es ist bekannt, dass die Besonderheiten des Lebens eines bestimmten Volkes und seines Landes eine Widerspiegelung in der Sprache finden. Wir können also bestätigen, dass die Sprache ein Spiegelbild der Kultur eines Volkes ist, sie trägt den nationalen und kulturellen Code des Volkes. Die Frage des Vergleichs von Kultur und Lexik als sprachlicher Einheiten, die bestimmte Informationen tragen und speichern, ist seit langem nicht nur für Sprachwissenschaftler, sondern auch für Vertreter der anderen Wissenschaften von großem Interesse. Die Übersetzer sind nach wie vor davon überzeugt, dass die größten Übersetzungsschwierigkeit darin bestehen, dass Wörter aus verschiedenen Sprachen nur in einzelnen Fällen völlig übereinstimmen, geschweige Nebenbedeutungen und feste Wortverbindungen. Die Anforderungen an die Übersetzung von deutschsprachigen literarischen Texten stellen ein eigenständiges theoretisches und praktisches Problem dar, dessen Lösung eine gründliche Analyse und Untersuchung nicht nur lexikalischer und grammatischer Aspekte, sondern mehr noch individueller lexikalischer und stilistischer Merkmale dieser Werke erfordert [1; 2; 3; 4], was **die Aktualität** dieser wissenschaftlichen Abhandlung erklärt. **Das Ziel** des vorliegenden

wissenschaftlichen Beitrags besteht darin, die möglichen Schwierigkeiten auf lexikalischer und stilistischer Ebene beim Übersetzen des Romans von K.-P. Wolf «Ostfriesenzorn» aus dem Deutschen ins Ukrainische zu schildern, der, wie auch die anderen Werke des Autors, auf seine ukrainischen Leser und Leserinnen noch wartet.

Überblick des wichtigsten Forschungsmaterials. Das Material unserer Studie bilden die Beispiele aus dem Roman des modernen deutschen Krimi-Schriftstellers Klaus-Peter Wolf „Ostfriesenzorn“. Die Untersuchung des für die Analyse ausgewählten Textes ergab, dass die Eigenart von K.-P. Wolf in erster Linie durch die charakteristische syntaktische Organisation des Textes entsteht – die Verwendung fragmentarischer, einfacher Sätze, die die Idee präzise und klar ausdrücken und manchmal die Handlung auf die Aussage einzelner Tatsachen der künstlerischen Realität reduzieren, zum Beispiel: *Judith Rakers wurde überall erkannt. Schließlich kam sie als Tagesschausprecherin und Moderatorin abends in fast alle Wohnzimmer* [5, S. 7].

Der Autor verwendet zahlreiche stilistische Mittel, indem er die Landschaften seiner Heimat Ostfriesland beschreibt, wo sich die Ereignisse seiner Romane abspielen, die Erholungssuchenden, die die ostfriesischen Inseln ganzjährig besuchen, sowie seine

berühmte Kommissarin Ann Kathrin Klaasen, die in derselben Straße in der ostfriesischen Stadt Norden wie er lebt. Meist handelt es sich dabei um stilistische Mittel wie Epitheta, Vergleiche, Hyperbel, Antithese, Litotes, Wiederholungen verschiedener Art und Ellipsen. So werden in den folgenden Passagen aus dem Roman "Ostfriesenzorn" die **Epitheta** verwendet: (*Gerade jetzt, in dieser schweren Zeit, war er froh, auf Langeoog zu sein* [5, S. 16]; *Es hatte fast immer mit ihrem leiblichen Vater zu tun* [ebd., S. 17]; *Da gibt es geile Klamotten* [ebd., S. 49].

Um die Handlungen der Hauptgestalt des Werkes «Ostfriesenzorn» Ann Kathrin Klaasen zu beschreiben, werden die umgangssprachlichen Wörter *orakeln* und *nee* verwendet, die dem Text einen ausdrucksstärkeren, figurativeren Charakter verleihen und vor der Vorstellungskraft des Lesers ein helleres und interessanteres Bild schaffen: "*Vielleicht*", *orakelte sie*, "*gehen wir später ins Café Leiß. Die haben so schöne heiße Baguettes*" [ebd., S. 29]; „*Nee*“, *sagte Ann Kathrin ostfriesisch knapp*" [ebd., S. 106].

Im Roman "Ostfriesenzorn" greift der Schriftsteller auch aktiv zur Verwendung traditioneller Stilmittel wie **Vergleiche** (*Sein Mund und sein Hals waren inzwischen so trocken, als hätte er Sand geschluckt* [ebd., S. 13]; *Sie sah den Mann, der ihr eine Stahlschlinge um den Hals legte und dabei lächelte, als sei es eine Perlenkette, die er ihr zum Geschenk machen wollte* [5, S. 15]; *Ihr Herz klopfte so sehr, dass sie es hören konnte* [ebd., S. 25]), **Hyperbel** (*Sie war restlos begeistert* [ebd., S. 19]; *Bernhard Sommerfeldt, der hier ..., galt geradezu als märchenhaft reich* [ebd., S. 36]), **Antithese** (*Deshalb drehte sie sich nicht schnell, sondern ganz langsam* [ebd., S. 14]; *Für viele draußen war er Held, für andere ein eiskalter Killer* [ebd., S. 37]), **Litotes** (*Es war nicht wirklich still* [ebd., S. 42]; *Nicht ganz billig, aber ...* [ebd., S. 49]), **Anapher** (*Endlich war mal was los, endlich passierte mal was* [ebd., S. 34]; *Rolltreppen waren lange Zeit sein Lieblingsjagdrevier gewesen. Rolltreppen und S-Bahnen* [ebd., S. 9]) oder **Ellipsen** (*Besonders im Sommer* [ebd., S. 9]; *Welch ein Tag!* [ebd., S. 11]; *Ein Heiliger. Ein Guru* [ebd., S. 125]).

Auf der lexikalischen Ebene wird emotional gefärbtes und bewertendes Vokabular verwendet, obwohl der Autor auch nicht auf

den übermäßigen Gebrauch solcher Werkzeuge zurückgreift. Zum Beispiel verwendet der Verfasser bei der Beschreibung der Luft nicht das neutrale Adjektiv *neblig*, sondern den bewertenden Ausdruckston *nebelschwanger*: *Sie gingen auf den Deich zu, das Gras war feucht von der Nacht, die Luft war nebelschwanger* [ebd., S. 15–16].

Neben dem neutralen, ausdrucksstarken und bewertenden Vokabular bezieht K.-P. Wolf in den Text seines Romans aktiv einen Hauch von wissenschaftlichem Funktionsstil ein, beispielsweise die Namen biologischer Arten – Tiere und Pflanzen, die die Insel Langeoog bewohnen, wie z.B. *Sie stand mit dem Kameramann bei einem stämmigen Pferd und erklärte ihm, woran sie erkenne, dass es sich um einen Friesen handle* [ebd., S. 13]; *Sie rechnete damit, einen Vogel zu sehen, eine Möwe oder eine Dohle. Vielleicht einen Hasen* [ebd., S. 14].

K.-P. Wolf beschreibt das Leben und die Realien in seiner Heimat und verwendet viele Realienwörter. Dies führt zu dem umfangreichen nationalen Charakter des Werkes des Schriftstellers, der dem Übersetzer natürlich gewisse Schwierigkeiten bereitet. Wenn der Schriftsteller einen der Einheimischen beschreibt, verwendet er solche Realienwörter wie *Süße Lale* (випічка *Солоденька Лейл*), *Moin* (Привітання на півночі Німеччини), *Meierei* (на сході й на півночі Німеччини цю назву часто використовують замість слова «молочарня») [5, S. 18, 31, 50, 88, 120] und so weiter.

Einige der im Roman "Ostfriesenzorn" verwendeten Exotismen sind Eigennamen, wie beispielsweise *Flinthörn*, ein Gebiet im Südwesten der ostfriesischen Insel Langeoog, dessen Name sich aus den beiden Begriffen *Flint* (Feuerstein) und *Hörn* (Fluthaken) ableitet. Seit 1986 gehört das Flinthörn als Ruhezone (Schutzzone I) zum Nationalpark Niedersächsisches Wattenmeer. Ein anderes Beispiel ist *Langeoog* (ostfriesisch für „lange Insel“), die drittgrößte der Ostfriesischen Inseln im Nordwesten Deutschlands, die dem Festland des Bundeslandes Niedersachsen zwischen der Ems- und Wesermündung in der Deutschen Bucht vorgelagert sind: *Inge Schmelzin, die seit fünfzehn Jahren immer wieder auf Langeoog Urlaub machte, zeigte auf Astrid und erklärte ihrer sechzehnjährigen Tochter Annika: ...* [ebd., S. 8]. K.-P. Wolf beschreibt die

Besonderheiten des Lebens auf dieser Insel (*Ihnen hatte wohl vorher niemand gesagt, dass Langeoog eine autofreie Insel ist* [ebd., S. 124]) und verwendet viele Realien, die oft zum nicht äquivalenten Vokabular gehören.

Realien sind Mono- und Polylexem-Einheiten, deren Hauptbedeutung (im Sinne eines binären Vergleichs) traditionell eine Reihe ethnokultureller Informationen enthält, die der objektiven Realität der Wirtssprache fremd sind. Realien werden zum Beispiel nur beim Vergleich zweier Sprachen offenbart. Die Namen von Objekten und Lebensphänomenen der Bewohner von ostfriesischen Inseln sind Realien für die ukrainische Sprache, da ihre Entsprechung in der ukrainischsprachigen Gesellschaft nicht existiert. Das sind für den Ukrainisch sprechenden Leser Realienwörter, auf die der Übersetzer achten sollte.

Man zählt zur Kategorie der Realien auch geografische Namen, Eigen- und Nachnamen. Der Roman "Ostfriesenzorn" enthält viele solcher Realien, darunter *Nordsee, Ostfriesland, eine ostfriesische Insel, Langeoog, Flinthörn, Norddeich, Barkhausenstraße, Lingen und Flörke, Remmers, Leiß, Meierei, Vier Beaufort*, sowie *Hans Fallada, Judith Rakers und Holger Bloem*. Die Schwierigkeit, solche sprachlichen Elemente in die Kategorie der Realien aufzunehmen, besteht jedoch darin, dass geografische Namen, Eigen- und Nachnamen leicht mit Hilfe der Übersetzungssprache transkribiert oder transliteriert werden können, während Realien auf unterschiedliche Weise übersetzt werden und ihre Übersetzung durch Transcodierung nicht immer effektiv und verständlich ist.

Neben einem solchen nationalspezifischen Vokabular, das sich in erster Linie mit den Lebenswirklichkeiten der in der Arbeit beschriebenen Nationalität befasst, werden spezifische sprachliche Mittel des Deutschen verwendet, z.B. phrasenbezogene Beugungen: *Sie hatte ihn durchaus zur Kenntnis genommen* [5, S. 12]. Die stehende Redewendung „etwas/jemanden zur Kenntnis nehmen“ wird als «etwas/jemanden registrieren, bemerken; etw. bewusst wahrnehmen (und daraus eigene Schlüsse ziehen)“ verstanden: «Вона його безумовно помітила/взяла на замітку». Oder z.B. eine andere Redewendung «jemandem in die Hände spielen»: *Das ist ja völlig verrückt, dachte der Professor, das Schicksal spielt mir*

in die Hände [ebd., S. 84] kann in dem Satz übersetzt werden wie «грати на руку комусь, сприяти комусь в чому-небудь і т. ін.; допомагати»: *Це неймовірно, – подумав професор, – сама доля допомагає мені.*

Der interessanteste Aspekt der Übersetzung von lexikalischen individuell-stilistischen Merkmalen des Werkes von K.-P. Wolf ist die Analyse der Übersetzung von Exotismen und Wortrealien. Man kann über fünf Hauptmethoden sprechen, um Realien von einer Sprache in eine andere zu übertragen:

1. Äquivalente Entlehnungen, die die Form oder Aussprache der Realien in der Sprache der Übersetzung wiedergeben.

2. Äquivalente Kalkierungen, die das Morphem eines Wortes oder einer Phrase reproduzieren.

3. Äquivalente Analogie, deren Bedeutung dem Wort der Fremdsprache am nächsten kommt und die nur in diesem Zusammenhang verwendet werden können.

4. Äquivalent-lexikalische Substitutionen, die im Verlauf von Übersetzungstransformationen gebildet werden.

5. Beschreibung, die nur verwendet wird, wenn andere Methoden nicht eingesetzt werden können oder nicht geeignet sind [3, S. 145].

Im Allgemeinen ist die Übersetzung von Stilmitteln die Hauptschwierigkeit bei der Vermittlung der Eigenart des Autors, da die Verwendung von Transformationen durch den Übersetzer, die durchaus gerechtfertigt sind, weil sie die pragmatische Belastung des Textes nicht verletzen, den individuellen Stil immer noch nicht im Detail vermitteln kann.

Zusammenfassung und Perspektiven der weiteren Forschungen. Am Beispiel von Übersetzungen der Werke des modernen deutschsprachigen Schriftstellers Klaus-Peter Wolf stellen wir fest, dass der Übersetzer erhebliche Schwierigkeiten haben kann, die Eigenart des Schriftstellers beim Übersetzen von Belletristik zu reproduzieren. Die Verwendung unzureichender Mittel zur Übermittlung des Ausgangstextes durch den Übersetzer kann zu einem Verlust der Eigenart und zu den Auswirkungen führen, die der Autor des Originalwerks beabsichtigt hat. Die Untersuchung der Besonderheiten des individuellen Stils von K.-P. Wolf lässt **schlussfolgern**, dass seine Eigenart durch eine lakonische Darstellung des Textes, die Tendenz zu einfachen Sätzen, oft einsilbigen, gekennzeichnet

ist. Auf der lexikalischen Ebene gibt es phrasenbezogene Einheiten, Realienwörter, besonders Anthroponyme und Toponyme. Zu den stilistischen Merkmalen des Idiosstils von K.-P. Wolf gehört eine genaue Verwendung von Tropen (hauptsächlich Epitheta, Hyperbel, Litotes, Antithesen, Vergleiche, Wiederholungen und Ellipsen).

REFERENCES

1. Kostetska, O.P. (2014). Indyvidualne movlennia avtora yak obiekt linhvistyky ta pidkhody do yoho doslidzhennia [Individual Speech of the Author as an Object of Linguistics and Approaches to its Research]. Retrieved from <https://naub.oa.edu.ua/2014/indyvidualne-movlennya-avtora-yak-obekt-linhvistyky-ta-pidhody-do-joho-doslidzhennya/> [in Ukrainian].
2. Stelmakh, B. (2004). Indyvidualnyi styl yak obiekt linhvostylistychnykh doslidzhen [Individual Style as an Object of Linguostylistic Research] / B. Stelmakh // Visnyk Uman. peduniversitytetu: zb. nauk. pr. / holov. red. V. H. Kuz. K.: Znannia Ukrainy, Seriya: "Filolohiia (movoznavstvo)". S. 228–233. – Visnyk Uman Pedagogical University, Series: "Philology (Linguistics)", pp. 228–233 [in Ukrainian].
3. Sereda, N.A. (2021). Schwierigkeiten auf lexikalischer und stilistischer Ebene beim Übersetzen der Romane von Th. Tiemeyer «Medusa» und «Magma» [Difficulties on a Lexical and Stylistic Level in Translating the Novels of Th. Tiemeyer "Medusa" and "Magma"] // Materialy XII Vseukrainskoi naukovoï konferentsii molodykh uchenykh, studentiv ta kursantiv "Komunikatyvni stratehii informatsiinoho suspilstva: linhvistyka, pravo, informatsiina bezpeka". K.: Nats. akad. SBU, Ch. I. S. 143–146. – "Communicative Strategies of the Information Society: Linguistics, Law, Information Security", Part I, pp. 143–146 [in German].
4. Kyiak, T.R., Ohui, O.D., Naumenko, A.M. (2006). Teoriia i praktyka perekladu (nimetska mova) [Theory and Practice of Translation (German)]. Pidruchnyk dlia studentiv vyshchykh navchalnykh zakladiv. Vinnytsia: Nova knyha, 592 s. – Textbook for Students of Higher Educational Institutions, 592 p. [in Ukrainian].
5. Wolf, K.-P. (2021). Ostfriesenzorn [East Frisian Wrath]. Frankfurt am Main: Fischer Taschenbuch, 504 S. 504 p. [in German].

BIBLIOGRAPHY

1. Костецька О.П. Індивідуальне мовлення автора як об'єкт лінгвістики та підходи до його дослідження. 2014. URL: <https://naub.oa.edu.ua/2014/indyvidualne-movlennya-avtora-yak-obekt-linhvistyky-ta-pidhody-do-joho-doslidzhennya/>.
2. Стельмах Б. Індивідуальний стиль як об'єкт лінгвостилістичних досліджень. *Вісник Уманського державного педагогічного університету ім. Павла Тичини. Серія «Філологія (мовознавство)»*. 2004. С. 228–233.
3. Sereda N.A. Schwierigkeiten auf lexikalischer und stilistischer Ebene beim Übersetzen der Romane von Th. Tiemeyer "Medusa" und "Magma". *Комунікативні стратегії інформаційного суспільства: лінгвістика, право, інформаційна безпека* : матеріали XII Всеукраїнської наукової конференції молодих учених, студентів та курсантів. Київ : Нац. акад. СБУ, 2021. Ч. I. С. 143–146.
4. Кияк Т.Р., Огуй О.Д., Науменко А.М. Теорія і практика перекладу (німецька мова) : підручник. Вінниця : Нова книга, 2006. 592 с.
5. Wolf K.-P. Ostfriesenzorn. Frankfurt am Main : Fischer Taschenbuch, 2021. 504 S.

УДК 821.161.2-3/-4

DOI <https://doi.org/10.32782/bsps-2024.4.17>

МЕТАФІЗИКА ПОДОРОЖІ У СУЧАСНІЙ УКРАЇНСЬКІЙ ЕСЕЇСТИЦІ ("MELANCHOLIA HUNGARICA" В. МАХНА ТА "GENIUS LOCI: ПЕЧ, УГОРЩИНА" А. ЛЮБКИ)

Іраїда Томбулатова

кандидат філологічних наук,

доцент кафедри української літератури

та компаративістики

філологічного факультету

Одеського національного університету імені І. І. Мечникова

м. Одеса, Французький бульвар 24/26, Україна

orcid.org/0000-0002-2396-2902,

Web of Science ResearcherID: AAV-7543-2021

e-mail: tombulatova@ukr.net

Анотація. Актуальне дослідження торкається проблеми метафізики подорожі в сучасній українській літературі. Як відомо, подорожні твори не є чимось новим для літературної творчості та пережили своє «золоте століття» ще у XIX-першій половині XX століття, але, тим не менш, залишаються одними з найзатребуваніших серед читацької аудиторії в усьому світі й досі. Варто зазначити, що подорож у літературі й мистецтві може бути не тільки фактичною в сенсі переміщення у виключно географічному просторі. Подорож може бути пов'язаною із, наприклад, зануренням у світ утопії/антиутопії, як варіант – подорож до потойбіччя та у фантастичні світи. Література послуговується широким інструментарієм, що забезпечує нас різними конотаціями подорожі – географічними, історичними, культурологічними, філософськими та багатьма іншими. Зважаючи на жанр та час у подорожніх творах змінним є співвідношення двох основних компонентів, що мають бути наявними у такому тексті, – документального та фікційного. Часто сучасні письменники апелюють саме до есею як до літературної форми для написання подорожніх творів. Якщо на самому початку розвитку подорожніх творів активними жанрами були щоденники та мемуари, то пізніше – через роман та оповідання – багато хто з авторів почали послуговуватись саме есеєм, який зараз фактично – серед найпопулярніших текстових форм реалізації літературного тексту. У статті сфокусовано увагу на аналізі двох есеїв сучасних українських письменників – Василя Махна та Андрія Любки. Ці тексти близькі за локацією, яка фігурує в есеях, але цікаві тим, що зовсім по-різному зображають «подорож». Очевидно, автори послуговуються певними загальними підходами до конструювання текстів, але при цьому метафізика подорожі у цих літературних творах принципово відмінна, що робить кожний з них абсолютно унікальним подорожнім твором.

Ключові слова: подорожні твори, есей, топос, документальне, фікційне, імагологія, сучасна література.

THE METAPHYSICS OF TRAVEL IN CONTEMPORARY UKRAINIAN ESSAYS
("MELANCHOLIA HUNGARICA" BY V. MAKHNO AND "GENIUS LOCI:
PECS, HUNGARY" BY A. LYUBKA)

Iraida Tombulatova

Candidate of Philology,

Associate professor at the Department

of Ukrainian Literature and Comparative Literature Studies

of the Philological Faculty

Odesa I.I. Mechnikov National University

Odesa, French Boulevard 24/26, Ukraine

orcid.org/0000-0002-2396-2902,

Web of Science ResearcherID: AAV-7543-2021

e-mail: tombulatova@ukr.net

Abstract. *The current study touches on the problem of the metaphysics of travel in modern Ukrainian literature. As it is known, travel works are not something new for literary process and experienced their "golden age" back in the 19th and the first half of the 20th century, but, nevertheless, they remain one of the most popular among readers all over the world. It is worth noting that travel in literature and art can be not only factual in the sense of movement in an exclusively geographical space. The trip can also be connected with, for example, immersion in the world of utopia/dystopia, as an option – a trip to the afterlife and to fantastic worlds. Literature uses a wide range of tools that provide us with various connotations of travel: geographical, historical, cultural, philosophical and others. Taking into account the genre and the time period of history of the development in travel works, the variable is the ratio of two main components that should be present in such a text: documentary and fictional. Often, modern writers appeal specifically to the essay as a literary form for writing travel works of literature. If at the very beginning of the development of travel works, diaries and memoirs were the active genres, then later – through novels and short stories – many authors began to use the essay, which is now, in fact, among the most popular textual forms of the realization of a literary text. The article focuses attention on the analysis of two essays by modern Ukrainian writers: Vasyl Makhno and Andrii Lyubka. These texts are close as to the location that is depicted in the essays, but are interesting in that they represent the "journey" in completely different ways. Obviously, the authors use certain general approaches to the construction of texts, but at the same time, the metaphysics of travel in these literary works are fundamentally different, which makes each of them an absolutely unique travel work.*

Key words: *travel literature, essay, topos, documental, fictional, imagology, contemporary literature.*

Постановка проблеми. Літературні тексти про мандри завжди були серед фаворитів як у читачів, так і у письменників, відрізнялися широкою різноманітністю і зараз є одними з лідерів літературного ринку. Тема подорожі або мотив дороги часто займає центральне місце у літературних творах різних родів та жанрів у представників різних національних літератур. Говорячи про такі твори, можна апелювати не тільки до травелогів, які стали дуже шанованими з ХІХ століття, але й до текстів, де описано подорож до потойбіччя або до світу утопії / антиутопії тощо. Якою б не була подорож у тексті, вона може прямо впливати на розгортання сюжету, композицію, специфіку хронотопу літературного тексту та доволі часто на розвиток системи персонажів, їх склад та те, як вони поведуться, які характеристики вони втрачають або, навпаки, яких набувають. Тобто маємо

вказати, що кожна подорож має свою метафізику залежно від змістоформи художнього тексту, авторської ідеї та інтенцій.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Аналіз літературних творів про подорожі найчастіше пов'язаний або торкається прямо чи опосередковано імагологічного дослідження. Серед авторитетних серійних видань, де можна знайти наукові праці з цієї проблематики, – "Studia Imagologica" [10], яку було засновано в середині ХХ століття Г. Дизеринком та Дж. Лірсеном. Серед українських вчених імагологічною проблематикою займається Дмитро Наливайко (праці «Очима Заходу: рецепція України в Західній Європі 11–18 ст.» [6], «Літературна імагологія: предмет і стратегії» [5]) та Ю. Барабаш [1]. Питання фронтиру в літературі досліджує Ярослав Поліщук (праці «Гібридна топографія» [7], «Фронтирна ідентичність» [8]). Кон-

кретно метафізикою літературної подорожі займається Мадлена Шульгун (монографія «Сучасна література подорожей: метажанр, типологія, імагологічний аспект» [9]).

Мета і завдання дослідження – проаналізувати у статті есеї двох представників сучасної української літератури та продемонструвати, як два тексти про «чужий» простір зреалізовано в межах різних ідіостилів, прослідкувати специфіку змістоформи літературних творів та сфокусувати увагу на унікальності метафізики кожного з подорожніх есеїв.

Об’єкт дослідження – есеї “*Melancholia Hungarica*” В. Махна та “*Genius loci: Печ, Угорщина*” А. Любки. **Предмет дослідження** – метафізика подорожі у сучасному українському есеї, аналіз його конструктив та специфіки конотацій на прикладі зазначених літературних текстів.

Виклад основного матеріалу дослідження. У гуманітаристиці є безліч визначень поняття «метафізика» та окреслення предмету цієї дисципліни. У цьому дослідженні за основу взято думку про те, що «матеріальним предметом метафізики є вся дійсність – усе, що існує, а отже, як речі матеріальні, так і нематеріальні, як речі самоіснуючі (субстанційні), так і випадкові (акцидентальні), необхідні й довільні, живі й неживі. Основним предметом метафізики є світ дійсного буття, натомість буття мислиме (логічне) є її предметом другорядним» [2, с. 9]. Отже, саме на цих особливостях метафізики літературної подорожі варто зосередитись, коли говоримо про літературну подорож як про спосіб пізнання чужого простору та його ж побудови у процесі «письма-читання».

Магдалена Шульгун у своїй монографії зазначає, що «традиційно вчені описують широкий спектр типів подорожі. При цьому дослідники висувають різні критерії класифікації, що належать до віддалених царин. Враховуються особливості простору й часу, виразняються провідний дискурс, тип художнього мислення, семантика символіки, особливості функціонування творів та форма» [9, с. 69]. Але важливо зазначити, що протягом розвитку літератури змінювалася й специфіка літературних текстів про подорожі. Різні жанри та літературні епохи мали свої особливості, які найчастіше впливали на співвідношення у тексті документального та фікційного компонентів.

Безумовно, у сучасній літературі загалом та в есеїстиці зокрема маємо свої особливості конструювання подорожніх творів. «Найщільніша взаємодія подорожі з іншими межовими жанрами – есе, мемуарами, автобіографією, щоденником, епістолярієм, нарисом, які також суттєво активізуються саме в перехідні епохи і стають полем для художнього експерименту, що в подальшому входить у ядро культури, стає актуальним досвідом, арсеналом для авторитетних жанрів і стимулює їх розвиток. Власне, у низці новітніх творів (Анджея Стасюка, Юрія Андруховича, Олександра Геніса) важливо увиразнити конкретну жанрову домінанту. Від оповіді про дорожні враження письменники легко переходять до спогадів, поєднують, шлях географічний із шляхом думки у формі есе» [9, с. 70–71].

Актуальне дослідження торкається аналізу та порівняння конструювання подорожнього твору (есею) на прикладі творчості Андрія Любки та Василя Махна. “*Melancholia Hungarica*” В. Махна та “*Genius loci: Печ, Угорщина*” А. Любки: вже у назвах текстів помітним є апелювання до західноєвропейського контексту через залучення латинки, що не є обов’язковим, але часто є типовим, адже одразу «занурює» реципієнта до чужого національного контексту на рівні мовного компоненту.

Есей Андрія Любки як типовий подорожній твір поєднує у собі компоненти фікції та документалістики. Говорячи про останній, маємо зазначити, що його пов’язано з описом та ідентифікацією конкретного топосу з певними історичними та географічними фактами: «... угорське місто Печ, розташоване на південному заході країни, біля кордону з Хорватією» [3, с. 163]. Цікавим є те, що навколо цього факту (суто географічного) наратором конструється унікальна ідентичність міста, у тексті зазначено, що «це водночас австро-угорське місто з традиційною архітектурою й таким типовим для дунайської імперії вокзалом, оттоманський форпост із зеленими куполами мечетей і стрілами міноретів, панонське містечко з маленькими будиночками та затишними сімейними ресторанчиками, комуністичний конструкт із сірих багатоповерхівок і потворних промислових зон, а все вкупі – сучасне центральноєвропейське місто з кількома пластами історії, травм, слі-

дами розквіту й неквапливим щоденним життям» [3, с. 163]. Навколо цього географічно-культурного помежів'я в есеї і структурується образ міста.

Окрім документального компоненту, пов'язаного з географією, активним є залучення історичних фактів, які теж варто вважати компонентами саме документального, а не фікційного у цьому тексті. Зокрема, йдеться про такі інкрустації: «...Печ і став у 2010 році Культурною столицею Європи» [3, с. 16], «... університет тут існує ще з XIV століття» [3, с. 164]. Цікавим є ідентифікування одного топосу через близькість до іншого: «Зовсім неподалік Печа розташований Могач – місце, де угорці в 1526 році програли сумнозвісну битву османам, після чого Угорське Королівство припинило існування, а панонські землі на довгі століття підпали мусульманській імперії» [3, с. 165]. Таким чином, зображено формування міста за посередництвом вібрування історичного тла, факти суто документальні, що спираються на конкретні історичні дати й географічні координати, наратором зміщено у площину калейдоскопічно-фікційного транслявання історичних подій, що стали важливими для формування унікальних рис місцини: «Шлях із Стамбула до Відня пролягав через Печ, що й визначило долю міста: його завойовували, руйнували, але й відбудовували, давали нове життя, кожна нова влада щось знищувала, переінакшувала, міняла хрести на півмісяці й навпаки, але в сумі вийшла досить цікава й багата на смак суміш. Місто на перехресті або кілька міст в одному місці» [3, с. 165].

Таким чином, гетерообраз у проаналізованому есеї конструюється не стільки на зображенні автентичності місцевості з точки зору особливостей побуту чи традицій місцевих мешканців, їхніх звичаїв чи фокусуванні уваги та імплементації у текст художніх деталей, пов'язаних з типовими предметами або подіями. Образ міста тут репрезентовано за посередництвом подорожі, що важливо, не тільки географічної, але й історичної. Ба більше, прикметним є те, що помежів'я цього топосу – як географічне, так й історичне – не стільки розділяє наратив на «свій» та «чужий», скільки поєднує всю історично-географічну строкатість, формуючи з неї ідентичність міста: «Це ще не Орієнт, але вже й не Захід; це ще Європа, але в тіні якої народжу-

ються Балкани. Тут можна з'їсти бурек у звичайній пекарні – такий, як у Болгарії, Сербії чи Боснії, але якого годі шукати в Австрії, хоч вона тут зовсім поруч. Тут щось закінчується, але не до кінця, тут щось починається, але тої ж миті зупиняється. Навіть назва міста звучить, як ляпас, але вітру: тут і звук удару по шкірі, та водночас і свист шаблі – печ, пийч!» [3, с. 165].

Звертаючись до тексту В. Махна «*Melancholia Hungarica*», маємо справу з зовсім іншим підходом до конструювання топосу. Якщо у тексті Андрія Любки топос має географічні та історичні конотації, а значить, його конструкція має своєю основою хроно-топ, апелювання до якого й дає зміну образу міста, його розвиток у процесі становлення, то Василь Махно одразу залучає інтертекстуальну наративну стратегію та за її посередництвом розкриває топос з точки зору культурної конотації: «В угорського письменника Ласло Красногоркаї є роман «Меланхолія спротиву». Текст про складнощі мотивацій людської поведінки в обставинах кардинальних змін. Дещо філософський – дещо абсурдистський твір. У притчевій стилістиці з точними деталями, в яких вгадується угорська реальність 1980-х, письменник вибудовує розповідь про події в містечку, куди навідався цирк, щоби показувати найбільшого у світі синього кита. То що я знав про Угорщину і що мушу знати, щоби точно відчитати Красногоркаї? Щось чи майже нічого? І що це за меланхолія, що заповнює містечка і прикликає людей діяти так, наче живемо в останні часи? Угорщину я споглядав з вікна потяга» [4, с. 183]. Як бачимо, у цьому випадку «подорож» розпочинається з культурного контексту та стану і тільки після цього трансформується, але не на суто географічну подорож, імплементавану до есею, а на подорож споглядальну, яка конструє образ через особистостей та події – загальноісторичні та особисті, що наділяє топос певною атмосферою та, зокрема, настроєм.

Але не варто нівелювати й історичний контекст. Безумовно, він присутній. Що важливо, саме історичний контекст (на відміну від географічного в есеї А. Любки) створює у тексті документальну складову: «Колись Угорщина позначалася незрозумілим мені в дитинстві словом «Балатон», десь там 1945 року завершував війну мій дід» [4, с. 184], «У Шандора Мараї, що народився в часи імперіального роз-

квіту, були усі підстави переживати приступи меланхолії. Коли 1918 року все з Габсбургами пішло шкереберть, Мараї досяг 18-річного віку» [4, с. 185]. В есеї історичні події подано саме через події, які відбувалися з певними особистостями, які часто уособлюють у своїй долі долю цілого народу, що принципово відрізняє два аналізовані подорожні твори.

В есеї Василя Махна йдеться, насамперед, саме про «подорож біографіями» як про «подорож країною», що творить унікальний алгоритм створення та побудови подорожнього твору, ускладнює його, додає культурних та соціальних конотацій, не базується лише на документальних фактах та власних враженнях, вплетених у тканину літературного тексту.

Особливе місце тут посідають саме референси на інші тексти. Раніше зазначений роман «Меланхолія спротиву» – не єдиний. Вони «вибудовуються» автором у цілий ланцюг текстів: «У Нобелівській лекції Кертес як письменник, що не оминає роздумів про природу свого письма з усіма сумнівами його доцільності, не проминув згадати Жана-Поля Сартра. Той свого часу поставив кардинальне питання: для чого і кому потрібна література. Думка Кертеса, що мова, яку ми отримали від наших попередників, уже не здатна описати цей світ, звучить категорично, але не безпідставно. Як кожен угорець, а тим паче угорський письменник, Кертес не міг оминути згадки про 1956 рік. У лекції він, звісно, про це згадує, бо для новітньої історії Угорщини – це рубіж» [4, с. 186]. По суті, читач «подорожує» у цьому випадку не стільки географічно, скільки за посередництвом ідентичності певних особистостей та через філософствування наратора, який абсолютно чітко відбирає події, персоналії, соціально-історичне тло та створює через таке поєднання певний духовний топос, об'єднаний конкретним настроєм – меланхолією.

Василь Махно показує історії сімей як історію країни та народу, наприклад, коли вводить до есею епізод, пов'язаний з Петером Естергазі (окрім того, що подає аллюзію на кілька його літературних творів, які, очевидно, як будь-який референс, збагачують коло сенсів літературного тексту, розширюють його позатекстову тканину та міжтекстові взаємодії): «Письменник, ознайомившись зі змістом доносів, зрозумів, що їх автор – його батько, граф Матіаш Естергазі, який справно їх писав

протягом 1957–1980 років. Після цього Естергазі публікує ще одну книжку «Виправлене видання», в якій він передруковує батькові доноси й супроводжує їх власними коментарями. І тут малярська меланхолія перестає бути фактом особистим чи навіть літературним, вона набуває громадського розголосу, пробуджуючи суспільство та літературні кола. Який же зигзаг історії! От достоту – утаємничене стає явним, коли зацькований граф Матіаш Естергазі за право мешкати у Будапешті та фізичне збереження своєї родини вимушено співпрацює з органами. Його знаний син, що обоженював батька, вирішує це все опублікувати. Для чого? Для очищення? Для правди? Бо інакше батькова меланхолія передасться йому?» [4, с. 187]. Таким чином, «угорська меланхолія» постає як настрій покоління, настрої всієї країни (а, можливо, і як щось більш універсальне). Як бачимо, типовий для подорожніх творів, звичний географічний компонент у цьому тексті зведено до мінімуму, топос вибудовується через події, біографії та стан. Попри зовсім інакшу конструкцію тексту та інші домінуючі конотації, метафізика подорожі від цього нічого не втрачає, а топос тільки збагачується іншими відтінками.

Висновки і перспективи подальших розробок. Проаналізувавши есеї сучасних українських письменників (А. Любки та В. Махна), можна дійти висновку, що «подорож» у літературному есеї може бути сконструйована дуже по-різному. Подорожні твори іноді суттєво відрізняються за співвідношенням документального та фікційного компонентів. Вони можуть поєднувати не тільки факти географії та історії з враженнями, але й занурювати читачів у філософську чи культурологічну подорож, демонструвати життя народу через локацію або репрезентувати долю країни за посередництвом біографій окремих особистостей чи родин, що й становлять літературну подорож, кожна з яких написано абсолютно унікально. Зважаючи на популярність подорожніх творів та той факт, що з року в рік їх кількість збільшується, а кожен автор конструює подорож автентично, вважаємо, що такі дослідження допоможуть у майбутньому прослідкувати зміни у розвитку подорожніх творів та створити їх типологію з урахуванням того, що і як впливало на зміни в алгоритмах створення таких текстів у процесі розвитку літератури.

ЛІТЕРАТУРА

1. Барабаш Ю. Чуже – Інакше – Своє. Київ : Темпора, 2020. 216 с.
2. Ковальчик С. Загальна метафізика : науково-популярне видання. Суми : Вид-во СумДУ, 2009. 215 с.
3. Любка А. Саудаде. Чернівці : Книги – XXI; Meridian Czernowitz, 2017. 192 с.
4. Махно В. З голосних та приголосних: енциклопедичний словник імен, міст, птахів, рослин та усякої всячини. Київ : Yakaboo Publishing, 2023. 384 с.
5. Наливайко Д. Літературознавча імагологія: предмет і стратегії. *Літературна компаративістика*. Вип.1, 2005. С. 27–44.
6. Наливайко Д. Очима Заходу. Рецепція України в Західній Європі XI–XVIII ст. Київ, 1998. С. 51–78.
7. Поліщук Я. Гібридна топографія. Місця й немісця в сучасній українській літературі. Чернівці : Книги – XXI, 2018. 272 с.
8. Поліщук Я. Фронтирна ідентичність: Одеса ХХ століття. Київ : Дух і Літера, 2019. 208 с.
9. Шульгун М. Сучасна література подорожей: метажанр, типологія, імагологічний аспект : монографія. Київ : Талком, 2016. 416 с.
10. Beller M., Leersen J. Imagology. The critical construction and literary representation of national characters. A critical survey. Rodopi. Amsterdam – New York, 2007. 476 p.

REFERENCES

1. Barabash, Y. (2020). Chuzhe – Inakshe – Svoe [Alien – Other – One's own]. Kyiv: Tempora. 2016 p. [in Ukrainian].
2. Kovalchuk, S. (2019). Zahalna metaphizyka [General Mataphysics]. *Popular science publication*. Sumy: SumSU Publishing. 215 p. [in Ukrainian].
3. Luybka, A. (2017). Saudade [Saudade]. Chernivtsi: Books – XXI; Meridian Czernowitz. 192 p. [in Ukrainian].
4. Makhno, V. (2023). Z holosnykh ta pryholosnykh: encyclopedychnyi slovnyk imen, mist, ptakhiv, roslyn ta usyakoyi vsyachyny. [From vowels and consonants: encyclopedic dictionary of names, cities, birds, plants and other stuff]Kyiv: Yakaboo Publishing. 384 p. [in Ukrainian].
5. Nalyvaiko, D. (2005). Literaturuznavcha imagologiya: predmet I strategii [Literary imagology; subject and strategies]. *Comparative Literary Studies*. Vol. 1, pp. 27–44 [in Ukrainian].
6. Nalyvaiko, D. (1998). *Ochyma Zahodu. Recepciya Ukrainy v Zakhidniy Evropi XI–XVIII st.* [Via Western Eyes. The reception of Ukraine in Western Europe of the XIth – XVIIIth cent.]. pp. 51–78 [in Ukrainian].
7. Polishuyk, Ya. (2018). Hibrydna topographiya. Miscya y ne-miscya v suchasniy ukrayinskyi literature [Hybrid topography. Places and un-places in modern Ukrainian literature]. Chernivtsi: Books – XXI. 272 p. [in Ukrainian].
8. Polishuyk, Ya. (2019). Frontyrna identychnist`. Odesa XX st. [A frontier identity. Odesa of the XXth century]. Kyiv: Dukh i Litera. 208 p. [in Ukrainian].
9. Shulgun, M. (2016). Suchasna literature podorozhei: metazhanr, typologiya, imagologichnyi aspekt [Contemporary Travel Literature: metagenre, typology, imagological aspect]. Kyiv: Talcom. 416 p. [in Ukrainian].
10. Beller, M., Leersen, J. (2007). Imagology. The critical construction and literary representation of national characters. A critical survey. Rodopi. Amsterdam-New York. 476 p.

ФУНКЦІОНУВАННЯ КІБЕРМОРФНИХ ОДИНИЦЬ СУЧАСНОЇ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ

Олександр Чирвоний

кандидат філологічних наук, доцент,
доцент кафедри германської філології
Київського столичного університету імені Бориса Грінченка
вул. Бульварно-Кудрявська, 18/2, Київ, Україна
orcid.org/0009-0001-5127-4795
Web of Science Researcher ID: HPE-0025-2023
e-mail: o.chyrvonyi@kubg.edu.ua

Анотація. У статті розглядається функціонування антропоморфізму і зооморфізму в сучасній англійській мові загалом та комп'ютерному лексиконі зокрема. Також висвітлюється існування специфічної форми техноморфізму – кіберморфізму. Наводяться приклади функціонування кіберморфних одиниць у комп'ютерному лексиконі та сучасній англійській мові.

Окремо розглядається функціонування антропоморфізму та зооморфізму в комп'ютерному лексиконі. Наводяться приклади антропоморфних та зооморфних одиниць на кшталт *hamburger menu*, *kebab menu*, *vampire device*, *dark post*, *digital campfire* тощо.

Зазначається, що кіберморфізм є уподібненням процесів реального світу з процесами у віртуальній реальності і виник у комп'ютерному лексиконі на початку XXI століття. Наводяться численні приклади кіберморфних одиниць у сучасній англійській мові. Наприклад, людину, яка глибоко занурена в роздуми, називають підвислою (за аналогією з *hung application*), людину, схильну до помилок – забавованою (*bugged application*), а професію генетика неофіційно називають біохакером (*biohacker*). Набридлива людина може отримати характеристику реального трояна (*real-life Trojan*), а підвищення голосу може бути названо голосом у верхньому регістрі (*upper-case voice*).

Обґрунтовується думка, що поширення штучного інтелекту та віртуальної реальності сприятиме зростанню кількості відповідних мовних одиниць, адже саме концептуальні метафори лежать в основі іменування комп'ютерних процесів та явищ. Однак можлива й протилежна тенденція – відхід від персоніфікації технологій, адже межі між реальним та віртуальним світом поступово стираються, а потреба в метафорах може зникнути.

У статті зазначається, що кіберморфізм спочатку функціонував лише в межах комп'ютерного лексикону, маючи радше ігрову форму. Проте зараз кіберморфні одиниці активно проникають у сучасну мову, знаходячи відображення в популярній культурі. Це свідчить про їх зрозумілість для аудиторії.

Таким чином, стаття є внеском у вивчення антропоцентричних та кіберцентричних тенденцій сучасної англійської мови, розширює уявлення про мовну репрезентацію взаємозв'язку людини і технологій у XXI столітті.

Ключові слова: антропоцентризм, антропоморфізм, зооморфізм, техноморфізм, кіберморфізм.

FUNCTIONING OF CYBERMORPHIC UNITS OF MODERN ENGLISH

Oleksandr Chyrvonyi

PhD in Philology, Associate Professor,
Associate Professor of the Germanic Philology Chair
Borys Grinchenko Kyiv Metropolitan University
18/2 Bulvarno-Kudriavska Str., Kyiv, Ukraine
orcid.org/0009-0001-5127-4795
Web of Science Researcher ID: HPE-0025-2023
e-mail: o.chyrvonyi@kubg.edu.ua

Abstract. The article examines the functioning of anthropomorphism and zoomorphism in the modern English language in general and the computer lexicon in particular. It also highlights the existence of a specific form of technomorphism – “cybermorphism”. The article provides examples of the functioning of anthropomorphic and zoomorphic units such as hamburger menu, kebab menu, vampire device, dark post, digital campfire, etc.

Cybermorphism is the likening of real-world processes to processes in virtual reality. It emerged in the computer lexicon at the beginning of the XXI century, but is gradually penetrating other areas of language as well. Numerous examples of cybermorphic units in modern English are given. For example, a person who is lost in thought is called a “hung application”, a person prone to mistakes – a “bugged application”, and the profession of geneticist is unofficially called a “biohacker”. An annoying person can be characterized as a “real-life Trojan”, and a raised voice can be called an “upper-case voice”.

The author argues that the spread of artificial intelligence and virtual reality will contribute to an increase in the number of relevant linguistic units, since conceptual metaphors are the basis for naming computer processes and phenomena. At the same time, the opposite trend is also possible – a move away from excessive personalization of technology, since with the deepening of human interaction with technology, the boundaries between the real and virtual worlds are gradually blurred, and the need for metaphors may disappear.

The article notes that cybermorphism initially emerged only within the computer lexicon. However, nowadays cybermorphic units are actively penetrating the modern language, being reflected in social media and popular culture alike. This indicates that they are well-understood by the audience.

Thus, the article is a valuable contribution to the study of anthropocentric and “cybercentric” trends in modern English. It expands the understanding of the linguistic representation of the relationship between humans and technology in the twenty-first century.

Key words: anthropocentrism, anthropomorphism, zoomorphism, technomorphism, cybermorphism.

З найдавніших часів люди намагалися осмислити світ навколо себе, порівнюючи його з відомими їм речами – спочатку природними, а згодом штучними. Антропоморфні та зооморфні поняття пронизують усю систему мови, формуючи її фундамент. Дослідники зазначають: «Намагаючись зрозуміти цей світ, людина пояснює складні для неї явища за допомогою метафори, порівнюючи їх з більш простими та близькими» [1, с. 11].

Метою даної статті є комплексний аналіз явищ антропоморфізму та техноморфізму в сучасній англійській мові, зокрема в комп'ютерному лексиконі.

Основні завдання:

- дослідити особливості функціонування антропоморфних та зооморфних одиниць;
- висвітлити феномен кіберморфізму як різновиду техноморфізму;
- проаналізувати приклади кіберморфізму в комп'ютерному лексиконі та повсякденній мові.

Об'єктом дослідження є англійський комп'ютерний лексикон, предметом – антропоморфізм та зооморфізм у сучасній англійській мові, а також явище кіберморфізму. Стаття спирається на праці Д. Крістала, Дж. Лакоффа, М. Зозулі, Л. Компанцевої та інших науковців у галузі когнітивної лінгвістики та лінгвокультурології. Водночас вона розширює уявлення про мовну репрезентацію взаємозв'язку людини і технологій у XXI столітті, проводить подальше дослідження явища кіберморфізму та аналіз відповідних мовних явищ.

Будь-який «морфізм» – це метафора, взаємне уподібнення двох понять, одне з яких використовується для пояснення іншого [1, с. 11]. Зооморфізм, техноморфізм, антропоморфізм наповнюють мистецтво, наукове пізнання, повсякденний досвід, виявляючись у поняттєво-термінологічній формі, художніх і релігійних образах, фольклорі. Оскільки,

пізнаючи себе, людина не може не наслідувати чогось, у неї спрацьовує принцип близькодії – основою уподібнення стає навколишній рослинний і тваринний світ.

Проте з часом людину починає оточувати не лише природне, а й штучне середовище, тобто світ перетвореної реальності, а в найрозвиненішому випадку – світ техніки. Отже, можна говорити про техноморфізм, коли людина моделює явища дійсності системою технічних уявлень. Науковці зазначають: «Особливий розквіт техноморфізму припадає на XVII–XIX ст., тобто час розквіту механіки. Модель світу в уяві тогочасних передових науковців поставала у вигляді велетенського годинникового механізму <...> Сьогодні техноморфізм просунувся до біоінженерії та створення штучного інтелекту» [2, с. 55]. Прикладами техноморфізму в українській та англійській мові є вирази «гвинтик» (про людину), «гальмувати» (про людину), «system» (про організм), «rusty» (про людину, яка втратила певні здібності чи вміння) тощо.

При цьому, як наголошує Л. Компанцева, «мовна парадигма Мережі антропоцентрична. У центрі її комунікативної концепції стоїть особистість як суб'єкт мовної діяльності, віртуального спілкування, як особистість, яка створює віртуальну реальність» [3, с. 11]. Антропоцентризм, антропо– та зооморфні одиниці як приклади зіставлення з картиною світу носія мови, з його знаннями і уявленнями пронизують інноваційні номінаційні процеси у сфері новітніх технологій.

Так, взаємодія між двома електронними пристроями називається «handshake», необхідність покинути бесіду через бажання повернутися до комп'ютеру отримує назву «digitally freshen up», а «віртуальний користувач», від імені якого учасник форуму публікує провокаційні повідомлення, створюючи видимість дискусії, іменується «sock puppet» за функціональною подібністю. У свою чергу, електронна бібліотека ((e-)library), процес нелегального «злому» програми (hacking), факт такого злому (attack), і програми, які запобігають хакерським атакам (firewall) іменуються за подібністю призначення.

Асоціації і зв'язки з навколишнім світом, які сприяють появі нових мовних одиниць, різноманітні. У кожній мові є вирази, які реалізують базу «активних» концептуальних метафор і відповідають за концептуальну

репрезентацію картини світу носіїв мови. Оскільки концептуальний корпус мови не є однорідним, то участь у переносі найменувань з різних «сфер джерела» до «сфери мішені» (за термінологією Дж. Лакоффа) беруть слова та терміни сфер медицини, техніки, економіки, природи, військової справи, спорту, суспільно-політичного життя.

Наприклад, апаратне забезпечення може бути «зарядженим і готовим до стрільби» (locked and loaded), тоді як комп'ютери і комп'ютерні програми у мовній репрезентації користувачів можуть «потрапити до карантину» (be quarantined) чи «бути вилікуваними» (cured) та навіть «утримуватися у заручниках» (held hostage), а електроприлад, який продовжує споживати електроенергію, навіть якщо він не використовується, отримує назву «прилад-вампір» (vampire device): *As millions of people continue to spend more time than ever before at home... households could save 16 per cent on their electricity bills each year just by switching off their vampire devices. Vampire devices are electronics that continue to drain power when left on standby and with the average annual electricity bill currently at £474.44, Brits could save an average of £75 per household per year <...> just by flicking a switch (dailyrecord.co.uk, 18 March 2022).*

Дослідження в галузі когнітивної лінгвістики доводять, що комп'ютерні технології справді впливають на картину світу людини. Зокрема, метафори та аналогії зі сфери ІТ починають активно застосовуватися для концептуалізації абстрактних понять. Учені зазначають: «Концептуальні метафори лежать в основі іменування комп'ютерних інтерфейсів (наприклад, метафора робочого столу) та структурування Інтернету на «інформаційні магістралі», «магазини», «чат-кімнати», «аукціони», «парки розваг» тощо. Саме системність метафоричного мислення уможливорює таке їх застосування» [4, р. 245].

Концептуальні метафори «Інтернет – навколишній світ», «Інтернет – поле бою», «Інтернет – міфологічний світ», «Хакер – воїн», «Користувач – герой» репрезентуються у значній кількості нових семантичних одиниць комп'ютерного лексикону. Необхідність номінації нових понять і явищ, пов'язаних з описом процесів, які проходять у віртуальному просторі, а також потреба в більш емоційно забарвленій номінації зумовили появу

в сучасній англійській мові значної кількості семантичних неологізмів, сприяли оновленню комп'ютерного лексикону.

Набувають широкої популярності і згадуються навіть у «якісних» англомовних виданнях одиниці “digital hangover” (відчуття сорому у користувачів соціальних мереж за свою поведінку та завантажені фото і відео), “digital detox” (утримання від відвідування певних онлайн-ресурсів), “digital nutrition” (процес переконання, що користування мобільними телефонами, комп'ютерами тощо не є шкідливим для фізичного та психічного здоров'я користувача), “digital divorce” (онлайн-процес законного припинення шлюбу), “digital vellum” (процес, який дозволить отримати доступ до цифрових файлів у будь-який час, щоб важливі дані завжди були доступними) та “digital campfire” (невелика група людей, які спілкуються онлайн): *Even before Covid-19, Gen Z was eschewing traditional social media for “digital campfires,” more intimate online destinations where they private message or connect either in micro-communities or larger shared experiences (Harvard Business Review, March 11, 2021).*

Словосполучення “hamburger menu” та “kebab menu”, що позначають елементи графічного інтерфейсу застосунків, тобто меню, що висуваються, є яскравими прикладами антропоморфізму в комп'ютерному лексиконі. Вони містять назви страв, асоційованих з людським досвідом (гамбургери та кебаб відповідно), що створює асоціації зі сферою харчування. Hamburger menu – це іконка з трьох горизонтальних ліній, при натисканні на яку з'являється список опцій. А kebab menu складається з трьох вертикальних крапок, клік на які також відкриває меню. Отже, для спрощення розуміння елементам інтерфейсу надаються знайомі риси з повсякденного людського життя. Такі антропоморфні метафори полегшують взаємодію людини з технікою: *When you find a spam comment you want to report, click the kebab menu icon (three dots in a vertical line) at the far right of the comment. Next, click the “report” button with a flag icon (Mashable.com, October 3, 2022).*

Метафоричні значення можуть також ґрунтуватися на ознаках, представлених імпліцитно. Виділення такої ознаки може залежати від загальних знань людини, що сприй-

має метафоричне переосмислення, або від певних знань спеціальної сфери. Імпліцитні передумови метафоричного переосмислення нерідко активізують у пам'яті людини стереотипні ситуації, що можуть бути репрезентовані у вигляді певної динамічної структурно-логічної схеми. Наприклад, одиниця “black” викликає у більшості людей негативні асоціації, тому словосполучення “black hat hacker” (хакер, що діє поза межами закону) іманентно викликає недовіру до носія цієї ознаки.

Одиниця “dark” викликає аналогічні асоціації, внаслідок чого такі одиниці комп'ютерного лексикону, як “darknet” (комп'ютерні мережі, які дозволяють нелегально обмінюватися даними), “dark fiber” (оптоволоконний кабель із свідомо завищеною пропускнуою здатністю), “dark side hacker” (хакер, який використовує свої здібності у кримінальних цілях), “dark pattern” (дизайн сайту, який мотивує користувачів зробити щось потенційно небезпечно для них), “dark social” (онлайнові соціальні взаємодії, які не є публічними і не можуть бути безпосередньо відслідковані або простежені), “dark post” (повідомлення або реклама на вебсайті чи платформі соціальних мереж, яку бачать лише ті люди, які є цільовою аудиторією), іманентно сприймаються як такі, що несуть негативну конотацію: *Dark posts were first introduced when targeting capabilities on platforms like Facebook were still in their rudimentary stages ... Brands and publishers used these dark posts to create a post that did not live permanently on their pages. Instead, the post would be specifically targeted to a select few members of their target audience or following (billo.app, October 28, 2021).*

Зооморфні одиниці представлені в комп'ютерному лексиконі достатньо широко. Наприклад, одиниця “cuckoo egg” означає музичний файл, що містить не ту пісню, що була заявлена в назві (подібність до яєць, які зозуля підкидає у чужі гнізда); bug – неполадку або збій у програмі, spider – невелику програму, що індексує вебсторінки для пошукових сайтів, hamster – бездротову мишу, mockingbird – шкідливу програму, яка перехоплює пароль, що вводиться, tiger team – групу хакерів, що займаються тестуванням захищених комп'ютерних мереж; racket monkey – недосвідченого програміста, що імітує поведінку професіонала тощо.

Специфічною формою техноморфізму став так званий кіберморфізм, тобто уподібнення людини комп'ютеру, наділення людини, процесів та явищ реального світу властивостями, характерними для комп'ютерів та віртуальної реальності. Явище кіберморфізму вперше було зафіксовано в науковій літературі лінгвістом Девідом Крісталом: «Неабиякий інтерес становить те, як характерні риси Нет-спіку, взяті з тих чи інших його ситуативних проявів, вже почали використовуватися поза ситуацією комп'ютерно опосередкованого спілкування <...> У повсякденній розмові терміни з базової комп'ютерної технології отримують нове застосування серед людей, які хочуть, щоб їхня розмова мала крутий і сучасний вигляд» [5, р. 18–19].

Відзначаємо, що присутність кіберморфних одиниць в сучасній англійській мовній масовій культурі означає, що такі одиниці легко сприймаються і декодуються реципієнтами. Також варто зазначити, що за останні п'ятнадцять років відбулась значна дифузія, взаємопроникнення, навіть злиття реального та віртуального світів. За нашими спостереженнями, комп'ютерні користувачі більше не розрізняють на лексичному та фразеологічному рівні віртуальний та матеріальний світ, змішуючи в своєму мовленні явища, притаманні обом.

Наприклад, словосполучення “password child” є показовим прикладом кіберморфізму – це жартівливе визначення улюбленої дитини батьків, ім'я якої вони часто використовують як пароль для доступу до пристроїв та сервісів. Отже, людські стосунки (батьківська любов до дитини) описуються через призму технологічного процесу (створення пароля). Це уподібнення ґрунтується на двох асоціативних зв'язках – обрання пароля на основі імені дитини вказує, що вона є найдорожчою і найважливішою для батьків, а такий пароль легко запам'ятати, оскільки він асоціюється з конкретною особою.

Отже, за допомогою метафори *password child* відбувається кіберморфізація – явище реального життя концептуалізується через терміни віртуального світу. Це дозволяє стисло і виразно позначити певний тип стосунків у сім'ї крізь призму технологічної аналогії: *It's common knowledge that older parents are notoriously bad at remembering passwords, which is probably why they use the same thing*

repeatedly. And that usually involves using one of their kids' names, so they have less of a chance of forgetting it. Hence, the creation of the password child. While every family has their own, they all tend to have one thing in common: They are mom or dad's undeniable "favorite" (intheknow.com, March 24, 2023).

Дослідники зазначають: «Через зооморфізм (співвіднесення себе з тваринами) сучасна людина визначає свою душевність, а теоморфізм формує в людині уявлення про її духовність» [6, с. 26]. Розвиваючи цю тезу, можна сказати, що кіберморфізм – це спосіб формування у людини уявлення про власну «віртуальність», спроба описати себе та навколишній матеріальний світ термінами комп'ютерного лексикону і цифрового буття.

Так, про людину, яка глибоко замислилась, говорять, що вона «підвисла» (*hang*), чи «перейшла на скрінсейвер» (*went on screensaver*). Людина, що помиляється, зветься забагованою (*bugged*), а побажання “bookmark it” означає «запам'ятай це» [7]. Професія генетика отримала неофіційну назву “biohacker” (скорочення від “biological hacker”, тобто програміст, що працює не з комп'ютерними, а з біологічними об'єктами), а бджоляр, що використовує комп'ютеризовані засоби для нагляду за вуликами, називається “beehacker” («бджолиний хакер»). У свою чергу, методика стимулювання органів відчуття для того, щоб отримувати більше задоволення від життя, отримала назву “sensehacking”: *Sensehacking – a big wellbeing trend for 2023 – highlights the crucial role that senses play in our everyday lives. Our senses can change how we feel almost instantly, so this trend is all about becoming happier and more productive by “hacking” our senses ... Simply put, sensehacking means using the power of our senses to improve our mood (redonline.co.uk, December 15, 2022).*

«Комп'ютерно марковані» одиниці формують і нові сталі словосполучення. Наприклад, слово “blogging” стало основою словосполучення “freeway blogging” (розвішування саморобних плакатів із закличками чи лозунгами над автострадами). За аналогією до одиниці “pop-up ad” (рекламне оголошення, що з'являється при перегляді сайтів у Інтернеті) з'явилася одиниця “pop-up store” (невеликий магазин роздрібною торгівлі, що відкривається на короткий період часу, після чого закри-

вається). Дієслово “to Ctrl-Alt-Delete” може означати «переосмислити», а процес дефрагментації жорсткого диску на комп’ютері знайшов своє відбиття в реальному світі у вигляді одиниці “defragging the office” (прибирання в офісі, розкладання всього по місцях). Нарешті, набридлива людина отримує прізвисько “real life Trojan”, а підвищення тону під час бесіди називається “upper case voice”, що пов’язано із сприйняттям тексту, написаного великими літерами, як крику.

З комп’ютерного лексикону кіберморфізм проникає і до популярної культури: актор Джон Хем (Jon Hamm) на питання, чому він ще не одружився, відповідає: “*I don’t have the marriage chip*” («В мене немає мікросхеми, що відповідає за одруження»), а один з персонажів телесеріалу “*Breaking In*”, не бажаючи підтримувати стосунки з колишнім другом, вигукує: “*No, no, no, I didn’t hear that, I’m clicking “unfriend”*» («Не хочу цього чути, я видаляю тебе з друзів»), імітуючи аналогічний процес в соціальних мережах. З’являється короткий комікс, де дівчина, дивлячись на прекрасний пейзаж, каже: “*I wish I had a Like button*” («Шкода, що не можна клацнути «Мені подобається») – посилання на функцію у Facebook.

Перспективи подальшого розвитку кіберморфізму наразі є неоднозначними. З одного боку, поширення штучного інтелекту та віртуальної реальності сприятиме зростанню кількості відповідних мовних одиниць. Проте можлива й протилежна тенденція – свідомий відхід від надмірної персоніфікації тех-

нологій, оскільки з поглибленням взаємодії людини і техніки межі між реальним та віртуальним світами стираються, а потреба в метафорах може зникнути. Вчені відзначають: «Якщо соціальний контекст, у якому ми використовуємо технології, фундаментально змінює наше сприйняття одне одного, то це не тільки філософське, а й практичне питання, яке слід вирішувати вже зараз» [8, р. 1428].

Таким чином, спостерігаємо широке використання антропоморфізму та зооморфізму в сучасному англomовному комп’ютерному лексиконі, що пояснюється прагненням людини осмислити нові технологічні процеси через аналогії з відомими природними та соціальними явищами. З активним розвитком інформаційних технологій протягом останніх тридцяти років техноморфізм значною мірою перетворився на кіберморфізм – уподібнення реального світу віртуальній реальності. Дослідження демонструє зближення реального та віртуального світів у сучасній мовній картині. Межі між цими сферами стають все більш розмитими, і це знаходить відображення на лексичному рівні у вигляді нових кіберморфних одиниць. Первинно функціонуючи лише в межах комп’ютерного лексикону, вони зараз активно проникають в сучасні шоу, тексти, комікси та інші продукти масової культури, що демонструє їх зрозумілість для аудиторії і у перспективі, імовірно, призведе до ще більш широкого розповсюдження цих одиниць у мові.

ЛІТЕРАТУРА

1. Зозуля М.О. Персоніфікація як підвид метафори: історико-таксономічний підхід. *Сучасні проблеми та перспективи дослідження романських і германських мов і літератур* : тези доповідей міжвузівської конференції молодих учених, м. Донецьк, 28–29 січня 2008 р. Т. 1. С. 11–14.
2. Тюрменко І.І., Буравченкова С.Б., Рудик П.А. *Культурологія: теорія та історія культури* : навчальний посібник. Київ : Центр навчальної літератури, 2010. 370 с.
3. Компанцева Л.Ф. *Інтернет-комунікація: когнітивно-прагматичний та лінгвокультурологічний аспекти* : автореф. ... дис. докт. філол. наук : 10.02.02. Київ, 2007. 40 с.
4. Lakoff G., Johnson M. *Metaphors we live by*. Chicago: University of Chicago Press, 2003. 276 p.
5. Crystal D. *Language and the Internet*. Cambridge: Cambridge University Press, 2001. 272 p.
6. Пашинська А.В. Нелюдське як фактор формування самоідентичності. *Актуальні проблеми філософії та соціології*. 2018. № 23. С. 25–30.
7. Christensen K. Technomorphism. *Berkshire Blog Archives 2004–2023*. 2006. URL: <https://www.berkshirepublishing.com/blog/technomorphism/> (дата звернення: 29.02.2024).
8. Lum H.C., Shelstad W.J., Harris M.H. Human or Superhuman: Individual Differences in the Perception of Technomorphism. *Proceedings of the Human Factors and Ergonomics Society 58th Annual Meeting*. 2014. Vol. 58, No 1. P. 1424–1428.
9. Caporeal L.R. Anthropomorphism and mechanomorphism: two faces of the human machine. *Computers in Human Behavior*. 1986. Vol. 2. P. 215–234.

10. Are we becoming super-human cyborgs? Examination of technomorphism and the creation of a technomorphic tendencies scale / H.C. Lum, V.K. Sims, M.G. Chin, S.E. Halse. *Proceedings of the human factors and ergonomics society annual meeting*. 2011. Vol. 55, No 1. P. 1370–1374.

REFERENCES

1. Zozulia, M.O. (2008). Personifikatsiia yak pidvyd metafory: istoryko-taksonomichnyi pidkhid. [Personification as a subtype of metaphor: historical and taxonomic approach] *Suchasni problemy ta perspektyvy doslidzhennia romanskykh i hermanskykh mov i literatur* [Modern problems and prospects for the study of Romance and Germanic languages and literatures]. Vol. 1. P. 11–14 [in Ukrainian].
2. Tiurmenko, I.I., Buravchenkova, S.B., Rudyk, P.A. et al. (2010). *Kulturolohiia: teoriia ta istoriia kultury: navch. posib.* [Cultural Studies: Theory and History of Culture: textbook]. Kyiv: Center for Educational Literature. 370 p. [in Ukrainian].
3. Kompantseva L.F. (2007). *Internet-komunikatsiia: kohnityvno-prahmatychnyi ta linhvokulturolohichnyi aspekty* [Internet communication: cognitive-pragmatic and cultural aspects: abstract of thesis for Doctor of Sciences degree]. Kyiv, 2007. 40 p. [in Ukrainian].
4. Lakoff, G., & Johnson, M. (2003). *Metaphors we live by*. University of Chicago Press.
5. Crystal, D. (2001). *Language and the Internet*. Cambridge, UK: Cambridge University Press.
6. Pashynska A.V. (2018). Neliudske yak faktor formuvannia samoidentychnosti. [The non-human as a factor in the formation of self-identity] *Aktualni problemy filosofii ta sotsiologii – Current issues of philosophy and sociology*. No. 23. P. 25–30 [in Ukrainian].
7. Christensen, K. (2006). Technomorphism. *Berkshire Blog Archives 2004-2023*. Retrieved from <https://www.berkshirepublishing.com/blog/technomorphism/>.
8. Lum, H.C., Shelstad, W.J., Harris, M.H. et al. (2014). Human or superhuman: Individual differences in the perception of technomorphism. *Proceedings of the Human Factors and Ergonomics Society 58th Annual Meeting*, 58(1), 1424–1428.
9. Caporeal, L.R. (1986). Anthropomorphism and mechanomorphism: Two faces of the human machine. *Computers in Human Behavior*, 2, 215–234.
10. Lum, H.C., Sims, V.K., Chin, M.G., & Halse, S.E. (2011). Are we becoming super-human cyborgs? Examination of technomorphism and the creation of a technomorphic tendencies scale. *Proceedings of the Human Factors and Ergonomics Society Annual Meeting*, 55(1), 1370–1374.

Науковий журнал

ПРИЧОРНОМОРСЬКІ ФІЛОЛОГІЧНІ СТУДІЇ

Випуск 4, 2024

Коректура • *Н. Славогородська*
Комп'ютерна верстка • *М. Михальченко*

Підписано до друку 29.02.2024 р.
Формат 60×84/8. Гарнітура Times New Roman.
Папір офсет. Цифровий друк. Ум. друк. арк. 15.35. Зам. № 0424/304
Наклад 100 прим.

Надруковано:
Видавничий дім «Гельветика»
65101, м. Одеса, вул. Інглезі, 6/1
Телефон +38 (095) 934 48 28
E-mail: mailbox@helvetica.ua
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи
ДК № 7623 від 22.06.2022 р.